

**T.C.  
EGE ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
Türk Dünyası Araştırmaları Anabilim Dalı  
Türk Halk Bilimi Bilim Dalı**

**TÜRKMEN GÜL-SENUBER DESTANI**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Nehir EREN**

**DANIŞMANI :  
Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN**

**İZMİR-2009**

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum ."Türkmen Gül-  
Senuber Destanı" adlı yüksek lisans/tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir  
şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda  
gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Nehir EREN



## TUTANAK

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun .../...../..... tarih ve ..... sayılı kararı ile oluşturulan jüri TÜRK HALK BİLİM anabilim dalı yüksek lisans öğrencisi ..... NEHİR EREN 'nın aşağıda (Türkçe / İngilizce) belirtilen tezini incelemiş ve aday 18./08./2009 günü saat 10:00'da ..... süren tez savunmasına almıştır.

Sınav sonunda adayın tez savunmasını ve jüri üyeleri tarafından tezi ile ilgili kendisine yöneltilen sorulara verdiği cevapları değerlendirerek tezin başarılı/başarısız/düzeltilmesi gerekli olduğuna oybirliğiyle / oyçokluğuyla karar vermiştir.

PROF. DR. FIKRET TERKEMEN

**BAŞKAN**

Başarılı

Başarısız

Düzeltilme (Üç ay süreli)

ÜYE

Prof. Dr. Alimcan İRKYET

Başarılı

Başarısız

Düzeltilme (Üç ay süreli)

ÜYE

Doç. Dr. Selami FEDAKAR

Başarılı

Başarısız

Düzeltilme (Üç ay süreli)

Tezin Türkçe Başlığı : TÜRKMEN GÜL SENUBER DESTANI

Tezin İngilizce Başlığı : THE EPOS OF TURKEMEN GÜL - SENUBER

- \* 1. Yüksek Lisans Tezi savunma süresi asgari 45 azami 90 dakikadır.
2. Tutanak ( jürinin karar ve imzaları haricinde ) bilgisayarda doldurulmalıdır.
3. Tez başlığı (İngilizce ve Türkçe) mutlaka belirtilmelidir.
4. Yüksek Lisans Tez savunmasında üyelerden en az birinin anabilim dışından olması zorunludur.

## Ç NDEK LER

ÖNSÖZ .....	IV
-------------	----

## G R

### TÜRKMEN STAN TAR H VE DESTANCILIK GELENE LE EYDAYI'NIN HAYATI VE ESERLER

A.Türkmenistan Tarihi ve Destancılık Gelene i .....	1
B. eydayı'nın Hayatı ve Eserleri .....	4
C.Gül-senüber Destanı ve Destan Hakkında Yapılan Çalı malar .....	14

## I.BÖLÜM

### HALK H KÂYES N N TASN F VE SINIFLANDIRILMASI

I.1.HalkHikâyesinin Tanımlanması Meselesi .....	24
I.2. Halk Hikâyesi Üzerinde Yapılan Tasnifler ve Türkmen Halk Hikayelerinin Sınıflandırılması .....	24
I. 2. 1. Türkiye'de Yapılan Tasnif Çalı maları .....	27
I. 2. 2. Türkmenistan'da Yapılan Tasnif Çalı maları .....	34

## II.BÖLÜM

### GÜL-SENUBER H KÂYES N N YAPI BAKIMINDAN NCELENMES

II.1. Gül-Senüber Hikâyesinin Epizot Yapısı .....	38
II.1.1. Kahramanın Ailesi ve Sosyal Durumunun Tanıtımı .....	38
II.1.2.Kahramanın Do umu ve E itimi.....	40
II.1.3.Kahramanların Â ık Olmaları .....	41
II.1.4.Garip'in Gurbete İlk Çıkışı .....	46
II.1.5. İlk Engel (Denizde Çıkan Fırtına) .....	48
II.1.6. İkinci Engel (Cadı Engeli) .....	51

II.1.7.Üçüncü Engel (Berzengiler Engeli) .....	54
II.1.8.Dördüncü Engel (Rudapaylar Engeli) .....	57
II.1.9.Simurg Ku u ve Sevgiliyle Bulu ma .....	58
II.1.10.Gurbetten Dönü .....	69
II.2. Gül-Senuber Hikayesinin Motif Yapısı.....	74
II.2.1. Birinci Epizoda Ba lı Motifler .....	76
II.2.2. kinci Epizoda Ba lı Motifler.....	76
II.2.3.Üçüncü Epizoda Ba lı Motifler.....	79
II.2.4.Dördüncü Epizoda Ba lı Motifler .....	79
II.2.5.Be inci Epizoda Ba lı Motifler .....	80
II.2.6.Altıncı Epizoda Ba lı Motifler .....	81
II.2.7.Yedinci Epizoda Ba lı Motifler .....	81
II.2.8.Sekizinci Epizoda Ba lı Motifler .....	82
II.2.9.Dokuzuncu Epizoda Ba lı Motifler.....	83
II.2.10.Onuncu Epizoda Ba lı Motifler .....	84

### **III. BÖLÜM**

#### **MET NLER**

Metnin Latin Alfabesine Transkripsiyonu .....	86
Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı .....	149
Sonuç .....	

<b>KAYNAKÇA</b> .....	208
-----------------------	-----

## ÖNSÖZ

Anlatı geleneğinin en güzel örneklerinden biri olan halk hikâyeleri, sözlü ürünlerin hemen hepsini bünyesinde barındırmaktadır. Türk boyları arasında, yaygın olarak anlatılmakta olan birçok halk hikâyesinin varlık gösterdiği Türkmenistan sahası, Türk halk hikâyeciliği geleneğinin içinde önemli bir yere sahiptir. Dilden dile aktarılarak, günümüze kadar ulaşan Türkmen halk hikâyeciliği, kendisini meydana getiren halkın yaşadığı, yaşadığından geçirdiği hayatını mahirane bir şekilde anlatıp asırlardan beri halk arasında yaşatmaktadır. Magrupı'nın “Yusuf-Ahmet”, Abende'nin “Gül-Bülbül”, “Abahram”, Andalılı'nın “Leyla-Mecnun”, “Yusuf-Züleyha”, Mollanepes'in “Zöhre-Tahir” ve anonim halk destanları olan “Ahsenem-Garip”, “Hüyrlukga-Hemra”, “Necep Olan” gibi eserleri barındıran Türkmen hikâyeciliği sadece Türk toplumlarında değil, uluslar arası çevrelerde ara tırcıların ilgisini çekmektedir.

Çalımanın “Giriş” bölümünde kısaca Türkmenistan tarihine değinilmiş olup, günümüze kadar gelen Türkmen halk destancılığı hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca incelenen Türkmen “Gül-Senuber” destanının aktarıcısı olan eydayı'nın hayatı ve eserleri ayrıntılı bir şekilde kronolojik olarak verilmiştir.

Çalımanın “I. Bölüm”ünde incelenmekte olan hikâyenin daha iyi kavranması bakımından ve Türkmenistan sahasında farklı bir isimle adlandırılması dolayısıyla hikâye türünün Türkiye’de ve Türkmenistan’da yapılan tasnif çalışmalarına yer verilmiştir. Böylece yapılan çalışmanın daha anlaşılır bir şekilde ortaya konulacağına inanılmıştır.

Çalımanın “II. Bölüm”ünde, Gül-Senuber hikâyesinin epizot yapısı tespit edilerek hikâyenin epizot yapısı içerisinde özeti de verilmiştir. Ayrıca hikâyenin Türkmen ve Uygur varyantları incelenmiş ve aralarındaki farklılıklar tespit edilmiştir. Daha sonra Gül-Senuber hikâyesinin motif yapısı, epizotlara bağlı olarak Stith Thompson’un “The Motif Index of Folk Literature (Halk Edebiyatının Motif İndeksi)” adlı çalışması temel alınarak tespit edilip incelenmiştir.

Çalımanın “III. Bölüm”ünde, eydayı'nın aktarmış olduğu Gül-Senuber destanının önce Latin alfabesine transkripsiyonu, ardından da Türkiye Türkçesine aktarmalarına yer verilmiştir.

“Sonuç” kısmında, çalı manın di er bölümlerinde yaptı ımız tespitler ve elde etti ımız bulgular ve sonuçlar toplu olarak de erlendirilmi tir

Çalı manın sonunda ise, kullandı ımız kaynakların yazarların soyadına göre sıralandı ı “Kaynakça” bölümü yer almaktadır.

Çalı mamızın hazırlı ı esnasında ahsi fikirleriyle ve yönlendirmeleriyle bizlere ık tutan ve her türlü imkânı sa layan saygı de er hocam Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN’e ükranlarımı sunarım.

Ayrıca çalı malarımın ba ından sonuna kadar yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen ve görü lerini benimle payla an de erli hocalarım, Yrd. Dç. Dr. Metin Arıkan, Dr. Baki Bora Hança ve Dr. smail Turan Kallimci’ye, te ekkürü bir borç bilirim.

Nehir Eren  
zmir,2009

**G R**  
**TÜRKMEN STAN TAR H VE DESTANCILIK GELENE İLE**  
**EYDAYI'NIN HAYATI VE ESERLER**

**A) Türkmenistan Tarihi ve Destancılık Gelene ği**

Müslümanlı ı kabul etmi Ö uzlar ya da konargöçer Türkler anlamında kullanılan Türkmen adı, yaygınlık kazanmasının ardından Türk asıllı kavimlerin ortak adı olarak kullanılmı ve bunlara topluca Türkmen boyları denilmi tir.<sup>1</sup> Bu boyların tarih sahnesine çıktıkları bölge, bugün de varlıklarını sürdürdükleri ve tarihi üçyüzbün yıl önceye kadar uzanan Türkmenistan bölgesidir.

nsanlık tarihinin ba ladı ı topraklar olması sebebiyle de önem ta rıyan Türkmenistan, M.Ö IV. binden itibaren Proto Türk kültürü ve çe itli medeniyetlerinde yerle kesi olmu tur.<sup>2</sup> M.Ö III. Binlerde Zerdü t dininin kutsal kitabı olan Avesta'da bahs edilen Turluların ya adı ı bölgeye Turan ismi verilmektedir. Bu medeniyetin kalıntıları Ortaça Türk kültürü özellikleri ta ımaktadır. M.Ö II. Binlerden sonra ya anan kuraklık sebebiyle Turanlılar; Hindistan, Do u Avrupa, Sibirya ve Küçük Asya'ya göç etmi lerdir. M.Ö I. Binden itibaren Türkmenistan topraklarında varlık sürdüren Massegetler'in gelenek ve görenekleri Ö uz Türkleriyle ortaktır.<sup>3</sup> M.Ö 334 yılında Makedon mparatoru Büyük skender'in bu toprakları ele geçirmesinin ardından, Sasaniler, Romalılar, Partlar bu topraklarda hüküm sürmü lerdir. Samaniler'in Hükümdarlı ına Karahanlılar'ın son vermesinin ardından, 940 yılında Satuk Bu ra Hanın Müslümanlı ı devletin resmi dili ilan etmesiyle tüm Ö uz boyları Müslüman olmu lardır.

Selçuk Bey, slamiyet'e giren Ö uz boylarını ve di er Türkmen boylarını kendi egemenli ği altına almı , Türkmenler bundan sonra Kıpçaklar ve Peçeneklerle mücadele etmi ve topraklarını olası saldırılardan korumu lardır. Kurulu u sırasında Gazneliler'i yenerek Selçuklu imparatorlu una yardım eden Türkmenler, devletin

<sup>1</sup> Bk. Anıl Çeçen. Türk Devletleri. Ankara Yeni Avrasya Yayınları, 2003, 477-484 s

<sup>2</sup> Bk. Umay Türke . Türklerin Tarihi –Geçmi ten Gelece e-, Ankara Akça Yayınları, 2006, s.597-601

<sup>3</sup> Bk. Prof. Dr. Muhammed Aydo duyev, "Türkmenistan", a.e. C.19. s. 720-737 (Umay Türke . Türklerin Tarihi –Geçmi ten Gelece e-, Ankara Akça Yayınları, 2006, s. 598)



geni lemesiyle Anadolu' ya ve Ön Asya ya yerle mi lerdir. Devletin çok geni alanlara yayılması sonucu hâkimiyet sarsılmı ve bölünmelere gidilmi tir. İmparatorlu un da ılması nın ardından Türkmenler ya adıkları bölgeyi terk etmemi ler ve gün geçtikçe ço almı lardır. Bu büyüme sonucu Türkmenlerden bir kısmı ran'ın Horasan bölgesine yerle mi lerdir. ran' da ki çe itli olu umlar Türkmenistan'ı etkilemi bu sebeple sava lar ve çeki meler ba göstermi tir. On sekizinci yüzyılda Türkmenler Farslıları kesin bir yenilgiye u ratmı lardır ve bu tarihten itibaren ba ımsız bir siyasi düzen olu turmanın çabası içine girmi lerdir.

On sekizinci yüzyılın ikinci yarısından sonra Rusların Türkmenistan'a olan i galleri ba lamı tır. Bu tarih itibariyle, Rusların Türkistan hanlıklarından olan Hokand ve Buhara'yı i galleri Türkmenleri tela landırmı , devam eden saldırılar sonucu Türkmenler, ran ve ngiltere'den yardım istemek durumunda kalmı lardır. 1877-78 Osmanlı Rus sava ı sonucu geçici bir barı devresine girilmi olsa da, sava ın Ruslar lehine sonuçlanması, Rusya'yı cesaretlendirmi tir.<sup>4</sup> Rusların bu bölgelerde faaliyetlerini hızlandırmalarının sebebi, Berlin kongresinde alınan ve Rusların güneye inmesini engelleyici kararlardır. Bu sebeple Ruslar güneye inmek için Türkmenistan üstünde mutlak bir hâkimiyet kurma yoluna gitmi lerdir. "Bol evik ihtilali'nden önce ve sonra Türkmenlerin ba ımsızlıklarını kazanmak üzere verdikleri mücadeleler sonuç vermemi tir".<sup>5</sup> Türkmenistan uzun süre Sovyetler Birli i'nin bir parçası halinde kalmı , 27 Ekim 1991'de ba ımsızlı ını ilan etmi tir.

"11. yüzyılda O uzların bir bölümü batıya göçerken bugünkü Türkmenistan'da kalan boyların kayna masından olu an Türkmenler, ortak O uz sözlü edebiyat gelene ini sürdürmü ler ve 18. asırdan itibaren kendi üslup ve zevkleriyle yazılı edebiyata geçmi lerdir. Siyasi sıkıntılar Türkmen Edebiyatında farklı akım yakla ımların do ması ve çe itlenmesi sonucunu do urmu tur".<sup>6</sup>

Türkmen folklorunda, halk destanı (eposu) özel bir yere sahiptir. Dilden dile aktararak, günümüze kadar ula an halk eposu zorlu halkın hayatı ile yakından alakalıdır. Türkmen halkının eski edebi mirasının ayrılmaz parçasından biri olan

<sup>4</sup> Doç. Dr. Saadettin Gömeç. Türk Cumhuriyetleri Tarihi, Konya Kömen Yayınları, 1997, s.164-165

<sup>5</sup> Umay Türke . Türklerin Tarihi –Geçmi ten Gelece e-, Ankara Akça Yayınları, 2006, s. 600

<sup>6</sup> Umay Türke , a.g.e. s. 601.

halk destanı, kendisini meydana getiren halkın ya adı ı, ba ından geçirdi i hayatını mahirane bir ekilde anlatıp asırlardan beri halk arasında ya amaktadır.<sup>7</sup>

XVIII-XIX. yy da Türkmen edebiyatı tarihinde önemli bir yere sahip olan destan yazıcılığı, çe itli özellikte örnekler vermiştir. Bunlardan, XIX-XIX asırlarda ya amı airlerden Magrupı'nın "Yusuf-Ahmet", abende'nin "Gül-Bülbül", " abahram", Andalıp'ın "Leyla-Mecnun", "Yusuf-Züleyha", Mollanepes'in "Zöhre-Tahir" ve anonim halk destanları olan " ahsenem-Garip", "Hüyrlukga-Hemra", "Necep O lan" gibi eserleri örnek verebiliriz. Epik eserlerin esas ifade edici ekli olarak Türkmen klasik edebiyatının ayrılmaz bir parçası olan destan gelene i, XX. asrın ba ına kadar devam etmiştir. Ancak destan gelene inin temelleri çok daha eskilere dayanmaktadır, bazı kahramanlık destanları ve poetik rivayetler ilk defa Türkmen boyları arasında doğup sonra, Anadolu halklarının arasında yayılmıştır. "Küçük Asya'da Türkî Halk Romanları" adlı eserin yazarı olan Macar türkolo u . Kuno eserinde;

"Eski zamanlarda iir ve nesirle yazılan halk kitapları ortaya çıkmıştır. Onların dilinden ve içeri inden anlaşıldığına göre, bu kitapların ilk vatanı Azerbaycanlıların yani ran Türklerinin ya adı ı bölge olmuştur. Bu halk kitapları aslında ran veya Anadolu-Türk topra ına girip, ia rengini alan Türkmen kahramanlık destanlarıdır."<sup>8</sup> diyerek bu konudaki görüşlerini sunmuştur. "Türkmen sagaları (poetik rivayetleri) bu yolla Azerbaycan'a gelip çıkışı Türkmen olan ve Türk ivesinde konu anıalara, oradan da küçük Asya boylarına, Anadolu Türklerine geçmiştir."<sup>9</sup>

XVIII-XIX asırda ortaya çıkan bu edebi tür, sanatsallık ve fikri açıdan farklılıklar gösteren, çe itli özelliklere sahiptir. Destanlar folklorik ve kitabı destanlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kitabı destanların ortaya çıkmasında edebi yadigarlar ve yazılı kaynaklar etkili olmuşturken, folklorik destanlar, halk yaratıcılığı, masallar ya da rivayetlerden kaynaklanmaktadır. Bunlardan ilk gruba, "Seypelmelek-Methalcemal", "Gül-Bülbül", "Gül-Senuber", " abehram" örnek

<sup>7</sup> Bk." Ba langıcından Günümüze Kadar Türkiye Dı ındaki Türk Edebiyatları Antolojisi", Türkmenistan Türk Edebiyatı, c.10, Ankara Kültür Bakanlığı, 1998, s.21

<sup>8</sup> Türkmen Edebiyatları Tarihi. A kabat 1976, s. 146

<sup>9</sup> Turkmeniya, c.1.L. 1929, 167, s. (Türkmen Edebiyatları Tarihi. A kabat 1976, s.146)

verilirken, ikinci gruba, “Hüyrlukga-Hemra”, “ ahsenem-Garip” örnek verilmektedir.

Teması bakımından kahramanlık, a k, tarih, sevgi, romantik, fantastik gibi pek çok gruba ayrılan destanlar, birbirinden tamamen ba ımsız de illerdir. Birço unda iki ya da üç özelli in görülmesi mümkündür. Buna örnek olarak, “Köro lu” destanında kahramanlık ile romantik motifin birle mesi “Gül-Bülbül”, “Gül-Senuber” destanında romantizmin fantastik ve kahramanlık unsurlarıyla birle mesi “Cenkname”’de tarihi olayın kahramanlık karakterinde ekillendirili i verilebilir.<sup>10</sup>

Çalı mamızın amacı Türkmen Türklerinin sözlü gelene inden derlenip, XVIII – XIX asır Türkmen airi eydayı tarafından yazıya aktarılan halk hikâyesinin incelenmesine dayanmaktadır. Çalı mamızda temel aldı ımız halk hikâyesi eydayı’ aktardı ı “Gül-Senuber” halk hikâyesidir.

## **B) eydayı hayatı ve eserleri**

XVIII. asır Türkmen Edebiyatı’nın temsilcilerinden biri olan eydayı, Gül-Senuber destanı ve bazı lirik iirleri ile önemli bir yere sahiptir. airin sahibi oldu u seksene yakın iir ve Gül-Senuber destanından ibaret olan edebi mirası, di er Türkmen klasik airlerinde oldu u gibi, otobiyografi ve kendi eliyle yazdı ı el yazmaları bize ula mamı tır.<sup>11</sup> airin yaratıcılı ını ö renmekte gerekli olan birinci kaynaklar, Türkmenistan SSR ilimler Akademisi’nin, SSSR limler Akademisi’nin Asya Halkları Enstitüsünün Leningrad bölümünün ve Özbekistan SSR limler Akademisi’nin ark unaslık Enstitüsü’nün el yazmaları ar ivinde saklanmaktadır.

Türkmen edebiyatı hakkında en çok bilimsel inceleme yapan ve ona kıymet veren Rus bilginlerdir. Eserleri ile ilim dünyasının dikkatini çekmi olan eydayı ile ilgili ilk çalı mayı XIX. Asrın ortalarında St.Petersburg ve Kazan üniversitelerinin profesörü olan . N. Berezin gerçekle tirmi tir.<sup>12</sup> Bir ba ka Rus ara tırmacı olan

<sup>10</sup> Türkmen Edebiyatları Tarihi. A kabat 1976, s. 146

<sup>11</sup> A.g.e. A kabat 1976, s. 98

<sup>12</sup>. Turetskaya hrestomatiya, sostavlenneya .N. Berezinim, professorom turetskogo yazıka vs-Petersburgskom universitete, c. II, vıp.1. Kazan, 1862, 94-96.s. (Türkmen Edebiyatının Tarihi. A kabat 1976, s.101)

A.S. Samoyloviç, “Orta Asya Türk Edebiyatı Alanında Materyaller”<sup>13</sup>, “Türkmen Edebiyatı’nın Tarihi Konusunda Yazılar”<sup>14</sup>, “Türkmen Edebiyatı’nın Tarihinden” (Rus ve Türkmen dillerinde) adlı eserlerinde eydayı hakkında bazı bilgiler vermiştir. Rus bilginlerinden A.E.Krımski, N.P.Ostroumov, V.Belyaev de Türkmen airi eydayı’nın hayatı ve yaratıcılığından bahseden araştırmacılarıdır.

“Türkmen Edebiyatı üzerinde pek çok araştırmacı yapan Rus edebiyatçıları G.Veselkov ve P.Skosırev, eydayı’yı XVIII. asır Türkmen Edebiyatı’nın ünlü temsilcileri arasına sokmuşlardır<sup>15</sup>. 1945 yılında nezdettiği “Türkmen Edebiyatı” adlı kitabında P.Skosırev, eydayı’yı “Hümanist, sevecen” air diye tanımlar ve yaratıcılığının temel motiflerinin Magtımğulı’nın eserlerinin içeriğiyle uyumlu olduğunu belirtmektedir.”<sup>16</sup>

eydayı’nın yaratıcılığını öğrenmeye dair hazırlanan ilk özel çalışma Ahundov Gürgenli’nin 1936 yılında yayımladığı makalesidir. Gürgenli makalesinde, A.N.Samoyloviç’in başkanlığında oluşturulan bilimsel saha araştırmasının topladığı materyallere dayanarak airin XVIII. asırda yayılması olabileceğini vurgulamakta ve airin yaratıcılığından bahsetmektedir.<sup>17</sup> Airin yaratıcılığı hakkında basılan diğer bir makale ise B.A.Garıyev tarafından 1942 tarihli kaleme alınan makaledir. Garıyev bu çalışmada airin yayılması yılları hakkında kesin bilgiler vermekte ve onun diyalog ekli de vermiş olduğu sanatsal türler yazmaktaki ustalığını dile getirmektedir.<sup>18</sup>

eydayı sadece Rus bilginlerin değil batılı araştırmacıların, gezginlerin ve oryantalistlerin çalışmalarında da karşımıza çıkmaktadır. “A. Vamberi “Çağın Dilinin Öğrenilişi” adlı çalışmada air eydayı’nın da adını anıyor geçiyor, onun “Bağı-bossandır (Bağ-ı bostandır) bu gün” dediği muhammesinin metnine de yer

<sup>13</sup> A.N.Samoyloviç. Materialı po sredneaziatsko-turetskoy literature, ZVORAO, c.XIX. SBP, 1909, 06, 030.s.

<sup>14</sup> “Turkmenskaya skra”: 1927, No:40 ve “Türkmenistan) Gazetesi, 1927. (Türkmen Edebiyatının Tarihi. A kabat 1976, s.101)

<sup>15</sup> G.Veselkov. Oçerki Turkmenskoy Literaturı. A kabat, 1945, 30. s. (Türkmen Edebiyatının Tarihi. A kabat 1976, s.103)

<sup>16</sup> P. Skosırev. Turkmenskaya İiteratura. M. 1945, 13.s.

<sup>17</sup> . age. s.102

<sup>18</sup> . age..s.103

vermektedir.<sup>19</sup> Fransa’da bazı Avrupa dillerinde ne redilen “slam Ansiklopedisi’nde “Orta Asya Halklarının Edebiyatı” ile aynı sırada, özel olarak “Türkmen Edebiyatı” denen bölümde yer almaktadır. O bölümde Eski Türkmen Edebiyatının Tarihi hakkında bilgi verilmeye çalışılmı tır. Orada XVIII-XIX. asır Türkmen klasik airleri Magtımğulı’nın, Seydi’nin Zelili’nin ve de Abdısetdar Kazı’nın, eydayı’nın<sup>20</sup> ve ba kalarının yaratıcılıklarının üstünde durulup geçiyor.”

XVIII. asrın ortalarında ya amı oldu u tahmin edilen eydayı’nın do um ve ölüm tarihleri kesin olarak bilinmemektedir.<sup>21</sup> Bu do rultuda ancak airin bıraktığı eserler gerçe e ık tutmaktadır. airin 1885–1930 yılları arasında ya amı olan Mollamurat mahlasını kullanması, “Mesnet in” adlı iirinde 1785–1800 yılları arasında Buhara’da hükümdarlık eden Mir Magsum amirat’tan bilgi vermesi, XVIII. yüzyıl ortalarında varlık göstermesine i aret etmektedir.<sup>22</sup> Bundan ba ka A.N. Samoyloviç’in yönetimi altında 1927 senesinde olu turulan bilimsel saha ara tırmasının materyalleri de airin XVIII asırda ya adı mını u ekilde do rulamaktadır:

“Salır ihtiyarları Magtımğulı’dan sonra -haktan içten- air eydayı’yı tanıyorlar. eydayı, Salır’ın, Kiçaga kabilesinden, onun da Arslan ya da Eyke soyundandır. eydayı Türkmenler’in Mangı lak vilayetinde oturup, ondan bu yana göç zamanlarında göçmü tür, onu Salır ili iyi tanıyor...”<sup>23</sup>

eydayı’nın XVIII. Yüzyılda ya adı mının bir ba ka kanıtı da onun edebi yaratıcılığıdır, bu bakımdan XVIII. yüzyıl Türkmen Edebiyatı’nın yadigârları ile uygunluk göstermektedir. eydayı’nın dili, sanatlı üslubu XVIII yüzyıl Türkmen airleri ile benzerlik gösterirken, Özbek dilinden unsurlar kullanması bir zamanlar Buhara’da ya amı oldu una tanıklık etmektedir.<sup>24</sup>

<sup>19</sup> N. Vambéry. Cagataische Sprachstudien. Leipzig, 1867, 139-140.s. (Türkmen Edebiyatının Tarihi. A kabat 1976, s.101)

<sup>20</sup> Encyclopédie de l’islame, V.IV, Paris, 1934 – 946.s.

<sup>21</sup> Bkz. Türk Edebiyatları Antolojisi. Ankara Kültür Bakanlığı, 1998. s. 370

<sup>22</sup> A.g.e. s. 370. Türkmen Edebiyatının Tarihi. A kabat 1976, s. 103

<sup>23</sup> Oçerki po istorii turkmenskoy literaturı. “Turkmeniya”, c.1. L., 1929,134.s. (Türkmen Edebiyatları Tarihi. A kabat 1976, s. 106)

<sup>24</sup> Türkmen Edebiyatları Tarihi. A kabat 1976, s. 104

Aile hayatı hakkında hiçbir bilgi bulunmayan eydayı, Salır Türkmenlerinin Kığaga kabilesinin Arslan ya da Eyke soyundandır.<sup>25</sup> “ eydayı airin takma adı, edebi mahlasıdır.<sup>26</sup> eydayı demek bir eyin a kına dü en, a k yolunda deli olan demektir. Salırlar XVII-XVIII asır boyunca Mangı lak’tan beri tarafa göçer. Onlar XIX. ssrın ilk yarısında Saragt bölgesinde ya amı lar<sup>27</sup> ve esasen, tarım ile me gul olmu lar<sup>28</sup>. eydayı de o göç zamanında Mangı lak’tan göçen ve Saragt bölgesinde yerle en Türkmenlerdendir. airin bazı eserlerinin, iirler kitabının eski el yazmasının ve onun hakkındaki bilgilerin ço unun Saragt ve Çarçev bölgelerinden toplanması da tesadüfen de ildir, çünkü o yerlerde onun a iretinden olan Salırlar ya amı lardır”.

Yakın Do uda me hur olan “Gül-Senuber” destanının yazarı olan eydayı’nın lirik iirlerinin temaları çok geni tir. Hive ve Buhara’da bulundu u dönemlerde devrinin sosyal bilimlerini idrak eden eydayı bunu eserlerine çok güzel bir biçimde yansıtmı tır.

O eserlerinde; zalim hanları ve beyleri, hâkim olan sınıfların halk kitlelerini acımasızca ezi lerini, sömürücülerin sürdükleri siyaset yüzünden da ınık olan kabilelerin birbirleriyle dü man olmalarını, zenginlerde iyili in cömertli in yok olmasını, gözü doymaz mollaları, hümanizma ile yo rulmu nasihat içerikli ve dünyevi a kı i lemektedir<sup>29</sup>. Eserlerinde dünyevi konuların yanı sıra dine de yer veren eydayı, slam dininin kurallarına, adetlerine, bu dünyanın fanili ine de inse “Hövvez-Hutdını” adlı eserinde hiç kimsenin Allah’ı görmedi ini, dini onun için ö renmedi ini söyler. O Allah’a boyun e en, dine inanan bir air olsa da ancak bu meselede airin dü üncesi kalıcı ve sürekli de ildir, bu bakımdan eserlerini incelemeden eydayı’nın Allah’ı ya da dini inkâr etti i söylenemez.

<sup>25</sup> nv. 47, 803; tekrar bak:A.N.Samoyloviç. Oçerki po storii turkmenskoy literaturi.

“Türkmeniya”,c.1.L.1929,134.s. (Türkmen Edebiyatları Tarihi. A kabat 1976, s.110)

<sup>26</sup> eydayı adıyla Orta Asya’da Fars-Tacik ve Türk lehçeleri eserler yazan ba ka airlere de rastlamak mümkün. Onlardan bazılarının divanı da bulunmakta, kimisininse airleri örnek olarak çe itli kaynaklara alınmı tır. Sobranie vostoçnin rukopisey AN Uz SSR, c. II, 330.s. ve TSSR A’nın el yazmalar fondu, inv.2,54.vd. (Türkmen Edebiyatları Tarihi. A kabat 1976, s.110)

<sup>27</sup> F.K Maksimoviç. Sotsialno-ekonomičesky stroy zakaspiyskih turkmen nakanune prsoedineniya k Rossii. A kabat, 1960,23.s. (Türkmen Edebiyatları Tarihi. A kabat 1976, s.110)

<sup>28</sup> P.M.Lessar, Yugo-Zapadnaya Turkmeniya (zemi sarkov i salorov). RGO,c. XXI, vıp .1. SPb, 1885,54.s. (Türkmen Edebiyatları Tarihi. A kabat 1976, s.110)

<sup>29</sup> Bk. Türkmen Edebiyatları Tarihi. A kabat 1976, s. 115-119

eydayı eserlerinde hem halk yaratıcılığı nı hem de kendinden önceki klasik edebiyatın geleneklerini harmanlayarak bir sentez oluşturur. “airin gazelleri ve muhammesleri her yönden, özellikle ekil ve vezin yönünden eski yazı edebiyatının üslubunda yazılıp, onun yeni artlarla ilişkisinde geliştirilmesini sağlamış olsa da onun dörtlükleri, esasen, Türkmen halk yaratıcılığının, klasik edebiyatının tanınmış ekli olan göğü (göğük) eklinde ve hece vezninde yazılmıştır. Bu ekil ve vezin ise Ahmet Yesevi'nin zamanından başlayıp, Orta Asya halk airlerinin göğü ekilinde kullanılmıştır.<sup>30</sup>

Eserlerinde sadece Orta Asya klasik airlerinin etkisinde kalmamış olan eydayı, Azerbaycan Edebiyatı'nın önemli temsilcisi Nesimi'nin, Mansur Hallac'ın, Nizami'nin ve de Fuzuli'nin yaratıcılıklarından da etkilenmiştir. Airin, airlerinin çoğunda Nizami'nin eserlerinde görülen kahramanların adı geçmektedir, ayrıca o birkaç gazelinde ekil ve içerik yönünden Fuzuli'den etkilenmektedir. Bunun sonucunda, airin yaratıcılığının Doğu edebiyatının tarihiyle, özellikle Orta Asya ve Azerbaycan halklarının genel edebi süreciyle ayrılmaz bir ilişki içinde olduğu söylenebilmektedir.<sup>31</sup>

Eserlerinin büyük bölümünde devrinin sosyal eşitsizlikten ve düzenin bozukluğundan yakaran eydayı aynı zamanda zalim hükümdarları, aç gözlü sofuları ve arabozucuları elelemiştir.<sup>32</sup> Sofuluk temasından eserlerinde bahseden Magtımğulı, Seydi, Zelili, Kemine gibi bazı airilere nazaran o, Gayıbı ve Misgingılıç ile birlikte bu gruba atfen özel olarak eserler yazmıştır.<sup>33</sup> Air “Sofular” muhammesinde kendi devrinin en saygın adamları olarak kabul edilen sofuların, dinin düzenini bozup, arabozuculuk yaptıklarını ifşa etmektedir. Air devrinin gerçekliğini yansıttığı “Sofular”, “Sizleri” gibi eserlerinde, din adına kandırılan halkın acılarını ve de din adamı görünümünü altında gerçekleştiren aldatmacılığı gözler önüne sermektedir. Ayrıca air ölümlü verir nitelikte sofuların artlarını dile getirmektedir. “Mollaları, müftüleri, pirleri, sofuları, zalim hanları, beyleri ve canı

<sup>30</sup> A.N.Samoyloviç. Materialı po sredneaziatsko-turetskoy literature. ZVO RAO, c.XIX. SBP., 1909.02,03.; Kırmskiy. Tyurkskie literaturı, VIII. Turkmenskaya literatura. Entsiklopedičesky slovar “Granat”, c.41-X, 394.s.(Türkmen Edebiyatları Tarihi. A kabat 1976, s. 112)

<sup>31</sup> Bk. Türkmen Edebiyatları Tarihi. A kabat 1976, s.114

<sup>32</sup> Bk. . . age.. s. 115

<sup>33</sup> Bk. . . age.. s. 117

padi ahları if a etmek, onların yaptıklarını, halka<sup>34</sup> ettikleri baskı ve zulmü ele tirmek XVIII-XIX. Asır Türkmen Edebiyatı'nın güzel eserlerinin içinde rastlanan fikirlerdir”.

XVIII asır Türkmen Edebiyatının temel görü lerinden biri olan özellikle Magtmgulı'nın yaratıcılı nda i lenen dünyanın fanili i ve kalıcı hayatın yoklu u teması eydayı tarafından da i lenmi tir.<sup>35</sup> air, “Yar-ı yaran kalmadı” adlı muhammesinde bu dünyada hiç kimsenin, hüküm süren ahlaların, sultanların ve din vekillerinin bir gün gelip devirlerinin sona erece inin söylemektedir. air ele aldı ı eserlerinde dünyanın e itsizli inden dert yanmakta ve fele e bu durumdan ötürü ikâyet etmektedir. “Vaktini geçirme, ahiret tohumu ek” diyerek dünyanın aslının bozuk oldu unu ve insanların aslında din kaygısı çekmeleri gerekti ini söylemektedir. air ya adı ı toplumda halkın bir grubunun karınca gibi ayakaltında ya adı ını bir kısmının ise kaplan gibi keyif sürdü ünü söyleyerek toplumun e itsizli ine gönderme yapmaktadır.<sup>36</sup>

Bilgili, bilinçli insanlara büyük hürmet duyan eydayı eserlerinde âlimlere de yer vermektedir ve onlar için yazmı oldu u “Ey gönül (gönül)” adlı gazelinde “Âlimlere hizmet etmeyi, hatta onların ayak tozunu sürme diye göze sürmeyi ö üt etmektedir”.<sup>37</sup>

eydayı'nın ö üt-nasihat içerikli iirleri XVIII asır Türkmen toplum yapısı ile do rudan ili kilidir. O “Birayi” adlı muhammesinde, bazı kötü huylar ve onların verdi i zararlardan bahsedip, insanları do ruluk ve temiz kalplilik üzerine e itmek gerekti ini vurguluyor. Ayrıca dedikodunun bo a harcanan zaman oldu unu, kızgınlı ın zarar getirece ini, nefis için aç gözlü olmamak gerekti ini nasihat etmektedir. Eserlerinden sade, alçak gönüllü bir karaktere sahip oldu unu anladı ımız eydayı, “Bolsan vağıdır (Olsan zamanıdır)” adlı iirinde, kötü i lerden uzak durulmasını ve Allah rızası kazanmak için dine hizmet etmeyi ö ütlemektedir.

XVIII asır Türkmen Edebiyatının temaları arasında önemli bir yeri olan tema da mertlik ve namertlik temasıdır. Bunu Magtmgulı'nın yaratıcılı nda da sık sık

<sup>34</sup> Bk . Türkmen Edebiyatının Tarihi. C. 2, A gabat, s. 118

<sup>35</sup> Bk. *age.* s. 121

<sup>36</sup> Bk. . *age.* s.122

<sup>37</sup> Bk. . *age.* s. 123-125



görülmektedir. O vatanının erefi için canını esirgmeden sava an yılmaz yi itleri mert olarak adlandırırken, ülkesinin çıkarını kollamayan, yalnızca kendisini dü ünen ki ileri de namert olarak adlandırmı tır. Bu fikirleri benimseyen eydayı’ da mertleri yüceltip, namertleri lanetlemi tir. air “A masa gerek” ve “Bazın tanımaz (bazısını tanımaz)” adlı eserlerinde, mertler ile namertler arasındaki derin farkı göstermeye çalı mı tır.

eydayı’nın özel olarak Arap alfabesine atfederek yazımı oldu u “ Güzel yirmibe ” adlı iirinde, Arap yazım kurallarının zorlu undan ikâyet etmekte ve dilin gerçek anlamıyla kullanılmadı ndan anlamını yitirdi ine dikkat çekmektedir.

air bazı muhammesleri Arap, Fars unsurlarıyla süslenmi olsa da bu dillerinin Türkmen diline yapımı oldu u tesiri olumsuz bir olgu olarak kabul eder.

XVIII asır Klasik Türkmen Edebiyatında; kadınlara, kızlara, a k ve sevgiye dair yazılan eserler ço unluktur. Kadınlar ve kızların sahip oldu u temiz ahlak, terbiye, saflık bu eserlerin konuları arasındadır. “Sevgi, asırlar boyunca iirde önemli ve sa lam bir yere sahip olmu tur. Bu konuda F.Engel’s “Lyudvig Feyerbah ve nemets klassıki flosofiyasının sonu” adlı eserinde öyle yazmaktadır: “insanlar arasındaki, özellikle kadınlarla erkekler arasındaki duyguya dayanılan ili kiler, insanların hayata geli inden beri vardır. Özellikle kadın ve erkek sevgisi hakkında söylersek son sekiz asır içinde o büyük bir öneme sahip oldu ve büyük bir yer kazandı hatta o zorunlu ok olup, bütün iir onun etrafında dönüyor.”<sup>38</sup> airin bu temada yazımı oldu u iirlere ” irin dilli canım”, “Bir peridir”, “Perizadimin”, Yör bile (ile)”, “Nazlar ile”, “Gelin”, “Yaranlar”, “Sevdi im” vb. örnekler verilebilir. eydayı’nın iirlerinde sevgi ve a k, kadınların, kızların güzelli i tarif edilmektedir.

airin en güzel lirik yapıtlarından biri olan ” irin dilli canım” adlı eserinde air, benzetmeler, tekrarlamalar, epiforlar, aliterasyonlar kullanarak sevdi ini güne e benzetmi , onun için gece gündüz kaygılandı mını dile getirmi tir. Türkmenistan Bilimler Akademisi Elyazmalar fond bulunmayan bu önemli yapıt 1964 yılına kadar hiçbir yerde yayımlanmamı tır. Sadece son bendi de i ik versiyonuyla No 803

---

<sup>38</sup> K.Marks, F.Engel’s. Saylanan Eserler, c.II. A kabat, 1960,395.s.(Türkmen Edebiyatları Tarihi. A kabat 1976, s.140)

elyazmasında bulunmaktadır<sup>39</sup>. Magtımğulı'nın “Turgul (kalk) dediler” adlı eserini hatırlatan “Getirdi” adlı eserinde air, “mey içip, mest oldu unu” ve a k yoluna dü tü ünü anlatmaktadır.

Mollamurt'un elyazıları arasında (No:3), aynı zamanda 47 No'lu elyazmasının sekizinci bölümünde bulunan<sup>40</sup>, “Bir peridir” adlı eserinde, gelin ya da kızları birbirleriyle kar ıla tırma yoluyla övmektedir. air kimi zaman isim vermeden “Âlim bilir, on bir harftir adları” demekle yetinirken, kimi zaman “Ölüyü diriltir irin sözleri”, “Söylese ekerden tatlıdır dili” ya da “Naziklikte kıldan incedir beli” gibi abartmalara yer vermiştir. Bu mısralardaki büyültme ve küçültmeler klasik edebiyatta sürekli kar ıla ılan abartmalardır.

Eserlerinin ço unlu unda sosyal düzenin artlarını a ır bir dille ele tiren eydayı her ne kadar iirlerinde kadın ve kızların temiz ahlakından ve de onlara duyulan a ktan bahsetse de, gerçek ya amda maruz kaldıkları kötü tutumlardan eserlerinde bahsetmemiştir. “Gelin” adlı iirinde yine kızların güzel ahlaklı olması gerekti ine vurgu yapan eydayı, eserinde övdü ü kızın yüzünü aya, güle, kusursuz olu unu ilkbahara, cennete benzetmekle birlikte, onun çok fazla kibirli olmaması gerekti ini de söylemektedir.<sup>41</sup>

airin lirizminde bahara, nevrusa atfen yazmı oldu u iirlerde görülmektedir. Türkmen klasik iirinde bu temada yazılan çok fazla eser olmasa da, Gayıbı'nın “Merguzar oldu yine”, eydayı'nın “Ba -ı bostandır bugün” adlı eserleri buna örnek verilebilmektedir. eydayı iirinde, nevruzun gelmesiyle âlemin ba -ı bostanlı a, güzel gülistana dönü ünü, tabiatın uyanı mını, güllerin açılıp, bülbüllerin ötü ünü ustalık tasvir etmiştir. “ air bazı lirik iirlerini hece vezninde yazmıştır. Öyle de olsa, onun iirinde özellikle muhammeslerinde ve gazellerinde aruz vezninde yazılan (“Sofular”, “Ahir zaman”, “Ba ı bostandır bugün”) gibi örneklere de rastlanmaktadır. airin iirlerinin forması murabba (dörtleme), muhammes (be leme), müseddes (altılama) ve gazeldir. Ama “Betkarlar”, “Hayran ( a kın) sevdi im” adlı iirleri özgündür.”<sup>42</sup>

<sup>39</sup> aydayı. “ eydayı”, Turkmenistan CCP limler Akademisi Yayınları, Asgabat 1978, s. 11

<sup>40</sup> eydayı, a.g.e, s.11-21

<sup>41</sup>Bk. Türkmen Edebiyatları Tarihi. A kabat 1976, s. 140-147

<sup>42</sup>. age, s. 145

SSSR ilimler Akademisinden prof. Y.E. Bertels'in " soru-cevap " ekinde, airlerin ve halk ozanlarının arasında ünlü olan yarı ma gelene i pek çok halkta ve eski zamanlarda olmu tur. Bu gelenek Türkî halklarda slam'dan önce de devam etmi <sup>43</sup> ekinde belirtti i gibi, Türkmen Klasik Edebiyatı'nda muamma, bulmaca, münazara ve soru-cevap ekindeki deyi tarzı çok eskiden beri devam etmektedir. "Örne in, Magtimgulı'nın Orazmenli air ve Durdı air ile söyle melerini, "O lum-Azadı'm" iirini, Matacinin Gulyagmır'a yazdı ı "Kaysıdır (hangisidir)? Adlı soru iirini eydayı'nın Mırat aire ve Nigar Hanım'ın eydayı'ya yazdı ı soru munammesini, Nedir air ile Mırat airin söyle mesini, abende'nin "Gül-Bülbül" destanındaki Hallı air ile Bülbül'ün söyle mesini vb. onlarca eserleri gösterebiliriz."<sup>44</sup> çeri inin din, namaz, iman, oruç hakkında oldu u, eydayı'nın Nigar air ile söyle ti i "Kaysıdır" adlı muhammesi, airin söyle me biçiminde yazmı oldu u iirlerinin ilk grubuna girmektedir. Bu gruptaki iirler de önce airin ya da di er tarafın sorusu verilip, daha sonra ona verilen cevap yerle tirilmektedir.

"Höwez-hutdım", "Ey Â ık Mırat", "Pudagı(Buda ı) be " adlı iirlerini örnek olarak verebilece imiz ikinci grup söyle me iirlerine soru cevap ekinde yazılan ayrı ayrı müstakil iirleri girmektedir. eydayı bu iirlerde ba ka bir airin yazıp gönderdi i iirine yeniden, istedi i ekilde müstakil bir iiri cevap olarak yazmakta veya bunun tersine, o yalnız sorudan ibaret olan bir eser yazıp, ba ka bir aire göndermektedir.

Özellikle kendisi gibi XVIII asır Türkmen airlerinden olan Â ık Mırat ile yaptı ı söyle meler ço u zaman anlamı kavranamayan çe itli meselelere ait sorular içermektedir. Ayrıca bu söyle meler incelendi inde kimi zaman iki air arasında olu an gerginlikte göze çarpmaktadır.

Â ık Mırat'ın sordu u soruların içeri ini belirtmekle kendisini ondan üstün gören eydayı, "Höwez-hutdım" adlı eserinde Â ık Mırat'ın eriat, tarikat ve sofulukla ilgili sorularını cevaplamaktadır. eydayı'nın A ık Mırat'a özel olarak yazıp gönderdi i "Ey, A ıkı Mırat!", "Pudagı (Buda ı) be " adlı iirleride

<sup>43</sup> Döyletmemmet Azadı. Behi tnama. Buhara. 1333 (1914-1915). 23.s. ( Türkmen Edebiyatları Tarihi. A akabat 1976, s. 134)

<sup>44</sup> "Türkmen Edebiyatları Tarihi". A kabat 1976, s. 135.

bulunmaktadır. On bentten ibaret olan ve muamma ekinde yazılan “Pudagı Be ” adlı iirinde eydayı, çe itli nesnelere hakkında sayılar yoluyla sorular sormaktadır. “Ey, Â ık Mırat!” adlı iiri ise be bentten ibaret olup, olumsuz sıfatlı birkaç ahıs hakkındaki soruları içermektedir.

Yaratıcılı ında bilmece ekindeki iirlere de yer veren eydayı'nın “Sizleri” adlı eseri bilmece özelli ine sahiptir. “Karanlık evde kaplan gürler”, “Yeraltında ya lı çörek”, “Yeraltında ay yürür” gibi halk bilmecelerine de yer verilen iirde, kalan mısralar airin yaratıcılı ıyla olu turulmu tur.

Yaratıcılı ında söyle me, bilmece, muamma gibi formlara yer veren eydayı, Türkmen klasik edebiyatında az görülen bir tür olan münazaraya da eserlerinde yer vermiştir. “Ukba pikirin kılmas men (Ahreti Dü ünmem) adlı eseri bu türden yazdı ı eserlere örnek verilebilmektedir. Eserde nefsin ve aklın birbirleriyle tartı ması ve her birinin kendini savunması ele alınmaktadır. Nefis, ömür ipinin sa lamlı mını, hayatın lezzetlerinin tadılması gerekti ini söylerken, akıl da nefsin fikrine kar ı çıkmakta ondan hiçbir fayda gelmeyece ini vurgulamaktadır. Eserinde nefsi ve ahireti sorgulayan air, nefsi açılan ve hiçbir zaman solmayan bir güle benzetmektedir. aire göre nefis, bu dünyada sevinçle gezmenin ahiret gamı çekmemenin taraftarı olsa da asıl gerçek dünyanın fanili idir. Hakiki mutluluk “o dünyadadır”.

XVIII asır Klasik Türkmen Edebiyatında, destancılık gelene ini devam ettirmek ve lirik eserler vermek yoluyla çok büyük bir iz bırakmı olan eydayı, aynı zamanda, Nevayi'nin, Fuzuli'nin, Sadi'nin ve Hafız'ın ilerici geleneklerinin devam ettirmek suretiyle de ayrıca bir önem arz etmektedir. Muhammesleri, gazelleri, sanatlı iirleri onun sadece Türkmen Klasik airleri arasında de il, tüm Orta Asya edebiyatında önemli bir yere sahip olmasını sa lamı tır.<sup>45</sup>

eydayı, yaratıcılı ı, içeri i ve fikir ustalı ı bakımından Magtımğulı Kemine, Mollanepes gibi airlerin seviyesine eri emese de Türkmen klasik edebiyatının tarihinde önemli bir yer almaya layıktır.<sup>46</sup>

<sup>45</sup> Türkmen Edebiyatları Tarihi. A gabat 1976, s. 125

<sup>46</sup> Bk. Türkmen Edebiyatları Tarihi. A gabat 1976, s.134\_162)

### C) Gül senuber Destanı ve Destan Hakkında Yapılan Çalışmalar

Bu bölümümüzde, destanımız üzerine yapılan çalışmalar hakkındaki bilgileri, Türkmenistan SSR İlimler Akademisinin Magtumulı adındaki dil ve edebiyat enstitüsünün 1975 yılında basılan eserini esas alarak vereceğiz.

Fantastik ve sevgi temalı destanlar grubuna giren, “Kitab-ı Senuber”, “Senuber”, “Destan-ı ehzade Senuber” isimleriyle de anılan Türkmen “Gül-Senuber” destanı, yalnız Orta Asya’da değil, Kafkaslar’da, Hindistan’da, İran’da ve Küçük Asya’da da bilinmektedir. Örnek olarak Hindistan’da Pencan Edebiyatının tanınmış yaratıcısı Urva’nın “Gül-Senuber”i örnek verilebilir. “Hindu Edebiyatlarının Tarihi” adlı eserde belirtildiğine göre 1556 ve 1856 yılları arasında geleneksel sevgi konusunda yazılan Gopiçandan’ın “Yusuf Züleyha’sı”, Soratha Bicin’in “Ferhat İrin’i”, Padmanı’nın “Leyla Mecnun’u”, Urvası’nın “Gül Senuber’i”, Sohani Manivarla’nın “Seyfülmülük’de” ve bunlar gibi başka bazı eserler Fars dilinin etkisinde kalınarak kaleme alınmıştır.<sup>47</sup> Sevgi konulu ve “Binbir Gece’nin” etkisinde yazılan eserler Hindistan’ın Urdu edebiyatında da görülür. Örnek olarak, XVII asırda Muhammet Kutb a’nın kökünde Melikü - uara ünvanına sahip olan İmir Govvası’nın “Seyfülmülük ve Bediul-Cemal” mesnevisi verilebilir.<sup>48</sup>

Herhangi sosyal bir sorunun çözümlenmediği ve bu temada yazılmayan “Gül-Senuber” destanı, sevgi ve fantastik temada yazılan, kahramanlarını yüksek sınıftan oluşturan bir eserdir. Bu bakımdan “Zühre-Tahir”, “Ahsenem-Garip”, “Leyla-Mecnun” gibi destanlarla bir tutulamaz. Yazar sosyal hayattan tamamen deşarş kalmadığı eserinde, ya adını hayatın çelişkili özelliklerine akıl erdiremediğinden dolayı bunu sadece “çarh-ı feleğin” bir neticesi olarak dile getirebilmektedir. Kahramanlarını ahlak ve ehzadeler oluştursa da, eserde halkın aleyhine bir davranış gödülmemi, sadece başka kahramanı sevdiğine kavu turmak için ortak bir mücadele verilmiştir. Böylece destanın kahramanlarını yüksek sınıftan kişiler oluştursa da, bunun sınıfsal bir ayrımcılığa dönüştürülmediği görülmektedir. Akademisyen V. M. Jirmunski’nin belirttiği gibi, “sınıfsal toplum artlarında yazılı edebiyat okur-

<sup>47</sup> storiya İndiyiskih literatur, pod redaksiyey doktora Nagandri. M. , 1964, 621-623.s. (Türkmen Edebiyatları Tarihi. A. gabat 1976, s.148.

<sup>48</sup> Said Ehdi am Huseyn. Istoriya literaturı urdu. M., 1961, 41.s. bak: storiya İndiyiskih literatur, pod redaksiyey doktora Nagandri, M., 1964, 637 .s. (Türkmen Edebiyatları Tarihi. A. gabat 1976, s.148)

yazarlık, ilim öğrenmekle birlikte, esasen, hükmeden sınıfların izinde olur. Buna bakmadan, klasik şiir kendi içeriği bakımından küçük sınıfa ait bir özelliğe sahip olmasa da belli derecede halkın arasına yerleşir. Bu, özellikle, feodalizm toplumunun şiiriyle çok yakın ilişkilidir, çünkü onda burjuvazi toplumunda olduğu gibi, halk kitleleriyle feodallar arasında kültür bakımından derin uçurum yoktur. Doğuda birkaç yüzyıl boyunca devam eden gelen feodal kültürün aynasında klasik edebiyat son devirlerde de bütün halka çok yakın ve açık olmuştur. Bu açıdan bakılırsa, Türkmen destanlarının bazısını “halk destanları” olarak kabul etmek mümkündür.”<sup>49</sup>

V.M.Jirmunski’ye ve Zarifov’a göre “Gül-Senuber” destanının kaynağı bir taraftan Farsça kaleme alınan “Gül-Senuber” destanına, bir taraftan da Arapların “Binbir gece” masalarına dayanmaktadır. O örnek olarak deniz gezgini Sinbad’ı verir. Sinbad’ın balık adasında denize batması, açtan yaptığı salın üstünde yüzmesi, bir gece gündüzden sonra Büyük Adaya çıkması (539. gece), rudapaylar hakkındaki epizot “Gül-Senuber” destanında küçük farklarla tekrarlanmaktadır. Örnek olarak; Sinbad gemisi batınca bir adaya çıkar, açlar arasında yürürken üstü yapraklarla örtülü güzel bir ihtiyar görür. Sinbad kendi kendine: “Bu ihtiyar belki, batan gemiden çıkmıştır” der, onun yanına varır ve selam verir. Ancak ihtiyar konu amaz, şiiretlerle anlaşılır. Üzüntülü bir şekilde şiiretlerle Sinbad’dan kendisini öte tarafa geçirmesi için yardım ister. Sinbad’da bu isteği yerine getirerek ihtiyarı alır ve karı tarafa geçirir. Ama o, Sinbad’ın sırtından inmez, ayaklarını iyice boynuna dolar ve gece gündüz rahatsız etmeye başlar. Böylece birkaç gün geçirdikten sonra, Sinbad kuru bir kabak bulur ve içine üzüm koyarak güneşe bırakır. Yapımı olduğu içkiden yorulduğunu içer. Bunu gören ihtiyar içkiden alınca kendinden geçer. Bu fırsatı değerlendirerek Sinbad’da onu sopayla döverek öldürür. Bu epizot Senuber’in rudapayların eline geçtiği epizot ile benzerlik gösterir.

“Gül-Senuber” destanının benzerlik gösterdiği diğer destanlarda, “Seypelmelek-Methalcemal”, ve “Gül-Bülbül” dır. Uzak diyarlarda, görkemli saraylarda ya ayan sevgililer, onlar için yollarda verilen mücadeleler, bu yolculuk sırasında karılıklı olarak ikinci güzel, bu güzel aracılığıyla asıl amaca kavuşma, ardından

<sup>49</sup> V.M.Jirmunski, H.T.Zarifov.Uzbekskiy Narodniy Geroičeskiy Epos. Moskova 1847, 280 .s. (Türkmen Edebiyatları Tarihi. Aşgabat:1976, s.160)

bunu ikinci e olarak alma ya da dostla nikâhlama, aileyi özleyip yurda enliklerle geri dönme, bu destanlardaki ortak temalardır. Özellikle “Seypelmelek-Methalcemal” “Gül-Senuber” destanı ile büyük benzerlikler göstermektedir. Senuber’in rüyasında Gül’e aık olması, gemiyle yola çıkması, geminin batıp Senuber’in bir tahta parçasıyla karaya sa salim bir ekilde çıkması, suyun ortasındaki bir a açtan Simurg ku unun aya ma takılarak kurtulması ve büyük engellerle kar ıla ması, Seypelmelek’in de ba ından geçen olaylardır.

Nerin Köse’ye göre, Gül-Senuber’in en önemli yanı, Seyfölmölük hikâyesinin adeta bir varyantı ekinde olmasıdır. Kahramanların isimleriyle bazı ölkeler hariç, özellikle anlatının “macera” ve “sonuç” bölümleri, büyük bir benzerlik göstermektedir. öyle ki;

1. Gerek Senüber, gerekse Seyfölmölük sevgililerini aramaya giderlerken yanlarında saray vezirinin o lu ve en iyi arkada ı olan genç vardır. Ancak bu gençlerin adlarının farklı olduklarını hemen kaydedelim.

2. Sa olarak karaya çıkmayı ba arırlar.

3. Her iki hikâyenin kahramanları da sevgililerini ararken “Zenginler ölkesi” ya da “Berzengi Padi ahlı ı” denilen, yamyamların bulunduğu adaya gelirler ve o ölkenin padi ahının kızı anlatının asıl kahramanlarına â ık olurlar.

4. Senuber ve Seyfölmölük’ün gurbette iken u radıkları memleketlerden biri de “Kayı Baldır Mahlölklar Ölkesi”dir. Onların sırtlarına bindikleri kahramanları bo maya çalı malarını her iki hikâyede de görüyoruz.

5. Seyfölmölük de, Senuner de hikâyenin ba ında çıkan fırtınada kaybettikleri arkadaş larına anlatının sonunda kavu maktadırlar.

6. Bu konuda söylenecek son ey, her iki hikâyenin sonuçlarındaki benzerlik üzerinedir. Nitekim Senuber’le Seyfölmölük’ün dü ünleri beraber kurulur. Üstelik vezir o ullarının e leri anlatının kahramanı olan ah veya hükümdar tarafından tayin edilen, hikâye kahramanının sevgilisini ararken tanıdı ı bir kızdır.

Sınıfsal bir ayrımcılı ın yer almadı ı eserde, bir eyin çok istenmesi yolunda yapılan mücadele ve dolayısıyla bu yolda elde edilen cesaret, yi itlik, kahramanlık gibi olgular okuyucuya empoze edilmektedir. Yazar eserinde bu olguları ba kahraman aracılı ıyla okuyucuya aktarmaktadır. Senuber’in sevdi i kız bir peridir

ve ondan üçyüz yıllık bir mesafededir, ancak Senuber cesaret ve kararlılıkla yola çıkmaktadır. Nihayetinde arzusuna kavuşmuş Senuber, öz yurduna yaklaştığında kaybettiği arkadaşlarını hatırlar ve hümanist bir yaklaşımla Allah'tan yardım ister. Neticede Hızır Peygamberin yardımıyla tüm yitirdiklerine kavuşur.

Senuber'e macerası boyunca yardım eden güçlerden ilki, eski mitler ve destanlarda rastlanan Simurg kuşu, devler, periler ve fantastik güçler ikincisi, dini mevhumlardır. İki insanlığın asırlar boyu merak ettiği gizli güçler hakkında bilgi sahibi olma istemesi durumudur, ikincisi ise dini yüceltmek adına gerçek hayatla asla başa da mayan anlatmalardır.

Yazılı edebiyatın ve halk yaratıcılığının etkisini görmenin mümkün olduğu destan, içeriği fikri ve ekli bakımından "halk destanları" adı verilen türe benzemektedir. Bu iki kaynak her zaman birbirleri ile ilişkisinde bulunmuşlardır. En büyük üstatlar bile eserlerinde her daim halk yaratıcılığından faydalanmışlardır. Magtumulı buna en güzel örnek verilebilir. A.M. Gorki'nin belirttiği gibi "hiçbir dahi şair, yazar şahsiliğe önce halk masallarında ve rivayetlerinde olan halk yaratıcılığının tiplerine ve umumile tirmelerine dayanmadan, yeni, orijinal tipleri yaratmanın ve umumi neticeler çıkarmanın üstesinden gelememiştir."<sup>50</sup>

Arap ve Fars etkisinin çok az hissedildiği destan, sadeliği ve kolay anlaşılabilir olması bakımından önemlidir. "Geceyi eyledi mah\_1 taban", "Söylesem o yare selamımı", "Mecnun\_1 Sahra olmu um", "Rudapaga rastladım" başlıklı dört muhammesin yer aldığı eserin nazım bölümü Türkmen halk şiiri ekli olan dörtlük (göğü) ekinde yazılmıştır. Dörtlemeler hece veznedir ve her mısrası 8-11'li hece ölçüsünden ibarettir. Muhammesler ise aruz vezninde yazılıp, her mısrası 14-15'li aruz ölçüsüne göre yazılmıştır.

Genel olarak bakıldığında şairin lirizmi ve destanı arasında büyük farklar vardır. Şair lirik eserlerinde toplum meselelerini, ezen ve ezilen sınıfların siyasi ve iktisadi durumlarını ele alıp işlerken, destanında fantastik ve karmaşık vakaları sevginin tarihini vermektedir. Şairin lirik eserlerinde sosyal-siyasi, ahlaki-didaktik bir takım meseleler ele alınmakla birlikte destanında bu türden temalara yer vermemiştir, sadece halk ve fantastik vakalardan bahsetmiştir. Ancak eserde zaman

<sup>50</sup> A.M. Gorkiy. O literature. M., 1956, 49.s. (Türkmen Edebiyatları Tarihi. Ağabab 1976, s.155)



zaman sosyal-siyasi ahenge uyan hayattan, “çark-ı felekten” ikâyet etmek gibi temalara rastlamak mümkündür.<sup>51</sup>

Ancak yazar, hem geçmi ten gelen geleneklere sahip olurken, hem de kahramanlarının hareketlerini geni tutmak ve do rulamak maksadıyla ba kahramanlarını ehzadeler olarak göstermektedir. Bu sebeple, destan yazılı edebiyatın örne i olmakla birlikte, halkın arasına yayılmış ve hevesle okunup dinlenmiştir.

V.M.Jirmunskiy ve H.T.Zarifov’un “Özbek Halk Kahramanlık Eposu” adlı çalı maları, anlatmanın fikir ve sanat içeri ini ortaya çıkarmak açısından önemlidir. Çalı mada hikâyenin içeri i kısaca beyan edilmekte ve edebi kayna ının XII-XIV. asırlarda yazılan “Gül ve Senuber” adlı Farsça roman oldu u söylenmektedir. Jirmunskiy ve Zarifov hikâyede var olan kahramanların ba ından geçenleri Arapların “1001 Gece” adlı masallarında bulunan bir epizotla kar ıla tırıp, o epizodu da destanın edebi kayna ı olarak kabul etmişlerdir.

XX. asrın ba ında “Gül- Senuber” destanının bir varyantını Rusça’ya tercüme etmiş olan Rus bilgin N. P. Ostroumov, anlatmada var olan anlaşı lması zor sözlere ve efsanevi adlara açıklama getirmiş , esere kısaca bir önsöz yazmıştır. Ostroumov önsözde, anlatmanın Orta Asya halkları tarafından sevildi ini ve halk ozanlarının ça ırttırılarak hikâyenin okutuldu unu belirtmiştir. “Çin- Maçın”ın padi ahı Hur it ah’ın o lu Senuber dü ünde ehr-i ebistan’ın hükümdarı Farruh’un kızına- Gül’e â ik olur. Sonra onun yanına gitmek için babasından izin ister. Babası özel olarak gemi yaptırır ve onun yanına be yüz yi it ile dostu Ziver’i (vezir) verip, yola salar. Ama Uman Denizi’nde gemi tufana yakalanıp parçalanır, Senuber ile Ziver’den ba ka hepsi bo ulup ölür. Ziver de sonra güçlüklerden dolayı ölür. Senuber tek ba ına yoluna devam eder, Mehrengiz’in kö küne gelir, ondan sonra kırk kalendere, Berzengiler’e ve Rudapaylar’a rastlar. Türlü güçlükleri yenip sonunda Simurg ku un yardımıyla ehr-i ebistan’a varıp, Gülperiye kavu ur. Bir zaman geçtikten sonra Senuber, kendi halkını, yakınlarını özlemeye ba lar. Sonra Gül’le birlikte öz vatanına döner. Yolda Mehrengiz peri yi de alıp, sa salim yurduna döner.” Bu varyant içerik bakımından sade ve eydayı’nın destanına çok yakındır.

<sup>51</sup>Bk. Türkmen Edebiyat Tarihi, A gabat 1976, s.146-162

XX. Asrın baından itibaren Gül- Senuber destanı; Özbekistan'ın Ta kent, Semerkant, Buhara, Kokant gibi ehirlisinde ve Kazan'da ta basma usulüyle çok defa ne redilmi , buna benzer varyantları anonim eser olarak basılmı ve hiç biri ilmi özelli e sahip olmadan, ticaret ve toplum için hazırlanmı tır. "Gül-Senuber" destanının Ta kent, Buhara, Semerkant, Kazan ta basma nüshalarıyla birlikte Türkmenistan SSR ilimler Akademisinin Magtulgulı adındaki dil ve edebiyat enstitüsünün<sup>52</sup> ve Özbekistan SSR ilimler Akademisinin Do u'yu Ö renme Enstitüsünün<sup>53</sup> el yazmaları ar ivinde bazı eski el yazmaları bulunmaktadır. Ayrıca destanın XVIII-XIX. asırlara ait olan bir nüshası SSSR ilimler Akademisinin Asya Halkları Enstitüsünün Leningrad bölümünün el yazmaları ar ivinde bulunmaktadır. Bu el yazmalarının arasında TSSR ilimler Akademisinin Magtulgulı adındaki dil ve edebiyat enstitüsünün el yazmaları ar ivindeki 84. numarada bulunan el yazması, "Gül-Senuber" destanını eydayı'nın yazdı ma ahitlik eden tek el yazması olması bakımından önemlidir. Bunun sebebi ise bu zamana kadar bulunan el yazmalarının ve ne redilen basma nüshaların hiç birinde eydayı'nın adına rastlanmamasıdır. Ancak 84. el yazmasının sonunda yer alan bir iir bize dhikayenin eydayı tarafından yazıldı nı göstermektedir. El yazma a a idaki satırlarla bitmektedir:

"Hülasa, ondan sonra senuber ehre padi ah olup, yurtlar alıp, Ziveri vezir tutup, asker toplayıp, cara verip, Gül ile Mehrengiz ile yiyip içip muradına kavu uyor. Dostlar mutlu, zü manlar üzgün oldular... Bunların anına eydayı bir gazel dedi"

Zülehya Yusuf'a dilber, Tamam bayu misk-i anber, Dünya'da Gül- Senuber, Yarına yetdi dünyada eydayı der, dünya yalan, A k yolunda cefa gören, Ahir zevk-i sefa süren, Müminler geçti dünyadan."<sup>54</sup>

Tüm bunlar, 84.el yazmasının hikâyenin asıl nüshasını do rulayan temel kaynaklarından biri oldu unu göstermektedir.

<sup>52</sup> nv. 780, 682,111, 84, 1758 vd. (Türkmenistan Edebiyat Tarihi, A kabat, 1976, s. 150)

<sup>53</sup> Öz. SSR A.'nın GÖ , nv. 786, 5341 vd. (Türkmenistan Edebiyat Tarihi, A kabat, 1976, s. 150)

<sup>54</sup> Inv. 84, 88-89. (Türkmenistan Edebiyat Tarihi, A kabat, 1976, s. 150)

Nüshaların içeriği ve türlerinin benzerliği göz önünde tutulduğunda destanın, eydayı tarafından yazıldığına şüphe kalmamaktadır çünkü destanın Ta kent, Buhara, Semerkent, Kokant ve Kazan tası basmaları birbirleriyle karılaştırıldıklarında hepsinin aslının bir olduğunu ve bir kisi tarafında yazıldığı anlaşılmaktadır.

eydayının Özbekistan'da okuyup Buhara, Semerkent gibi şehirlerde yayılması, elbette, onun eserlerinin bu yerlerde yayılmasına sebep olmuştur. Ancak, bu el yazmaların ve tası basma nüshaların arasında bazı değişikliklere de rastlanmaktadır. Özellikle, destanın nazım bölümünde ve nesir bölümünde bu türden farklılıklarla karşılaşmaktadır. Bazı örnekler aşağıdaki gibidir:

Destanın Ta kent, Semerkent, Kokant, Buhara tası basma nesirlerinin hepsinde Mehrengiz, vezirin oğlu Ziver'e verilmeden, "... Senuber sağ koluna Gül perizat'ı sol koluna Mehrengiz'i alıp, evlendi..."<sup>55</sup> Denilmektedir yani Senuber iki kızı da kendine e edip almaktadır. 84.el yazmada da tıpkı bunun gibi "Gül ile Mehrengiz'i Senuber'e nikâhlayıp verdiler"<sup>56</sup> diyen varyant tekrarlanmaktadır. Kazan tası basma nesirinde, bazı el yazmalarda ve 1943 yılında basılan kitapta ise Ziver hakkındaki epizot kaldırılmıştır. Bu varyantta destan, Senuber'in padişah olması, dostu Ziver'i vezir yapması ve "iki aıllı muradına erip, yeme içmeyle meşgul olmaları"<sup>386</sup> ile sona ermektedir. Ancak Leningrad el yazmasında "Mehrengiz'i de vezirinin oğluna nikâhlayıp verdiler" ifadesi yer almaktadır. Birinci varyant ancak XX. asrın başında nesir edilen tası basmalarda bulunup, bir taraftan, feodalizm toplumunda iki kadın alma âdetini vurgularken, diğer taraftan, hâkim sınıfların istekleri yerine getirilip, iki kadın alma fikrini tanıtmaktadır. Bu varyant destanın genel konusuna çok uygun gelmektedir, çünkü destanda Senuber, Mehrengiz'le karşılaşmakta ve onunla bir zaman hoşça vakit geçirmektedir, ona "sevdiğini yâri" olarak bakmaktadır. Bunu, Mehrengiz ile vedalaşıp döndüğünde zaman ona teselli verip söylediği şiirinin birkaç yerinde "tatlı dilli sevdiğim yârim", "hoş huylu vefalım" "ay yüzlü lale bahrem"

<sup>55</sup> Kitab-ı Senuber. Ta kent, 1903, 70 .s. (Türkmen Edebiyatı Tarihi, Ağabai 1976, s. 152)

<sup>56</sup> nv. 84-86 s. (Türkmen Edebiyatı Tarihi, Ağabai 1976, s. 152)

gibi belirtti i söylemlerinde görmekteyiz. En sonunda ise Mehrengiz'e "vefali yâri" olarak öyle demektedir:

Senuber'in sensin vefali yâri,  
Sana feda olsun can-ı efkârı,  
Gözümün nuru, gönlüm aydını,  
Orta boylu ak ceylanım, dön imdi.

Mehrengiz de Senuber'e: "Sensin vefali dildarım" diye söyler ve:

Bir ba kaya sevgi gösterip,  
Aht ile peyman eyleme (söz verme).

Demekle, Senuber'in ba kasına gönül vermemesini de ondan istemektedir. Bunula birlikte, destanın sonunda ba kahramanın iki kızla da evlenmesi eserin umumi havasıyla tam uyu uyor.

İkinci varyantta da Senuber ile Mehrengiz'in ili kisi ba ka varyantlarla benzerlik göstermektedir. Ancak destanın sonunda Mehrengiz hakkında hiç bir ey söylenmeden sadece Senuber'in Gül'ü nikâhlayıp aldı ı söylenmektedir.

Üçüncü varyant çok karma ık ve çeli kili bir özelli e sahiptir. Destanın bu varyantında, di er varyantların tersine, Mehrengiz'in vezirin o lu ve Senuber'in dostu Ziver'e verildi i görülmektedir. Bu durum iki e lili in kar ısında olması bakımından anlamlıdır. Destanın Mehrengiz ile ili kili bölümü dikkate alındı nda, bu epizot yoluyla hakim sınıfların -hanların, beylerin, padi ah ve sultanların ara bozuculu unun, ahlak bozuklu unun açıkça if a edildi ini görmek mümkündür, çünkü destanın bu varyantlarında ve ba ka varyantlarında oldu u gibi, Senuber Gül'e kavu madan önce Mehrengiz ile bir zaman ho ça vakit geçirmektedir. Yukarıda belirtti imiz gibi, onu kendi yâri olarak kabul etmektedir. Mehrengiz de ona "vefali didarı (sevgilisi)" olarak yönelmektedir. Ama buna bakmadan, destanın sonunda Mehrengiz'in Ziver'e verilmesi, eserin konusunun gerçekten çok uzakla masına yol açsa da, padi ah ve ehzadelerin fesatçılı ını ve kötü ahlaklılı ını açıkça if a etmektedir.

Destanın farklı el yazmalarında ve ta basma ne irlerinde daha ba ka farklı ve özgün epizotlara da rastlanmaktadır. Örne in, Senuber'in dü manları öldürü ü hakkındaki epizotu örnek verilebilir. Bu epizot, Leningrad el yazmasında "hülasa, bu sözden sonra dü manların kafasını kesti" diye verilirken Ta kent, Semerkant, Kokant ta basma ne irlerinin hepsinde denildi i gibi Senuber dü manlardan kurtulmak için kendini yakıyor ekindeki varyant verilir.<sup>57</sup> 84.el yazmada ise dü manlar hakkındaki epizot iki yerde tekrarlanmaktadır. Senuber ilk defa dü manlara rastladı nda, onlardan çok azap görür. En sonunda dü manların ba mını a aç dallarının arasına koyup keser, onları öldürür. O zaman eline sopa alıp, dü manların üstüne hücum eder ve "Dü manlar, oldu ahir zaman size (sonunuz geldi)" diye ba layan bir gazel söyler. Ama el yazmanın sonunda Senuber, Gül'le birlikte, öz yurduna döndükten sonra tekrar geri döner. "Dü manların üstüne varıp öldürmeliyiz, e er onları öldürmezsem zan altında kalırım."<sup>58</sup> Deyip, yüz adamla varıp, dü manları ikinci defa kırar.

"Gül-Senuber" destanının el yazmalarında ve ta basma ne irlerinde kar ıla ılan bunlar gibi farklı ya da çeli kili epizotlarla birlikte, farklı sözlerin ve satırların türlü türlü ekilde geldi ini de söylemek gerekmektedir. Bu özellik özellikle destanın iir bölümünde kar ımıza çıkmaktadır. Örnek olarak a a ıdaki iki benti gösterebiliriz:

Allah'tan istedim, verdi sevinci Bir yar için oldum bunda yalancı, Ben neler çekmi im mihneti, derdi Neyleyim, kalkmaya halim olmasa.<sup>59</sup>

Allah'tan istedim burun bul nice? Bir yar için çektim bunca kaygıyı, Ben neyleyim, çekmi im mihneti, derdi, Neyleyim, kalkmaya halim olmasa.<sup>392</sup>

Bazı el yazmalarda ve Özbekistan ta basma ne irlerinde Özbek Türkçesinin tesiri açıkça hissedilmektedir. Örne in, 111.el yazmada ve ta

---

<sup>57</sup> Senuber. Tipo-litografiya V. M. il'ına, Ta kent, 1361 (1898-1899), 43. s.; Kitâb-ı grafiya Arifdjanova. Ta kent, 1909, 34. s.vd ( Türkmen Tarihinin Edebiyatı, A gabat 1976, s. )

<sup>58</sup> V. S (Türkmen Tarihinin Edebiyatı, A gabat 1976, s. 151)

<sup>59</sup>7. s. ve Kazan ta basma ne ri, 1891. (Türkmen Tarihinin Edebiyatı, A gabat 1976, s. 155)

basma ne irlerde Türkmencedeki "-lı, -li" ekinin yerine her yerde Özbekçedeki "-lık, -lik" eki gelmektedir. Örne in:

... Üç yıl aht edip, verdi ni an,

Bir gonca dahanlık (a ızlı), ehd-i ekerlik ( ekerli).

... "Senuber!" deyip geldi, kuca ın açıp,

Huma (ku u) bakı lı, kâkülü zerlik (sırmalı)

Bunun gibi birçok yerde "ong" sözü, Özbekçe'de oldu u gibi "sa " (taraf) manasında kullanılır. Türkmençe'de ise bu söz o manada kullanılmamaktadır. Bunun gibi misalleri ço altmak mümkündür. Bu faktörler "Gül-Senuber" destanının XVIII-XIX. asır boyunca Türkmenistan'ın ve Özbekistan'ın bazı bölgelerine yayıldı ına, ayrı ayrı insanlar tarafından çok defa yazıya geçirilerek, neticede destanın metninde türlü varyantların ve farklıla maların ortaya çıktı ına delil olmaktadır.

## I. BÖLÜM

### HALK HİKÂYESİNİN TASNİF VE SINIFLANDIRILMASI

#### I.1. Halk Hikâyesinin Tanımlanması Meselesi

Bu bölümümüzde, halk hikâyesinin destan ve roman türlerine olan yakınlığı sebebiyle tasnifi üzerinde yapılan bazı çalışmaları vereceğiz. Halk hikâyesinin tanım meselesi gerek ülkemizde gerekse batıda başka türlerle olan benzerliği sebebiyle uzun yıllardır tartışılmalara sebep olmaktadır.

#### I.2. Halk Hikâyesi Üzerinde Yapılan Tasnifler ve Türkmen Halk

##### Hikayelerinin Sınıflandırılması

Halk hikâyeciliği üstüne kapsamlı bir çalışmaya sürdüren olan Pertev Naili Boratav; halk hikâyesiyle ilgili, “çevre ve sosyal şartlara bağlı olarak destandan sonra ortaya çıkan ve onun birçok özelliğini taşıyan yeni bir tür” olduğunu vurgular, türün tek bir tanımını yapmak yerine onu destanla karıştırmış ve “Yeni ve orijinal bir nevi karakteri olarak meydana gelen halk hikâyeleri, yerini tuttuğu destanın birçok vasıflarını hâlâ taşımaktadır. Fakat bunlar onun asıl karakterini verenler değildir. Süratle yeni bir nevi’ye gidiş vakı’ası karışısında bulunuyoruz. Destanî an’ane gittikçe zayıflıyor, çünkü destanın eski karakterini tayin eden sosyal şartlar gittikçe ortadan kayboluyor.” diye belirtir.<sup>60</sup>

“Arap dilinde başlangıçta ‘kıssa’ ve ‘rivayet’ olarak düşünülen, sonraları ‘e lendirmek’ maksadı ile ‘taklid’ manasında kullanılan ‘hikâye’ deyimini, gerçek veya hayâli birtakım vakaların, maceraların hususî bir üslupla, sözle nakil ve tekrarı demektir. Bu tarif, az bir farkla bugün anlamımız ‘halk’ ve ‘modern’ hikâye türü için de kabul edilebilir.”<sup>61</sup> diyerek türü açıklayan Ükrü Elçin, daha sonra halk hikâyelerinin içerik ve stil özelliklerine vurgu yaparak “Türk halk hikâyeleri, zaman seyri ve coğrafya-mekân içinde ‘efsane, masal, menkıbe, destan, vb.’ mahsullerle beslenerek, dinî, içtimaî hadiselerin potasında iç bünyelerindeki başlıklarını muhafaza ederek milletimizin roman ihtiyacını karşılayan eserlerdir.”<sup>62</sup> diye belirtmiştir.

Yapılan tanımla türün stil ve icra edildiği ortam özelliklerini de kapsayan Mehmet Aça hikâyeyi; “kahramanlık destanlarından sonra tekkül eden ve nazım nesir karışımı

<sup>60</sup> Pertev Naili Boratav. “Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği”. İstanbul Kültür Bakanlığı Yayınları, 1988, s.63.

<sup>61</sup> Ükrü Elçin. “Halk Edebiyatına Giriş”. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986, s. 444.

<sup>62</sup> Ükrü Elçin. *age.* s. 444.

bir yapı sergileyen, destanlara nazaran daha kısa ve gerçekçi, yerle ik hayat/düzen mahsulü metinleri kar ılamak amacıyla kullanılmaktadır.”<sup>63</sup> ekinde tanımlamı tır.

Hikâye terimini Eflatun Cem Güney; “Halkın gönül dünyasını dile getiren ölmez hikâyelerdir”<sup>64</sup> diye tanımlarken, Otto Spies; “Bir sevgiliyi elde etme yolundaki maceraları anlatan masal” diye tarif etmi tir.<sup>65</sup>

“Garip Adına Ba lı Türkmen Destanları ve Türkmen O znamesinin Kaynak ve Motif Olarak Kar ıla tırılması” adlı doktora tez çalı masında bu türün ekil, yapı, içerik, i lev, yaratım ve aktarım özelliklerini ortaya koyan Baki Bora Hança bu özellikleri u ekilde sıralamı tır<sup>66</sup>:

#### **Halk Hikâyelerinin ekil Özellikleri:**

1. Halk Hikâyeleri, nazım-nesir kar ımı bir yapıya sahiptir.
2. Halk hikâyelerinde ço unlukla giri ve sonuç formelleri yer alır.
3. Halk hikâyelerinin sözlü varyantlarında sade ve anla ılır bir dil kullanılırken, yazma nüshalarında dil i lenerek a ırla tırılır.
4. Sözlü varyantlarda, yazılı nüshalara göre iirler daha az ve daha kısadır.
5. Halk hikâyesi, masal, efsane, fıkra, dua, beddua, atasözü, deyim gibi sözlü kültür ortamında yaratılan di er türlerden örnekler barındırır.
6. Halk hikâyeleri sanatsal ekilde formüle edilmi tir. Bu nedenle tasvirler, iirlere, kalıp ifadeler yer verir.

#### **Halk Hikâyelerinin çerik Özellikleri:**

1. Halk hikâyelerinin konusu temelde bir a k ya da kahramanlıktır. Bazı hikâyeler bu iki konuyu birlikte i ler.
2. Halk hikâyeleri, ortaya çıktı ı dönemdeki tarihi olayları da konu olarak alabilir. Bu durum, hikâye gerçekli i içinde i lenir.
3. Halk hikâyelerinde, kahramanların do umu destanlardaki kadar ola anüstü unsurlar içermemekle birlikte, çocuksuzluk sonrasında çe itli dinî ve büyüsel i lemlere

<sup>63</sup> Mehmet Aça. “Kozi Körpe -Bayan Sulu Destanı Üzerinde Mukayeseli Bir Ara tırma”. Konya (Selçuk Üniversitesi, Yayınlanmamı Doktora Tezi), 1998, s.3.

<sup>64</sup> Eflatun Cem Güney, “Halk Hikâyeleri”, TFA, A ustos 1951,s. 385.

<sup>65</sup> Pertev Naili Boratav, “Halk Hikayeleri ve Halk Hikayecili i”, stanbul 1998, 64.

<sup>66</sup> Baki Bora Hança, “Garip adına ba lı Türkmen destanları ve Türkmen O znamesinin kaynak ve motif olarak kar ıla tırılması”, Doktora Tez Çalı ması, 2009.



ba vurarak dünyaya geldikleri görülmektedir. Bu durum uzun mesafelerin kısa zamanda, ola anüstü bir ekilde a ı lmasında da söz konusudur.

4. Hikâyelerde pir, dervi , Hızır gibi tabiatüstü güçlere sahip kişiler kahramanın do umu ya da di er epizotlarda yardımcı unsur olarak yer alır.

5. Hikâyelerde, kahramanlar veya yardımcı ahıslar, çe itli tabiat varlıklarıyla veya hayvanlarla konu up dertle irler ve bazen onlarla sevdiklerine haber gönderirler.

6. Hikâyelerde dua ve beddualar önemli bir yer tutar.

7. Halk hikâyeleri, yerle ik hayata geçtikten sonra te ekkül etseler de göçebe hayatının bazı unsurlarını içlerinde barındırırlar.

#### **Halk Hikâyelerinin Yaratım ve Aktarım Özellikleri:**

1. Türklerin göçebe-bozkır hayatından, yerle ik hayata geçmeleriyle birlikte cemiyet içi çatı malar ba lamı ve ferdin kendi problemleri ortaya çıkmı tır. Halk hikâyeleri, bu dönemde yaratılmaya ba lamı tır.

2. Halk hikâyeleri, belli bir zamanda ve belli bir yerde, ço unlukla bir müzik aleti e li inde, profesyonel anlatıcılar tarafından icra edilir ve bu anlatıcılar, usta-çırak ili kisi içinde yeti mektedir. Sonraki dönemlerde meddahlar tarafından anlatılan hikâyelerde müzik aleti kullanılmamaktadır.

3. Halk hikâyeleri yerle ik hayata geçtikten sonra ortaya çıkan bir türdür. Bu nedenle hikâyelerde olayların geçti i mekânlar ço unlukla bellidir.

#### **Halk Hikâyelerinin lev Özellikleri:**

1. Halk hikâyelerinin temelde, e lendirme ve ho ça vakit geçirme amacıyla anlatıldı mı söyleyebiliriz. Toplu e lence imkânlarının sınırlı oldu u dönemde özellikle ak amları belirli bir ya grubu üzerindeki insanların e lence ihtiyaçlarını kar ılamı lardır.

2. Halk hikâyeleri, bilgilendirme ve e itme i levlerini üstelenirler. Hikâyelerde geçen belirli yer adları, tarihi ahıs ve mekânlar gibi konular hakkında dinleyicilerin bilgilenmesini sa lamaktadır.

3. Halk hikâyeleri, ya anan birtakım sosyal olaylardan ve toplum içerisindeki ili kilerden hareketle, gelecek nesillere kıssadan hisse çıkarma mahiyetinde davranı kalıplarını naklederler. Hikâyelerde sabır ve sadakat gösterenlerin muratlarına ermeleri, iyilerin mükafatlandırılıp, kötülerin cezalandırılması, yalan ve hilenin kötülü ü,

sevginin “hak a ı ı” ekinde yücetilererek verilmesi gibi hususlar bu duruma verilebilecek örneklerden bazılarıdır.

### **I. 2. 1. Türkiye’de Yapılan Tasnif Çalı maları**

Ara tırmaları destan çalı malarıyla birlikte ba lamı olan halk hikâyesi, ba langıçta müstakil bir tür olarak de erlendirilmeyip, ba ka edebiyat türleri içerisinde tasnif edilmeye çalı ılmı tır. Türk halk hikâyesinin sınıflandırılmasıyla ilgili en önemli çalı malardan biri Ignace Kaunos’a aittir. Her ne kadar, türü edebiyat türlerinden biri olan roman içinde ele aldı ndan dolayı terminolojik problemlere sebep olsa da, kendinden sonraki çalı malara örnek olan Kunos “Turkische Volksromane in Klein-Asien” adlı makalesinde türü u ekinde tasnif etmi tir:

- a.Kahramanlık romanı
- b.Saz airlerinin roman
- c.Saz airleri-kahramanlık romanı

Türkiye’de halk hikâyesi üzerine en önemli ara tırmalardan birini yapan Pertev Naili Boratav, Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyecili i adlı eserinde türü u ekinde tasnif etmi tir:

#### **1.Kahramanlık hikayeleri**

- A)Köro lu kolları
- Ik Kol
- Kasab-ı Cömert veya Ayvaz Kolu
- Kösenin Kolu
- Koca Bey Kolu
- Mamaç Bezirgan veya Tekelti Kolu
- Demircio lu veya Telli Nigar Erzurum Kolu
- Kiziro lu Mustafa Bey Kolu
- Ba dat Turna Teli Kolu
- Hasan Pa a Silistre Kolu
- Bolu Bey Kolu
- Halep Kolu
- Da ıstan Kolu
- Gürcistan Kolu

Deli Kara Kolu  
Hasan Bey-Da ıstan Kolu  
KaytaZ Kolu  
Kiziro lu Mustafa Bey Kırım Kolu  
Kenan Kolu  
Kayseri Kolu  
Köro lu'nun O lu Haydar Bey Kolu  
Son Kol

B)Di er Kahramanlık hikâyeleri

a)Köro lu dairesine ba lı olanlar

1.Celâli Bey ve Mehmet Bey

2.Kirman ah

b)Di er hikâyeler

E ref Bey

Salman Bey

Lâtif ah

Cihan ve Abdullah

Arslan Bey

Mustafa Bey

Ahmet Han

ah smail

Bey Böyrek

Haydar Bey

Hur it Bey

Yaralı Mahmut

2.A k hikâyeleri

a)Kahramanları muhayyel olanlar

Mirza-yı Mahmut

Ülfetin

Derdiyok ile Zülfü Siyah

Elif ile Mahmut

A) Âık airlerin romanla mı hayatları

a) Ya adıkları rivayet olunan âıklar

Erci li Emrah ile Selvi Han

Âık Garip

Tufarganlı Abbas

Âık Kerem

Kurbanî

Tahir Mirza

b) Ya adıkları muhakkak olanlar

Âık Ali zzet

Sümmanî

Gökçeli Ali Esger

Hasta Hasan

Dikmeta lı Dede Kasım

Kara Gelin (Posoflu Fakirî'nin Maceraları)

Karacao lan

Vüdat-ı Hasta

3.Bu kategorilere tamamıyla girmeyen hikâyeler

A) A k maceraları

Ali ir Hikâyesi

Günde lio lu

Hasan ile Mihrican

Erzurumlu Hoca Fenayi'nin O lu Mahzunî

Yahudi Kızı

Namuslu Kız

Kamber'in Bey ehir'deki Macerası

Âık Ömer'in air olması

Abdullah Çavuş

Furkanî

B) Me hur kaçaklara (e kıyalara) ve kabadayılara ait hikâyeler

Deli Yusuf Bey  
Kerem Bey  
Kazar  
Mihrali Bey  
Kaçak Nebi<sup>67</sup>

Mesnevi tarzında yazılmış olan halk hikayeleri üzerinde ara tırma yapan Hikmet laydın, tasnifi u ekilde verir;

- a) Dini mevzular
- b) Milli mevzular
- c) A ıkane mevzular<sup>68</sup>

Nihat Sami Somyarkın ‘Çok yayılmamı küçük, yerli hikâyeleri’ de ekledi i tasnifine, destan ve masal türlerini de ekleyerek tasnifini u ekilde verir:

- a) Menkıbevî kahramanlık hikâyeleri
- b) A k Hikâyeleri
- c) Klâsik edebiyattan do an hikâyeler<sup>69</sup>

Türk Anonim Edebiyatı adlı eserde Ali Öztürk halk hikâyelerini u ekilde sınıflandırmı tır:

1. Mistik a k hikâyeleri
  2. Romantik a k hikâyeleri
    - a. Nesir ve nazımın birlikte, yan yana olu turdu u hikâyeler
- Yaralı Mahmut Hikâyesi  
Necip ile Telli  
Ali ir ile Güllü Hikâyesi  
Celâli Bey ve O lu Mehmet Bey Hikâyesi  
Sürmeli Bey Hikâyesi  
Zülâl ah O lu brahim Hikâyesi  
Letif ah Hikâyesi

<sup>67</sup> Pertev Naili Boratav. age. ss. 17\_18.

<sup>68</sup> Hikmet laydın, “Behran-ı Gür Menkabeleri”, Türkiyat Mecmuası, s. 273-276.

<sup>69</sup> Türk Dünyası Edebiyat Tarihi, C. 2, AKM Yayınları, Ankara 2002, s. 354.

Hasan Bey (Kolu) Hikâyesi vb.

a) Sadece nesirle ekil alan hikâyeler

Kalyaponi Hikâyesi

Dal Boylu Dal Yusuf Hikâyesi

Ahmedî Dürre

Mehmet ah

ehzade Sencer

Hint Padi ahı'nın Kızı

Balıkçı Güzeli (Sultan Çenesi) vb.

1. Didaktik E itici ve Ö retici Hikâyeler

2. Realist-Gerçekçi Hikâyeler<sup>70</sup>

Halk hikâyelerini çe itli özelliklerine göre tasnif eden Nerin Köse türü u ekilde inceler:

ekil Bakımından:

1. Türkülü halk hikâyeleri

A. Klâsik halk hikâyeleri

B. B. Kaside (serkü te)

C. Bozlaklar

2. Türküsüz hikâyeler:

A. Karavelliler

B. Kara hikâyeler

Hacim Bakımından:

1. Uzun halk hikâyeleri

2. Kısa halk hikâyeleri

Konu Bakımından:

1. A k hikâyeleri

A. Kahramanları muhayyel olan hikâyeler

B. Â ık-Saz airlerinin hayat hikâyeleri

2. Kahramanlık hikâyeleri

A. Köro lu Kolları

<sup>70</sup> Ali Öztürk. "Türk Anonim Edebiyatı". İstanbul 1985, s. 61-85.

## B. Di er kahramanlık hikâyeleri

### 3.Realist hikâyeler<sup>71</sup>

Halk hikayelerinin modernle tirilmesinden yana olan ve bunları yeniden i leyip popöler roman haline getirilmesini savunan Faruk Rıza Gülo ul, bu eserleri iki ba lık altında sınıflandırmı tır:

a)A k masalları

b)Milli cenk ve kahramanlık kitapları

c)Dini halk hikayeleri

ç)Birinci,ikinci, hatta bazen üçüncü gruptakiler örnek ittihaz edilerek icad edilmi yeni hikayeler

d)Ta basmalardan matbaa basımına geçme ekinde de il de do rudan do ruya halk a zından yeni tarihlerde tesbit edilip bastırılmı hikayeler

e)Milli hikayeler adı altında basit realist mevzuları i lemi müellifi belli bazı hikayeler<sup>72</sup>

Halk hikâyeleri üzerine bir ba ka ara tırma yapan Necdet Sakao lu “Halkın Okudu u Cenk Kitapları-A k Masalları” adlı makalesinde konu ile kitapları de erlendirmi tir:

A)Musanniflerine göre:

1.Musannifi(tasnifçisi) belli olan hikâyeler: Do u Anadolu hikâyeciler, bu hikâyeleri tasnif etmi veya derlemi yahut da belirli manzum parçaları ilave etmi lerdir. Dikmeta lı Dede Kasım; Posoflu Fakiri; Elesger; Erivanlı Necef; Çıldılı A ık enlik; Ardanuçlu Efkari; Arpaçaylı Mehmet Kasım; Posoflu Müdami, vb.

2.Musannifi belli olmayan hikâyeler: Bu hikayeler büyük ölçüde a ıkların hayatı etrafında te ekkül etmi tir. A ık Garip, Kerem ile Ashı, Erci li Emrah, vb.

B) Konularına göre:

Sevda hikayeleri: A ıklık gelene inin özelliklerini en iyi gösteren hikayelerdir. Bu tür hikayelerin bazılarının kahramanı a ıklardır. Kerem, Garip, vs. Bazılarının kahramanları ise çe itli kesimlerden seçilmi tir. Elif ile Mahmut, Tahir ile Zühre, vb.

1.Kahramanlık hikayeleri: Köro lu Kolları, Kirman ah, vb.<sup>73</sup>

<sup>71</sup> Nerin Köse. “Ara tırmalar I”. Ankara 1996, ss. 12-16.

<sup>72</sup> F. Rıza Gülo ul, “Halk Kitaplarına Dair”, stanbul 1937, 258.

“Nazım ve nesir kavramı olarak sunulan halk hikayeleri” başlığı altında yıllardır tartışılan bir konuya parmak basarak; halk edebiyatı bahsinde, “hikaye” ve “halk hikayesi” aynı kavramın farklı olarak kullanılmaktadır diyen Saim Sakaolu, halk hikayelerini kendi arasında üç bölüm halinde sınıflandırmıştır:

- a) Kahramanlık hikayeleri: Köroğlu ve kolları
- b) Sevda hikayeleri: Kerem ile Aslı, Tahir ile Zühre
- c) Dini hikayeler
- d) Didaktik hikayeler<sup>74</sup>

Halk hikâyesini eski destanlarla roman arasındaki merhale olarak kabul eden Abdurrahman Güzel ve Ali Torun, türü konu itibarıyla kahramanlık hikâyeleri olmak üzere iki büyük kola ayırırlar:

a. Kahramanlık Hikâyeleri eski destanlardan izler taşırlar. Destanlardaki birçok unsur yeni anlatılara ve olaylara intibak ettirilmştir. Halk edebiyatı kahramanlık hikâyelerinin başında Dede Korkut Hikâyeleri gelmektedir. Köroğlu Hikâyesi ve çeşitli kolları da bu türün en mühim mahsulleridir.

b. Aşk hikâyeleri ise; Elif ile Mahmud, Derdi Yok ile Zülfü-Siyah gibi bir kısmının kahısları hayalidir

Âşık Garip, Kerem ile Aslı, Tahir ile Zühre, Ercili Emrah ile Selvihan gibileri ise aşıkairlerin efsanelerini hayatlarını anlatan eserlerdir.

c. Tarihi-dini halk hikayeleri: Kan Kalesi, Hayber Kalesi ve Hz. Ali'nin Cenklerini anlatan hikayeler olarak kabul edilir.<sup>75</sup>

“Âşıkların Hayatı Etrafında Teekkül Eden Halk Hikâyeleri” adlı çalışmasında Ali Berat Alptekin halk hikâyesi tasnifini şu şekilde yapmıştır:

a) Sadece Türkiye’de tanınan âşıkların hayatları etrafında teekkül eden halk hikâyeleri

---

<sup>73</sup> Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Devirler/ Şiirler/Eserler/Terimler (1981), İstanbul. s. 58\_59.

<sup>74</sup> Ali Berat Alptekin, “Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı”, Akça Yayınları, Ankara 1997, s.53

<sup>75</sup> Prof. Dr. Abdurrahman Güzel, Prof. Dr. Ali Torun, “Türk Halk Edebiyatı El Kitabı”. Ankara 2003, s.212



b)Sadece Azerbaycan’da tanınan â ıkların hayatları etrafında te ekkül eden halk hikâyeleri

c)Anadolu, Azerbaycan ve di er Türk boyları arasında tanınan â ıkların hayatları etrafında te ekkül eden halk hikâyeleri.<sup>76</sup>

### **I. 2. 2. Türkmenistan’da Yapılan Tasnif Çalı maları**

Türkmenistan’da yapılan halk hikâyesi çalı malarında, Türkmen Türklerinin halk hikâyesinin kar ılı ı olarak “dessan” kavramını kullanmaları, terminolojik açıdan bir problem olu turur. XVI-XVII. Asırda özgün bir akım olarak ortaya çıkan halk hikâyesi, iir ile hikâyenin, vakıanın iç içe, karı ık oldu u anlatmalardır<sup>77</sup>. Halk hikâyeleri hakkında Baki Bora Hança’nın Türkmenceden dilimize aktarımda bulundu u Seyit Garriyev’in Türkmen Eposu, Dessanları ve Gündogar Halklarının Epiki Dörediciligi. Adlı eserindeki çalı masını verece iz. Türkmenistan’da en geni çalı mayı gerçeikle tiren Seyit Garriyev, Türkmen halk hikâyelerini u ekilde sınıflandırmı tır:

- A. Ya anmı A kları Konu Edinen Destanlar
- B. Ola anüstü A kları Konu Edinen Destanlar
- C. Kahramanlı ı Konu Edinen Destanlar
  - C. 1. A k ve Kahramanlı ı Konu Edinen Destanlar
  - C. 2. Sava ı Konu Edinen Destanlar
- D.Gerçekçi Olayları Konu Edinen Destanlar
  - D. 1. Tarihi Kahramanlı ı Konu Edinen Destanlar
  - D. 2. Biyografik destanlar
  - D. 3. Toplumsal a kı içeren destanlar
- E.Dini Konu Edinen Destanlar
  - E. 1. Dini Konu Edinen A k Destanları
  - E. 2. Din Adamlarını Konu Edinen Destanlar
- F.Çeviri Destanlar.

<sup>76</sup> Ali Berat Alptekin. age. s. 51.

<sup>77</sup> Bk. “Türkiye Dı ındaki Türk Edebiyatları Antolojisi”. Ankara Kültür Bakanlığı ı, 1998, s.24.

### **A.Ya anmı A kları Konu Edinen Destanlar:**

Adından da anlaşıldığı gibi, bu türdeki destanlar a k üzerine oluşturulmuş eserlerdir. Bu tür hikayelerin merkezinde gerçek insan karakterleri, gerçek yaşam vakaları veya bu vakalara yakın olaylar, genel olarak gerçek a k bulunmaktadır. Mollanepes'in "Zöhre Tahir", Andalıp'ın "Leyli-Mecnun" destanları bu kategori içinde değerlendirilen hikayelerdir.<sup>78</sup>

### **B. Ola anüstü A kları Konu Edinen Destanlar:**

Çerçine bakıldığında bu tür hikayeler, yaşam a kları konu alan hikayelere benzemektedir. Çünkü her iki tür hikayede de a k konusu temel konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Her iki tür hikayede de olayların başlangıcı bir yitimin güzel bir kıza a k olmasıyla başlar; fakat yaşam a kları konu edinen hikayelerde yitimi ve kız küçüklükten birbirlerini tanır, aynı yaşta olup beraber büyürler. Birbirleri ile dostlukları olur ve hatta aynı okulda okurlar. Çocukluk devri bitince, aralarındaki ilişki a k döner. Böylece yaşam a kları konu edinen destanlarda a k aynı zamanda iki taraflı gelişir. Fakat ola anüstü a kları konu edinen destanlarda a k gelişimi biraz farklıdır. Bu tür destanlarda, a kın ilk basamağı sadece yitimi başlar. Yitimi kızı tanımaz ve bilmez. Sadece bir gün rüyasında görerek veya onun resmini görerek veya onun ününü duyarak a k olur. Kıza kavuşma hayaliyle yola çıkar ve yolda masallarda karşılaştığımız birtakım fantastik vakaları başından geçirir. Bu tür hikayelere ise Magrupı'nın "Seypelmelek-Methalcemal" ve eydayı'nın "Gül-Senuber" isimli hikayelerini örnek gösterebiliriz.<sup>79</sup>

### **C. Kahramanlı k Konu Edinen Destanlar:**

Türkmen klasik edebiyatında en zengin hikaye türü olup, ikiye ayrılmaktadır. Bunlar:

#### **C. 1. A k ve Kahramanlı k Konu Edinen Destanlar:**

Bu tür destanlar, kahramanın sevdiği kız için yola çıkması bakımından ola anüstü a kları konu edinen destanlara yakındır, ancak devamında gelişen savaşlar, kahramanlıklar ve cesurluklar, hatta adaletsizce yapılmış savaşlardan dolayı bu tür eserler ola anüstü a kları konu edinen destanlar içinde yer almaz. Böyle savaşların

<sup>78</sup>Seyit Atalyeвиç Garriyev. "Türkmen Eposı, Destanları ve Gündoğar Halklarının Epiki Dörediciligi". Aşgabat İlim Neşriyatı, 1982, s. 42-45.

<sup>79</sup>Seyit A. Garriyev. age. s. 45-48.

merkezinde yapılan mücadele ve savaş bulunmaktadır. Destanın baş kahramanı yakın arkadaşlarıyla beraber çeşitli savaşlara katılırlar ve galip gelerek istedikleri arzularına ulaşırlar. Bu tür destanlara Şabende'nin "Gül-Bilbil" eserini gösterebiliriz.

### **C. 2. Savaş Konu Edinen Destanlar:**

Bu tür destanların merkezinde ise en çok savaşlar ve mücadeleler yer almaktadır. Ancak veya buna benzer konular bu tür destanlarda son sırada yer alır. Fakat bu tür destanların içeriğinde, İslam dininin ideolojisi ve farklı dinlere mensup halklara dönüşümle bakmak, mutlu ve sakin hayat sürdüren halkların topraklarını işgal etmek gibi fikirler yer almaktadır. Büyük zaferlerle sonuçlanan bu savaşlar, aslında adaletli savaşlar olmayıp, temelinde çeşitli bahanelerle farklı yurtları işgal etmek amaçlanmaktadır. Bu tür destanlara, "Yusup-Ahmet", "Alıbeg-Balıbeg" ve "Hocamberdi Han" destanları girmektedir.<sup>80</sup>

### **D. Gerçekçi Olayları Konu Edinen Destanlar:**

Çerçini gerçeğe daha yakın olan destanlar eski, geleneksel veya masal temelinde yazılmış eserlerdir. Örneğin, şairlerin biyografisi, hayatı, onun çevresinde cereyan eden vakalar, savaşlarla ilgili olarak oluşturulmuş destanlardır. Bu tür destanlar sanatsal özelliklerine göre daha önce bahsedilen destanlardan ayrılmaktadır. Çerçine göre gerçekçi destanların birkaç türü vardır. Bunların başlıcaları aşağıda belirtilmiştir.

#### **D. 1. Tarihi Kahramanlılık Konu Edinen Destanlar:**

Bu tür destanlara Magrupi'nin "Dövletyar", Misgingılıç'ın "Batır Nepes" destanı örnek gösterilebilir.

#### **B) Biyografik destanlar:**

Bu tür destanlarda, şairlerin kendi başlarından geçirdikleri vakalar ele alınmıştır. Buna Seydi'nin "Goda Pudagım", Bahri'nin "Dervü Bahri", Talibi'nin "Talibi ve Sahıpjemal" destanlarını örnek gösterebiliriz.

#### **D. 2. Toplumsal Anı İçeren destanlar:**

Bu tür destanlara Mollamurt'un "Emir-Zerli" adlı eserini örnek gösterebiliriz.<sup>81</sup>

---

<sup>80</sup> Seyit A. Garriyev. age. ss. 48-49.

<sup>81</sup> Seyit A. Garriyev. age. ss. 50-53.

### **E. Dini Konu Edinen Destanlar:**

Dini konu edinen destanlara, konusunu dini kitaplardan veya dini rivayetlerden alan eserler girmektedir. Böyle eserlerin konularına Kuran'da ve di er dini kitaplarda rastlamak mümkündür. Fakat dini konulu destanların tümü kendi içeri i ve fikrine göre aynı de ildir. Bunlar ikiye ayrılır:

#### **E.1. Dini Konu Edinen A k Destanları:**

Bu tür destanlar, konularını dini kitaplardan alsa da, onlarda a k, sosyal ili kiler, öhret yolunda mücadele etmek, anne babaya, karde lere, dostlara vefalılık ve vefasızlık, adaletlilik ve adaletsizlik meseleleri ele alınır ve bazı derecede kendi çözümünü bulur. Bu tür destanlara Andalıp'ın "Yusup-Züleyha" destanını örnek gösterebiliriz. Bu destanda, muhafazakar bir aile içinde ya anan çe itli olaylar, çe itli insan davranı ları ele alınmı tır.

#### **E. 2. Din Adamlarını Konu Edinen Destanlar:**

Bu tür destanların içeri i dini ve amaçları dini olan ö retileri yaymaktır. Konuları dini kitaplardan alınmı tır. Bu grupta Andalıp'ın "Babaröv en", "Zeynelarap", "İbrahim Edhem" adlı eserleri yer alır.<sup>82</sup>

### **F. Çeviri Destanlar:**

Türkmen destancılık gelene inde, farklı dillerde yazılmı destanları çevirmek gelene i de vardır. Türkmen Türkçesine çevrildi inde, gerçek konu korunarak, Türkmen Türkçesinde verilmeye çalı lmaktadır. Bu tür destanlara, Andalıp'ın Farsça ve Tacikçe'den Türkmen Türkçesine çevirdi i "Mürze Herdem" destanı örnek gösterilebilir.<sup>83</sup>

Bir ba ka Türkmen ara tırıcı H. Koroglı ise halk hikâyelerini kaynaklarını esas alarak u ekilde sınıflandırır:

1. Türk-O uz kaynaklı konular: asenem-Garıp, Aslı-Kerem, Zöhre-Tahir, Göroglı, Sayatlı-Hemra.

2. Fars Edebiyatından alınan konular: abehram, Melike-Dilaram, Gül-Senuber, Leyli-Mecnun, Yusup-Züleyha, Hüyrlukga Hemra, Gül-Bilbil.<sup>84</sup>

<sup>82</sup> Seyit A. Garriyev. age. ss. 53-54.

<sup>83</sup> Seyit A. Garriyev. age. s. 54.

<sup>84</sup> Türk Dünyası Edebiyat Tarihi. C. 2, s. 373-374.

## II. BÖLÜM

### GÜL-SENUBER HİKÂYESİNİN YAPISAL BAKIMINDAN İNCELENMESİ

#### II.1. Gül-Senuber Hikâyesinin Epizot Yapısı

Gül Senuber hikâyesinin incelememize dâhil ettiğimiz varyantları arasında motif ve epizotları bakımından benzerlikler çoktur. Fakat anlatıcıların sosyal ve kültürel farklılıkları, tarihi ve coğrafi artlar bu varyantlar arasında bir takım değişiklikler doğmasına sebep olmuştur.

##### II.1.1. Kahramanın Ailesi ve Sosyal Durumunun Tanıtımı

Hikâyenin hazırlık bölümü olarak da değerlendirilebileceklerimiz bu dilim “Zaman ve Mekân”, “Ailenin Tanıtımı”, “Kahramanın Eylemi” ve “Âlık Olma” başlıkları altında incelenecektir.

##### a. Zaman ve Mekân

Özellikle halk hikâyelerinin bir özelliği olarak belirsiz zamanın olağanüstü ifadelerle kullanılması örneklerini “Gül-Senuber”de de görüyoruz. Daha çok hikâyelerde var olan zamanın belirsizliği durumu Gül-Senuber hikâyesinde de görülmektedir. Bilindiği gibi sözlü anlatı türlerinde genellikle zaman belirsiz ve mekân itibaridir. Anlatmada zaman basit ve kalıp cümlelerle, belirsiz şekilde ifade edilmiştir. Bu ifadeler aynı zamanda geçmişe dönük olup hikâyede yaşanan olayların ve bunları yaşayan kahramanların geçmişte olduğunu ifade eder. Bunlara biz ‘itibari’ zaman demektediriz. Hikâye, “Emma raviya-i ahbar ve nakian-ı asar ve muhaddisan-ı destan-ı butsan-ı kühen ve Huma çınanı-harmanı-suhan hirki suhan ra ba suhan zaman, künid...” şeklinde uzayıp giden ve kitaplardan sözlü geleneğe geçtiği kabul edilen bir girişle başlar.<sup>85</sup> Gül Senüber hikâyesinde ‘fakat raviler öyle rivayet ederler ki, Çin ehrinde bir padişah var idi’ anlatımıyla, zamanın belirsizliği ortaya konmaktadır. Destanın Uygur varyantında da giriş bölümü aynı şekilde verilmektedir.<sup>86</sup>

##### b. Ailenin Tanıtımı

İncelenen Türkmen ve Uygur varyantlarında kahramanın babası Çin ehrinin padişahı Huritah olarak gösterilmektedir. Her iki varyantta da kahraman babasının tek çocuğudur ve bu bakımdan çok değerlidir. Bunu, Senuber ailesi acısı çekerken söylediği:

<sup>85</sup> P. N. Boratav, “Halk Hikayeleri ve Halk Hikayeciliği”, Adam Yayınları, İstanbul 1998, s.44.

<sup>86</sup> Uygur halk Destanları I., TDK, Ankara 2004, s.325

“Kim ehzadeyi konu turabilirse ona yedi sir<sup>87</sup> a ırlı ında altın ödöl verece im.”, “Ey benim gül yüzlüm, ci er bendim, aziz o lum, ki i hiç rüyasında gördü üne talip olur mu? Gel bu sevdadan vazgeç. Dünyanın her tarafına adam gönderip, gördükleri ve getirdikleri tüm güzelleri sana vereyim”, sözlerinden ve u satırlardan görmekteyiz:

Neyleyim, canım evladım, her eye kar ı koruduk seni,  
Can içinde canım gibi bedenimde can kıldım seni,  
Naz ile el üstünde terbiyeleyip, özgür bıraktım seni,  
Git, canım o lum, Allah’a ısmarladım seni

Ta uzaktan görsem seni, canım bedenim sızlar,  
Geceleri uyuyamam, yılan ci erlerimi sokar,  
Hak a ıklar birbirine irin canını ba ı lar,  
Git, canım o lum, Allah’a ısmarladım seni.

Gül gibi ömrümde bahar gülüstanım sen idin,  
Çok de erli altınım, eker tadım sen idin,  
Tüm efkarım, dü üncem, rahat canım sen idin,  
Git, canım o lum, Allah’a ısmarladım seni.

Ben nasıl dayanırım yoklu una, ey, canım o ul,  
Tam gönlümle yakarıyor, dualarım olsun kabul,  
Her zaman olsun Rabbim hem yardımcın Resul,  
Git, canım o lum, Allah’a ısmarladım seni.

Sen gider sen yol alıp, eyleyip beni mest i harab,  
Hasretinde bu gönlüm kan dolar, ci erim kebab,  
Ayrılı ından imdi a larım ben, ki yoktur bende tap,  
Git, canım o lum, Allah’a ısmarladım seni.  
Ben ki Hur it’ım, acep yok, ah u efgan eylesem,

---

<sup>87</sup> Sir: 1) sarımsak. 2) tok. 3) a ırlık birimi 74.242 gr.

Her zaman yadında ben yaka yırtıp ah vursam,  
Her pendimi almasan, e er ci erimi kan eylesem,  
Git, canım o lum, Allah'a ısmarladım seni.

### **II.1.2.Kahramanın Do umu ve E itimi**

Türkmen ve Uygur varyantlarında dikkati çeken önemli bir fark, Uygur varyantında, “bütün maddi imkânlarla sahip olmasına rağmen, dünyada hiç çocu u olmayan”<sup>88</sup> padi ahın çocuksuzluk özlemi çekiyor olmasıdır. Bu epizot ta olay örgüsü u ekilde gerçekleşir:

Hur it ah evlat yüzü görmemi tir ve onun için bir evlat arzular. Bu sebeple daima Allahü Teala'dan bu talepte bulunur. Günlerden bir gün Allahü Teala Hur it ahın talebini kabul görüp ona bir erkek çocuk ihsan eder. Anadolu sahası a k konulu hikâyelerde gördü ümüz çare arama, genellikle tebdil eyleme ekinde gerçekleşirken, Gül-Senuber hikâyesinde bu do rudan iste i Allah'tan istemek ve sonuca ulaşmak ekinde gerçekleşir.<sup>89</sup> Destanda bir sebebe ba lı kalmadan Hur it ah vezir ve emirlerin maslahatıyla bu çocu a “ ah Senuber” adını verir.

Destanın Türkmen varyantında ad verme ve do um epizotuna yer verilmeden kahramanın e itimine geçilmi tir. Uygur varyantında ise, hiçbir gelene e ba lı olmaksızın çocuk do ar do maz ebeveynlerin ad vermesini görmekteyiz

Destanın Türkmenistan varyantında kahramanın do umu hakkında bilgi verilmeden hemen e itim durumuna geçilmi tir. Senuber yedi ya ına gelir ve okula gönderilir. Oniki ya ına kadar tüm ilimlerde söz sahibi olur. Günlerden bir gün Hur it ah onu yanına ça ırır ve: “Ey o lum, yedi ya ından imdiye kadar kitap ilimlerini ö rendin, bundan sonra harp, sava ilmini ö ren, der. ehzade bundan sonra on dört ya ına kadar bütün harp ilimlerinde söz sahibi olur. Türk destan ve halk hikâyelerinde kahramanın hızlı bir ekilde büyüdü ü görülür. Vladimir Propp bu durumu, kahramanın do umu motifi ile ba da tırarak açıklamaktadır. Ona göre toplum, ihtiyacı olan kurtarıcısı olarak gördü ü kahramanın büyümesini bekleyemeyece inden kahraman

<sup>88</sup> Ali Berat Alptekin, “Halk Hikâyelerinde Motif Yapısı” Akça Yayınları, Ankara 1997, s. 85.

<sup>89</sup> Metin Ekici, “Dede Korkut Hikâyeleri Tesiri ile Te ekkül Eden Halk Hikayeleri”, AKM yayını, Ankara 1995, s. 135.

olan çocuk çok hızlı bir ekilde büyümektedir. Kahramanın yeti kin bir ekilde do du unu ve onun öbür dünyadan gönderildi ine dair yaygın bir inancın bütün Türklerde kabul gördü ünü belirtmektedir.<sup>90</sup>

Destanın Türkmen varyantında ah Senuber yedi ya ından itibaren e itim hayatına ba larken, Uygur varyantında, yedi ya ına kadar tüm ilimleri ö renmi , on ya ında ise harp ilminde kaleme ula mı tır.

### II.1.3. Epizot: Kahramanların Â ık Olmaları:

Özkul Çobano lu, "...destanlarda i lenen konuların çok büyük bir kısmının evlilik, aile ve boyun güvenli ini sa lamakla ili kili oldu unu, ba langıçta destanların tamamının çekirde ini bu konunun olu turmasına ra men zamanla ve toplumsal yapıdaki de i im ve dönü ümlere paralel olarak, destan vakasının bir halkası olarak ba kahramanının ilk yolculu u ile birlikte ele alınmaya ba ladı mı"<sup>91</sup> ileri sürmektedir.

Halk hikâyelerinde kahramanların â ık olmaları dört ekilde gerçekte mektedir. a. Rüyada bade içerek, b. Aynı evde büyüyen kahramanlar karde olmadıklarını ö renince, c. Resme bakarak a ık olma, d. İlk görüşte a ık olma.<sup>92</sup> Hikâyemizde di er Türk hikâyelerinde de sıkça rastladığımız rüyaya â ık olma motifi i lenmi tir. Mustafa Cemilo lu, 120'ye yakın benzer metni üzerinde yaptı ı çalı ma sonucu hikâyelerdeki â ık olma motifinin belli ba lı birkaç yapıda te ekkül etti ini söylemektedir. Bunlar: a. Rüyada (Bade içerek) Â ık olma b. Yıldırım Â kı c. Â ka Dönü en Mektep Arkada lı ı (Buna, aynı ortamda yeti en gençlerin birbirine â ık olması da denilebilir.) d. Resme Â ık olma'dır.<sup>93</sup> "Hikâyede â ık olma, daha çok bir geçi mahiyetindedir. Kahramanın daha yeni maceralara atılmasını sa laması bakımından ayrı bir fonksiyona sahiptir.

<sup>90</sup> V.Y.Propp. "Motiv Çudesnogo Rozjdeniya-Uçenie Zapiski LGU, Seriya Filologičeskaya", L.1941,s. 97

<sup>91</sup> Özkul Çobano lu; Türk Dünyası Edebiyat..., s. 126-127.

<sup>92</sup> Türk Halk Edebiyatı El Kitabı. Editör: M. Öcal O uz, Ankara: Grafiker Yayıncılık, 2004, s. 138..

<sup>93</sup> Mustafa Cemilo lu; "Azerbaycan ve Anadolu Halk Hikâyelerinde Kahramanların Â ık Olması ile İlgili Motifler ve Bunların Yapısı, TDK Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, S. 3, Ankara 1997, s. 62-91. Rüyada â ık olma ve saz çalı p iir yetene inin birbirine ba lı motifler olarak kar ımıza çıkması ile ilgili bk. Fikret Türkmen, Â ık Garip Hikâyesi- nceleme Metin, Akça Yayınları, 1995 Ankara, s. 17. Ayrıca bk. Metin Ekici; Dede Korkut Hikâyeleri Tesiri ile Te ekkül Eden Halk Hikâyeleri, AKM Yayınları S. 101, Ankara 1995, s. 22-25. bkz metin arıkan



Buradaki âşk olma engelleri de beraberinde getirmektedir. Çünkü âşk olunan sevgili ba ka bir yerde esirdir”.<sup>94</sup>

Destanın Türkmen varyantında Hur it ah, Senuber’i kırk güzel nazenin ile ho bahçeyi dola maya gönderir. Senuber kırk güzelle birlikte rem bahçesine gider ve burada rüyaya dalar. “Rüyalar bazen hikâyeyi birbirine ba lamada çapraz veya tekrar edilen bir motif fonksiyonuna sahiptir, bazen de haber verme, ikaz etme gibi realist olaylara dayalı unsurlar ta ımaktadırlar” diyen Umay Günay’a Fikret Türkmen de katılmakta ve bu motifin kahramanlar arasındaki macerayı ba latan motifler zinciri olarak görmektedir.<sup>95</sup>

Rüyasında güllerin arasında dola an bir perizad nazenin görür ve görür görmez takatten dü erek yere yı ılır. Uyanıp kendine geldi inde ba ını perizadın dizleri üstünde bulur. O sırada perizad boynunda miski u anber tutmaktadır. Bu manzaraya çok sevinen Senuber, kollarını perizada dolar ve nice buseler alır. Senuber, perizad nazenine nereli oldu unu ve nereden geldi ini sorar. Perizad ise, Ferruh ahın kızı oldu unu ve ehri ebistan’ dan geldi ini söyler. Daha sonra aralarında u konu malar geçer;

Senuber – Bir lâçin bakı lım, Cebrail ferlim,  
Taze nevcivanım, nerelisin sen?  
emsi kamer yüzlüm, zülfü anberlim,  
Gözleri mestanım, nerelisin sen?

Perizad – Beni sorsan, perilerin ahıyım,  
Aslım ehri ebistanlıyım;  
Bilsen güzellik ehlinin mahıyım,  
Kı ı olmayan gülistandanım ben.

Senuber – Ba ına giymi sin murassa tacı,  
Gören âşk olur; hüsnün muhtacı,

---

<sup>94</sup> Metin Ekici; . *age.* .s. 55

<sup>95</sup> Umay Günay; *Âşk Tarzı İir Gelene i ve Rüya Motifi*, AKM Yay, Ankara 1986, s. 107-108. (Türkmen 1995, 248)

Dünya iyilerden alır sen pacı,  
Gamzesi peykanım nerelisin sen?

Perizad – A ıkların yeme i - melâmet a ı,  
Seylab dek akıtma gözünden ya ı,  
Meskenim gül endir, çe meler ba ı,  
Beni sorsan, o mekândan olurum.

Senuber – Hıtayı<sup>96</sup> parma ını bayayıp kana,  
Zeref an zülfüne sürmü sün ana,  
Yusuf gibi beni attın zindana,  
Züleha ni anım, nerelisin sen?

Perizad – Yakub gibi buldum seni arayıp,  
Hasretinden beski sen beni da lap,  
Gelmi em bu a kın mataın ba lap,  
Bir tutiyim, eker baldan olurum.

Senuber – Haçer çekip ba rımı kana buladın,  
Kızıl yüzümü zaferan dek soldurdun,  
Gamze ile, nazlı dilber, öldürdün,  
Keremli sultanım, nerelisin sen?

Perizad – Uzra'nın hemdemi, deryada mahı,  
Alemi yandırdı Vamık'ın ahı,  
Aslımı sorsan – periler ahı,  
Yakutlu, mercanlı yerdenim ben.

Senuber – Gözlerin nergistir, kametin tubiu,  
Nazlı dilber, sen sen cihan mahbubu,

---

<sup>96</sup>Hıtayı: ncecik, güzel.

Nice yıllık yoldur menzilin hubu,  
Söyle, taze gülüm, nerelisin sen?

Perizad - Periler ahıyım, yoktur benzerim,  
A ikar eylesem sırr u pinhanım,  
Üç yüz yıllık yoldur benim mekanım,  
Bilsen, ehr-i ebistan'danım ben.

Senuber - ah Hur it o luyum, adım Senuber,  
Hasretinden hasta gönlüm makedder,  
Melaïke suretli, gül yüzlü dilber,  
Do ru söyle, gülüm, nerelisin sen?

Perizad - ah Ferruh kızımı, adımız Gül'dür,  
Gamımdan periler eyda bülbüldür,  
Ta ölünceye kadar ikrarım budur,  
Anlayacak olursan, o mekandanım ben.

Böylece Senuber'in gönlüne a k ate i dü mü olur. Bu olay örgüsünün ardından ehzade iyice halsizle erek odasına çekilir. Onun bu durumunu duyan yakın arkadaşları ziyaretlerde bulunarak halini hatırını sormaya gelirler ancak ehzade hiçbiriyle konu maz. ehzadenin bu durumuna üzülen yakınları olanları padi aha iletirler. Padi ah o lunun bu durumunu duyunca içini derin bir hü zün kaplar, memleketin tüm falcılarını ça ırır ve ne yapması gerekti ini sorar. Falcılar ve öngörüde bulunanlar “Bir güzelin a kı yakmı , a k hasreti sata mı . Duası makbul birine okutulursa bizce geçer” dediler. Ancak tüm çabalar bo una çıkar ve padi ah; “Kim ehzadeyi konu turabilirse ona yedi sir<sup>97</sup> a ırlı nda altın ödül verece im.” der. Padi ahın bu sözlerinin ardından Gülendâm adlı bir hizmetçi gelir ve ehzadeyi, istedi i eyi ona getirece i vaadi ile konu turur. Padi ah ehzadenin sözlerini dikkatle dinledikten sonra, ileri gelenleri toplar ve ne yapmaları gerekti ini sorar. leri gelenler;

<sup>97</sup> Sir: 1) sarımsak. 2) tok. 3) a ırlık birimi 74.242 gr.

“Ey cihanın ve gönüllerimizin sultanı, e er onun kastetti i bir melek veya peri ise ve ona ancak üç yılda ula ılabiliyorsa, bunun çaresi yoktur derler”. Nitekim daha sonra da derler ki; “Dünyanın her tarafına adam gönderin, güzel yüzlü dilber gördüklerinde onu buraya getirtin ve o lunuza verin”. Padi ah bu önerilerin ardından ehzadeyi kar ına alarak, nasihatler verir, istedi i takdirde ehzadeye, dünyada ki tüm güzelleri verece ini vaat eder ve onu bu sevdadan vazgeçirmeye çalı ır. Kahramanın gurbete çıkmasını engellemek amacıyla yapılan bu teklifleri Türk halk hikâyelerinde de görürüz. Babasının ah smail’e, Kerem’e, Hur it Bey’e, Kasım ah’ın Seyfölmük’e, Acem Kralı Muhammed bin Sebaik’in Seyfölmülük’e vb.<sup>98</sup> Ancak ehzade kararından dönmez ve babasından izin alıp perizan nazenini aramaya çıkar.

Destanın Uygur varyantında ise â ık olma epizodu u ekildedir:

Hur it ah, Senuber’e kırk arkada verir. Bunlar gece gündüz birlikte dir. Bir gün Senuber ve arkadaş ları has bahçeye e lenmeye giderler. Arkada ları e lenirken Senuber; “Siz serbest e lenin, ben bir saat yalnız dinleneyim” der ve bahçenin ortasındaki tahta çıkıp uykuya dalar. Rüyasında ehr\_i ebistan padi ahı ah Ferruh’un kızı Gülperizat’ı görür. Gülperizat’ı ondört günlük aya benzeten Senuber hemen ona â ık olur. Senuber aslımı bilmek amacıyla “Ey rana, hangi bahçenin gülüsünüz? Hangi çemenin bülbülüsünüz? Ve kimin azizisiniz? Diye sorar. Gülperizat bu sorulara cevap vermeden cilve naz edip durur. Senuber tekrar uykuya dalar ve uyanır. Uyanınca Gülperizat’a “Ey canımın bahçesi, gönlümün gücü kuvveti, siz kimin evladı ve neredensiniz? Diye sorar. Gülperizat bu sorulara: “Ey delikanlı beni sorarsan, ben ehr\_i ebistan padi ahının kızıyım. Adım Gülperizat, benim belirli bir mekânım yok. Nerede ho havalı bahçeler varsa oradayım” diyerek cevap verir. Bu konu maların ardından Senuber derin bir ah çeker ve bu ah oku Gülperizat’ın gönül sandı ına isabet eder. Böylece kahramanlar birbirlerine â ık olurlar. Kar ılıklı konu maların ardından, Gülperizat ah Senuber’e bir çiçek sunar ve “Bu çiçe i kokla, beni ararsan üç yüz yılda bulursun” diyerek gözden kaybolur. ah Senuber a kın bir ekilde uyanır ve her eyin bir rüya oldu unu anlar. Gönlü gam ve tükenmez bir elemle dolar. O bu duygularla yo unla mı bir ekilde gö sünü yere yapı tırarak yatar. Birkaç saatten sonra ah Senuber’in arkadaş ları onun ba ına toplanırlar. Ne oldu u ve neye u radı ı hakkında

<sup>98</sup> Nerin Köse; “Türk Halk Hikâyelerinde Gurbet”, Millî Folklor Yayınları No: 9, zmir 1997, s. 87-88.

sorular sorup hiçbir cevap alamadıktan sonra üzü lüp yakalarını yırtarak Hur it ah'ın huzuruna gelirler ve “Ey padi ah\_1 alem Allhü Tealadan talep ederek sahip oldu unuz evladınızla bahçe gezisine çıkıp e lendik. Sonra o lunuz bize izin verip kendisi bir yerde uyuyakaldı. Biz her birimiz bir tarafa gitmi tik. Bir zaman sonra geldi imizde, ehzade Senuber ba rını yere yapı tırıp yatıyordu. Soru sorduk, cevap vermiyor. Ne oldu unu anlayamadık” derler. Hur it ah o lunun bu halini duyunca bayılır ve tekrardan kendisine gelir. Senuber'in yanına gelir ve yarı canlı bir ekilde yattı mı görür. ahın yüre i ezilir ve “Ey o lum sana ne oldu? Halin nasıl? Sana insandan laf ya da ins, cin ve devlerden zahmet ziyan mı geldi? Bana arz ve halini söyle” der. Ama Senuber bunlara cevap vermez. Bunun üstüne Hur it ah “Kim o lumu konu turursa ve durumunu bana anlatırsa, ben onu beylerbeyi yapaca ım ve yüklü altın mükafat verece im” der. Padi ahın vezirinin o lu ve Senuber'in arkada ı Ziver, has bahçeye gider ve Senuber'in o halini görür. Vezir padi ah'a “ ehzade Senuber dev ya da periden etkilenmi e benziyor” der. Bunun üzerine padi ah müneccim ve falcıları toplar. Falcılar fala baktıktan sonra “ ehzade perizatlardan etkilenmi . ehzadenin bir perizata a ık oldu u anla ılıyor. O perizatın mekanı buradan üç yüz yıllık bir mesafededir. O perizat periler ahının kızıdır” derler. Padi ah bir cariyeyi o lunun yanına gönderir. O cariye ehzade Senuber'in yanına gelip “Ey ehzade sizin böyle ba rınızı ıslak yere yapı tırıp yatmanızın bir faydası yok. Siz babanızın yanına varıp ona olanları anlatın” der. Senuber cariyenin sözlerini uygun bulup babasının huzuruna gider. Kar ılıklı konu malarının ardından Senuber'in durumunun ciddiyetini anlayan Hur it ah, vezirlerine bakarak: “Bu i e bir çare bulunuz” der. Vezirler “Ey ah! O perizat'ın mekânı üç yüz yıllık yol imi , o yere nasıl varabiliriz? Bizce dünyanın dört tarafına adam gönderip nerede güzel kız varsa onu getirip verelim, bundan ba ka çare yoktur” derler. Hur it ah vezirlerinden bu sözü duyup ehzade Senuber'e bakarak : “Ey evlat, insanın rüyasında gördü ü eye eri mesi mümkün de ildir. Vezirlerin dedi i gibi her tarafa adam gönderip aratıp nerede güzel kız varsa padi ahzade olsun, gerekse vezirzade olsun, onu getirtip vereyim, rüyada gördü ün perizattan vazgeç” der. ehzade Senuber padi aha “Ey baba, insan cefa çekmeden rahat görmez. Bana adam verin, ben son nefesime kadar Gülperizat'ı arayaca ım” der. Bu sözden sonra Hur it ah çaresiz kalır ehzade Senuber'e izin verir ve ayrılık derdine dayanmak zorunda kalır.

#### II.1.4. Gurbete Çıkma (Sevgiliyi Arama)

Gurbete çıkma, halk hikâyelerinden özellikle a k konusunu i leyenlerde sık yer alan motiflerden biridir. Kahramanın sevdi ini arama yolunda kar ıla tı ı engeller genellikle iki ekilde görülmektedir. Birincisi sosyal statü farklılı ı nedeniyle olan engellemeler, ikincisi co raffi engellerdir. Hikâyemizde kahramanımız rüyasında â ik oldu u ve kendisinden üçyüz yıl mesafede olan Gül' e ula ma yolunda türlü engellerle kar ıla maktadır.

Türkmen varyantında Senüber babasının rızasını da aldıktan sonra hazırlıklarını tamamlar ve rüyasında görüp â ik oldu u pürizan nazenin i aramak için sefere çıkar.

Campbell'ın dedi i gibi, “macera her zaman ve her yerde bilinenin örtüsünün ötesinde bilinmeyene bir geçittir, sınırdaki bekleyen güçler tehlikelidir, onlarla i yapmak risklidir; yine de usta ve cesaretli biri kar ısında tehlike silinir”.<sup>99</sup> Senüberi gurbete çıkma fikrinden alı koyamayaca ını anlayan babası nihayetinde izin verir ve macera böylece ba lar. Babasının ısrarlarına ra men onu dinlemeyen Senuber herkesle tek tek vedala ır ve yola çıkar. Babasının o lunun gurbete gitmesinden dolayı duydu u derin üzüntüyü u mısralar en güzel ekilde ortaya koymaktadır:

Neyleyim, canım evladım, her eye kar ı koruduk seni,  
Can içinde canım gibi bedenimde can kıldım seni,  
Naz ile el üstünde terbiyeleyip, özgür bıraktım seni,  
Git, canım o lum, Allah'a ısmarladım seni<sup>100</sup>.

Ta uzaktan görsem seni, canım bedenim sızlar,  
Geceleri uyuyamam, yılan ci erlerimi sokar,  
Hak a ıklar birbirine irin canını ba ı lar,  
Git, canım o lum, Allah'a ısmarladım seni.

Ben ki Hur it'im, acep yok, ah u efgan eylesem,  
Her zaman yadında ben yaka yırtıp ah vursam,

<sup>99</sup> Joseph Campbell; “Kahramanın Sonsuz Yolculu u”, Kabalcı Yayınevi, stanbul 2000, s.100.

<sup>100</sup> Bu bendi devletimizin ünlü arkıcısı, türkücüsü A amırat Yagmırov söylemekte.

Her pendimi almasan, e er ci erimi kan eylesem,  
Git, canım o lum, Allah'a ısmarladım seni.

### II.1.5. İlk Engel

Türk sözlü anlatma gelene inde sıklıkla kar ıla tı ımız motiflerden biri olan bu ortak motif konusunda Ali Duymaz, engellerin toplumun geçirdi i merhalelere göre de i ti ini belirtir ve bu durumu öyle açıklar: “Avcı göçebe toplumun ilk dönemlerinde “sosyal ve reel” bir tehlike arz eden vah i bir hayvanın öldürülmesi son derece fonksiyonel ve gerçekçidir. Buna en tipik örnek O uz Han'ın toplumu ve toplumun geçim kayna ı sürüleri tehdit eden “canavarı” öldürmesidir. Dede Korkut'ta ise “hayvanlarla mücadelenin” bir takım de i iklikler gösterdi ini görüyoruz. Artık vah i ve ehli olanların azgını sayılabilecek hayvanla, toplum için, toplumun geçim kayna ı at, koyun ve deve sürüleri için gerçek bir tehlike de ildir. Ancak bir O uz gencinin ergen ve alp olabilmesi için hafızalarda hâlâ ya ayan taze bir vasıtaadır. Bu itibarla hayvanla mücadele motifi, Dede Korkut'ta fonksiyonellikten uzakla ıp estetik ve sembolik bir mana yüklenmeye ba lanmı tır.....Kan Turalı hikâyesinde geçen ve Selcen Hatun için ifade edilen “Ol kızıñ üç canavar kalınlı ı kaftanlı ı vardı sözleri, ergenlerin evlenmek için yerine getirmek zorunda oldukları bir artı da sosyal ve kültürel a amalarıyla birlikte bize sunuyor. Kan Turalı'nın ba lık yani olarak üç canavarı öldürmesi icap etmektedir. Kemal Abdullah'ın da çok güzel ifade etti i gibi bu engel ilk a amada “üç canavar”, daha sonra ise bu üç canavar gibi kalınlık yerine geçen kaftandır. E er bu engelin devamı ne olabilir diye dü ünürsek sosyal de i meye paralel en son ekli de Kerem ile Aslı'nın kavu masına engel olan “40” dü meli sihirli gömlektir. Yani engel önce fonksiyonel, daha sonra estetik ve sembolik, en sonunda da mistik bir mahiyet kazanmaktadır. Bu da elbette ki toplumun geçirdi i merhalelerle ilgilidir.”<sup>101</sup>

Arkada ları vedala manın ardından “Ey cihanın nuru, biz de seninle gelece iz” derler. Bunun üzerine Senuber arkada larından be yüz tanesini yanına alarak yola çıkar. Kahramanın macerası artık ba lamı tır. Senuber ve arkada ları uzun yolculuklarının ardından Umman Deryasına varırlar. Be yüz yi it yiyecekleri ile birlikte be gemiye

<sup>101</sup> Ali Duymaz.” Derlemeler ve ncelemeler II, Destan ve Halk Hikâyesi Yazıları”, Balıkesir 2001, s. 35-36.

yerle irler ve yolcuklarına ba larlar. Günlerden birgün denizin ortasında bir fırtına kopar. Bu fırtına sırasında Senuber'in birçok arkada ı can verir. Senuber içine dü mü oldu u bu durum kar ısında umutsuzlu u kapılarak yakarır.: Derken denizde tekrar bir fırtına meydana gelir. Bu fırtınada tüm gemiler parçalanır ve Senuber'in arkada ları ölür. Sadece Senuber ve vezirin o lu Ziver hayatta kalarak bir kara parçasına tutunur ve karaya çıkarlar. Geçirdikleri bu kötü günlerin ardından Ziver fenala ır ve hayatını kaybeder. Senuber bu durum kar ısında “Artık garip oldum ve yalnız kaldım” diyerek gariplik halinden dert yanar. Ardından Ziver'i defnedip yoluna devam eder.

Anlatmanın Uygur varyantına bu olay u ekilde cereyan eder:

Umman Deryası da denen nehir kıyısına gelen Senuber arkada ları ile gemiye binerek yola çıkar. Birkaç günlük yolculu un ardından gemi bir ta a takılır ve üç ay boyunca orada takılı durur. Sonunun geldi ini dü ünen Senuber a layarak Allah'a yakarır. Yakarması henüz bitmeden bir kasırga meydana gelir ve tüm gemiler paramparça olur. Be yüz yi idin tümü bo ulur ancak, Senuber ve Ziver bir tahta parçasına tutunarak hayatta kalırlar. Kaybetti i arkada larının ardından çok üzülen Senuber, hayatta kalabildi i için Allahü Teala'ya ükreder. Ancak kıyıya çıktıktan sonra Ziver rahatsızlanarak ölür.

Türkmen varyantında Ziver'in ölümünden sonra Senuber yolculu una devam eder. Bir süre yol aldıktan sonra a açlık bir yere varır. Burası tutillerle, kumrularla, bülüllerle dolu çok güzel bir yerdir. Senuber bu güzellikler kar ısında hayran kalarak buradakilere yârini sorar. Ardından güne batır. Senuber bir yönde ilerlerken sütunlar ve daha da güzel bir ev görür. Evin yanında görmü oldu u çınar a acına çıkar. Gece yarısı olunca nehirden bir öküz peyda olur. “Bilindi i gibi Yaralı Mahmut hikayelerinin bir varyantında Ali Bezirganın o lu Mehmet'in memleketini ve anasını bırakarak stanbul'dan ayrılmasına sebep Osmanlı padi ahının, Gence padi ahının hazinesinde bulunan, geceleri bütün Acem padi ahının hazinesinde bulunan, geceleri bütün Acem ülkesini aydınlatan bir çift “Çamçırak Ta ı”nı elde etmek istemesidir. te bu “ı ı veren ta ” motifi, Gül-Senuber hikayesinde aynı özellikte ancak, “denizden çıkan öküzün a zındaki bir mücevher” olarak kar ımıza çıkmaktadır. Denizden çıkan öküz unsuru, ran kozmolojisi ile ilgili olmalıdır. Zira ark mitolojisine göre arz karanlık bir su ile çevrili, bir inanı a göre de bir öküzün sırtında duran; Kaf da ı adlı yakut (veya zümrüt)



kayanın bu öküze ( ya da öküzün kayaya) destek oldu u bir yerdir. Muhtemelen halk muhayyilesi bu “zümrüt renkli, parlak ta tan kaya”yı destek buldu u öküz’le birle tirip, öküzün yanında Kaf Da ı’nın küçüklü ünü de belirterek ifade etmi olmalıdır. “Öküz’ün çıkıp geldi i denizin de, arzı çevreleyen “karanlık su” olarak de erlendirildi ini sanılmaktadır”.<sup>102</sup> Nehir’den çıkan öküzün a zında güher am çıra vardır. Öküz bu güheri alır ve getirip sütunların üzerine koyar. Birden her taraf aydınlanıp nurlanır. Senuber gördükleri kar ısında hayrete dü er ve a açtan inerek ete ini yasemin ve güllerle doldurur. Tekrar a aca çıkan Senuber ete indeki gülleri teker teker güherin üzerine atar. Güherin üzeri örtülünce cihan bir anda karanlı a boyanır. Öküz karanlıktan yolunu bulamaz ve her yeri birbirine katar. Ertesi sabah Senuber kendini nehre atar ve güheri eline alır. Bu mucizeden sonra ““Bu ormanda durmak olmaz, sevgilimi aramaya çıkmam lâzım” der ve yoluna devam eder.

Anlatmanın Uygur varyantında bu epizot u ekilde görülmektedir:

Senuber Ziver’in ölümünün ardından nice da lar a ıp, nice nehirlerden geçip bir mekâna gelir. Burası her türlü meyvelerin, her çe it ku ların oldu u bir mekândır. Senuber Gülperizat’ın a kıyla ku lara yarinden haber sorar ancak ku ların dili olmadı ndan bu sorulara cevap veremezler. Yorulan Senuber bahçede bir çınarın dibinde konaklar. Gece olurken nehirde bir su sı ır ı bir gevheri a zına alarak gelir. Senuber bu durumdan korkarak çınarın üzerine çıkar. Sı ır ın a zındaki gevher ondört günlük dolun ay gibi nur saçar. Sı ır bu gevheri alır ve çınarın altına bırakır daha sonra otlamaya devam eder. Senuber çınardan koparttı ı bir yapra ı alarak gevherin üzerine atar etraf yeniden karanlı a boyanır. Ba da otlamakta olan su sı ır ı möleyerek nehre girip gider. Senuber Hüda’ya ükür senalar ederek çınardan iner ve u beyiti okur:

Gördüm su sı ır ının a zında var bir gevher,  
Heybeti korkunç, gördü ün anda can titer,  
Dilini uzatıp otu a zına alarak çi niyor,  
Aya ı altında mahvolur o nazik güller,  
Kendisi büyük, gözü keskin, tüyü kunduz gibi,  
Alıp çıktı gevheri a zında, geceler oldu gündüz gibi,

<sup>102</sup> Nerin Köse, “Türkmenistan’dan Gül Senuber Hikâyesi”, S. 21, Milli Folklor, , s.55

Sa 1 solu fark etmeden möleyip gelse,  
Semizlikten sallanır düpdüzgün beli,  
Gevhere bir yaprak atıp onu imtihan etsem,  
Sırrını bilmek için kendimi de nihan etsem,  
O dinç nehre möleyerek kendini attı,  
A aç üzerinde korkup can vermek üzereyken.<sup>103</sup>

Türkmen varyantında, Bu ormanda durmak olmaz, sevgilimi aramaya çıkmam lâzım” diyerek yoluna devam eden Senuber, birkaç gün daha yol gider. Yolda giderken gökte sonalar görür ve yarine sonalar aracılı ı ile selam gönderir.

Uygur varyantında ise, çınardan inen Senuber “Bu, tehlikeli yer imi . Bu yerde kalsam olmaz” diye dü ünür ve yola koyulur. Yolda, gözü uçan turnalara takılır ve bunlara bakarak “E er bu turnalar ehr\_i ebistan tarafına gidecekse, Gülperizat’a benim selamımı ula tırıp veremez mi” diye dü ünür. Ancak turnaların dili olmadığı ndan uçup gitmi ler.

#### **II.1.6. kinci engel ( cadı engeli)**

Kahramanın çıktıkları seferde çe itli engellerle kar ıla masıyla(vah i hayvan, garip yaratıklarla dolu sık orman, ihtiyar cadı kadın vb.) Türk dünyasının hemen hemen bütün anlatmalarında kar ıla ıyoruz. Metin Ergun, destanlarda görülen engellerle ilgili olarak u örnekleri verip “Ural Batır Tirihıv’ı aramaya giderken atını dile gelip uyarması sonucu önce Tirihıv yolunu kapatıp yatan dokuz ve on iki ba lı dev perilerle, daha sonra da Tirihıv’dan su almasını engelleyen cinlerle mücadele etmek zorunda kalır. Yolculu a çıkan kahramanın dev-peri ve cinlerle mücadele etmek zorunda kalı ı “Kozı Körpe ’te de – Quzıykürpäs” görülür. Karabay tarafından öldürülen dev-perinin akrabaları Mayanhılıv’ı aramaya çıkan Kuzıy’ı defalarca tuza a dü ürüp öldürmeye çalı ır. Altay destanları Alıp-Mana ’ta ve Maaday Kara destanının bir varyantı olan Kan Püdey’de de yolculu a çıkan kahramanların tehlikeye kar ı uyarıldıkları ve kahramanların ola anüstü varlıklarla mücadele ettikleri görülür” dedikten sonra Ural Batır destanının mitolojik bir yapıya sahip olması dolayısıyla engellerin de ola anüstü

<sup>103</sup> Alimcan nayet, “Uygur Halk Destanları I”, TDK, Ankara 2004, s.338.

ve fantastik oldu unu, sosyal hayatla ilgili destanlarda ise engellerin daha reel ve insanî oldu unu belirtmektedir.<sup>104</sup>

Senuber bir müddet yol gittikten sonra, bir bahçeye varır. Ortasında bir taht bulunan bu bahçe cadının bahçesidir. Cadı uzaktan adam kokusunu alır, birde bakar ki içeride biri dola ıyor. Yüksek sesle feryat eder ve der ki: “Ey insan! Sakın”. Senuber tam yukarıya bakarken cadı elindeki bir avuç topra ı yüzüne üfler ve Senuber’in üzerine serper. Senuber bir anda geyik ekline bürünür ve alır ba ını ko ar. Birkaç gün yol gittikten sonra bir türbeye varır. Kapısında örtü olan türbeye girer. Burada bir taht üzerinde de ı ı ı etrafa saçılan güzel bir kız vardır. Kız geyi i görünce yüzünde bir acıma belirir. Herhalde avcılardan kaçmı buraya gelmi , çok telâ lı görünüyor” der ve geyi in önüne yiyecekler koyar ancak geyik hiçbirine bakmaz. Bu sırada geyi in gözünden ya lar gelmeye ba lar tam bu sırada Allah’ın emriyle geyik dile gelir ve konu maya ba lar. Bunun üzerine kız merhamete gelir. Bu kızın adı Mahrengiz’dir ve o cadının kızıdır. Mahrengiz bir avuç toprak alır ve geyi in yüzüne üfler bunun üzerine geyik insan ekline bürünür. Senuber’i gören Mahrengiz, “Ey yi it ne amaçla buralara geldin?” diye sorar. Ba ından geçen bütün olayları anlatan Senuber Mahrengiz ile birlikte, Dusgan adlı cadıyı hile yaparak öldürür. Bundan sonra Mahrengiz ile Senuber güzel günler geçirirler. Bu günlerin ardından Senuber vedala ır ve yoluna devam edecekken Mahrengiz sitem ederek onu unutmamasını söyler. Senuber’de gönlünü almak için geri döner ve Mahrengiz’e u sözleri söyler:

Sümbül gibi ba ın e ip a lama,  
Ahu gözlü ehsuvarım dön imdi;  
Ayrılık oduna ci erin da lama,  
irin sözlü sevgili yârim dön imdi.

Ben gitti diye olma peri an,  
Beyhude etme sen feryat u figan,  
Olsun hasta gönlüm yoluna kurban,  
Kamer yüzlü lalezarım, dön imdi.

---

<sup>104</sup> Metin Ergun, Gaynislam brahimov;“Ba kurt Halk Destanları”,Türksoy Yayınları, Ankara 2000, s. 32.

Ne sebeple kara gözün süzüldü,  
Zafiran dek renk i ruyun üzüldü,  
A lama, dilberim, ci erim ezildi,  
Ho huylu vefadarım, dön imdi.

Ben gitti diye çıkma yollara,  
Sert bakmayıver sen sa a ve sola,  
Canım feda olsun ince bellere,  
Nazlı yârim, zülfü tarım, dön imdi.

Senuber'in sen sen vefalı yâri,  
Sana feda olsun can u efkarı,  
Gözümün nuru sen, gönlüm muradı,  
Orta boylu ak maralım, dön imdi.

Destanın Uygur varyantında Senuber türlü cefalar çekip yoluna devam etti i sırada bir has bahçe görür. Burası “Gülperizat’ın mekanı mıdır acaba” diye dü ünür. çinde kimselerin olmadığı bu bahçeye adımını atar ve ortasında tamamen altından yapılmı bir kümbet görür. Kümbetten “Ey insano lu, sen kimsin? nsan gelirse aya ı yanacak, ku gelirse kanatları yanacak olan bu yere nasıl geldin?” diye bir ses gelir. Senuber sesin kadın sesi oldu unu anlayınca yukarı bakar ve “Ey anne, kader beni buraya getirdi” der. Bu kadı cadı ninedir ve bir avuç efsunlu topra ı Senuber’in yüzüne üfler. Senuber o an geyik ekline dönü ür. Senuber gazaba gelip: “Ey u ursuz, ne günah i ledim ki beni böyle yaptın” der ve Cadı “Sen hala konu uyorsun ha” deyip bir avuç topra a efsun okuyup serper. Senuber o an konu amaz hale gelir. Senuber geyik kılı na girmesine ra men Gülperizat’ı arayıp çöle girer ve birkaç gün yol yürüdüktan sonra has bahçeye gelir. Bu bahçede insano lu yoktur, ancak önceki bahçeden iyi görünmektedir. Senuber bahçede altından yapılmı bir kümbet görür. Bahçede bir taht üstünde de dolunay demeye de er bir kız vardır. Bu kız Senuber’i geyik sanarak önüne süt koyar. Senuber ona bakmayınca “Ey hayvan, durumunu anlat” der. Senuber dili olmadığı ni aretlerle anlatır. Bunun üzerine kız geyi in diline bir efsun okur. Geyi in dili çözülür

ve baından geçenleri anlatmaya ba lar. Senuber'in durumunu anlattı ı bu kız cadının kızı olup adı da Mihri Engiz'dir. Mihri Engiz, Senuber'in bu durumunu  renince bir avuç topra ı alır ve geyi e üfler, geyik biranda insan kline bürünür. Senuber nasıl bu duruma geldi ini anlattı ı Mihri Engiz ile birlikte tuzak kurarak cadıyı öldürür. Bundan sonra Mihri Engiz, Senuber'e gönlünü kaptırır. kisi cadıyı öldürdüklerine emin olunca e lenceye ba larlar. Birkaç gün birlikte ho vakit geçirirler. Senuber bir gün rüyasında Gülperizat'ı görüp ah çekerek uyanır. Mihri Engiz bunu görüp, "Ey yi idim, sizin benden ba ka yarımız var mı? der. Senuber ise "Ey güzel, ben bundan bir süre önce rüyamda ah Ferruh'ın kızı Gülperizat'ı görüp a ık olmu tum. Artık sizinle vedala acak zaman geldi. Bana müsaade edin. O perinin mekanı buradan  yüz yıllık yoldur. Onu aramazsam olmaz" der. Mihri Engiz üzülüp a lasa da Senuber vedala arak yola revan olur.

### **II.1.7.nc Engel ( berzengiler engeli)**

Senuber Mahrengiz ile vedala tıktan sonra birkaç gün daha yol gider. Nihayet vardı ı bir yerde yatacak bir yer bulamaz ve gider mezarlıkta uyur. Rüyasında orada bir bahçe oldu unu ve gidip oradan nasibini alması gerekti ini  renir. Sabah olunca Senuber bir bakar kar ısında o bahçe duruyor. Hemen bahçeye girer. Birde görür ki havuzun etrafında kırk çiltenler arap içiyor. Senuber'in yanlarına geldi ini gören kırk çiltenler, ona arap ikram ederler. Senuber arabı içtikten sonra, g e bakar yedi kat semayı görür, yere bakar, pu t mahını görür. Kırk iltenler Senuber' ne gördü n sorarlar. Senuber'de u dizelerle cevap verir. Hikyedeki dini motiflerin ne kadar güçlü oldu unu göstermek amacıyla bu dizeleri veriyoruz:

Arzımı i itin, aziz kudsiler,  
Evvela, iltenler, her eyi gördüm,  
Elinde bir kadeh, yanında arap,  
Orda kırk kalender karini gördüm.

Bir kadeh verdiler, aldım koluma,  
tim onu, oldum deli divane,  
Nazar kılıp baktım asumana,  
Yedi kat semanın hepsini gördüm.

Evvelki semanın tamamı melek,  
Göremez onu bu adem u felek,  
Tuba a acını gördüm cennette,  
Orda bülbüllerin sesini duydum.  
Resulu gördüm ben ümmet gamında,  
Ashabı yanında, kevser lebinde,  
Her biri bir tarafta kadeh kolumda,  
Resul'in dört yakın dostunu gördüm.

Dördüncü semada hazreti sa,  
Altıncısında da mescid-i Aksa,  
O makamda olan cümle enbiya,  
Yanında Cebrail perini gördüm.

Binlerce melekler tespihin çekip,  
Çıkarır güne in hızlı yol alıp,  
Birkaçı da taat eyler, saf tutup,  
Orda meleklerin zarını gördüm.

Bu dünyayı gördüm yoktur bekası,  
Ganimettir bilin, zevk u safası,  
Hazreti Musa'nın elinde asası,  
Münacat etti i Tur'unu gördüm.

Mey içip, halim oldu di ergüvn<sup>105</sup>,  
Perde kaldırıldı önümden bugün,  
brahim Halil'i attırmak için,  
Nemrut'un yaktı ı ate i gördüm.

---

<sup>105</sup>Di ergüvn: Karma ık, bulanık.

Nesimi'nin vücudunu yüzdüler,  
Göz olsun diye ehir kapısına koydular,  
Cümle alimler a la ıp, fetva verdiler,  
Mansur'un asıldı ı dar a acını gördüm.

Kerameti haktır tüm evliyaların,  
Bir Allah'a a ık olan kulların,  
Hânekah<sup>106</sup> içinde hazreti Ali'nin,  
On bir o lu ile hepsini gördüm.

Senuber der, a layıp figan eyledim,  
Gizli sırlarımı ayan eyledim,  
Gördüklerimi bir bir beyan eyledim,  
Hakk'ın dergahında hepsini gördüm.

Anlatmanın Uygur varyantında, Senuber Mihri Engiz ile vedala tıktan sonra epey bir yol gider. En sonunda bir yere ula ır ancak burada yatacak yer bulamaz. Sonunda çaresiz bir mezara varır ve orada uyuya kalır. Uyurken rüyasında bir ki i ona: “Bu yerde yatma” diyerek i aret verir. Senuber derhal uyanır. Bir de bakar ki mezarlı ın kar ısında bir has bahçe var. Bu bahçede kırk kalenderler arap içerek oturmaktadırlar. Senuber yava adımlarla kalenderlerin yanına gelir. Kalenderler ona bir kâse mey tutarlar. Senuber o meyi içti i anda, gö e bakıp ar ı yere bakıp yeri ta ıyan balı ı görecektedir kadar güç kuvvet sahibi olur. Kalenderler Senuber'den mey içtikten sonraki gördüklerini anlatmasını isterler. Senuber gördüklerini söyledikten sonra kırklardan müsaade isteyip yola koyulur. Birkaç gün yürüdükten sonra bir gölün kenarına gelir ve bu yerde dinlenmek ister. Ama bu yer zenciler padi ahının kızının yerle ti i mekan olup, kız cariyeleriyle beraber arap içip oturur. Kızlar Senuber'i yakalayıp gölün kenarına getirirler. Senuber'i gören zenci padi ahının kızı Senuber'e a ık olur ve “Ey insan o lu, benim hüsnü cemalimi ve boy posumu tarif edip bir söz söyle” der. Bu epizottaki nazım bölümü Türkmen varyantındaki nazım bölümü ile tamamen aynıdır.

---

<sup>106</sup>Hanekah: Dervilerin toplanma ve ibadet yeri.

Senuber'in hakkında söylemi oldu u kötü sözlerin ardından öfkelenen zenci kızı “Bu adamın ayak ve ellerini ba layıp derhal öldürün” der. Senuber ise “Gülperizat'ı görmeden ölece im” diye yakarmaya ba lar. Senuber'in öldürülece i anda kızın sütannesi onu dileyip alır ve kafese koyup a ca asar. Senuber birkaç gün kafeste kalır. Günlerin birinde zenciler arap içip sarho olurlar. Senuber bu fırsattan yararlanıp kafesi kırarak kaçır ve u halde birkaç gün yol yürüyüp bir ormana ula ır. Burada çe itli ku lar olup, güzel sesleriyle ötmektedirler. Senuber bunlara bakarak yârinden haber sorar.

### **II.1.8.Dördüncü Engel (rudapaylar engeli)**

Anlatmanın Türkmen varyantında, Senuber bir süre yol aldıktan sonra bir ormana gelir ve dola maya ba lar. Bu sırada a açların altında gölgelenen birkaç ki iyi görür. Bu ki iler Rudapaylardır. Senuber Rudapayların yanına gelir. Onlar Senuber'e içtenlikle yalvararak “Ey yi it, bizleri yerden kaldırıp a acın üstüne çıkarsan, bizim buna gücümüz yetmez, bu meyvelerden yesek” derler. Senuber Rudapayların bu haline üzülür ve onları omuzlarına alarak a acın tepesine çıkarır. Bunu fırsat bilen Rudapaylar tam bu sırada ellerini ayaklarını Senuber'in beline boynuna dolayarak onu sıkıca ba larlar. Senuber ne kadar gayret etse de bu durumdan kurtulamaz ve bu ekilde günlerce kalır. Rudapaylar gece gündüz demeden Senuber'i bir an olsun gözden salmazlar. Bundan sonra bir fırsatını bulan Senuber, Rudapayların ba larını a acın altına indirir ve boyunlarını yüzer. Daha sonra eline tüfe ini alır ve oradan uzakla ır.

Anlatmanın Uygur varyantında, Senuber ormanda dola ırken tesadüfen a aç altında oturan birkaç ki iye gözü dü er. Senuber yava adımlarla o adamların yanına gelir. Onlar Senuber'i görüp a layarak “Ey delikanlı, bizi kaldırıp a ca çıkar, bizde bu meyvelerden yiyelim” derler. Senuber bu insanlara acıyıp onlardan birini kaldırır. Bu adam derhal Senuber'in boynuna sarılır. Senuber ne yapsa da adamı boynundan ayıramaz. Onlar çengel ayaklı yaratıklar olan Rudipaylardır ve o mekânın sahibidirler. Senuber bu yaratıklara esir oldu u için çok üzülür ve a lar. ehzade Senuber a layıp dururken Hazreti Hızır Aleyhisselam rastlar: “Ey Senuber, filan yerde bir Çınar a acı var. Gidip bu u ursuzun ba ını çınarın çatalına kısıtıp kopar” diyerek yol gösterir. Senuber Hazreti Hızır Aleyhisselam'ın yol göstermesiyle rudipaylardan kurtulur ve eline bir dayak alarak onların yanına gelir. Elindeki sopayla bu mekândaki Rudipayları



döver ve öldürür ardından kendi kendine “ imdi bu yerden çabuk gideyim” der ve uzakla ır.

### **II.1.9.Be inci Bölüm.. Simurg Ku unun Yardımı ve Gül’e Ula ma**

Anlatmanın Türkmen varyantında Senuber Rudapayların elinden kurtulunca hızla oradan uzakla ması gerekti ini dü ünür. Bundan sonra yanına birkaç yiyecek ve içecek alıp, sala ba lar ve deryaya açılır. Birkaç gün sonra salı bozulur. Her ne yaparsa da onu kurtaramaz. Senuber umutsuzlu a kapılarak deryaya yalvarır. Günlerce yol aldıktan sonra, birden bire deryanın ortasında bir a aç belirir. Günlerden bir gün ku ların ahı Simurg gelir ve Senuber’in yanına konar.

Mitolojik motiflerinde yer aldı ı hikâyede, slam kozmolojisine göre arzın etrafını çepeçevre ku atan, ye il zümrüden Kaf Da ı’nda Zümrüdü anka oturmaktadır. ranlılar’ın simurg, Araplar’ın anka adını verdikleri, Türkçe’de ise her iki ekliyle birlikte Zümrüdüanka (simırg u anka) olarak adlandırılan Ön Asya efsanelerindeki bu ku , inanı a göre; Kafda ı’nın tepesinde direkleri abanoz, sandal ve öd a acından yapılmı kö k benzeri bir yuvada ya ar. Anka’nın ba ı, yassıca burunlu bir köpek ba ı gibidir ve “ uçtu u zaman hava kararır”, “ya muru mercan olan bir buluta benzer”. Uçarken sel sesine veya gök gürültüsüne benzer sesler çıkarır. Ayrıca çok parlaktır, bakan gözler kama ır. nsan gibi konu an ve dü ünen bu ku , çok geni bilgi ve hünerlere sahiptir. Efsanelerde kendisine ba vuran hükümdar ve kahramanlara akıl hocalı ı yapar. Do umundan sonra babasının emriyle ormana terk edilen Zâl’i (Rüstem’in babası) o bulmu ve yuvasına götürerek büyütüp yeti tirmi tir; Anadolu’da ise Kelo lan’ın koruyucusudur. Kafda ı’nı a abilmek ve gö e yükselebilmek için ankaya binmek gerekir. Zülkarneyn onunla gö e çıkıp yıldızlara ula mı tır”.<sup>107</sup>

Senuber ku yanına konur konmaz a aca gizlenir. Senuber kendi gönlüne danı ır ve “ ayet ben bu ku un aya ına iyice tutunursam, beni buradan alıp götürür ve beni kurtarır” diyerek yava ça gelir ve ku un aya ına iyice tutunur. Bu kararından sonra Simurg havalanır, öyle yükseklerle çıkar ki, gökteki meleklerin tespih seslerine ahitlik eder. Bir süre sonra Simurg yuvasına varır. Simurg ku u Senuber’e bakarak, “Ey

<sup>107</sup> slam Ansiklopedisi, M.E.B Bakanlı ı, Eski ehir 1997, c. X, s. 653-657. slam Ansiklopedisi, TürkiyeDiyamet Vakfı, stanbul 1991, c.3, s. 198\_200.

insano lu, ne sebeple buralardasın?”der. Senuber de ya adıklarını ve gördüklerini beyan eder. Senuber sözünü bitirir bitirmez Simurg’un aç yavruları onu yemeye kalkı ırlar ancak Simurg “Uslu durun, daha yemenize izin yok” diyerek buna izin vermez. Yavruları alıp a acın altındaki sekiye bırakır ve kendini pervaz ederek gider. Bir zaman sonra Senuber uyumak üzereyken üzerinde bir ısı ve sıcaklık hisseder. Bir de bakar ki, a zı yerleri ve gökleri kaplayan, büyük bir ejderha gelmi . Bu ejderha her sene Simurg’un yavrularından iki tanesini yer. Senuber hemen uygun bir yere saklanır, eline güzelce bir sopa alarak uygun bir fırsatı kollar. Ejderha gelir ve a aca sarılır. Tam bu sırada Senuber’de bunu fırsat bilerek cesurca bir hareket yapar ve elindeki sopayı ejderhaya indirir. Ejderha iki parça olur. Bu olup bitenlerden sonra Senuber gene uykuya dalar. Biraz sonra üzerine güne gelir ve tam bu sırada Simurg belirir. Burada olup bitenlere hayran kalarak Senuber’in üzerinde kanat çırpır ve onu güne ten koruyarak, gölgelik yapar.

Bir zaman sonra ku Senuber’e: “Ey yi it, sen bana büyük bir iyilik yaptın, yavrularımı kurtardın, söyle, bunun kar ılı ı olarak ben de sana ne iyilik yapabilirim?, “Ne maksadın varsa yerine getirmeye çalı ayım.” der. Senuber de “Benim maksadım ah Ferruh kızı Gül’dür” der. Bunun üzerine Simurg ““Ey cesur yi it, buradan ehri ebistan’a kadar üç yüz yıllık mesafedir, arada da yedi derya var. Sen oraya kendin varamazsın, ancak, in allah ben seni oraya götüreyim” der. Senuber’in haline acıyan Simurg, “Öyleyse avlan ve yemek hazırla!” der. Senuber hemen avlanır ve iki ceylan yakalayarak onlardan güzelce iki tane tulum yapar. Bu ceylanların etini pi irip, tulumlardan birine yerle tirir. Di er tulumu da suyla doldurur. Sonra da iki tulumun arasına a aç ba lar ve Simurg’un arkasına atar. Simurg da hemen kanat çırparak semaya yükselir, yola revan olur. Bir müddet yol geçtikten sonra otlu sulu bir da lara varırlar. Senuber kendi kendine “Simurg’la kar ıla masaydım benim buralarını geçmem mümkün de il” der. Senuber, Simurg sa tarafa bakınca su, sola do ru bakınca da et verir.

Nihayet kırk gün sonra ehr-i ebistan ufukta belirir. Simurg Senuber’i ehriin kapısına kadar getirip, “Ey yi it, buradan girince büyük bir bahçeye varırsın. Giri kısmında devler uyumaktadır. Onlardan korkup kaçma. çeriye girdi inde melikenin taht üzerinde uzandı nı göreceksin. Ba ucundaki kafeste Zerrinbal denen bir ku

vardır. Seni görünce feryat u figanı basacaktır. Ona benim haberimi yetirirsen ses çıkarmaz” diyerek vedala ır. Bu sözlerden sonra Simrug Senuber ile vedala ır ve gider. Senuber de aheste aheste yola revan olur. Bir zaman sonra bir büyük bahçeye varır. Tamamı altından yapılmı ve süslenmi bir saray görür. Sarayın büyük odasında büyük bir taht kuruludur ve üstünde güzeller güzeli Perizat yatmaktadır. Etrafında da onun hizmetçi kızları uyumaktadırlar. Bundan sonra Senuber yava ça yürüyerek tahtın yanına gelir. Tam bu sırada Zerrinbal denen ku Senuber’i görür ve “ nsano lu” diyerek feryadı basar. Onun sesine tüm devler yerlerinden kalkarlar. Senuber hemen tahtın altına saklanır. Peri kızlar onu ne kadar aradılsa da bulamazlar. Bu karga adan sonra melikenin kendisi kalkar, çiçeklerin arasına bakar, aheste aheste ve nazlı nazlı yürüyerek her tarafta onu aramaya koyulur. Senuber de yârini görür ve buna çok sevinir. Melike hizmetçilerine hiddetlenir ve: “E er bulmazsanız, öldürürüm hepinizi” der ve tam bu sırada bir hizmetçi korkusundan tahtın altına saklanır. Tam o sırada Senuber’in tahtın altında uyudu unu görür. O Senuber’i yakalar ve Melike’nin huzuruna götürür. Melike’nin gözleri Senuber’i görür görmez, yerinden kalkar ve onu ayakta kar ılayarak hürmetle ve saygıyla kendi tahtına oturtur. Ve sonra da onun gönlünü almak ve onu teselli etmek için sözler söyler.

Bu bulu manın ardından ikisi beraber birbirine ısınıp, güzel günler geçirirler. Ancak yine böyle sevinçli ve mutlu gecelerin birisinde Senuber eski arkada larını, tanıdıklarını hatırına getirir ve derin bir ah çeker. Gül peri bunu fark eder ve: “Ey, sevgili, nedir bu çekti in ah, yoksa benim bilmedi im ve benden gizledi in ba ka yarların da mı var?” diye sorar. Senuber halini ve ahvalini bir bir anlatır. Bu sözlerden sonra Gül peri: “Altın tahtımızı temizleyin ve hazırlayın” der. ki dilber taht üstünde otururlar ve devler de tahtı omuzlarına alıp yola revan olurlar. Yolda giderlerken bir menzil sonra Mahrengiz’in mekânına varırlar ve Senuber’in hatırına Mahrengiz gelir derin bir ah çeker. Gül: “Sana ne oldu?” diye sorar. Senuber Mahrengiz’in kendisi için yaptı ı iyilikleri, fedakârlıkları ve ya adıklarını tek tek anlatır. Hikâyenin 44 dörtlükten meydana gelen ve 11’li hece ile söylenmi en önemli nazım kısmını vermeyi uygun görüyoruz:

Nazlı dilber, bir sözüm var diyeyim,

Çark-ı felek bak, ne cefa eyledi;

Kimisine giydirdi padi ahlık tacını,  
Kimini de il içre geda eyledi.

Kimine Allah'ım verdi devleti,  
Kimine yeti ir derd u mihneti,  
Sana derim ba tan geçen külfeti,  
Kiminin bahtını kara eyledi.

Karde ini ayırır iyi a adan<sup>108</sup>,  
Hasret ile geçer fani dünyadan,  
Kızlarını ayırır mü fik anadan,  
Babayı o uldan cuda eyledi.

Kimisine içirdi lalerek arap,  
Kiminin ba rını eyledi kebab,  
Sonunda eyler o hanesin harap,  
Her kime bir kısmet Hûda eyledi.

Vamık Uzra ile irin u Ferhat,  
Bu fani dünyadan geçtiler nâ- âd,  
Fele in elinden dâd ile bidâd,  
Her kese bin türlü cefa eyledi.

Leyla ile Mecnun a ık u eyda,  
Onların ba ma çok geldi sevda,  
Herkesi öldüren vefasız dünya,  
Sonunda cümlesin yok eyledi.

Hazreti Davud'un o lu Süleyman,

---

<sup>108</sup>A a: Türkmenlerde kendinden ya ça büyük erkek karde ine ve büyüklere bu ekilde hitap edilir,  
a abey, abi.

Belkıs'ın hicrinde a ladı çendan,  
Yakup o lu için didesi giryan,  
Yusuf'u Kengan'dan cûda eyledi.

Peygamberin sevgili o lu brahim,  
Cemaline mü tak idiler daim,  
Emr edip, canını aldı Allah'ım,  
Sevgili evladından cûda eyledi.  
Allah'ım her kime versi taht u taç,  
Alem ehli olur destine muhtaç,  
Kimini eyledi müflis-i hallaç,  
Mihnet içre kaddın bükük eyledi.

Kimine dert verdi, kimine deva,  
Kiminin haveti hiç olmaz reva,  
Kiminin eyleyip gözünü âmâ,  
Koluna a açtan asa eyledi.

Kimilerini eyleyip visal-I devlet,  
Kimilerine verer dert ile mihnet,  
Kimilerine verir ay ile i ret,  
Kimilerine yârden cûda eyledi.

Leyla Mecnun derler, aleme üstad,  
Cihanın gamından olmadı azad,  
Nazlı dilber i it bu çark-ı nâ âd,  
Bu garip canıma cefa eyledi.

Mest olup yatıyordum uykuda bir tün<sup>109</sup>,  
Seni görüp halim oldu di ergüvn<sup>110</sup>,  
A kın kıldı beni misali mecnun,  
Güya bir bülbül ü eyda eyledi.

Senin a kın beni kıldı divane,  
Gamından ba alıp, gittim her yana,  
Dayanamaz sonunda ata hem ana,  
Be yüz yi it bana yolda eyledi.

Deryaya girip de o yâr u yârân,  
Nice gün yürüdük âd ile handan,  
Yıkılsın, yumrulsun bu çarh-ı gerdan,  
Bakıver, bize nasıl cefa eyledi.

Aniden tarttı girdab-ı hunhar,  
Altı ay orada olduk giriftar,  
Yalvarıp Hüda'ya, a ladık zar zar,  
Günbe gün halimizi harab eyledi.  
Birgün ho vurup derya-yı umman,  
Barçamızı gark edip, eyledi pinhan,  
Sohbet karde lerim çün<sup>111</sup> mah-ı taban,  
Tanrı hükmü ile kaza eyledi.

Bir a aç üstünde kaldım ben zâr,  
Kimse olmasın benim gibi efgar<sup>112</sup>,  
Kısmetimi um edip yaratmı Cebbar,  
Güzel hemdemlerden cûda eyledi.

---

<sup>109</sup>Tün: Gece.

<sup>110</sup>Di ergüvn: Harap.

<sup>111</sup>Çün: Gibi; Çünkü.

<sup>112</sup>Efgar, Fegar: Yaralı, engelli; Yorgun dü mü , cefakar, eziyet çeken, ızdıraplı.

Üç gece, üç gündüz a lap devamat,  
Deryanın içinden çıktım selamet,  
Yaratan Kadir'im eyleyip inayet,  
Tekrar ba tan canımı atâ eyledi.

Birkaç gün gamından oldum âzâd,  
Velakin neyleyim, hatırım nâ âd,  
Fele in kolundan dâd ile bidâd,  
Yine, gör sen, nasıl cefa eyledi.

Sonra dü tüm bir cadının koluna,  
Sihir eyleyip, saldı hicran çölüne,  
Ben neyleyim bahtımın karalı ına,  
Gözya ımı kanlı derya eyledi.

Vah iler içinde gezdim ah vurup,  
Gözlerimi kanlı ya la doldurup,  
Bir tümse e yettim nice gün yürüp,  
Hasta canım korkup, ibâ eyledi.  
Tümsek içre gördüm bir güzel canan,  
Yüzüne bakarak a ladım çendan,  
Ba ımı yere koyup, eyledim efgan,  
Rahm eyleyip, o dem dua eyledi.

Okudu u dua eyledi eser,  
Suretime indi suret-i be er,  
yilikler edip, o güzel dilber,  
Beni bu gamlardan uzak eyledi.

Taht üstünde bana kıldı i aret,

Bozulan gönlümü kıldı imaret,  
Birkaç gün sürüp ay ile i ret,  
Bizim ile zevk u sefa eyledi.

Mahrengiz demi ler-cadının kızı,  
yilikler eyleyip gönderdi bizi,  
E er âyân etsem bu pinhan sözü,  
Benim ile ahd u vefa eyledi.

Ondan gelip çattım hatarlı caya,  
Gece gündüz kaldım ah ile vaya,  
Hata yaptım, yakalandım rudapaya,  
Ba ıma külfetli bela eyledi.

A acın dalında ba ını kopardım,  
Ba ını kestim, cehenneme yolladım,  
Gidip rudapayın tamamını kestim,  
Hasret ile onlar kaza eyledi.

Ondan sonra merdane belimi ba lap,  
Nice gün yürüdüm ben seni izleyip,  
Berzengiler tutup, kolumu ba lap,  
Her biri bin türlü cefa eyledi.

Sıdk ile tutu tum, eyledim ihlâs,  
Pirim ah-ı Merdan eyledi halâs,  
Yine medet ettiler Hızır ve İlyas,  
Kaygıdan, hasretten âzâd eyledi.

Berzengiden kaçıp, girdim deryaya,



Tekrar ben kendimi soktum sevdaya,  
Gece gündüz a lıp Kadir Allah'a,  
Gör bak nice kısmet Hûda eyledi.

Birkaç gün gittim deryada akıp,  
Ayrılık oduna ba rımı yakıp,  
Gark etti tufanlar ba ıma çıkıp,  
Yine bir tufan-ı derya eyledi.

Deryanın içinde bir a aç gördüm,  
Görünce buna çokça sevindim,  
Gidip o a acın üstüne bindim,  
Hasta canım ükür sena eyledi.

Tekrar ba tan buldum ölümden necat,  
A layıp, Allah'a kıldım münacat,  
cabet eyleyip kaza-yı hacet,  
Lütf edip, hacetim reva eyledi.

Üç gece, üç gündüz a lıp cefadan,  
O a aç üstünde eyledim mesken,  
Birdenbire bir ku indi havadan,  
Kast edip, canıma cefa eyledi.

O ku un aya ından tuttum mestane,  
O dem beni alıp çıktı asumana,  
Benim adıma yüz tutup Rahman'a,  
Melâikeler hamd u sena eyledi.

Beni o ku kaldırarak getirdi,  
Pervaz edip yuvasına yetirdi,

Benim bitmez i lerimi bitirdi,  
Bizi bu gamlardan rahat eyledi.

O ku un adına bu halk-ı cihan,  
Hem simurg demi hem ah-ı murgan,  
Kafda ı üstünde eylemi mekân,  
Benim ile ahd u peyman eyledi.

Simurg'a ben nice iyilik yaptım,  
Dayak ile ejderhayı öldürdüm,  
Kast esip, dü manın ba ını kestim,  
Benim ile ahd y peyman eyledi.

Köksümü yırtarak, kanlar a ladım,  
Kesip kesip, kara ba rım tuzladım,  
Bir bir arz u halimi, söyledim,  
Rahm eyledi, bize nazar eyledi.

Dayanamayıp beni aldı götürdü,  
Cefa çekip, deryalardan geçirdi,  
Kırk gün uçup, bu menzile yetirdi,  
Benim için canını feda eyledi<sup>113</sup>.

Çok cefalar çekip, bahçene girdim,  
Bahçıvan olarak, elma nar topladım,  
ükür Allah, yine cemalini gördüm,

---

<sup>113</sup>Bu bendin a a ıdaki gibi versiyonu da var:  
Pervaz edip, beni kırk gün götürüp,  
Cefa çekip derelerden geçirip,  
Sonunda beni menzilime yetirip,  
Benim için canını feda eyledi.

Tanrı sizi bize atâ eyledi.

Belâlardan kaçıp, dü tüm belâya,  
Her zaman u radım sayısız cefaya,  
Kulak ver, dilberim, i bu sevdaya,  
Bize bu kısmeti Hûda eyledi.

Sen sen Senuber'in vefalı yâri,  
Sana feda olsun can u efkârı,  
Kısa kessem i bu güzel defteri,  
Bu bîvefa kime vefa eyledi.

Hikâyenin Uygur varyantında, Senuber birkaç gün yol yürüyüp Deya\_1 Umman'ın kenarına gelir ve sal yapıp nehre girer. Birkaç gün nehirde yüzer. Yaptı ı sal gev eyip nehirden çıkmasına imkân vermez. Senuber bu durum kar ısında nehre bakıp a lar. Birden nehirde akıp giderken gözü suyun ortasında duran bir çınara dü er. O, çınarın dalına tutunup bir çırpıda çınarın üzerine çıkar. Senuber Hûda'ya sı ınıp otururken aniden gökten büyük bir anka uçup gelip çınara konar. Senuber yava yava gelir ve ku un aya ına sıkıca tutunur. Ku Senuber'i kaldırıp gö e uçar. Ku öyle uçar ki, Senuber'e gökteki meleklerin dua sesleri gelir. Ku , ehzade Senuber'i alıp bir yere gelerek konar. Senuber'in bu yere ne sebeple geldi ini sorar. Senuber'de ba ından geçenleri anlatır. Anka ku u Senuber'in durumunu ö rendikten sonra: “Ey insano lu, ben sana bir iyilik edeyim” der. Senuber'i sırtına bindirip uçar. Anka Senuber'i alıp havalanır ve birkaç gün uçup ehr-i ebistan'a getirir. Bir nehrin boyuna indirdikten sonra, Senuber'i uyararak: “Ey senuber, ehre girdikten sonra bir has bahçe gözükecektir. Bahçeye vardı ın zaman kapıda duran devleri göreceksin. Ama korkma içeri girdi inde göreceksin ki melike Gülperizat taht üzerinde oturuyor olacak. Tahtın üstünde bir kafes asılmı olup kafeste bir ku göreceksin. O “Zerrin-bal” denen ku olup seni gördü ü zaman yüksek sesle çı lık koparacak. Ama ona benim selamımı söylersen hemen ötmeyi kesecektir. Sonra emin olup rahatça Melike'nin yanına girebilirsin” der ve Senuber ile vedala ır.

Senuber anka ku uyla vedala tıktan sonra yine birkaç gün yol yürüyüp kırk kulaç yüksekli inde altından yapılmı merdiveni olan bir has bahçeye gelir. Bahçenin kapısında kümbet kadar ba ları olan devleri görür. Senuber epey u ra tıktan sonra bahçeye girer bir de bakar ki tüm perizatlar uyuyor. Senuber bahçede gezinmeye ba lar. Bir yere gelirken gözüne leal cevahirinden yapılmı bir taht görünür. Senuber bu tahta yakla arak rüyasında gördü ü cananı tanır. Senuber tahta e ilerek uyumakta olan Gülperizat'ın dudaklarından öpmeye ba lar. O esnada Zerrin Bal Senuber'in sesini duyar ve "Eyvah eyvah, insano lu geldi" diye ba ırır. Bu sesi duyan devler uyanır. Senuber derhal gelip tahtın altına gizlenir. Devler ve perizatlar " nsan kokusu geliyor" diye her tarafı aramaya ba larlar. Senuber bu durumdan korkup kendi kendine "kurtulamayacak gibiyim" der. O sıra Zerrin Bal Gülperizata Senuber'in tahtın altında oldu unu haber verir. Gülperizat buna çok sevinir ve Senuber'i tahtın altından çıkarak birkaç gün çok iyi a arlar. Bir müddet güzel günler ya ayan Senuber bir gün ana babasını özleyerek ah çeker. Gülperizat'ın gönlüne ku ku do ar ve kızarak Senuber'e "Ey vefasız insano lu, senin benden ba ka yârin var galiba, e er böyle de ilse neden ah çekersin?" diye sorar. Senuber'de geride bıraktıklarına dair özlemine dile getirir. Bunun üzerine Gülperizat: "Ey Senuber, gam yeme, e er sen buradan gideceksen, bende birlikte giderim" der ve Gülperizat devlere tahtı kaldırmayı emreder.

### **II.1.10. Gurbetten Dönü**

Anlatmanın Türkmen varyantında Gül Mahrengiz'in yaptı ı iyilikleri duyduktan sonra "Ey Senuber, o sana iyilikte bulunduysa e er, onu buraya getir, biz de görelim onu" der. Mahrengiz'in mekânına gelince Senuber gider ve Mahrengiz'i Gül perinin huzuruna getirir. Gül peri Mahrengiz ile beraber taht üstünde otururlar. Bundan sonra hep birlikte Çin vilayetine do ru yola koyulurlar. Birdenbire Senuber'in gözüne tufanlı derya görünür ve arkada ları hatırına gelir. Senuber: "Çin Maçın yurduna bu yüzle nasıl varabilirim ben, bana can u gönülden ba lı be yüz tane arkada ım var idi, benim yüzümden tamamı bo uldular. E er ben tek ba ıma varırsam, arkada larımın anne babaları bunu ö renecekler ve onların yas u matemi çok fazla olacak, evlatları da benden sorsalar onlara ne cevap veririm, onların yüzüne nasıl bakabilirim" der. Sonra deryanın kenarına geçer ve bu sırrı babasına name ekinde anlatarak, bir söz söyler:

Buradan varsan ah-ı Hur it yanına,  
O ol mihribanın geldi de sen;  
Yanıp, pi ip ayrılı ın oduna,  
Hal-ı peri anın geldi de sen.  
Yusuf'u a abeyi kuyuya bıraktı,  
Yakup o lu için kanlar a ladı,  
Allah'ım gaybın hazır eyledi,  
Kaybolan kervanın geldi de sen.

Â ık olup sinesine ta vurup,  
Pervane gibi a k oduna ba vurup,  
Fele in kolundan cefalar görüp,  
Gözleri giryanın geldi de sen.

Hiç kurtulamadım ben belâdan kaçıp,  
Nice yıllar gezdim canımdan bezip,  
Sonunda mihnet arabını içip,  
Ah u naleli garibanın geldi de sen.

Senuber der, gamlı kolun adına,  
Bir sözüm var derim gönül âdına,  
Nice a layıp, yanıp a kın oduna,  
Biz aziz mihmanın geldi de sen.

Bu sözlerden sonra bu nameyi bir perinin kula ına tutturur. O peri de nameyi Hur it ahın huzuruna götürür. Padi ah nameyi okuyunca kendinden geçip bayılır ve belirli bir müddet sonra ayılarak kendine gelir. O vakit de Allah'a ükreder. Bundan sonra Hur it ah tamam ümeralarını toplayıp, askerleriyle yola koyulur. Nice menzil geçerler, uzak mesafeler kat ederler. Ve Senuber de tam bu sıralarda babasının önüne

çıkıverir. ah Hur it o lu, kendi ci erpaesini görünce a ırı derecede sevinir, onu kucaklayıp koklar, onu ba rına basar. Senuber de babasının kuca ında kendinden geçer. Orada bulunan tüm halk da ehzadeyi gördüklerine sevinir. kisinin yüzüne gül suyu serperler. Sonra Senuber babasından il ulusunun, halkının haberini sorar.

Bu sözlerden sonra Hur it ah orada üç gece gündüz kutlama yapar. Sonra da Senuber'e bakarak: "Ey evladım, Çin ehriine gidelim, orada herkes sizi bekliyor" der. Senuber bu sözü duyar duymaz a lamaya ba lar ve "Ben oraya ne yüzle varayım" der. Bu sözleri duyanlar çok üzürlürler, adeta üzerlerini hüznün bulutu sarmı gibi olur. Her nasılsa, o vakit Senuber'in aklına Hazreti Hızır aleyhisselamın söyledikleri gelir. O Senuber'e: "Her ne zaman, ba ına bir i geldi inde ve zor durumla kar ıla tı ında beni hatırına getir, beni yâd et, ben hemencecik orada olur, sana yardım ederim" demi tir.

Gül-Senuber hikâyesi dini ve tasavvufi unsurlar bakımından oldukça zengindir. "Babasına kavu an Senuber memlekete dönmek ister. Ancak yola çıkarken beraberinde be gemi ile askeri yanında yoktur. Yardım istemek üzere adını anar anmaz Hızır ortaya çıkar. Onunla birlikte yönlerini kibleye dönerek iki rekât namaz kılarlar. Senuber Allah'a "Elemin yaratgan kadın Allah'ım" sözleriyle yalvarırken Hızır "Âmin" demektedir. Kahramanların istediklerine kavu tuklarında da Allah'a dua ettikleri olmaktadır. Nitekim Senuber Hızır'ın yardımıyla gemilerine ve kaybetti i askerlerine kavu tu unda Allah'a u duayı etmi tir."<sup>114</sup>

ükür Hakkın dergehine,  
Gör niçile german eyledi

Senuber de Hızır aleyhisselamı yâd ederek birkaç cümle söyler. Daha Senuber sözlerini tamamlar tamamlamaz orada Hızır aleyhisselam belirir. Senuber'e dönerek: "Ey, yi it, ba ına ne tür i geldi ki, bizi yâd ettin, ça ırmı sın?" der. Senuber a layarak arzını dileklerini beyan eder. Bundan sonra Hazreti Hızır aleyhisselam namazlı ını serer, yüzünü kibleye döndürerek, iki rekât hacet namazını a layarak kılmaya ba lar. Hızır aleyhisselam "Ey evlat, senin dua et ki ben de âmin diyeyim, in alla Allahu Teala iste imizi yerine getirir" der. Elkıssa, bu sözden sonra Hazreti Hızır aleyhisselam be

<sup>114</sup> Nerin Köse. "Türkmenistan'dan Gül Senuber Hikayesi", , S.21, Milli Folklor 1994, s. 54

parmağını deryaya daldırır. “Hızır’ın gerçekleştirdiği olayları anlatırken Hz. Ali’ye has oldu una inanılan hususların izleri vardır. Senuber Hızır’ı yardım için çağırdığında Hızır, beş pençesini suya vurur ve derya dalgalanır, Senuber’de böylece sevdiklerine kuvvur. Burada Hızır, Hz. Ali gibi değerlendirilmiştir. Zira Alevi Bektaşî Edebiyatında Miraç’ta, Hz. Ali’nin Muhammed’e bir aslan suretinde görüldüğüne inanılmaktadır”.<sup>115</sup> O derya-yı hunhar mevc vurmaya başlar. Allahu Teala’nın kudreti ile beş tane gemi mevc vurarak çıkar. Her gemide yüz yüzlü vardır. O vakit tüm kalabalık bu duruma sevinirler. Senuber arkadaşlarını sağlam gördüğüne memnun olur.

Bundan sonra Hurîti ah: “Ey evlat, Allahu Teala musibetini giderdi. İmdi Çin diyarına gidelim” der. O zaman Senuber düünmeye başlar. O esnada da Ziver çöl beyavanda zuhur eder. Kisi orada kucaklaıp görürler. Ziver: “Ey vefalı arkadaşım hiç hatırlamadın” der. Sonra Senuber Mahrengiz’in yanına varıp: “Hadi, İmdi Çin ehline gidelim” der. Bundan sonra Gülperi ve Mahrengiz Çin ehline yola koyulurlar. Birkaç gün yol yürüdükten sonra ehre varırlar. Hurîti ah Çin ehlini süsleyerek kırk gece gündüz düün ziyafet vererek, fakirlere çok hayır ihسانlarda bulunur. O vakit ulema, emirler, kadınları toplayıp, Gülperiyi Senuber’e nikâhlarlar. Ve iki gülü birbirine katarlar. Senuber o kadar meakkatten sonra yârine kavu up, güzel lebinden buseler alıp muradına erer.

ehzade Senuber ile Gülperi maksatlarına ererler ve Mahrengiz’i de vezirin oluna nikâhlarlar. Onlar da maksat muratlarına ererler. Burada yine slami özellikler dikkati çeker ve hikâye bir dua ile sonlandırılır. Dostlar ad olur, dümanlar mat, lahi cümleyi ümmet-i Muhammedi murat maksadına yetir, hususan da okuyucuyu, dinleyiciyi ve yazıcıyı da...

Sonunda bunların hürmetine eydayî bir gazel söyler:

Ey yaranlar, müslümanlar,  
Maksada yetti dünyada;  
Çekip çok cebr u cefalar,  
Gam keder yuttu dünyada.  
Sevgili yar diye zarın alayıp,  
Yüreğimi gam ile dalayıp,

<sup>115</sup> Nerin Köse... *age.* s. 55.

Çölde vah iden sorgulayıp,  
Yar derdini çekti dünyada.  
Leyla Mecnun derler â ık,  
Kaldılar gamda ula ık,  
irin de Ferhad'a ma uk,  
Gözya ını döktü dünyada.

Züleyha Yusuf'a dilber  
Tamam, boyu mü k ü anber,  
Yalancıda Gül Senuber,  
Yârine yetti dünyada.  
eydayi der dünya yalan,  
A k yolunda cefa gören,  
Nihayet zevk i sefa süren,  
Müminler geçti dünyadan.

Anlatmanın Uygur varyantında, Gülperizat ile birkaç gün yol alan Senuber nihayet Mihri Engiz'in mekânına gelir. Ondan sonra birlikte bu mekânı gezerler ve yüksek bir dağa çıkarlar. Buradan uzaktaki bir kümbeti görürler. Gülperizat "Bu nasıl bir yer?" diye sorar. Senuber: "Bu kümbet Mihr-i Engiz'in mekânı" der ve Mihri Engiz'in yaptığı iyilikleri anlatır. Senuber Mihri Engiz'in yapmış olduğu iyilikleri anlattıktan sonra onu alıp getirir. Gülperizat Mihri Engiz'le görüşür ve ona saygı selam sunarak elinden tutup taht üzerine çıkarır. Devler bunları tahtla beraber kaldırıp deryaya Umman'ın kenarına getirirler. Senuber buraya garkolan yi itleri ve Ziver'i anımsar. Senuber: "Ben bu nehir boyuna geldi imde be yüz yidimin hepsi sapasalam idi. Onlar bu nehirde boğuldular. Eğer ben Çin Maçın ehrine varsam, bu yi itlerin ana babaları bana evlatlarını sorarsa ben nasıl cevap verece im" diye düşünür, Çin maçın ehrine dönemez ve bir mektup yazıp perilerden onu babası Hurit ahın huzuruna götürmelerini ister. Hurit ah mektubu alır ve o lu ehzade Senuber'in haberini aldığı için Hüda'ya ükreder.



Bir süre sonra Hurit ah vezir ve emirlerini alarak ehzade Senuber'i karılamaya gider. Bu sırada kendi kendine "Ben arkadaşlarımdan ayrılıp varsam onların ana babalarının yüzüne nasıl bakarım" diyen Senuber Allahü Teala'ya yalvarır. Tam bu sırada Allah'ın kudretiyle nehir aniden dalgalanıp suda boğulan beyüz yidi koynundan çıkarır. Senuber'in arkadaşları yeniden dirilir ve silahlarıyla birlikte nehirden çıkarlar. ehzade Senuber buna çok sevinir. O anda Ziver yidi de bir taraftan canlanır gelir. Dostlar birbirleriyle görüşüp sevinçten uçarlar ve babaından geçenleri anlatarak Hurit ahın mekânına doğru yol alırlar. Birkaç gün yol aldıktan sonra baba oğullarıyla buluşurlar. Hurit ah evladı Senuber'i görür görmez derhal atından iner ve koarak oğullarıyla arkadaşlarıyla kucaklanır.

Çin Maçın eherine dönünce Hurit ah onlar için üç gün ahane ehlence düzenler ve kırk gün kırk gece düün yaparak Gülperizat ile Mehri Engiz'i Senuber'le evlendirir. Böylece onlar muratlarına ererler. Hurit ah, Ziver Yidi'te ahlara has elbiseler hediye eder ve ödüller verir ayrıca beyüz yidi de razı eder. Tüm bunlardan sonra Hurit ah, ehzade Senuber'i kendi yerine padişahlık tahtına oturtur. Ziver yidi memlekete tayin eder. Batta Hurit ah olmak üzere tüm devlet erbapları, vezirler, ulemalar ve fazılların hepsi ehzade Senuber'i tebrik ederler.

ehzade Senuber Gülperizat ile Mihri Engiz'in sohbetiyle mutlu yarar. Memleket işlerini de akıllı bir şekilde yönetir. Böylece onlar murad-maksatlarına ererler.

## II. 2. GÜL SENUBER HİKÂYESİNİN MOTİF YAPISI

Türkiye'de ilk defa "Erzurum ve Çevresinden Derlenen Halk Hikâyeleri Üzerinde Araştırmalar"<sup>116</sup> adlı doktora tezinde uygulanmış olan motif inceleme metodu hakkında en kapsamlı araştırmayı gerçekleştiren isim S. Thompson'dır. Thompson, Masalda bir anne olmak motif deildir. Hain üvey anne ise bir motif olabilir, çünkü o en azından görülmemiş bir şey olarak düünülmüştür. Hayatın gelişigüzel olayları motif deildir. "John giyindi ve kasabaya doğru yürüdü" demek hatırlamaya değer bir tek motif bile ihtiva etmez, fakat 'kahraman kendisini görünmez yapan apkasını giydi;

---

<sup>116</sup> Metin Karadağ, "Erzurum ve Çevresinden Derlenen Halk Hikâyeleri Üzerinde Araştırmalar", Erzurum 1984 (Yayınlanmamış Doktora Tezi)

büyülü uçan halısına oturdu ve güne in do usundaki, ayın batısındaki ülkeye gitti' demek en azından dört motifi yani apkayı, halıyı, ahane ülkeyi ve büyüü hava yolculu undan olu an motifleri ihtiva eder"<sup>117</sup> ekinde örneklendirdi i motif terimini, bir masaldaki en küçük unsur olup, bu unsur gelenekte sürekli bir var olu gücüne sahiptir. Bu güce sahip olabilmek için bu unsur, görülmeme lik ve çarpıcılık özelliklerine sahip bulunmak zorundadır " olarak tarif etmektedir.

Sözlü yaratmaların hemen hepsinde motiftten daha küçük birimlerin oldu unu ileri süren Vladimir Propp, "Motiflerin bölünmez halde olmaları elbette çok iyi olurdu. 'Ejderha kralın kızını kaçıır' motifini aldı ımızda, herbiri di erinden ba ımsız olarak geli meye meyilli dört ayrı unsura bölündü ünü görürüz. Bu bakımdan Veselovskiy ne derse desin, motifin bir bütün olmadı nı ve her zaman bölünmesinin mümkün oldu unu görmek gerekir."<sup>118</sup> ekinde bir tarifte bulunur.

Motif incelemesi hakkında önemli çalı maları olan ve motifi masalda bölünemeyen en küçük unsur olarak tarif eden A. N. Veselowsky, motifin özelliklerini u ekinde sıralar:

"1.Motif olarak, ilk basamakta tabiatın örtülü olaylarına cevap arayan bir formülü ve gerçe in en çarpıcı, en önemli olarak görünen veya sık sık tekrarlanan izlenimini anlıyorum.

2.Motif kavramı olarak, ilkel zihnin ve hayat artlarının izlenimlerine canlı bir ekinde cevap arayan basit anlatı birimini anlamaktayım.

3.Motifin en önemli özelli i, onun basit mitoloji ve masalarda yer alan bölünmeyen unsur olarak bulunmasıdır.

4.En basit motif a-b formülü ile ifade edilebilmektedir.

5.Motifler, farklı çevrelerin benzerliklerinin olu umunu, hayat standartlarının ortaklı ı ve onlardaki psikolojik süreçlerin olu umlarıyla ekillenmektedir."<sup>119</sup>

Halk hikâyelerinde metni en küçük unsurları açısından de erlendirmenin çalı manın daha kapsamlı ve anla ılabilir olması açısından gerekli oldu unu

<sup>117</sup> Metin Ekici. "Ara tırma Yöntemleri." Türk Halk Edebiyatı El Kitabı. Editör: M. Öcal O uz, Ankara Grafiker Yayıncılık, 2004, ss. 94-95.

<sup>118</sup> Vladimir Propp. "Masalların Yapısı ve ncelenmesi". Çeviren: Hüseyin Gümü , Ankara Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987, s.26.

<sup>119</sup> Aygerim Diykanbaeva. "Kırgız Efsaneleri Üzerine Bir Ara tırma" ( nceleme-Metin). zmir Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004, (Yayımlanmamı Doktora Tezi), s.127.

dü ünmekteyiz. Motifleri tespit ederken önceki bölümde verdi imiz epizot sırasını takip etti imiz bu çalı mamızda, Stith Thompson'un "Motif-Index of Folk Literature" isimli çalı masındaki motiflerin benzerlerini arayıp numaralandırmı bulumaktayız.

### **II.2.1. Birinci Epizoda Ba lı Motifler:**

Anlatmanın Türkmen varyantında Hur it ah Çin Maçın ehrinin padi ahıdır ve kahramanın babasıdır. (P10. Padi ah). Bu epizot ta kahramanın do umu ile ilgili bir motif yer almamaktadır. Anlatmanın Uygur varyantında, ailenin tanıtımı, Türk destan ve hikâyelerinde görülen klasik aile tanıtımı ile aynı özellikleri ta ımaktadır.<sup>120</sup> Anlatmada kahramanın babası Hur it ah ve içinde bulundu u psikolojik durum oldukça ayrıntılı olarak anlatılmı tır. Saltanat ve zenginlik içinde ya ayan padi ahın ilerlemi ya ina ra men bir çocu u olmamı tır ve bu durum onun mutlulu unu olumsuz yönde etkilemektedir. Halk hikâyelerinin hemen hepsinde gördü ümüz ya lı ve çocuksuz kimseler motifi, çalı ma konumuz olan hikâyede de yer almaktadır. Bu motif daha sonra kahramanın ola anüstü do umunu hazırlayıcı bir motiftir. Hikâyede Senuber'in babası "çocuk sahibi olamayan kahramanlar" (N825.1) motifine uygun dü mektedir.

### **II.2.2. kinci Epizoda Ba lı Motifler:**

Anlatmanın Türkmen varyantında çocuksuzluk motifi yoktur. Kahraman hikâyeye yedi ya ından itibaren dâhil olmaktadır. Uygur varyantında, Hur it ah evlat özlemi çekmektedir, hikâyede Senuber'in babası "çocuk sahibi olamayan kahramanlar" (N825.1) motifine uygun dü mektedir ve bir gün Allah'a dua ederek bu iste ine nail olur. (P10.Padi ah, T526 "Dua ile Çocuk Sahibi Olma"). Halk hikâyelerinde görülen ola anüstü do um motifi ve buna ba lı unsurlardaki de i imi akir braev u ekilde açıklamaktadır: "Kahramanlık destanlarında kahraman ola an üstü güçlüdür. Ama onun da bazen zor duruma dü tü ü durumlar olur. te bu durumlarda arkaik destanlarda sihirli-büyülü güçler veya Da Kaldıran, Göl Yutan, Yel Ayak (Hızlı Ko an) vb. gibi ola anüstü tipler, en eski destanlarda totemik ilk ata-babalar önemli i ler gerçeikle tirse,

<sup>120</sup>Aile kurumu, bu kurum içindeki çocu un ve onun do umunun halk hikâyelerindeki yansımaları üzerinde etraflı bir inceleme için bk. Mustafa Cemilo lu; Halk Hikâyelerinde Do um Motifi, Uluda Üniversitesi Yayını, Bursa 1999.

kahramanlık destanlarında Baba Tükti a tı Aziz, Hıdır, Kırklar, Yedi kâmil Pirlar, Arslanbab vb. yardıma gelmektedir. üphesiz yardımcı/koruyucu-kollayıcılar arkaik devirlerden beri var olan tipler. Oysa kahramanlık destanlarında onlar slâm dininin etkisine maruz kalıp, Müslüman evliyalarının gerçekte tirdikleri hizmete uygun olarak onlara yakınla mı lardır”<sup>121</sup>

“Türk gelene inde ad insanın ruhu olarak da tasavvur edildi i için<sup>122</sup> çocu a adını aman verir. aman zamanla yerini Hızır, pir, evliya, Aksakal, Nuranî Pir gibi slamî tiplere bırakmı tır. Bununla birlikte amanist inanca sahip Türk topluluklarının destanlarında kahramana adını hâla aman vermektedir. Yakut, Tuva, Hakas destan metinlerinde bu konuda pek çok örnek bulunmaktadır. Altay ve Hakas Türklerinde anlatılmakta olan Altın Tayçı destanının e metinlerinde kahramanın ad alması öyledir: Ak-Han’ın yetmi ya ndan sonra bir o lu olur. O lan daha do umunun üzerinden bir ay geçtikten sonra babasından kendisine bir ad verilmesini ister. Bunun üzerine Ak\_Han, büyük bir toy düzenler ve bütün halkı, beyleri davet edip o luna uygun bir ad koymalarını söyler. Fakat hiç kimse o luna uygun bir ad bulamaz. Halk da ıldıktan sonra obaya aksakallı bir ihtiyar gelir ve öyle der:<sup>123</sup>

“Ak –Han’ın o luna, Ak kır atlı Altın Tayçı desinler!

Ak\_Kır atın ko tu u bozkırlarda, sular eksik olmasın.

Altın Tayçı’nın sürdü ü yerlerde, elgün eksik olmasın!

Güçlüler seni alt edemesin!

Alpler seni yenemesin!”

Bu sabah Tanrı Ak-Kır atını göndermi olsun!

Giysilerle silahlarını Tanrı versin!”

Aksakallı ihtiyar bu sözleri söyledikten sonra gözden kaybolur.

---

<sup>121</sup> akir braev. “Epos Alemi”, Almatı Gılım Basımevi, 1993, s. 77-78.

<sup>122</sup> Bk. Orhan aik Gökyay; Dedem Korkud Kitabı, s. CCCLXXXVI.(Ergun 1997: 93)

<sup>123</sup> Metin Ergun; “Manas Üçlemesinde Ad Verme Gelene i ve Bu Gelene in Türk Kültürü içindeki Yeri”, Manas 1000 Bi kek Bildirileri, AKM Yay. 122, Ankara 1997, s. 93-94.

Ad verme motifi konusunda Fikret Türkmen, O urname de dâhil olmak üzere pek çok sözlü kültür yaratmasında kurumla mı bir töre oldu unu söylemektedir.<sup>124</sup>

Metin Ekici ise, çe itli halk hikâyelerini inceleyerek ad vermeyi üç bölüm halinde tasnif etmiştir. Bunlar:

1. Cemiyet hayatında mevcut gelene e göre çocu un gösterdiği ba arıya uygun olarak, nüfuzlu bir ki inin ad vermesi – “Dede Korkut” hikâyelerindeki gibi.

2. Çocu un do umunda ola anüstü tesiri bulunan veya çocu un do umunu sa layan kutsal bir ki inin ad vermesi – “Bey Böyrek”, “ ah Yusuf”, “Tahir ve Zühre”, “Melik ah ile Güllü Han” hikâyelerinde oldu u gibi .

3. Hiç bir gelene e ba lı olmaksızın, çocuk do ar do maz ebeveynlerinin ad vermesi. “Gül ile Sitemkâr”, “Hüylük Hemra” hikâyelerinde oldu u gibi <sup>87</sup>

Hikâyemizin Türkmen varyantında ad koyma motifine rastlanmazken, Uygur varyantında, Hur it ah kahraman do ar do maz hiçbir gelene e ba lı kalmadan kahramana ismini vermektedir.

Türk Destanlarının ço unda gördü ümüz özelliklerden birisi, gelecekte kahraman olacak çocu un çabuk büyümesi veya ba ka bir ekilde ifade edecek olursak bu sürenin anlatıcı tarafından toplumun ihtiyacına veya isteklerine cevap verecek ekilde süratli bir ekilde geçilmesidir.

akir braev, ““vaktin yava veya hızlı akması olayın yo unlu uyla direkt olarak ba lantılıdır. Acayip olanın da olaylar azalıp, seyrelmeye ba ladı ı yerde zamanın hızla akmasıdır ki olayın kendisinin anlatılmadı ı yerde onun yerini vakit doldurur. Genel vakti hatırlatmak, olay yo unlu unun azaldı ı yerde akla gelir” demektedir. Ayrıca braev, bazen de destanda kahramanın ya ının sadece olayın ba lamasıyla birlikte verildi ini, o zamana kadarki geli iminden bahsedilmedi ini de belirtmektedir. Anlatmanın Türkmen ve Uygur varyantlarında, kahramanın do umundan yedi ya ına kadar geldi i zaman dilimi verilmemektedir.

<sup>124</sup> Bu konuda geni bilgi için bk. Fikret Türkmen. “*Manas Destanı ve Anadolu Halk Hikayeleri*.”, Manas 1000 Bi kek Bildirileri, AKM Yayınları, 122, Ankara: 1997, s. 241-251.

<sup>87</sup> Metin Ekici, “*Halk Hikâyeleri’nde Ad Verme*”, Palandöken, zmir, S. 4, s.12-18.

### II.2.3.Üçüncü Epizoda Ba lı Motifler

Anlatmamızda, özellikle arkaik destanlarımızda görülen “rüyada â ık olma” motifi i lenmi tir. Rüyada â ık olunan kızın kahramanın rüyasına girerek “a kını” beyan etmesi bu motifi olu turmaktadır. Türkmen ve Uygur varyantlarında, Senuber kırk güzel nazenin ile ho bahçeyi dola maya gider ve burada uykuya dalar.(Z71.12. Formilistik sayılar) Rüyasında ehri ebistan kralı Ferruh ahın kızı Gül perizâd’a â ık olur. (T11.23 “Rüyada Â ık Olma”) Aralarında geçen ho sohbetin ardından kahramanlar birbirlerine â ık olurlar. (T15 “ İlk Görü te A k”) Senuber uykusundan uyanır ve kendisine gelemeyen, hayattadır ancak adeta bir ölü gibi gözüdür. (T424.1 “A k Hastalı ı”) Onun bu durumuna üzülen yakınları babasına haber verirler. Senuber’in bu durumunu gören babası kahrolur ve ileri gelenleri toplayarak yardımlarını ister. (N820 “Yardımcı insanlar”) Vezirin o lu Ziver, Senuber’i konu turmaya çalı sada Senuber konu maz. En sonunda Gülendâm adlı bir hizmetçi Senuber’in yanına gider ve “Ey ehzade, gönlün henr ne istediye bana söyle, Allah izin verirse onu sana yetirece im” diyerek ehzadeyi konu turur derdini ö renir. (N525.2 “Yardımcı ya lı kadın”)

### II.2.4.Dördüncü Epizoda Ba lı Motifler

Hur it ah, Senuber’in bir peri kızına â ık oldu unu ö renir ve o lunu bu iste inden vazgeçirmeye çalı ır. Ancak Senuber’in kararlı oldu unu ö renince ona nasihatler vererek vedala ır. (J154.0.1 “Babanın nasihatleri”) Böylece kahramanın gurbete çıkı ı gerçekleşir. (J34.3 “Gurbete Çıkma”) Arkada larının gönlü Senuber’i tek ba ına göndermeye razı olmaz. Bunun üzerine onlar da bu yolculu a katılırlar. (P310 “Arkada lık”) “Arkada lık motifi halk hikayelerinde sıkça kar ımıza çıkabilen bir motiftir. Tufarganlı Abbas’ın yanında Kul Kamber, A ık Garip’in yanında ise Deli Mehmet adında arkada ları vardır. Latif ah hikayesinde Goca Lele, Erci li Emrah ile Selvi Han’da ise babası A ık Ahmet’in kahramanlara refakat etti i görülmektedir.”<sup>125</sup>

### II.2.5.Be inci Epizoda Ba lı Motifler

---

<sup>125</sup> Z. Makas, “Tufarganlı Abbas ile Gülgez Peri Hikayesi Üzerinde Bir Ara tırma”, Erzurum 1982, 20-22; Türkmen; age, 19; E. Aslan; age, 239;

Senuber ve arkadaşları bir müddet yol aldıktan sonra derya kenarına gelirler. (N820 “Yardımcı insanlar”) Burada beş adet gemiye yerleştirilir ve denize açılırlar. Anlatmanın Türkmen varyantında Denizin ortasında bir fırtına kopar ve Senuber’in Ziver hariç tüm arkadaşları ölür. Senuber dua ederek Allah’tan yardım ister (V50 “Dua”) Senuber’in duası sonucu Ziver’le birlikte bir tahta parçasına tutunarak karaya çıkarlar. Ancak Ziver hastalanır ve ölür. Kahraman yolculuğunda artık yalnızdır. Ziver’i kaybetmesine çok üzülen Senuber onu defnederek yoluna devam eder. (V60 “Cenaze merasimi”) Senuber bir müddet yol aldıktan sonra bir ormana varır ve geceyi geçirmek için bir ağaca çıkar. Gece olunca nehirden bir öküz meydana gelir ve ağacında nur saçan bir Güher ile ağacın altına gelir. (V222.1 “Mucizevî İhtikar”) Ağacındaki güheri sütunların üzerine koyar ve kaybolur. Anlatmanın Türkmen ve Uygur varyantlarında yer alan diğer bir motif ise “turna”dır. Senuber, yolculuğu sırasında sık sık rastladığı turnalarla sevgilisine selam göndermekte ve onlardan haber sormaktadır. (B463.3 “Yardımcı Turna”) “P.N. Boratav, turna motifini de dağ ve kervan motifleri gibi mahalli tesirlerle tekkül etmiş ve halk hikâyelerinde daha çok görülen motiflerden saymaktadır. Turna motifi; Kul Piri, Kul Mustafa, Pir Sultan Abdal, Hatayi gibi halk şiirlerinin şiirlerinde de önemli bir yer tutar. Alevi-Bektaşî geleneğinde ise turna sesinin Hz. Ali’nin sesinden kaynaklandığı inanışı vardır. Yesevi menkıbelerinde de turnanın önemli bir yeri bulunmaktadır. Ayrıca Özlü şiirlerinin vurdukları kuşların tüylerinden sorguç yaptıkları ve bu kuşların arasında turnanın önemli bir yere sahip olduğu dikkati çekmektedir. Köroğlu’nun Mara ve Hulufu rivayetlerinde turna bazen haberci, bazen de sefer sebebi olarak görülür. Köroğlu, Çamlıbel’e turnalarla selam gönderirken Bâdat seferine de mehur turnaları için çıkar. Yaralı Mahmut da Kerem gibi ayrı düdüğü sevgilisine turnalarla selam gönderir. Ercili Emrah ise gurbette gezerken havada gördüğü tek turnaya derdini dökmekten kendini alamaz.”<sup>126</sup>

---

<sup>126</sup> P.N. Boratav, “Köroğlu Destanı”, 85-86; Mahmut R. Gazimihal, “Halk Sanatında Turna”, TFA, 16, Kasım 1950, 244-247; İsmail Elçin, “Türk Halk Edebiyatında Turna Motifi”, TKA, XVIII-XVIII / 1-2, Ankara 1983, 79-94; Boratav, “Köroğlu Destanı”, 85-86; E. Aslan, “Yaralı Mahmut ...”, 55; Bali, “Ercili Emrah ile Selvi Han ...”, 220. (Ali Duymaz, age, 156)

## II.2.6.Altıncı Epizoda Ba lı Motifler

Senuber ormanda bir süre yol aldıktan sonra ortasında taht bulunan bir bahçeye varır. Bu bahçe cadının mekânıdır. (G200 “Cadı”) Cadı insan kokusunu alır almaz kahramanın yüzüne bir avuç toprak üfler. (D935 “Sihirli toprak”) Senuber bunun ardından bir geyi e dönüür ve haline yanarak hızlıca oradan kaçar. (D100-D199 “nsanın Hayvana Dönü mesi”) Bu ekliyle bir müddet yol alır ve bir türbeye varır. (V113 “Türbeler”) Bu mekan cadının kızı Mahrengiz’in mekânıdır. Mahrengiz geyi i görünce ona acır ve yemek verir. Ancak geyik yeme e bakmaz gözlerinden ya lar süzölmeye ba lar tam o sırada Allah’ın emriyle geyik dile gelir ve konu maya ba lar. (F900 “Kerametler”) Bunun ardından Mahrengiz bir avuç toprak alır ve gyi in yüzüne üfler. (D935 “Sihirli toprak”, D... “Sihirli üfürük”) Anlatmanın Uygur varyantında bu epizotda yer alan motif u ekildedir: Mihri Engiz önce geyi e bir efsun okur ve geyi in dili çözöür. (F900 “Kerametler”) Ardından geyi e üfler ve geyik insan haline bürünür. (D300-D399 “Hayvanın insana dönü mesi”, D... “Sihirli üfürük”) Her iki varyantta da Senuber ile Mahrengiz cadıya tuzak kurarak onu öldürürler. (Q211 Öldürerek cezalandırma) Bunun ardından Senuber Mahrengiz’in mekânında çok güzel günler geçirir.(P320 “Misafirler ve ev sahipleri”) Ancak bir süre sonra Mahrengiz’e ba ndan geçen her eyi anlatır ve yoluna devam eder. (H11.1 “Ba tan geçeni hikaye etme”)

## II.2.7.Yedinci Epizoda Ba lı Motifler

Anlatmanın bu epizotunda Senuber mezarlıkta uyurken rüyasında bulundu u yerde bir bahçe oldu unu ve gidip oradan nasibini alması gerekti ini ö renir. (F1068 “Realist Rüya”) “Rüyalar bazen hikâyeyi birbirine ba lamada çapraz veya tekrar edilen bir motif fonksiyonuna sahiptir, bazen de haber verme, ikaz etme gibi realist olaylara dayalı unsurlar ta maktadırlar” diyen Umay Günay’a Fikret Türkmen de katılmakta ve bu motifi kahramanlar arasındaki macerayı ba latan motifler zinciri olarak görmektedir.<sup>127</sup>

“Rüya motifinin kökü amanizme kadar uzanan ve halk anlatmalarında oldukça yaygın bir motif olu uyla dikkat çekicidir. Bu motif O uz Ka an destanında, Dede

<sup>127</sup> Umay Günay; Â ık Tarzı iir Gelene i ve Rüya Motifi, AKM Yay., Ankara, 1986, s. 107-108. (Türkmen 1995: 248)



Korkut hikâyelerinde, Köro lu'nda, Tahir ile Zühre, Erci li Emrah ile Selvi Han, Asuman ile Zeycan ve İrvan ah ile Email Banu hikâyelerinde de karımıza çıkmaktadır.”<sup>128</sup> Bu epizotun devamında Senuber rüyasında gördü ü o bahçeye girer ve kırk çiltlenleri görür. Anlatmanın Uygur varyantında da Senuber rüyasında gördü ü bahçeye girer ve havuz ba nda oturan kırk kalenderleri görür. (Z71.12. Formilistik Sayı: 40) Her iki varyant ta da kırkların elinden arap içer ve rüyaya ya dalar. Bu motif te de “Realist Rüya” ile kar ıla ırız. Senuber kırklardan izin isteyip yola koyulmasının ardından Berzengiler'in ülkesine gelir. Berzengi hükümdarının kızı Senuber'e ilk görüş te â ık olur. (T15 “ İlk görüş te a k) Ancak Senuber'den kar ılık bulamayınca onu yakalattır ve esir eder. (R10 Esir olma) Senuber günlerce süren esaretin ardından bir fırsatını bulur ve kaçar. (R110. Esirlikten kurtulma)

### **II.2.8.Sekizinci Epizoda Ba lı Motifler**

Senuber ormanda birkaç gün yol aldıktan sonra, a açların altında gölgelenen birkaç ki iyi görür. Onların yanına varınca bu ki iler Senuber'den yardım isterler. Senuber dayanamaz ve rudapayları omuzları üstüne alarak a aca çıkarır. Tam bu sırada rudapaylar Senuber'in kollarını ve bacaklarını ba layarak onu esir ederler. (R10. “Esir olma”) Senuber bir zaman bu esareten kurtulamaz. Nihayet Senuber bir fırsatını bulur ve rudapayların ba nını keserek onlardan kurtulur. (Q211 “Öldürerek cezalandırma”, R110 “Esirlikten kurtulma”) Anlatmanın Uygur varyantında Senuber a layıp dururken Hazreti Hızır Aleyhisselam rastlar: “Ey Senuber, filan yerde bir Çınar a acı var. Gidip bu u ursuzun ba nını çınarın çatalına kıştırıp kopar” diyerek ona yol gösterir. (V206 “Hazreti Hızır”) Senuber Hazreti Hızır Aleyhisselam'ın yol göstermesiyle rudipaylardan kurtulur ve eline bir dayak alarak onların yanına gelir. Elindeki sopayla bu mekândaki Rudipayları döver ve öldürür ardından kendi kendine “ imdi bu yerden çabuk gideyim” der ve uzakla ır. (Q211 “Öldürerek cezalandırma”, R110 “Esirlikten kurtulma”)

---

<sup>128</sup> A. B. Alptekin-Esma im ek; Türk Destanlarının Motif Yapısı, TDA, 65, Nisan 1990, 197-254. Fikret Türkmen; Tahir ile Zühre, Ankara 1983, 185. Pertev Naili Boratav; Köro lu Destanı, stanbul 1931, 84. Türkmen; age, 185. S. Sakao lu; Asuman ile Zeycan Hikayesi, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 51-81. Metin Karada , İrvan ah ile Email Banu Hikayesi Üzerinde Bir Ara tırma, Uluda Üniversitesi E itim Fakülteleri Dergisi, III(2), 1988, 49-56 (Ali Duymaz. “Kerem ile Aslı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli bir Ara tırma. Kültür Bakanlığı , Anakara 2001, s. 148)

## II.2.9.Dokuzuncu Epizoda Bahalı Motifler

Senuber bahalına gelen türlü cefalardan sonra sal ile deryaya açılır. Deryada bir müddet yol aldıktan sonra Salı bozulur ve deryanın ortasında bulunan bir aca çıkar. Bu aca acın üzerinde umutsuzca beklerken Simurg kuşu yanına gelip konar. Senuber Simurg'un bahalına tutunur ve Simurg havalanır öyle yükseklerle çıkar ki Senuber meleklerin tespih seslerini duyar. (F10-F79 "Üst dünyaya seyahat") Nihayet Simurg Senuber'i yuvasına getirir. Yavruları Senuber'i yiyecek sanıp yemeye kalkışta da Simurg buna izin vermez ve yuvadan ayrılır. Simurg yuvada da ilken bir ejderha çıkagelir ve yavrularını yemeye kalkışta ancak Senuber buna izin vermez ve ejderhayı öldürür. Bunu gören Simurg Senuber'e yardım etmek ister ve dileğini sorar. (B211.3.10. Konu an Zümrüdü Anka) Senuber'de bahalıdan geçenleri bir bir anlatır. (H11.1 "Bahalı Geçeni Hikâye Etme") Bunun üzerine Simurg, Senuber'i üçyüz yıl mesafede olan periler ülkesine götüreceğini söyler. (B469.11. Yardımcı Zümrüdü Anka) Simurg ile Senuber yola çıkarlar, kırk gün sonra periler ülkesi görünür. Simurg çeşitli nasihatler vererek Senuber'le vedalaşır ve ülkesine geri döner. (B300-599 "Dost Hayvanlar") Bunun ardından Senuber ormanda dolaşmaya başlar. (H1109 "Mucizevî Sürat Gerektirenler", Z71.12. Formilistik sayı:40) Anlatmanın Türkmen varyantında;

Çok cefalar çekip, bahçene girdim,  
Bahçıvan olarak, elma nar topladım,  
ükür Allah, yine cemalini gördüm,  
Tanrı sizi bize ata eyledi

Satırlarından anlaşılacağına göre Senuber, Gülperizat'ın yanına ulaşmak için kılık değiştirmiştir. (K1839 "Kıyafet değiştirme") Kahramanın sevgilinin bulunduğu yere/dünyasına kıyafet değiştirerek gitme motifi üzerinde Fikret Türkmen de durmuş ve bu motifin çok eski bir destan motifi olduğunu belirtip "Bunlardan en eskisi Dede Korkut'ta Bamsı Beyrek'te geçmektedir. Daha sonraları Âlık Garip ve Asuman ile Zeycan hikâyelerinde de kahraman âlık kıyafetinde dünyasına gelmektedir. Aynı motifle Odise'nin dönüşü epizodunda da rastlanmaktadır" diyen Türkmen, Tahir ile Zühre hikâyesinin bütün varyantlarında Tahir'in kadın kılına girerek kadınların türküsü

söyleyip e lendikleri meclise yahut Zühre'nin sarayına gitti ini bildirmektedir.<sup>129</sup> En sonunda Senuber kapısında devlerin nöbet tuttu u içinde periler bulunan bahçeye varır. (G0 “Devler”) Çe itli cefalardan sonra Gülperizat'ı görür ve yanına gitmek ister ancak devler ve periler uyanır ve Senuber tahtın altına gizlenir. Nihayet Gülperizat Senuber'i bulur ve birbirlerine kavu urlar. (T30 “Sevgililerin kar ıla maları”) Gülperizat Senuber'i çok güzel a ırlar ve birlikte çok güzel günler geçirirler. .(P320 “Misafirler ve Evsahipleri”) Ancak bir gün Senuber derin bir ah çeker ve yitirdikleri aklına dü er. Bu duruma üzülen Gülperizat sıkıntısının nedenini sorar ve Senuber'de ba ından geçen her eyi anlatır. (H11.1 “Ba tan Geçeni Hikâye Etme”) Bunun üzerine iki kahraman dönü yolculu una çıkarlar. (Z293 “Kahramanın Dönü ü”)

### **II.2.10.Onuncu Epizoda Ba lı Motifler**

Kahraman dönü yolculu u sırasında arkadaş larını kaybetti i derya ya gelir. Hissetti i derin üzüntüyle birlikte bu sırrı babasına name ekinde anlatarak bir söz söyler. (H 148. “ ste in iirle ifade edilmesi”) Bu sözü bir peri Hur it aha ula tırır. (F253. “Perilerin ola anüstü gücü”) Hur it ah o lundan haber alır almaz sevincinden bayılır. Hemen ülkenin ileri gelenlerini toplar ve yola çıkar. Bir müddet sonra Hur it ah ve Senuber bulu urlar. Bu bulu manın ardından üç gün üç gece kutlama yaparlar. (Z71.1. Formilistik sayı: 3) Hur it ah artık dönmeleri gerekti ini söyleyince Senuber yitirdikleri için a lar ve o sırada Hazreti Hızır aleyhisselamın söyledikleri aklına gelir. (V206 “Hazreti Hızır”) akir braev, destanlarda görünen evliyaların anlatmalarda kar ımıza çıkı larının tarihî geli imini u ekilde açıklamaktadır: “Kahramanlık destanlarında kahraman ola an üstü güçlüdür. Ama onun da bazen zor duruma dü tü ü durumlar olur. te bu durumlarda arkaik destanlarda sihirli-büyülü güçler veya Da Kaldıran, Göl Yutan, Yel Ayak (Hızlı Ko an) vb. gibi ola anüstü tipler, en eski destanlarda totemik ilk ata-babalar önemli i ler gerçekle tirse, kahramanlık destanlarında Baba Tükti a tı Aziz, Hıdır, Kırklar, Yedi kâmil Pirlere, Arslanbab vb. yardıma gelmektedir. üphesiz yardımcı/koruyucu-kollayıcılar arkaik devirlerden beri var olan tipler. Oysa kahramanlık destanlarında onlar slâm dininin etkisine maruz

<sup>129</sup> Fikret Türkmen; Tahir ile Zühre nceleme-Metin, AKM Yayınları 165, Ankara 1998, s. 191. Ayrıca bk. Fikret Türkmen; Â ık Garip..., s. 4-6. Bu konuda ayrıca bk. V. Jirmunskiy; age..., s. 283-293.

kalıp, Müslüman evliyalarının gerçekle tirdikleri hizmete uygun olarak onlara yakınla mı lardır”<sup>130</sup>

Senuber Hazreti Hızır aleyhisselam’ı anar ve Hızır belirir. Senuber yitirdiklerini anlatır ve Hızır namaza durur. (V56 “Namaz”) Birden denizden be yüz yi it belirir. (E600-E699 “Yeniden Dirilme”, “Mukaddes adamın duasıyla canlanma” ) Arkada larına kavu an Senuber dua eder. (V50 “Dua”) Hep birlikte çöl beyanına varınca Ziver çıka gelir ve arkada lar kucakla ırlar. Nihayet ehre varırlar. Hur it ah Çin ehrini süsleyerek kırk gece gündüz dü ün ziyafet vererek, fakirlere çok hayır ihşanlarda bulunur. (T135 “Dü ün Merasimi”, H1553 “Sabrın Mükâfatlandırılması”, Z71.12. “Formilistik sayı:40”) Türkmen varyantında, Senuber ile Gülperizat’ı, Mihri Engiz ile de vezirin o lu Ziver’i evlendirirler. (T100-T199 “Evlilik”) Böylece hikâye, mutlu sonla biter. Uygur varyantında ise, Hur it ah o lunun dönü ü erefine krallı ı ona bırakır. (Q112 “Krallık vererek mükâfatlandırma”) Daha sonra Senuber hem Gül ile hem de Mihri Engiz ile evlendirilir. (H1553 “Sabrın mükâfatlandırılması”)

---

<sup>130</sup> akir braev; Epos Alemi, s. 77-78.

Emma ravıyapı-ahbar ve nakılanı-asar ve muhaddısanı-dastanı-bustanı-gülüstanı-kuhen ve hu a çınanı-harmaiı-suhan herki suhan ra ba suhan zemm, küned, pareyi öz hunı ci er kem küned. Emma rabılar anda rovayat kılurlar kim, Çin ährinde bir patı a bar erdi. Hur it a atlı . Anın bir o lı bar erdi, azada Senuber atlı , be aet sahipjemal erdi ve sahip kemalı-zirek erdi. Çıra ı-husnı aftap a zıya berur erdi. Emma patı a o lunı bir sa at görmese, bitakat bolur erdi.

Elkıssa, azada yedi ya ı a girdi. Andan son anı mekdebö berdiler. Te on iki ya ı aç a azada tamam ılım a alım boldı. Günlerde bir gün patı a o lı a aytdı: -Ey perzent, yedi ya ından tä bu va t aç a ılımı-kitap övrediñ - indi ılımı sahipalık övren diydi. Andan son, te on dört ya ı aç a cemı ı-sıpyhılıkta dana boldı. Elkıssa, andan son, patı a o lı a kırk mähremi-näzenin go ul, seyri-ba a iberdi. Emma azada kırk mähremlere birlen Ba ı-zrem diyeya çarba a barıp, ay ı-e ret kılur erdi.

Bir gice azada ta t üstünde yatıp erdi. Düy gurdı, kim bir perizat güllernin arasında seyr kılıp yürüpdür. azada anı gör en zaman akıl-hu un aldırıp, bihu bolup yıkıldı. Zamandan son hu ı a geldi. Görd;!, kim ol perizat dızımñ üstü e azadanıts ba ı alıp, dama ts a mu ki-ebir ve a ru-anbar tutar erdi. Elkıssa, azada hstva t bolup, ak gollarını Gül perizatnıa boynı a salıp ae niçe posa anın gül ruhsarından alıp:

-Ey nāzepnin, kaydan bolur sen, kaysı bostanıñ güli sen, kaysı gülzarın bülbili ve kaysı a yanı-belentden pervaz kılıya ve kaysı mekan a gopur sen? — diydi.

G ü l: -

ähri- ebnetandan bolup men, Ferruh anın gozıdurmen diy eç, Senubernin könlü e a ıklık peyda bolup, bu gazalı, okadı, Gul perizat hem nāz-kere me birlen co ap berdi.

Senuber :- Bir laçın bakı lım, Cebrayıl perlim,  
Tāze novcuvanım, kaydan bolur sen?  
emsi-kamar yüzlüm, zulpi anbarlım,

Gözleri mestanım, kaydan bolur sen

Perizat :- Meni sorsañ, perileriñ ahı men,  
Aslım ähri- ebistandan bolur men  
Pähm eyleseñ husn ähliniñ mahı men,  
Hazanı yok gulüstandaya bolur men.

Senuber :- Ba ına geyip sen murassa täcı,  
Gören a ık bolur; husnun mähtäcn,  
Dunyä ya ılardan alur sen pacı,  
Gamzası peykanım, kaydan bolur sen

Perizat:- A ıklar iymi i — melamat a ı,  
Silap dek akızma gezüiden ya ı,  
Mes enim gul endir, çe meler ba ı,  
Meni sorsañ, ol mekandan bolur men

Senuber :- Hıtayı barma ıñ boyap sen gana,  
Zeref ai zülpüñe urup sen ana,  
Yusup deyin meni saldıñ zındana,  
Zuleyha nı anım, kaydan bolur sen?

Perizat:- Yakup kiby geldim seni sora lap,  
Hasratından beski sen meni da lap,  
Gelmi em bu ı kıts meta ın ba lap,  
Bir totuyam, eker-käyaden bolur mei.

Senuber :- Hansar çekip, ba rım gana dönderdiñ,  
Gızıl yüzum za pıran dek soldurdın,  
Gamza bilen, nızlı dilber, yeldürlin,

Keremli soltanım, kaydan bolur sen?

Perizat:- Uzranıts hemdemi, deryada mahı,  
Älemni yandırdı Vamıkyan ahı,  
Aslımı sorasan,— periler yahı,  
Yakutlı, merjenli kâiden bolur mei,

Senuber:- özlerin nerkesdir, kamatın tubı,  
Nezli dilber, sen-sen jahan mahubı,  
Niçe yıllık yoldur menziliñ hubı,  
Sözle, täze gülüm, kaydan bolur sen

Perizat :- Periler ahı men, yokdur mı an ,  
Ä i är eylesem, sırrı-pınhanım,  
Üç yüz yıllık yoldur iyeviñ mekanım,  
Bilsets, ähri- ebistandan bolur men,

Senuber :- a Hur it o luyam, adım Senuber,  
Hasratıñdan hasta könlüm mükedder,  
Melayık suratlı, gül yuzli dilber,  
Rastı diy il, kaysı yerden bolur sen?

Perizat:- a Ferruh gızıyam, adımız Güldur,  
Gamımdai periler eyda bilbildir,  
Tä ölimçä kılan ıkrarım oldur,  
Pähm eyleseñ, ol mekandan bolur men.

Elkissa, andan son peri azadanın golu a «ıs a ıl» diyip, bir gül berdi. azada ol gülni alıp ıs adı, bihu boldı. Zamandan son hu ı a geldi. Gördi, kim duy i erken, aldında hiç nemeşe yok. ol yerde azada yarını yat kılıp, bir söz diydi:

Gamzası can alıp giden periza ,

Galam basıp, yana-yana gel imdi;  
Gey eni gırmızı, gözleri cellat,  
Hancar çekip, bu gurbana gel imdi.

Bulkısın hijrinde köydi Süleyman,  
Yakup o lı için dilesi giryan,  
Murı-muhakgaram, yolutsda hayran,  
Gulak salıp, bu ef ana gel imdi

irin uçin jepa köp çekdi Perhat,  
Bu dünyeden yetdi ol zarı-na at,  
Mestana gözelim kamatı em at,  
Rehm eyleyip, natuvana gel imdi.

Mejnun a ık bolup gezerdi hayran,  
Leylinin ı kında yı ladı çendan,  
Rehm eyle hzlım a, ey ahı-huban,  
Totı deyin bu dessana gel imdi,

Seypelmelek yördi niçe yıl a lar,  
Bedı nıts yad da ba rıı da lap,  
Murassa biln e ahılar ba lap,  
Gollarıñnı boyap gana gel imdi.

Mahmutnı köydürin mehve gulamı,  
Hemdemniñ efkarı mevlevn camı,  
Gözumnıts röv epi, könlüm aramı,  
Sallana-sallana yana gel imdi.

Mü ki-tatar muylım, kaddı-nahalım,  
Gamzası can alan, gözleri zalım,



Senuber hemdemi vepalı yarım,  
Rehm eyleyip, bu veyrana gel imdi,

Elkıssa, bu sözden soñ azada mesti-bi tıyar bolup, Hancar hujresv e barıp, sıiasını nemekge tutup yatdı. Andan son coraları habardar bolup gedip, sez soradılar, her iz jo ap bermedi. Emma alarnın arasında vezirnin o lı bar erdi, Ziver ham. Ol gelip, azadadan co ap soradı ve anın ahvarın soran, bir söz diydi:

Süley an devletlim, s ender perlim,  
Sözle, halı-peri anıñ, ne baldı  
Salatın bakı lı, kâknli zerlnm,  
Rev en kıl ıl, bu hijranıç ne boldı?

Elip dek kamatık yay dek bükülmi ,  
Jemalıç safhası gün dek tutulmı ,  
Ahı-nalan. yerden ar a çekilmi ,  
Rastıñ ayt ıl, bu ef anın ne boldı?

Yusubı-Ken anıñ hicrinde Yakup ,  
Yı lamadı sençe, ey täze mahbup,  
Hasratıñda yı lar hup ile nahup,  
Sezle, gözden akan ganın ne boldı?

Gözlerpñin ganlı ya a doldurma,  
Kähruba dek gül yüzüñni soldurma,

Dost yı ladıp, du manıñmı guldurme  
Tükenmez hasratlı janıñ ne boldı?

Gül enin dolupdır hazan badına,  
Bir sözum anla ıl könül adına,

Gulak salıp, Ziver guluñ dadına,  
Sözle, çäki-giribanım, ne boldı?

Elkıssa, azada hiç co ap bermedi. Coraları giriban çek edip, patı anıñ hızmatı a bardılar, beyanı-vakı anı patı a a aytdılar. Erse, patı a gam ın bolup, cemı ı-müneicim ve gur-randazları jsm kıldı. Müneçcimler ve gurraidazlar kitap açıp bakdılar. «Bir periniñ eseri de ipdir, porhai oyiasa, sıhhat bolar» diydiler

Emma herçent azayımhon mollaları ve dövbentleri getirip, okatsalar-da, her iz sut kılmağı. Ahır ı patı a munada kıldurdı: «Her kim azadanı gepletse, yedi sir zer berur men» diydi. ol zaman Gülendäm nam bir kenizek geldi ve aytdı: «Ey azada, herne könlüñniñ da ı bolsa, matsa ayt ıl, e er huda halasa, men maksudıña yet ürer men» dnydn. azada atasının ga ı a barıp, herne gör enini bir-bir beyan kıldı:

Bir sözüm bar menin, a alar, be ler,  
Düy ümde göründi bir semep zerli;  
Elin dek kamatlı, gül yüzli dilber,  
Anın ı k ı bilen boldum eserli

Müj äni sap çekmi çe mi-mestine,  
Ganım döküp, hına etm i destine,  
Gör eç kenlüm gitdi dern-bestine,  
Her kayan bakı lı, ahın ehperli.

Dilber bize eylär imdi ı arat,  
Bozul an könlümin kıldı ımarat,

Gözleri can alur, gamzası — apat,  
Zulpi zeref anlı, mü kp-anbarlı.

Bir peri görünmi irin emayıl,  
Ger eç zaman ztdi aklımı zayıll,

Munda hasratında durma ım mü il,  
Durassa kemerli, zülpn gevherli,

Gamza bilen gähi gahrılıp bakar,  
Her kayan bakar-da, canımı yakar,  
Ruhum pervaz edip, tenimden çıkar,  
Bir murçe miyanlı, ü ki-Çın terli.

Bir gül berip, dilber kıldı messana,  
Surahı gerdenla, durri-ye ana,  
Üç yuz yıl äht edip, berdi nı anya,  
Bir gunça dahanlı, ähdi- ekerla, ,

Kyelama yüzlendi, nıkabın açta,  
Totı dey sözledi, ekerler saçıp,  
«Senuber diyp geldi, guca ın açıp,  
Humayun bakı lı, kākili zerli.

Elkiesa, andan soñ patı a bu sezni e ndip, ulama, umara ve fuzalalar a garap:

— Bu sözüüñ maslahatı niçik bolur? — diydi,

Erse, umaralar:

— Ey ähriyarı-älem, ol peri bolsa, anın mekanı üç yüz yıllık yol bolsa, anıñ alajı yokdur — diydiler. Erse, andan soa aytdılar:

— Dünyänın çar tarapı a ki i iberin, yer yerde sahıpcemal gız bolsa, anı alıp beriñ — diydiler.

Andan soñ atası Senuber e:

— Ey perzendi-erjümendi-bejanpeyvent, ki i lüy ünde gör» geni e vabeste bolmaz. Dünyänn çar garapı a ki v ibereyin, yaer yerde sahıpcemal gız bolsa, saña alıp bereyin — diydi. Se-iuber zar-zar, çün ebri-novbahar yı lap, atasından ru sat dilep, .bu sözni aydar boldı:

Bir ru sat tilärmiz, alalat ahı,  
Gaytadan at olsun yüz para kö«lüm|  
Jai-dilden söyersiz kadir allahı,  
Sözupden dönmesin azara keñlüm,

Gözüm ç aldıdan gntmez ol dilber,  
Canımniñ apatı, gamzalı kâpir,  
Laçın dek silkinip, unkara o ar,  
Da ıban jo urar ol yara könlüm.

Myeni men eylemäñ imdi bu yoldan,  
üzümni döndermäñ ol kıbla äden,  
sterem vısalın kadir alladan,  
Dınmaz men, yetmeyen ol yara könlüm.

Mansur dyeyin guran dara asılmay,  
Ibrayım Halıl dey nara atılmay,  
Yusup deyin yüz bazarda satılmay,  
Hiç karar eylemez gamhara kötsl\m.

Hyer kim e ger dü se ı çkın hovası,  
Bol usı soltanlar anıñ gedası,  
Gökden iner hakniñ mün bir belası,  
Yanılar ol zaman biçäre kâñlüm.

A ıklar de mezler düıyo malına,  
Kim yı la ay garıpların, halına,  
Ak yüzünits go a-go a halına  
Açılar gunça dek müts para köñlü.

Garañkı bolupdır ya tı jahaim,  
Hasratıñdan yandı bu hassa canım,  
İtimas eyleyär gül yüzli hanım,  
Senuber diyir, gitdi ol yara köñlüm.

Elkıssa, andan son atası zar-zar yı lap, o lı a herçent ne« sihat berse-de, o lı kabul etmedi. Ahır näalaç bolup, «seni h,u« da a tab ırdım» diyip, ru sat ber eninpts beyanı bu turur.

" Neyleyin, jan , balam, ovval ni ä gördüm seni,  
Canım içre can kibi cismimde ja kıldım seni,  
Näz berle perveri eylöp, raha kıldım seni,  
Bar ıl, ey canım balam. alla a tab ırdım seni

Da dan garañı gersem, endam-canım ga ı lar,  
Gijeler yatab en, yılan ba rımdan di lär,  
Hak a ıklar bir-birine irin canın ba ı lar,  
Bar ıl, ey canım balam, alla a tab ırdım seni’,

Gul eni-ömrümde gülber i-baharım sen idits,  
Dürri-nayap, bu eker-gandım, ni ärim sen idits,  
Aklı-hu um, rahatı-canım, kararım sen idin,  
Bar ıl, ey canım balam, alla a tab ırdım senya,

Men inçik takat kılay hijriide, ey janım o lv  
Yı laban eyley mınaj.atımnı hak et ey kabul,  
Dayıma bolsun ılahım hem medetkärin resul,  
Bar ıl, ey janım balam, alla a tab ırdım seni,

Sen gider sen ba alıp, eylöp meni mesti-harap,  
Hasratında bu yüre im gan bolur, ba rım kebab,  
Pırkatıdan imdn nı lar men, ki yokdur mende tap,  
Bar ıl, ey canım balam, alla a tab ırdım seni,

Men ki Hur ıdam, ajap yok, ahı-ef an eylesem,  
Her zaman yadında mea çäki-giriban eylesem,  
Hiç nendpm almasats, ger ba rımı gan enlesem,  
Bar ıl, ey canım balam, alla a tab ırdım seni.

Elkıssa, andan sots Seiuber ährindzkya ulu -kiçir birle ho la ıp, gider  
boldı. Coraları:

— Ey ährnyarı-älem, biz hem senden ayrılmazmız-»dnydyä» ler.

Seauber:

— Ey jorplar, sizler e yurt gutlı bolsuya, bizler e ş1-« diynp, birniçe  
gazal okadı. Gazalı- azada bu turur:

Ga ımızda aya ıetszöp  
Duran canlar, ho gal imdi;  
Kesnp-kesin ba rın duzlap  
Gelen janlar, ho gal imdi.

Myeclpsinde golı sayalı,  
Nalası bilbil ovazlı,  
Bedev atlı, teblebazlı  
Novcuvailar, ho gal iidi,

Bizits bnrlen hemdem bolan,  
Dideleri köp vem bolan,  
Sırımız a mohrem bolan  
Nüktedanlar, ho gal imdi

Atamız pelekliñ mahı,  
Be ler ke veri ç ahı,  
Barça mis inler penahı  
Be u-.hanlar, ho gal nmdn.

Kvuz gün Rüstem sıpatlı,  
Gül yüzli, batır selekli,  
Nayzası zerrin yüpyokli  
Hunef aplar, ho gal imdn.

Mejlisinde dürler saç an,  
Ma rıpet bazarın aç an,  
Hakikat erabın iç ei,  
Ey yaranlar, ho gal imdi.

Hakiñ kalamı bil enler,  
Karıy-kuryan bol anlar,  
Gara ba rın gan kıl anlar,  
Duref anlar, ho gal imdi,

Dü üpdır ı kın hovası,  
Tilimden gnt.mez senası,  
Çın ehrinin kethudası,  
Hup ni anlar, ho gal imdi.

Senuber diyır, vepadarım,  
E nt enler ahı-zarım,  
Barça gel en dostı-yarım,  
Mähribanlar, ho gal imdi.

Elkissa, bu sözdei sots Senuber Çın äherppden çıkıp rova» na boldı. Bo yüz mehrem hemrahı- azada çıkıp, jupeyberdi, Niçe va t se niçe iuddetden soñ Umman deryası a yeti dnler va bä yuz yn it bä gämn e rpp, azıkın alıp, yol Gyurdülsr. Nä-gah gprdabı-hunhor a dü düler. Ol girdapda altı ay boldular, Emma azadaniñ kep ki isn heläket e yetdpler. Bnr säher Sel u« Ser hudanı der ehn e zar-zar bı lap, bu miacatnı okadı,

Gaynaban co uran Umman deryası,  
Vir murevvet kıl tl mnsp gedaya;  
Dü üpdır ba ıma ı k ç sövdası,  
Goyma meni munça cebri-celaya.

Ovval Adam sañı-ulla hakı uçıya,  
Duvzum Nuh nebi-ulla hakı uçın,  
Yene Musa kelim-ulla hakı uçın,  
Bir mürevvet eyle mpsp gedaya.

Bir garıbam, hanımandan avara,  
stsban derdnme tapmadım çore,  
Yarıts pırakında ci ernm para,  
Bir mürevvet eyle misp gedaya.

Bir peri ı kında valeyı-hayrav,  
Ke t edip geçmi em de ti-beyaban,

Sıası bnryaiam, didesi giryan,  
Rehm eyle il benle cebrts-ceaaya,

Myen hem bu gün erdim ähli salamat,  
Ba ıma yeti di urı-kıyamat,



Sınamda suzandır öhleyi-apat,  
Bir mürevvet eyle mis in gedaya,

Senuber diyr, meniñ halım peri av,  
steyip, derdime tapmadım derman!  
Yarat an biribar, gudratlı rahman,  
Bir mürevvet eyle mis in gedaya.

Halkın der äsinde bolan Cebrayıl,  
Dört peri de, biri anın Mikayıl,  
Biridir Israpıl, biri Ezrayıl,  
Mınajat eyläniz kadir hudaya.

Dördülenci gekde mescidi-Aksa  
Ol makamda bolan hezreti sa,  
Yüz yi rimi dert mün jümle yevlüye,  
Mıiacat eyläniz kadir hudaya.

Ol senin mes eniñ rovezayı-rızvaç,  
Hemne in bol umdır hüyr ile gulman,  
Hem yene hezreti-Yusubı-Ken an,  
Mıacat zyläkiz kadir hudaya.

Umıtlı bende men, i im gedyalık.  
Gamın girdabında galmı am ba lık,

Semavat üstünde barça iyelayık,  
Mınacat eyläayz kadir hudaya.

Bä yüz yi it bilen bolmu am hemdem,  
Gey eni garadır, i leri matam,

Barçanıñ atası hezreti-Adam,  
Mınacat eyleñiz kadir hudaya

Hakıts pı amberi — ya Hızır-Ilyae,  
Meni bu gamlardan eyläniz halas,  
Rehm eyle, golum tut, ya Kovus-Kıyao!  
Mınacat eyläñiz kadir hudaya,

Könlümde bar erdi bir yez e maksat,  
Diläp, hiç bir i im bolmadı bähbit,  
Allanıñ resulı hezreti-Davut,  
Mınacat eyläñiz kadir hudaya.

Ibrayım Halılın o lı Ismayıl  
Hakıñ permanına bolupdır kayıl,  
Ba ima dü updir bir acap mü il,  
Mınacat eyläñiz kadir hudaya.

Altı ay bolup men munda ser ezdan,  
Pelek saldı durli tükenmez hijran,  
Haknıñ dostı bolan ya pahrı-cahan!  
Mınacat eylätsiz kadir hudaya.

Resul ç bir yarı Sıtdıkı-zkber,  
kinci yarıdır hezreti-Omar,

Üçünci yar Osman, dördünci Haydar!  
Mınacat eyletsiz kadir hudaya.

mdi kesilipdir mıradım yeli,  
Solma a az galdı ömrümiñ güli,

Bu dünyäden öten sansız iüñ veli!  
Mınacat eyleñiz kadir hudaya.

Ne yaman sevda a yeata dı ba ım,  
Hasrat bilen akar gözümnden ya ım,  
Çın-Maçın ährinde kovum-garda ım,  
Mınacat eyleñiz kadir hudaya.

Senuber hemdemi vepalı be ler,  
Acalñ girdabı bizi köp e lar,  
Ba dakı bilbiller, çölde cerenler,  
Mınacat eyleñiz kadir hudaya.

Elkıssa, bu sezden soñ nö ah bir badı-muhalıf gopdı, gämli bir-biri e urup para-para kıldı. Senubernits hemraları derya a gark boldular. Emma Senuber ve yene veziriñ o lı Ziver her kaysısı bir ta ta paranıñ üstünde galıp idiler.Senuber bu vakı anı görüp, hayran bolup, coralarını yat, kılıp, bu gazalrı okadı:

Men kime aydayın arzı-halımı,  
Bu gün matsa ahırzaman bolupdır  
Yarat an zülcelal, e it dadımı,  
Bu güv ıaña ahırzaman bolupdır,

Canıma kast etmi deryayı-apat,  
Mundai gutulma ım yokdur salamat

Bu gün maña köpdür vehmi-kıyamat,  
Bu gün mana ahırzaman bolupdır,

Yakamı çek edip, eyleyin pe-ryat,  
Yıkılsın, yumrulsın bu çarhı-nä at,

Hayıl, novcuEanlar, kamatı em at  
Bu gun matsa ahırzaman bolupdır.

mdi men neyläyin bu hassa canı,  
Yusup dek ayrılıp, galdı Ken anı,  
Bir yandan gay ısı, bir yan hijraaı,  
Bu gün iaña ahırzaman bolupdır,

Senuber hemrahi gudratlı rahman,  
Meni bu yerlerde goyia ser erdan,  
Ovvalda aman ber, ahırda iman,  
Bu gün mada ahırza.u.an bolutsdır.

Elkıssa, üç gice-gündizden son dzrya yakası a çmkdılar. Emma Ziver ol yerde bimar boldı, birniçe günden soñ Ziverna halı ze-bun boldı, Senuber Ziveriñ ba mı dızının ustı e alıp, büzi e telmirip, «Haliñ niçikdir» diypp, bnr sez dnydi. Ziver dem yı lap, veset kılıp, co ap berdn:

Senuber — Söy üli hemdemim, vepalı yar ,  
Täze novcuvanım, halıñ niçikdir?  
Refıkım, munusım, ay ım, kararım,  
Nurı-didäm, caım, hal ç niçikdnr?

Ziver — Arz ı e it il, eziz patı ahım,  
Mei sözlenän, sen gula ıñ sal imdi|  
Bir derde dü mü em, yokdur dovası,  
Men yeler men, sen bu zara gal imdya,

Senuber — Püzlernñ ata ip, gözlerits bimar,  
Näzik tenii. simap deyin bikarar,  
Yarı-vepadarım, eyle il ızhar,  
Gezleri mestanım, halıñ nñçikdir?

Ziver — E it il pikrimyaya — nara tuta di,  
Ovvala garıplık oduna bi dim  
Ahırı ajalıñ lamına du dum,  
Alabilseñ, bu zındandan al imdn.

Senuber — Satsa pida bolsun bu prpn capım,  
Tisaddık janına, ruhı-rovanım,  
Sen-sen tirikli im, at- adımanım,  
Yarı-mähribanım, halıñ niçikdir?

Ziver — Bu halım bolupdır beterden-beter,  
Ajalıñ ie teri canımdan öter,  
Ajal — bir ajdarha, barçanı yuvtar,  
Ganımatdır bu dövränlar, bil nadya.

Senuber — Ovvala eneden bolma ay erdim,  
Garıplık köyünde gal.ma ay erdnm,  
Seni bu hasratda görme ey erdim,  
Hatarlı kervenim, halın niçikdir?

Ziver — Ovalla men idim gamdan azada,  
Tar lık köyünde galdım uftada,  
Seni gerüp, derdim boldı zıyada,  
Roy.mal alıp, göz ya ımı sıl imdi.

Senuber — Senuber diyir, imdi ba rım ezildya,  
Saña hakdan beyle kısmat yazıldı,  
Yetip va tım, jan jesetden üzüldi,  
Yusubı-Ken an , halıñ niçikdnr?

Ziver — Ziver aydar, jismmm nara tuta dı,  
Gırmızı köyne im gana bula dı,  
Canım çıkıp, yeler va tım yetn di,  
Men gider men, sen yı layıp gal imdi.

Elkıssya, bu sözden son Ziver can behak teslim kıldı. Senuber « mdi garıp boldu ve genha galdım» diyip, garıplık kvçyuid yez ahvalı a ayt an sözuniñ beyanı bu turur.

Garıplık keyunde garıplar kibi,  
Menin uçin garıp öl ei Ziverim;  
Gül yüzüni za pıran dek soldurıp,  
Meniñ uçin garıp öl en Ziverim.

Menin uçin ene-atadan geçip,  
Kaza oklarına s asın açıp,  
Ahırı acalınır erbetin içip,  
Mennts uçin garıp öl en Ziverim.

Me en can al uju gel enin bilip,  
Çar tarap a gözüts telmirip galıp,  
irin janiñ çıkdı, tenden ayrılıp,  
Menin, uçin garıp öl en Ziverim.

Gül-gunça dey yakañ bendi açılmay,  
Bilbil bolup, gözde ya iñ saçılmay,

Mün gülünden biri gülün. açılmay,  
Menad uçin garıp öl en Ziverim,

irin sözler bilen keilümni alıp,  
Örten en canıma otlarnı sal ,

Senuber diyr, ahır vıda lar kılıp,  
Meniñ üçin garıp öl en Ziverim.

Elkıssa, bu sezden soñ Senuber Ziverin jçzasını okıtt, defa kıldı. Andan soñ pelekden ikve kılın, bu sözni aytdı;

Bir periniñ hasratından  
Gözde ya ım gana döndi;  
Gice-gündiz pırkatıtsdan  
Nalı ım hicrana döndi.

Bize kısmat uldur ba dan,  
Didämiz ganlıdır ya dan,  
Ayrılıp kovmı-garda dan,  
Sut i im zıyana döpdı.

Kanı mupça yarı-yarai,  
Pelek etdi yer e e san  
Ba ımıza ya tı cahan  
Garatskı zındana döndi.

Rehm etmedi biribarım,  
Yeti medi ahı-zarım,  
Sıya bolup ruzu ärim,  
Gaytadan hijrana döndya.

Senuber istäp yolda ın,  
Akızıp gözunden ya ın,  
Uçurıp golundan gu un,  
Gara ba rı gana dendi.

Elkıssa, añdan soñ Senuber bir bi añiñ içinde barur erdi, görer kim, miveler bi i ip, dökülip durur. Gumrı ve totular ve yene bilbiller çeh-çeh urup, nada kılur erdiler. Senuberia yarını sorap, alar a ayt an sözünia beyayı bu turur:

Gülüstan içinde gezen totular,  
Habar berin, bizin yarı görduñmi?  
Çemende sanra an eyda bilbiller,  
Habar beryñ, bizin, yarı görduñmi?

Bir laçın bakı lı, salatın boyılı,  
Golları hınalı, zeref an moylı.  
Ya ı melahatlı, melayik hoylı,  
O al yarı-vepadarı gördü i?

Köyne i gul üplir, donı gırmızı,  
ekerden irindir añiñ her sezi,  
Aslımı sorasats, periniñ gızı,  
O ol yarı-vepadarı gördüñmi?'

Çemende çırma an servi-yeünbüller,  
Täze ar uvaplar, gırmızı güller,  
Bi änin uikarı, al ır-laçınlar,  
Ter açıl an lälezarı gördüñmi?

Senuber galmı dır bu yerde hayran,  
Bir güzel yar için halım peri an,  
Ba dakı tavuslar, çöldäki ceren  
omday yarı-vepadarı gördüñmi?



Elkıssa, bu sözden soñ aftap batdı. Senuber bir tarap a ba« rur erdi, nä ah gözi e bir asupa göründi, zıyada bir türpe cay erdi ve yene bir çınar bar erdi. Senuber çınar a çıkıp oturdı.

Elkıssa, yarım gice boldı, gördi kim, deryadan esnap-esnap bir yeküz peyda boldı. A zında gövheri- amçıra -bar erdi. Ol gövherni getirip, asupanıñ ustuide gokyat, özi otlama a me ul boldı. Erse, tamamı bi eler müiyevver boldı. Seiuber aı gö-rup, öz kötsli e makul kılıp, bir söz diydi:

Guvvae deyin çıkdım bu jandaya geçip,  
ukür alla, la lı-käne yeti dnm;  
Sakıñ golundan al erap içip,  
Gayta ba dai çıkan cana yetn dim,

Bpr yar uçin bu çöllere yalbarıp,  
Mähnet çekip, za pıran dek sar rıp,  
Serraf idim, dürri-nahan a tarmp,  
ukür alla, Badah ana yeti dnm.

Ba tımın kövkebi yandı, saçıld ,  
Umıdı.m gunçası gül dek açıldı,  
Muhaobet erabı elden içildi,  
Gı açıl an gülüstana yeti dim.

Gamın girdabında ser erdan bolu ,  
Ayralık derdinden yuzlerim solup,  
Gutulup deryadan, bu caya gelip,  
Yakutlı, gövherln kâpe yetn dim.

Senuber, yet erme ü bu depranı,  
Goluñdan berme il genci-pınhanı,

Hak miyesser etmi dürri-galtapı,  
Ru gün mähri-darah ana yeti dim.

Elkıssa, bu sözden soñ Senuber ahısta dara tdan dü üp, ete nnn gül-läleler ve yasemenlerdeya doldurıp, baz yokarı çıkdı. O ol gullerpi gövheri- ebçıra nıts ustn e birnn-birin ta la-dı. Gövhern- ebçıra gömülip, jahan garatsku boldı. Erse, ol yekuz gel en yolunı tapmadı, bn äni veyran kılur erdi. Yene aftap vıkandan sots, özüüi derya a urup gitdn. Emma Senuber ol gövherni alıp, ho hal bolup, hudanıñ gudratı a täsin ve aferin galın, ol yeküzni tarıp kılıp, bu muhammesvi aytdı:

Gyerdüm ol öküz a zında bir gövheri-galtan,  
Kim haybat dai titräp akar deryayı-Umman,  
Ot otlama a çıkdı, o ol va ıyı-hayaan,  
Kim goydı yer uzre çıkarıp, bir dürri-galtan,  
Ol lahza garañkı giczits eyleda taban,  
Bir turpe ökuzdır, görünler sun atı-cepbar,  
Çün kuvhi teni-ba ı anıñ gü.mbedi-dovvar,  
Kim ahı-çınaru, tili-maru, deheyi-gar,  
Bir demde kılur yer yüzünü müñ yola ud är,  
Azm etdi çıra kılmakga her sarı itaban,

Ol lahza söyündim bir, urup bilime damen,  
Dü dum yere pervaz ile çün bnlbiln-gül eya,  
Yı dım ete ime semeiu, läleyi-sovsan,  
Ol gövheri-galtan üzre dökdüm güln-harman  
Hur it pena boldı, yeti di ebn-hicran,

Ol gävi- ebeñ iz bnle, gävn-Ka am am,  
Dünyä yüzun ziru-ziber eyledi ol dem,  
Yandı eser sayhasıdan bi eyi-horram,  
Da lar yerliden goz alıban göçdi o ol dem,

Kim haybatındai iru-peleñ oldı gürizai,

Bir herze gözüm bar, dneyin mnsli Senuber,  
Ol va ı sıpatın kılayın äleme yekser,  
Hur ıdı-pelek çıkdı, jahan oldı münevver,  
Gel en yolunu tapdı, o ol va ıyı-Hayber,  
Umman düybune saldı özün, eyledi pınhan.

Elkissa, bu sözden soñ Senuber gövherni alıp, yez könlige «Bu bi ede durçak bolmaz, yarımını a tarıp gitmesem bolmaz diyip ayt annıñ beyapı bu turur:

Gel il, kötslüm, imdi vepalı yaryaan,  
A tarıp, birniçe nı an ızlayıı;  
Zülpi benef eden, tize bahardaya,  
Bilbill bolup, güli-haidan ızlayın.

A ık bolmaz irinn jandan geçme en,  
I k oduna keyüp, yaıp öçme en,  
Hicranın erabın dolı içme en,  
Pervana dey eı ı-suzan ızlayın.

Umman d yin dolup-da ıp, co urup,  
Pervana dey her u la a ba urup,  
Mecnun bolup, keksüm üzre da uruya,  
Mähnetli, külpetli hijran ızlayın.

mdi azm eyläyin hatarlı caydan,  
Sora iñ alayın hur itli aydan  
Tilla tuma alı, husnı humaydan,  
A tarıp dükyäden nı an ızlayıa.

Senuber diyerler menin, adımı,  
Alladan istedim könül adımı,  
I k elinden arz etmä e dadımı,  
Murassa kemerli soltan ızlayın.

Elkıssa, bu sözden soñ Senuber birnäçe gün yol yörip barur erda. Gördi kim, hovadan bir bölek sona uçup barur. Senuber sonalardan yar a bir salamnama gönderdi. Salamnamayı-Senuber bu turur:

Garkılda ıp, gökdei uçan sonalar,  
Meniñ salamımnı yara diy ey siz;  
ebistai ährine giden sonalar,  
Arzı-halım zülpi-tara diy ey snz,

Gurban olam yarıts gara gözüne,  
Pisse dahanına, irin säzune,  
Galam ga larına, taban yüzüne,  
Men galmı am, ahı-zara diy ey siz,

Gurban olam yarıñ kaddı-boyuna,  
Perizat diyerler asıl soyuna,  
Merhemet eylesin gamlı guluna,  
Zınhar-zınhar barıp, yara diy ey siz.

Men munda galmı am gamda, mähnetda,  
Yarm anda gezer ay 1-e ret ,  
Pern an halımdan barsañ, elbetde,  
Golı ter hınalı yara diy ey siz.

Senuber diyr, galdım yardan ayrılıp,  
Ganatlarım sindı gamdan gırılıp,

Yatmı am köyünde, gözüm telmirip,  
Arzı-halım zülpi-tara dny ey siz.

Elkıssa, Senuber biriçe güp yol yörip barur vrđi, ?mma bir gice dan va tı badı-  
saba yesdi. Senuberits yarı yadı a dü ^p, bu gazalrı okadı:

Ey badı-saba, yet ür ol yara salamımnı,  
Hur ıdı-kamar yüzli dildara salamımnı  
Ol halı-sıya, zulpi- ehmara salamımnı,  
Messana gara gözli, hunhara salamımnı,  
Arz eyle, barıp ol dem, ol yara salamımnı.

Ol servi-huramanım bir uhı- emayıdır,  
Kırpikleri kasdımda yuz hancarı-katıldır.  
Rehm etmese ol dilber, halım menits mu ildir,  
Ba ım a bela her dem hicranıda nazıldır,  
Messana, barıp ay ıl ol yara salamımnı.

eydayı-giriftarı ol ga ı gara boldum,  
Hicr ata ına her dem örtendim, eda boldum,  
Gam de tide Mejnun dek pamalı-jepa bollu,  
Bir taze nahal erdim, gam bnrle duta boldum,  
Ey peyk, barıp ay ıl ol yara salamımnı.

Hicritsde semender dek otlar a tuta ıp men,  
Bir zerre vepa görmey, gamlara ula ıp men,  
Mejnunı-belake dek çöllerde ada ıp men,  
Köksümni tilip her der, ganım a bula ıp men,  
Bu nov ı barıp ay ıl ol yara salamımnı.

Janım a jepa kıl an ol gzmealı dilberdir,

Messana sıya çe mi jan al uci kâpirler,  
Ba ım a menik göyâ müts uru ı-mah ardır,  
Arz ı beyan et en biçäre Sevuberdir,  
Elbetde, barıp ay ıl ol yara salamımnı.

Elkissa, bu sözden son birniçe gun sl yörip barur erdi. Gun» lerde bir gün Senuberiñ gvzi e bir çzrba görüni, divarları za pırandan. Senuber öz kötsluni ho va t kılıp, yarımnik. mekanı diyip, bir gazal aytdı:

Gözümüz e jilve berur ba ları,  
ükür, imdi yar mekanı görüni;  
Bilbilleri gonup, uçar za ları,  
ükür, imdi yar mekanı görüni.

Men munda gezmi em yarınsora lap,  
Ayralık oduna ba rımı da lap,  
mdi gam iymenem, ah urupyı lap,  
ükür, imdi yar mekanı gerüni.

Men gelmi em arz etmä e dadımı,  
A tarıp tapmı am kötsul adımı  
Hak miesser etmi ol miradımn,  
ükür, imdi yar mekanı görüni.

Bezenmi dilberim gırmızı gülyaeya,  
Zülpi benef eden, saçı sünbülden,  
Sora ii etmi em enda bilbildei,  
ükür, imdi yar mekanı görüni.

Çin ähriiden geldyam isteyip hemd m,  
Göz ya ım bolupdır lälede ebnem,  
Sepuber yı lama, dat edpp ul dem,  
ükür, pmdi yar mekanı göründü,

Elkıssa, bu sözden son Senuber ahısta-ahısta rovapa boll barıp bir çarba a girdi. Ortasında tılladan murassar bolgan, ta t bar erdi. Gördi kam, hnç adamzadı gadamı ae en yer iBu mekan caduvnın. mekanı erdi. Adam ısı jadvan ç buri:\* geldi. J,aduv garadı, görse adam yörüpdür. Perya1 kılıp ay". kim; «Ey adamzat, habardar bol ul». Senuber yokarı gara aç, jadvu bir gısım toprakga ismi-a zamnı okıp, anın üsti e saçdı: Erse, Senuber kenik surat da boldı. Andan son beybanlarga ba alıp gitdi. Birince gun yol yörüp barur erdi. Güplerde bir gün Senuber zar-zar, çin ebri-novbahar yı lan ve hayran bolup, öz halı a bir söz aytdı:

Kadır alla, sei-sen menin penahım,  
Me ç dek hiç kima har1raa eyleme;  
Byar ası guluñ men, köpdür günähnm,  
Rehm eylöp golum tut, giryan eyleme.

Gün-günden elemim boldı zıyada,  
Garıplık köyünde galdım uftada,  
Hiç knmin men deynn panı dünyädv  
Yar yolupda zarı-gnryaa eyleme.

Ah urur men, yara yeti m z ahım,  
Tilimden hiç gitıee vikrn-penahım,  
Hiç a ık bolmadı men dek bahay ,  
Meni hem bnseru-saman eyleme.

Mei munda gelmi em nesibim tartıp,  
Ayrılık hancarı ba rımını yırt ,  
Hiç kimni men deynn reñ in sar artıp,  
Gunçalıkda gülüts hazai eyleme,

Myen kayan barayın, imdi ba alıp,  
Kim e dat eyläyü, köksümni tilip,  
Hiç kimniñ ba ıia munday gün salıp,  
Senuber dey halıa yaman eyleme.

Elkissa, bu sözdei soñ bpriiçe güi yol yerip, yena bir gümmeya« ge yetn di.  
Gerd:? kim. bir i pkge perde tutul an, iç eri girdi. Gerer knm, ta t üstünde bir gız ke te  
tnkip oturıdır ve u « layı-cemadı mahı-munevver dek ndi, Emma ol ız ke kni gorül,  
ketsln e rehim geldi. «Me er avçılarnıts keyi idnr, alardan kaç« gan keyikge o ayır»  
di a, keyik ç aldı a pisse, k pmi gondi. Key»k her iz bakmadı.

Emma keynkniñ gezündep e katra ya akar erdp. Melike aytdı: «Ey janavar,  
men senits derdinni bilmes men, özüñ matsa ap ıl» diydi. Erse, huda keyikge zıban  
berdi, Keyik zıbanıhal a gelip, zar-zar yı lap. bu gazalını aytdı:

Kamar yüzli, galam ga lı perizat,  
Çäki-giribana.m gar yerlerde;  
Gey s-ni gırmızı, kamatı em at,  
Halı-peri anam garıp yerlerde.

Hiç ki i yarıpdan cıda bolmasın,  
Menin deyin ba tı gara bolmasın,  
Yar kvyünde yan a, eda bolmasın,  
Didesi giryapam garıp yerlerde.

Her günüm bolupdır beterden-beter,  
Gice-günyaz yı lap ovkatım öter,



Ayrıla ıa tı ı janımdan yeter,  
Bir ba rı biryanai garıp yerlerdv.

Gahba pelek saldı hatarlı caya,  
Meni sata dırdı sansız belaya,  
Mınacat eyleyip kadir hudaya,  
Aza an kervenem garıp yerlerde.

Senuber diyr, ahı-Hur it o luyam,  
Bir yar üçip sıpaları da lıyam,  
Bir jaduv golunda bendi-ba lıyai,  
Serke te insanam garıv yerlerde.

Älkısea, bu sözden son. anın rehmi geldi Ol gızın adınız Mähren iz diyer erdiler. Mähreñ nz jaduvnıñ gızı erdi ve b;. yer anıñ mekanı erdn. Ol bir gısım toprakga ismp-a zamnı okıp. Senuberin üsti e sepdı. Erse, Senuber derhal baz adam suratı-ga geldi. Mehreñ iz aytdı: «Ey yi it, ne sebäpden bu caylar du duñ?». Senuber ahvyalıp melike Mähreñ iz e muhammes bir-len ayt aınıñ beyanı bu turur:

ükür alla, gaytadan elemde guya bolmu am,  
Gül en içre aydalıbı-mesti- eyda bolmu am,  
Guyya bir bark urup, yokdan huveyda bolmu am,  
Tä esiri-häpiri bet mähri-tersa bolmu am,

Bolmu am serke teyi, Mecnunı-sähra bolmu am.  
Gul en içre ne ehan gerdüm acayıp uhı- en,  
Urdı ol dem yaralı ba rım a yuz tiri-hadañ,  
Du mu em bu ı kı-bazarında eylöp tebli-cen,  
Gäh-gäh Mecnunı sähra, kä golumda hı tı-sen,  
Bolmu am divanayı älemde rısva bolmu am.

Ovvala Çın ähriden çıkd bu sövdalar bilen,  
Niçe yaru, hemdemu, ruhsarı-zibalar bilen,  
Yı la ıp girdabı-hunhar içre ra nalar bilen,  
Garkı-ap olduk heme müñ urı-deryalar bilen,  
Ayrılıp hemdemlerimden, turpe eyda bolmu am.

Galmı am yal uz bela de tinde, yokdur rähberim,  
Her zaman yuz derdi-mähnetden gutulmaz zeykerim,  
Homdemim mähnet, musahıp gam, felaketle erim,  
Keydurip hnjr ata ı, sovurdı bul häkisterim,  
Gam golunda bes ki men, em iri-burra bolmu am.

kamar yüzli, eker sözli, periler serveri,  
Mahuv boldum men jemalñ a garap, ey mu teri,  
Dähr era sen-sen Senubernik vepalı dilberi,  
Mesti-hayranam hatı-halıñnı gör enden beri,  
Ne acap musta ra ı-royı toma a bolmu am.

Elkıssa, andan son Senuber birle Mähreñ iz ikisi barıp. Dus an diy en jaduvnı bir hile birle öldürdiler. Emma Senuber jaduvnı öldürüp, bivepa dünyäyu-panıdan ikve kılıp, bir gazal aytdı:

Däli könlüm, bu dünyä e guvanma,  
Bu dünyä knmse e vepa eyledi!  
Birev e geydirip murassa taji,  
Birevni il içre geda eyledi.  
Her iz guvaimanız dünyä malına,  
I tımat etmuñiz mahu-salına,  
Birevni yet ürip yar vısalına,  
Birev e mün, dürli jepa eyleda.

Bu dünyede her kim men-menlik etdi,

Pelek anın. ahır ba ına yetdi,  
Birniçe a ıklar mırada yetdi,  
Birniçäni yardan cıda eyledi.

Bu dünyäden ötdi niçe dövranlar,  
Hazandan gutulmaz bu gülüstanlar,  
Acalnıts elinden beyik soltanlar,  
Ahır hasrat bilen kaza eyledi.

A ıklar neylesin yarsız bu janı,  
Zındandır gözüne ya tı cahanı,  
Senuber diyr, yarıñ da ı-hicranı  
Elip dek kaddımı duta eyledi.

Elkıssa, bu sözden son Mährei iz bilen Senuber ikisi ay ı» -e ret e me ul  
boldular. Birniçe gündən soñ Senuber vıdar kılıp, gidermen boldı. Erse, Mährekgiznits  
köñli bozulıp, Senuber, mundan gitsets, bizni hem unutma ıl» dnyip, bu sözıa aytdı!

Mundan gitsen, söver yarım,  
Bizni hem pınhan eyleme;  
Sen-sen vepalı dildarım,  
Gözde ya ım gan eyleme.

Sen barur sen ay deh dolup,  
Men galur men gül dek solup,  
Bir öz e e mährin. salıp,  
Äht ile peyman eyleme.

Sen-sen canımnın rev eni,  
Gül yuzüñ yenaet gül eni,  
Köñlünden çıkarıp meni,

Halım pern an eyleme.

Sen-sen janımniñ matlabı,  
Tnldi ba rım hicran eon,  
Pervaz edip bilbil kibn,  
Gül enim hazan eyle.me.

Sen gider sen Ay dek batıp,  
Nüre im perdesin yırtıp,  
Mährekgiznn gan yı latıp,  
Ba rımnı biryan eyleme.

Elkıssa, bu sezden sots Mähren iz Senuber birısn vıda k1-«ıp gaydar boldı.  
Senuber Mähreñ izniñ kötsli e teselln berip, gazal okıdı:

Süpbül deyin ba ın e ip yı lama,  
Ahuv gözli ehsuvarım, gayt imdi  
Ayralık oduna ba rıts da lama,  
irin sözli sövsr yarım, gayt pmdn.

Meni gntdi diybai bolma peri ai,  
Bnhuda tartma ıl ah ile ef an,  
Bolsun hassa canım yoluñda gurban,  
Kamar yüzln lälezarım, gayt imdi.

Ne sebäpden gara gözün süzüldi,  
Za pıran dek rets p-royuts üzüldi,  
laıa, dilberim, ba rım ezildi,  
Ho gılıklı vepadarı.m, gayt imdi. ,

Menp gitdi dayban çıkma yollara,  
Gañrılıp bakma ıl sa u-sollara,  
Canım pnda bolsun inçe billere,  
Nöeyenim, zülpi-tarım, gayt amdi.

Senubernik sep-sen vepalı yarı,  
Satsa pida bolsui caıı-efkarı,  
Gezüü ç rev eni, köalüm mıdart,  
Orta boylı ak maralım, gayt imdi.

Elkıssa, bu sezden son Senuber birnice günler en yert, bir cay a yeti di. Emma yatma a yer tapmadı, Ahırını barıp, bir mazarıstanda yatdı. Gije dü gördi. Düy üide aytdılar knm, «Bu yerde bir çarba bardur, andan nesibäñi al ıl» diydiler. Ahırul-emr, zrte yerinden turup garasa bir çarba göründi, Senuber anda barıp dahil boldı. Gördi kim, bir hovuznın lebinla kırk galandar erap içip oturiidırlar, Senuberni kırk gal.çn-dar çırlap aldılar ve bir kâse doldurıp erap berdila. El-kıssa. Senuber gökge bakdı. Yedp gat asmannı gvrđi, yer e bakdış pu t mahını gördi. Galaidarlar soradılar kim: «Ey yi it, gök de, yerde nä gördüts?» diydiler. Erse, Senuber görenlerine bnriiç -bnriy beyaa kılıp, bir gazal okıdı:

Arzımını e idits, eziz i yanlar,  
Ovvala çiltenler - barını gerlüm  
Golunda pıyala, yanıpda erap,  
onda kırk galandar karını gvrđüm,

Bir kâse men guyup, tutdı rovaia,  
Alıp içdim, boldum veli divana,  
Nezara eyledim, bakıp asmana,  
Edi gat asmanın barımı gerdüm.

Ovvalkı semada dolı peri de,  
Görmez anı bul adamı-seri de,  
Tubı a ajını gördüm behi tde,  
Anda bilbillerin zariı gördüm.

Resulnı germü em immat gamında,  
Sahab yanında, kövser lebinde,  
Her haysı bnr yanda, kzse golunda,  
Resulits dört sötser yarını gördüm,

Dördunji semada hezreti  
sa, Altılanı gökde mescidi-Aksa,  
Ol makamda bol an cümle enbiya,  
Yanında Cebrayıl perini gerdum

Bnrniçe melayık tesbnhii atıp,  
Çıkarur aftabıñ tanabın tartıp,  
Birniçesi ta at eyler, sap tutup,  
Anda melayıklar zariı gördüm,

Bu dünyänn gvrđum, yokdur bakası,  
Gaımatdır veli, eovkı-s pası,  
Hyezreti-Musanın golda asası,  
Mınacat eyle en Turunı gördüm.

Mey içip, halatım boldı di er uvn,  
Göterildi perde aldımđan bu gün,  
Ibrayım Halılını ta lamak için,  
Nemrutiñ yandıran narını gördüm.

Nesiminin derisini soydular,  
Saman tıkıp, dervezede goydular,  
Barça alım yı l , pitva berdiler,  
Mansurnıñ asıl an dzrını gördüm.

Yusupnı gul diyban, eltip satdılar,  
Yakui nebi da ı-hijran tartdılar,  
Töhmet edip, zından içre atdılar,  
Zından içre yatan carını gördüm.

Keramatı hakdır barça vel n,  
Bir alla a a ık bol an guliññ,  
Hanakah içinde hezret Al ii,  
Oi bir o lı Oilen barını gördüm.

Senuber diyır, yı lap pı an eylesem,  
Pınhan sırlarımın ayan eylesem,  
Gör enimi bir-bir beyan aylesem,  
Haknın der ohinde barını gördüm

Elkıssa, bu sözden son Senuber bulardan ru sat alıp gitdn. birniçe gün yol yörip barur erdi, na oh gözi e bir serhovuzlı çarba göründi. Erse, özi e pikir kılıp, «Bu menzilde pera at vdip yatmasam bolmas» diyip, barıp, bir sayada yatdı. Emma bu çarba berzenniler patı asınıya çarba ı erdi. Özi hem gp kenizler birlen mey içip oturıp erdiler. Nä äh bir gız ser-hovuz e gelli. Senuberni görüp, barıp alar a habar berdi. Emma berzeikilernii patı ası buyurdı: «Anı alıp geliñler, görelı» dindi. Gızlar barıp, derhal Senuberni tutup, alıp geldiler. Emma anı görüp, her haysı dahl kılur boldular. Senuber bu-yaarnı gvrüp, gaharı gellp, zar-zzr, çün ebri-novbahar yı lap «ı k elinden eda boldum» diyıp, bir söz ayt annıñ beyanı bu gurur:

I k oauna yanya-yana,

Gul yüzüm soldı, neyläynn  
Örtenip derdi-hijrana,  
Peymanam doldı, neyläyits.

Golumdan gitdi dövranım,  
Hazai urdı gülüyetanım,  
Yı la ıp yaru-yaranım,  
Rakıplar güldi, neyläyin,

Neler gezdim bu çöllerya,  
Dolanıp sa u-solları,  
um pelek ötmez günlern  
Ba ıma saldı, neylzyin.

Oldum ayralık derdinde,  
Galdım garıplık yurdunda,  
ki gözüm yar yolunda,  
Telmirip galdı, neyläyin,

Düy ümde gerdüm bir peri,  
Ba ıma saldı mah arı,  
Yeti ip ı kın. hanjarı,  
Ba rımnı tildi, neyläyin.

Üstümüzden öten aylar,  
Bize boldı ahu-vaylar,  
Zerrin jı alı humaylar  
Bi äne boldı, neyläynn.

Senuber yı lar bu pursat,  
Serinden gitmedi mähnet,



Saña bu yazıl an kismat  
Ezelden geldi, neyläyin.

Elkissa, andan son, Berzetsñinits gızı Senuber e a ık bollı ve «Ey adamzat, meniñ  
anım a bir söz diy vl» diydi, Senuber hem atsa garap, bir gazal aytdı:

Tar aıñ edeyin mämeli messzya,  
Gazandan garadır yüzlerits senits;  
Galarıñ gılıçdır, gula ıi galkaa,  
akäsä o ayır gözlerits senits.

Saç ba ıts yılandır, kaddın, minarz,  
Gollarıts o aydır ahı-çınarz  
Matsa bakıp, köp sözleme bnr para,  
Zeherden acıdır sözlerits seniñ.

E nine geyip sen gara lıbası,  
Bilmen men kim için tutup sen yası,  
Uzatma golutsnı, kepdür ızası,  
Tayakdan gatıdır nezleriñ senits.

Hızmatvdda durup byarniçe gırkıp,  
Ba ıña geyip sen es i gulakçın,  
Barınıñ boyda ı ala arakçın,  
Arvapa a o ar gızdaria sennn.

Senuberni örtöp kepdürdi da ıts,  
Acap betnemadır ba dan aya ıts,  
Kerbela çelüdir ba ı-çarba ıñ,  
Zemistana o ar yazlarıñ seiñ

Elkissa, bu sözdsn gızın acı ı gelip: «Senub rni yeldürits» dnyip buyurdi. Erse, berzendiler Senuborniñ gol-aya ııı ba lap, yeldürür boldular.

Senuberniñ: « mdi yarımını görmes boldum» diyip, zar-zar, \$un ebrn-notsbahar yı lap ayt ai sözü ç beyanı bu turur:

Myen neyläyin, nâzik golum ba landı,  
Yar cemalın görmes boldum men imdn  
Berzatsniler yeldürmä e ça laıdı,  
Yar jemalın germes boldum men idi.

Gahba pelek avı go dı a ıma,  
Tükeimez sövdalar saldı ba ıma,  
Hiç kim rehm enlemez ganlı ya ımya,  
Yar cemalın görmes boldum mei imdya,

mdi bildim can cesetden üzülđn,  
Ayralık derdnnden ba rım vzildya,  
Pi anıma beyle kısmat yazıldı,  
Yar jemalıñ germes boldum men imdi.

Jıdalık derdipden ba r paradır,  
Hiç bnlmednm neden ba t garadır,  
Hasrat bilen ömür ötüp baradır,  
Yar kemalın germes boldum ben imdi.

Syubernin, piri, ya ahı-merdan,  
Zeñ iler golunda galmı am hayran,  
Resm eyle, golum tut, goyma ser erdan,  
Yar cemalın germes boldum men imdi.

Elkissa, andaa soñ Senuberni birniçe gün kapas a salıp goydular. Günlerde bir gun berzendnler erap içip, mest bolul yıkıldılar.

Erse, Senuber kapasını sındırıp, çıkıp gaçdı. Niçe günlar yoya yerip, bir bi eyimer zar a yeti di. Emma hovada bir tor ay gu sayrap durur erdi. O ol va t Senuberiia, yarı yadıia dü up, bir gazal aytdı:

Gyekde gezen tor ay gu ı,  
Yarı gördüñmi, gördüñmi?  
Neçün çeker sen nalı ı,  
Yarı gördüñmi, gördünmi?

Bakcalı, bossanlı ba lar,  
Ter açıl an gülüstanlar,  
Totı, gumrı, gzalhanlar,  
Yarı gerdutsmi, gördütsmi?

Bnlbil deyin çekip zarı,  
sterem vepalı yarı,  
Bi änits laçın- unkarı,  
Yarı gördütsmi, gerdütsmi?

Üsti garlı beyik da lar,  
Avçılar mıradin avlar,  
Ba dakı bplbiller, za lar,  
Yarı gördüñmi, gördüñmi?

Ge e bakıp gerdüm mahı,  
Yer yüzünde çekdim ahı,  
Senuber gulnuts hemrahı,  
Yarı gördütsmi, gördütsmi?

Elkissa, bu sozdei sots Senuber bi elerpi seyr kılıp Yörür erdi. Nä äh gezi e darahtlarnıts ast da otur ai birniçe adzm gerüندی. Bular rudapaylar erdiler. Senuber bularnıts ga 1 a bardı, erse hemmeleri zarı kılıp aytdılar kim: «Ey yi it, bizlerni geterip, darahtnıts üstünde goysañ, bizlernıts halııe yokdur, bu mivelerdeñ üzüp iysek» diydiler

Syuberniñ rehmi gelip, alarnı boynı a gösterdi. Erse, ru« dapaylar ayaklarını, gollarını Senubernin, bili e, boynı a çır« map, anıñ gol-ayaklarını bent kıldılar. Senuber herçent cäht etdi, özuni halas kılabilmedi. Emma rudapaylar Senuberni gice« ündiz goymas erdiler. Günlerde bir gün Senuber zar-zar yı lap, bir mınacat okıdı:

Bir beladan gutulıp, yüz mun bela a uçradım,  
Her zaman sansız elem birlen cepa a uçradım,  
Bir nefes at olmadım, yüz macera a uçradım,  
Gan yuvtup her lahzada dert —bidova a uçradım,  
Neyleyin, ey dostlar, men rudapa a uçradım.

Men niçik biçäreyi-avaradur men binı an,  
Talı ım a ufta, ahvalım zebun, ba tım yaman,  
Lahza-lahza da 1-hasratdan yure im boldı gan,  
Müñ gulümden bir gülüm açılmadı, boldı hazaya,  
Neyleyin, ey dostlar, men rudapa a uçradım.

u pelekniñ gerdi i her iz meni at etmedi,  
Hassa köñlümni belayu-gamdan azat etmedi,  
Ayra dü dum, kovmı-garda ım meni yat etmedi,  
Men deyin hiç knmseni bu çarhı nä at etmedi,  
Neyleyin, ey dostlar, men rudapa a uçradım.  
Görse ahvalımını her bir mubtela, yı lar maña,  
Dat edip, bi anayu hem a ına yı lar mana,  
Ahu-nalamnı görüp, ahu-geda yı lar maña,  
Rehm edip, halım a her bir binova yı lar maña,  
Neyleyin, ey dostlar, men rudapa a uçradım.

Hiç ki i, zy dostlar, men dey peri an olmasun,  
Yar hijrinde köyüp, muñ zarı-giryān olmasun,  
Örtenip ı k odı birlen, ba rı biryan olmasun,  
Men deyin ba tı garayu, hana veyran olmasun,  
Neyleyin, ey dostlar, men rudapa a uçradım.

Dü mü em bir derde, oya deraim bolar her dem beter,  
Yaru-dostum almadı halı-harabımdan habar,  
Ne için kadir hudayım biz e hiç kılmas nazar,  
Muñ bela birle giriftar olmu am amu-säher,  
Neyleyin, ay dostlar, men rudapa a uçradım,

Bir garibu, bikesu, avyara meya, htlım harap,  
Gussayu-derdu-elemden örtenip, ba rım kebab,  
Hassalar dey telmirip men, galmı am didäm purap,  
Ahu-nalam biadat, her dem pı anım bihasap,  
Neyleyin, ey dostlar, men rudaāa a uçradım,

Novbahar oldı, menin her iz baharım olmadı,  
Bir nefes gul gunçayı-bya ı-umıdım gülmedi,  
Bu bela munlu ba ımdai bir zaman ayrılmadı,  
Nalı ım hak bar ahında ejabet olmadı,  
Neyleyin, ey dostlar, men rudapz a uçradım,

Ey huda-ya zyle il gamdan Senubernya raha,  
Hiç musulman bolmasun men dek gam içre mubtela,  
Lutf edip, ya Hızır pı amber, kerem kıl ıl mana,  
Galmı am" deyri-pena içre giriftarı-bela,  
Neyleyin, ey dostlar, men rudapa a uçradım

Elkissa, bu sözden soñ rudapaylarınıya kellesini darzhtnia haçjasında goyup, boynunu uzdi. Erse, halas bolup, golı a tı mıani, rudakaylarını ba ı a gelip, bir gazal ay dı:

Yı latınlar, rudapaylar,  
Boldı ahırzaman satsa;  
Sut eylemes ahu-vaylar,  
Bu gun dü er gıran saña,

Ba ın keser men bu sa at,  
Canıña sal kıyammat,  
Tövella kılmak ve hajat,  
mdi bermen aman sana.

Ajal erabın içersiz,  
irin janından geçersiz,  
Goz alıp kayan gaçarsız,  
Gara boldı jahan satsa ,

Barıñnı asar men dara,  
yzuñe çeker men gara,  
Ba ıñdan salıp minara,  
Görseter men nı an saña

Barıñız sap-sap olturiñ,  
Kıyammat ma arın guruñ,  
Barçatsız iman övuriñ,  
Bu güi ahnrzamai satsa.

Senuber dnyr, dost ölmesiya,  
Rakıplar her iz gülmesii,

Allahım yezn eylesin  
Cohennemde mekan satsa

Elkissa, Su sözden sonra Senuber rudapaplarınıts ba ını kesip yeldurdi ve « mdi tizräk gideyin, munda durmak bolmaz diyip, öz köñli e makul kılıp, bir gazal okadı. Ayt an sözü ç beji bu turur:

Deli köñlüm, durmak bolmaz bu cayda,  
mdi bir maslahat etmesem bolmaz;  
Ölruzaya yıldız kibya yalbarıp,  
Gay ı-hasrat bilen batmasam bolmaz.

Mejnun bolup, bu çöllerde ah urup,  
Gözlerimni ganlı ya a doldurıp,  
Haesalar dek çar tarapa telmirip,  
Zar yi lap, zar yı lap ötmesem bolmaz,

Men a ık men perilerpñ hapıpa,  
Cäht eyleynp yetebilmen yanına,  
Guvvas bolup bu gövhernpn kanine,  
Özumnn ummana atmasam bolmaz.

Kaknus kibi ı k oduna yertenip,  
Bismil bolup, öz ganıma boyalıp,  
Ceyhun deyin dolup-da ıp bulanıp,  
Co uruban, co up akmasam bolmaz.  
Seiuber di f, pelek bozdı aıımı,  
Oda yakdı gövherimi, känimi,  
Yar yolunda berip irin japımı,  
Bu paıı dünyäden ötmesem bolmaz,

Elkıssa, andaz soñ birniçe nez-vı matlardan alı, sal ba -lap, derya a girdi.  
Birmiçe günden soñ salı bozuldı. Herçent hilv kıldı, salpı çıkara bilmedi. Erse,  
derya a yalbarıp, bir söz diydi:

Nä ehandan du dum sana,  
Umman derya, aman-aman!  
Murevvet kıl ıl sen matsa,  
Umman derya, aman-aman.

Beter boldı derdim bu gün,  
Gözde ya ım boldı gül ün,  
Ol Mustapa hakı için,  
Umman derya, aman-a.mai,

Men geler men yana-yayaz,  
Pelek birlen dane-döne,  
mdi çıkma ım gümana,  
Umman derya, aman-aman.

Geçmi em ya tı jahandan,  
irin hanım yıkar tenden  
Mürenvet isterem senden,  
Umman derya, aman-aman.

Näler çekdim ahı-zarı,  
Guruldı gamıñ bazarı,  
Senuber istedi yarı,  
Umman derya, aman-aman.



Elkissa, bu sözden son Senuber deryanın içinde akıp barur erdi. Nä äh deryapıts ortasında bir ulu a aç görüidi. Seyauber barıp, ol a aç a mündi, emma pelekniñ gerdi nden gile kılı, bnr sez diydi:

Zulmun birlen gözde ya ım gan etdin,  
yelek, senden at olmadım bir zaman  
Guide yuz yol hicran bil n yı latdın,  
Pelek, senden at olmadım byar zamai.

Her iz gutulmadım jebrn-cepadan,  
Me er beyle kismat boldı hudadan,  
Hasrat bilen ötdüm pai dünyäden,  
Pelek, sevdei at olmadım bir zaman

Gızıl yüzüm sar ardıban soldurdıts,  
Her dem meni gan yı ladıp köydürdin,  
Günde yüz yol cepa bilen öldürdin,  
Pelek, senden at olmadım bir zaman.

Cıdalık derdinden köydüm kül boldum,  
Mähnet eyyamında gül kibi soldum,  
Ganlar yı lap, gam golunda zar oldum,  
Pelek, senden at olmadım bir zamai.

Senuber di f, kim e aytay derdimni,  
Gam yeli asmana çekdi gerdimni,  
mdi saña arz edeyin dadımnı,  
Pelek, senden at olmadım bir zaman

Elkissa, bu sözden son Senuber huda a tövekgel kılıp, ol-turıp erdi. Ne eh asmandan ulu bir gu peyda boldı. Senuber aii gör eç a aç a ya undı. Erse, ol gu gelip, a aç a gondi. Ol Sımrı gu erdi. Senuber öz köñli e aıtdı kim: «E er bu gu -

nua aya ı a yapı sam, ayat meni bu yerden çıkar ay» dnnip, ahıo ta gelip, ol gu nun aya ını berk tutdı. Erse, gu Senuberni hova a alıp uçdı. Anda asman a çıkdı kim, Senuberniñ gula ı a melayiklernin tesbihinin ovazı geler erdn. ol va t Senuber vala lıp, bu mınacatnı okadı:

Sun undan älemni yarat an rahman,  
Hiç bendännia ba tın yaman eyleme;  
Gudratından meni kıldıts bir insan,  
Rehm eyle, golum tut, hayran eyleme.

Yı lamakdan gözde ya ım gan oldı,  
Gara ba rım suv boluban ezildi,  
Yusup Ken anından Yakup ayrıldı,  
Anıñ dek didamni giryan eyleme,

Ibrayım Halıl a eyledid hatap,  
O lun gurban etdi o ol mahı-tap,  
Ismayıl derdinden sınası kebab,  
Menan, hem ba rımnı biryan eyleme.

Dünyäden ötüpdır Yusubı-Ken aa,  
Züleyha hijrinde yı ladı çevdan,  
Älemii yarat an gudratlı subhan,  
Men deyiv a ıknı nalan eyleme,

Byasütün dya ını köp gazdı Perhat,  
Peleknin elinden boldı ol nä at,  
Barçanı yarat an kazayıl-hacat,  
Hiç kimni men deyin hayran eyleme.  
Ahvalım bolupar beterden-beter,  
Gice-gündiz yı lap ovkyatım öter,  
Bu yoldan ötüpdır u ayp pı amber,

Anın dek gözlerim giryan eyleme,

Leyli bñlen Mecnun a ıkı-nalai,  
Bu panı dünyäden ötdüler giryan,  
Hiç adam o lunı, gudratlı rahman,  
Senuber dek zarı-hayran eyleme.

Elkıssa, andan sots ol gu a yanı a gondı. Ereye, Senuber heya yezüni anda gerdn. Emml, Sım ru; tut Stuerden sordı kim: «Ey adamzat, ne sebäpden bu jaylar a dü duk». Erse, Senuber hernv gör en-e it eini Sımrut gu a beyan kıldı;

Yatıp erdim ta t üstüide bir gije;  
Duy umde bir türpe jenan göründv;  
Tarıpın eyläyin anın birniçe,  
Husnı enver, mahı-taban göründi.

Ga ları hilaldır, gözlerya messav,  
Gör en adam bolar husnuia habran,  
Ol saldı ba ıma tukenmez hijrçya,  
Mana bir devletli soltan göründn.

Bir peridir, gey en donı gırmızı,  
Adı Guldur ahı-Ferruhnın gızı,  
Mun tümen nüz ile öldürdi byazi,  
Mana bir gunçayı-handan göründi.

Bu benlin ba a bir variantı eyle;  
Bir yola ötüpdır Yusup pı amber,  
Züleyha köyuide yı ladı yekser,  
Älemde yarat an allahı-ekber,  
Men deyin ömrünn nalan eylemu.

Bir ajap gözeldir, rızvana o ar,  
Golı ger hınalı, husnı münevver,  
Bir irnn tillidnr, lebleri eker,  
unday kere meln caian göründi.

Senuber diyr, budur halı-ahvalım,  
Gnce-gündiz yardır pikir-hıyalım,  
Nazarımdan gitmes ol durai zalım,  
unday bir pitneli dövran göründi.

Elkıssa, Senuber bu sözni ayt andan son, Sımru gu nuts ba« laları iymekçi bolup jüy ülde diler. Sımru : «Dek durud, eyat iyme e emir bol apı yokdur» dnynp, balaların yer e dü ürio gsydı.

ol dara tniñ, astı asupa erdi. Ça alarını anda goyup, özi !N`rvaz urup gitdi. Senuber supa ustuide uklai galdı. Erse, ot saçılıp, ıssı peyda boldı. Senuber sıçrap turup garasa, bir jdarha geledpr bir a zı yerde, bnr a zı gökde. Ol ajdarha bu gu nuñ yılda iki balasını iyer erdi. Senuber özün pınhan kılıp, bnr a alsı tayak ednp, ajdarhanı ıazara alıp durdı. Ol «lsdarha gelip, darahta çırma ıp yeredn. Erse, Senuber batır gözleri bnrlen nazara alıp, hakikat urdı. Ol ajdarha iki bö-lsk boldı. Andan sots Senuber yine bp am yatıberdi, Erse, üsti v aftap du di, ol zaman ol gu hezir boldı. Bu vakı aiı gö< rup, Senubernin üstp e saya kibya pervaz uraberdi.

Elkıssa, Senuber e bprinçe va tdan soñ gu aytdı: «Ey yi it, sen mana bu ya ılıknı kıldıñ. Meya hem sana bir ya . ılık kılayın. Herne maksadıñ bolsa matsa ay ıl». Senuber aytdı: «Meniñ maksadım a Ferruh gızı Güldüf». Sımru ayt« dı: «Ey adamzat, mundai te ähri- ebistai aça üç yüz yıllık yoldur, ortada yedi derya akar, Barabnl.mes sen, Emma men seia alıp barayın> diydi.

Erse, Senuber Sımru nı tarıp kılıp, Sımru a garap, bir söz diydi.

Suleyman Sımru ı, ey ahı-mur aa,  
Hemi e dövletik berkarar olsun;

Sana birniçe yıl bolsun bu dövran,  
Älemde penahıts birnbar olsun

Myeizil ähin bolsun mescidi-Aksa,  
Dvrdüici semada hezretiNsa,  
A ıklar serveri Yusup-Züleyha,  
Alar gelip saña medetker olsun,

Hızır bilen İlyas, Kovus pı amber,  
Hızmat çda alar bolsun mukarrar,  
Ebabekru-Omar, Osmanu-Haydar,  
Medetkeriñ yene çarı-yar olsun.

Tañrınıts mahbubı Ahmadı-Muhtar,  
Andan ıpa tapdı cümleyi-bnmar,  
Ni ahdarıts bolsum yarat ai cepbar,  
Du manlarıñ gelip, sada zar olsun,

Senuber dinr, bu güp men bir pakıram,  
Niçe yıldır gam golunda esnrem,  
Ba ımdan geç e men saia diyrem,  
Tä ki saña sözüm ı tıbar olsun.

Elkıssa, andan soñ Sımrü bu sözlernn ayalap, rehmi gelip aytdı: «Anda bolsa ıkar kılıp, bir ta am muhayya kıl!» Se-nuber derhal ıkar kılıp, ikn keyikni tutup, tulu.m kılıp, o ol keyiklernyn gö tunn bi irip, bir tulumniñ içya e cayladı. Bpr tulumnıts içi e hem suv doldurdı. Andai sots iki tulumıya or-tasıdan er amçı ba lap, Sımrü its arkası a atdı. ol zaman Silrü pervaz urup, yol a rovana boldı, Niçe menzil yol yörip, otlı-suvlı da lar a yetdi. Ol da lar-dai hei pervaz kılıp ötdn. Senuber «Sımrüt uçramasa, yetme im ahmal eken» di p, hıyal kılur erdi. Ol Sımrü yea a garasa — suv, çepe garasa gö t berdi. Elkıssa, kırk güpde ährn- ebis" taniñ garası göründn. Gu

Senuberny äheriñ yakıpy a alıp bar : «Ey yi it, mundan çarba a barur sen, dervezesinde davler yat andır. Alardan gorkup gaçma. Yeiye hem iç eri gnrsets, Melmke ta t ustüyade yat andır. Ba uşunda kapas nçinde Zerrinbal dpy-geya bir gu bardur, senn gör eç peryat kılur, emma mennts peyamımnı yet ürseñ, dem urmaz» diyip vıda la dı. Senuber Sımrı a ru sat berip, bu gazalnı okıdı:

Gyel nl imdi, Sımrı gu  
ol gör en mekana yüzlen;  
Bilmes burun hñç bir kp i,  
Azm edip jevlapa yüzlen.

Sen barur sen yollar a ıp,  
Men galur mei yaıp-bi ip,  
Umman knbi dolup, da ıp,  
Çäldei çölüstana yuzlen,

Köp ya ılık gördüm senden,  
mdi razı bol ul menden,  
Pervaz edip bul vatandan,  
O ol hanımana yuzlen.

Hemdemiñ galdı telmirip,  
Gözlerin ya a doldurıp,  
Çarhı-pelekden dat urup,  
Ol gören a yana yüzlen.

Senuber diyr, ı kim puçuya.  
Täze boldı derdim u güç,  
Bir kn i bilmesden burun,  
Külbeyi-ahzana nuzlen.

Elkissa, bu sözden son Sımrı vıda kılıp gitdi. Senuber yehısta-ahısta rovan boldı. Nä äh bir çarba a yeti dn Görđn kim, bir kö k bar, tamamı tılladan murassa bol an Kö knnn ayvanıda bir ta t, üstünde bir perizat yatıp çrdi, etrapında je-ıı ı kızlar yatıp erdiler. Senuber bularnı görüp hayran galıp, bnr söz diydi:

Mecnun bolup, çölüstana ke t eyläp,  
Öz-özümden bir sövda a sata dım;  
Bir perinin hasratından gan yı lap,  
Bakjalı, bossanlı jaya yeti dim.

Paslı-zemistanım dönüpdır yaza,  
Baharım, gül enim bolupdır täze,  
Barçalar yüzüne sürtüpdır gaza,  
Bir gızıklı toma aya yeti dim.

Aklımı lal etdi pikri-hıyalı,  
ekerden irindir lebinits balı,  
Barçası cennetiñ hüyri mısalı,  
Ahuv gözli ürki-jana yeti dim.

Çemen içre yatmı sap-sap gözeller,  
Reñbe-reñ açılmı gırmızı güller,  
Ba ında sayramı eyda bilbiller,  
Sıya zülpi sunbül saya yeti çdim.

Birisi melekdir, birisi rızvaya,  
Gyyä behi tdäkya hüyr ile gulmap.

i i eyvanlı, bakcalı bossan,  
Türpe ba ı-musaffaya yeti dim.

Ta t üstünde yatmı bir acap dilber,  
Zülplerine dakmı bahasız gövher,  
a Hur it o luyam, adım Senuber,  
Bir acayıp toma aya yeti dim.

Elkıssa, andan son Senuber ahısta-ahısta rovana boldı, ta tınıñ ga ı a bardı. Erse, Zerrinbal diy en gu Senuberni görüp, «Adamzat» diyip, bir na ra tartdı. Ayañ ovazından barça dövler caylarından gopdular. Senuber derhal özünü ta tının astı a sal dı. Peri gızlar herçent a tardılar, tapmadılar. Emma Senuber öz kö ç e zar-zar yı lap, bir söz aytdı:

Gamdan gutulma an mähnetli ba ım  
Günde iüz hijrana galdı, neiläin!  
İkrarı yok um pelekniñ gerdi i  
Tükenmez sövda a saldı, neyläyin!

Bilbil bolup, gül enine girmedim,  
Ba ban bolup, alma-narın tirmedim,  
Yara yetip, eker lebin sormadım,  
Könlümde armanlar galdı, neyläyin!

Ya ılık isteyip, yördüm her yana,  
Hemme sut n lerim döndi zıyana,  
Bir gıya bakı lı, dürrn-ye ana  
Aklımı lal edip aldı, neyläynn!

Ba ıma her zaman dü eo sevdalar,  
Yeti er canıma sansız belalar,  
Gözlerimden akyan ganlı deryalar,  
Gark edip, cahanı aldı, neyläyin!



Senuber diyerler meniñ adıma,  
Pelek hiç yörmedi könül adıma,  
Rehm eylemez hiç kim kıl an dadıma,  
Ya ı gün yamaia döndi, neyläynn!

Elkıssa, bu sezden sos Melikäniñ özi turup, güllernits ara« sıı a tarıp, huraman-  
huraman yörür erdi ve yeiye her kayan, her tarap a barur erdi. Senuber yarını görüp,  
ho vap bolup, ba dan» aya ınıñ mınasıbında bu gazalnı aytdı;

Bir peri görmü sm munda,  
örür sallaia-sallana;  
Hünci di li, galam ga lı,  
Çe mi messana-messana.

Ba ında bar zerrin täci,  
Husnı alur aydai pacı,  
Sözlern-de baldan suyji,  
Gül yüzli bpr hup canana,

üzünde bardur halları  
ekerden irin tilleri,  
Gandu-nabatdır lebleri,  
Metszer la lı-Badah ana,

Ga ı yay, gözleri ıessan,  
Galmı am boyuna hayran,  
Eylerem canımnı gurban,  
ol totıyı-ho elhana.  
Geyipdir gül ün lıbası,  
Örtedi ga ın. garası,  
Yarı.mıñ kaddı-ra nası

O ar servi-huramana.

Çe mimnits je ni-çıra 1,  
Meni öldürdi pıra 1,  
Yarımnın. o ar saçba 1  
Bir sünbüli-zeref ana

Gamza bilen süzüp gözüp,  
Her tarap a ta lap yezün,  
O atdım yarımnits yüzün,  
Gı açıl an gülüstana.

Nerkes kibi alıp ba ın,  
Kakr bize galam ga ın,  
O atdım yarıñ yöri in,  
Bir sunbuli-düref ana.

Hıpalı gırmızı gollar,  
Hasrat: ba rımnı da lar,  
Sınasında ter mämeler  
O ar alma-zenehdana,

Husnı cennetnits bnr gülya,  
Men aiıts eyda bilbili,  
itde gu ak nüz : bili  
O ar servi-huramana.  
Ba ında bardır cı ası,  
Tilnmde bardur senası,  
Senuber diyr, astanası  
Metszär ta tı-Suleymaia.

Elkissa, bu sözden sots Melnke kenizlery e gazap kıldı, «E er tapmasadı, öldürpr mei» dvydn. Erse, gorkus adan bir kepiz ta tniñ astında ya undı. Görđi kim, bir adamzat yatıpdır. Ol Senubsrt tutup, Melikä ç aldı a alıp bardı. Melikänits gözi Senuber e du eç, jayından turup, Sepuberpn ta tiñ ustn e çı-karıp, könlünü aplap ve azada a garap, bir söz diydi:

Ho p gelip yeyen, söper yarım,  
Gutlı bolsun mekan saaa!  
Duy umde gör en dildarım,  
Sadka bolsun bu can satsa!

Neter hnjrıide yı ladım,  
Kesip, ba rımnı da ladım,  
Sorup pı anıts ızladım,  
Tapyalmyapım nı an satsa!

Pähm eyle duiyä pendpyi,  
Emever lebnnm gandını,  
Aç ıl sınıamıı bendpiya,  
Bolsun ta tı-rovan satsa!

Sen-sen derdimnnya dermann,  
Gitdi köplüm ç armanı,  
Yeluvda bu irin canı,  
Men eyläyin gurban satsa!.

Bir gülem seiits destntsde,  
Kör bolsun rakıp kastıvda,  
Tä öliçäk señ astıdda  
Bolsun ta tı-cahan saña.

Elkissa, andan son, Senuber can ma ukga gerden e ip, anıñ kötslüni avlap, bu sezni aytdı:

Gülüp gelmi barça dilber ga ıma,  
Menzär mährn-darah ana ni ärim;  
em at deyin saya salmı ba ıma,  
Meñzär servi-huramana ni ärim.

Ak yüzünde go a-go a halı bar,  
Sorup gördüm, leblerinn balı bar,  
Danı anda mün. tümenlik näzi bar,  
Araklanmı däne-däne ni ärim.

Gözleri cellatdur, gamzası apat,  
Humayun bakı lı, burcı-sa adat,  
Gey eni gırmızı, kani-melahat,  
Meñzär em ı- ebistana ni ärim.

Bir peri bolupdır men bilen hemdem,  
Leblerinden oldı ol irin Zemzem,  
Söhbetine meni eyledi mährem.  
Rehm eyleyip, bu giryana ni ärim.

Senuberniñ yarı gül yüzli dilber,  
Saña pida bolsun sansız periler,  
A ı ın öldüren hınalı gollar  
Boyalmı dır gızıl gana, ni ärim.

Elkissa, bu sözden son ikisn Oir-biri e pıyala tutup, ay ı et e me ul boldular.  
Emma Senuber mesti-iusta rak bolup, yarımı tarıp kılıp, o ol va tda bu sözni aytdı

Gülüm, senits zıya zülpün  
Dal gerdene kement olsun,

Bersnn a ıknın mıradın,  
Özi e lensin, bent olsun.

Sürmeli galam ga ların,  
Düzülmi hünci di lernç,  
Totı dek nrin diy leria  
eker olsun, gant olsun.

Yı ıl ıp mähr ile malar,  
Ahuv gözli Zuleyhalar,  
Hızmat ça gelsin alar,  
Çarhı-pelek sement olsun,

Men bolmu am savd hemdem,  
Bu köñülden gitdi yüz gam,  
Gül yüzüñden akan ebnem  
Däne-däne sepent olsun,

Senuberdir seniñ zarıts,  
Gice-gündiz intizar ç,  
Royı sıya rakıplarıñ  
Özi ba lansun, bent olsun.

Elkıssa, andan son. bir gkje-gündnz ay ı-e ret e me ul boldular. Emma bir gice mey içip, mest oturıp erdiler. Senu-bernin. yar-coraları yadı a dü up, bir ah urdı. Erse, Gül peri aytdı kim: «Ey adamzat, ne sebäpden ahı-sert tartd ç, me er menden öz e hem yarıñ barmı?» diyip soradı. Senuber ahvalını Gül perizat a bir-bir beyan kılıp, anıñ hatırını teskin kıl aa sözüñits beyanı bu turur:

Nä e yatıp erdim mesti-messana,  
Çe mi-caduvlarıñ yadıma dü di;  
Gül açılıp, dañ emalı ösende,

Zersf an zülpleriñ yadıma dü di

Hıtayı barmakdır, hınalı gollar,  
Hancar alıp, yürek ba rımnı da lar,  
Säherler sayra an eyda bilbiller,  
ekerli tilleriñ yadıma du di.

Nä ehandan gezdim güli-gül ende,  
Servi-huramanın, gördüm çemende,  
Gol uzadıp anıñ bendin açaida,  
Guçmalı billerits yadıma du di.

Men saña a ıklık lapını urdum,  
Niçe yıl hicriñde yı lap yu ürdim,  
Ayna dek cemalıñ em ını gördüm,  
Halı-hindular ç yadıma dü di,

a Hur it o luyam, adım Senuber,  
Bir yar üçin bes ki köñlüm mükedder,  
Hatırımndan çıkıaz ger en periler,  
Yausahıp dostlarım yadıma dü di.

Elkıssa, bu sözdeya soñ Gül perizat: «Altın ta tını arasta kılıtslar» dpyip buyurdı. ki dilber ta t üstüide olturdılar. Devler ta tını göterip yol a rovaia boldular. Barur erdiler, nv äh Mohrets izyaiñ mekanı göründn. Erse, Senuberniñ yadı a Mzhreñ-giz dü üp, yene ah çekdn. Gül: «Saña pz boldı?» dnynya soradı. Senuber Mähren izniya ya ılık kıl anın, ba dan yet en ahval» ların bir-bvr beyaa kılıp, bu sözni aytdı.

Näzli dilber, bir sözüm bar diyeyin,  
Çarhı-pelek ger, ne cepa eyledi;  
Birev e geydnrip täci-husrovı,

Birevni il pçre geda eyledi.

Knmsä e allahım berdi dövletp,  
Kimsä e yet ürür derdi-mähneti,  
Satsa diyrem ba dan yet ei külpeti,  
Knmsäniñ ba t ı sıya eyledn.  
nnsin ayırar ya ı a adan,  
Hasra bilen öter panı dünyädeya,  
Gızlarını ayırıp ıu fuk eiyeden,  
Atanı o uldan cıda eyledi.

Birsv e pçirdn läle üvn eryap,  
Bnrev ç ba rıyı eyledi kebab,  
Ahırında eder haiasın harap,  
Her kim v bir kismat huda eyledi.

Vamık -Uzra bilen nrinu -Perhat,  
Bu panı dünyeden yetdüler nä at,  
Pelekniñ elinden dat ile bidat,  
Her kim e mün. dürli cepa eyledi.

Leyli bilen Mecnun a ıkı- eyla,  
Alarnıñ ba ı a köp dü di sevda,  
Byarçanı öldüren vepasız düpye  
Ahırı jümlesin pena eyledya,  
Hyezretp-Davutpıñ s lı Suleyman  
Bilkısnıñ hijrinde yı ladı çendan,  
Yakup o lı üçnn didesi giryan,  
Yusupnı Kei apdan cıda eyledi.  
Pı ambernı seper o lı Ibrayım,  
Cemalı a mu tak erdnler dayım,

Emr edpp, japını aldı hudayım,  
Sever perzendinden jıda eyledi.

Allahım her kim e berse ta tu-taç,  
Älem ähli bolur destine mähtaç,  
Birevni eyledi iuflisi-gallaç,  
Mähnet içre kaddın duta eyledi.

Kimsä e dert berdn, kimsä e dova,  
Kimsäniñ hacatı hiç bolmaz rova,  
Birevniñ eyleyip hözün nabina,  
Goluna a açdan asa eyledi.

Birniçäni eylöp vasılı-dövlet,  
Birniçä e berer dert ile mähnet,  
Birniçä e bernp ay ile e ret,  
Birniçäpn yardım cıda eyledi.

Peyli Mejiun diyrler, olem e ussat,  
Cahan ç gamındaya bolmadı azat,  
Näzli dilber, e it bu çarhı-nä at  
Bu garıp canıma j pa eyledi.

Mest olup yatıpdım uykuda bir tuya,  
Seii görüp, boldı halım di er üvn,  
I kñ ztdi meni mısalı mejnun,  
Geyä bir bnlbili- eyda eyledi.

Senits ı kñ meni kıldı divana,  
Gamiñdan ba alıp, gitdim her yana,  
Çıdabilmey ahır ata hem ene,



Bä yüz y it matsa hemra eyleda.

Derya a giriban ol yarı-yaran.  
Birniçe gün yerdüm at ile handan,  
Yıkılsın, yumrulsın bu çarhı-gerdai,  
Ger ül, bize niçik cepa vyleda,

Nä ehandan tartıp, girdabı-hunhar,  
Altı ay ol cayda bolduk gnriftar,  
Yalbarıp huda a, yı ladkk bisyar,  
Gün-günden halımız tsba eyleda.

Bir günü ho urup deryayı-Umman,  
Barçamız gark edip, eyledi pınhaya,  
Musahıp hemdemler çün mahı-tabaya,  
Tañrı hökmi birlen kaza eyledi.

Bir ta ta üstünda saldım ieni-zar,  
Haç kimse bolmasun u.yen deynn ef ar,  
Kısmatım um ednp yarat an jepbar  
Ya ı hemdemlerden jıda eyledya.

Üç gice, üç gündiz yı lap dovatat,  
Deryanın, içinden çıkd salamat,  
Yarat an kadirım eylöp anayat,  
Gayta ba dan canım ata eyledi.

Birniçe gün boldum gamınaan azat,  
Veliken neyläyin, hatırım ne at,  
Peleknits elinden dat ile biaat,  
Yene, ger ül, niçik cepa eyledi.

Ne e dü düm bir caduvniñ goluna,  
Va ı eyläp, saldı hicran çöl\ne,  
Men neyläyin pi anımıñ oruna,  
Göz ya ımını ganlı derya eyledi.

Va ılar içinde gezaim ah urup,  
Gözlerimii ganlı ya a doldurıp,  
Bir gümmez e yetdim niçe gün yörip,  
Hassa janım gorkup, iba eyledi.

Gümmez içre gördüm bir türpe lyaian,  
Yüzüne telmirip yı ladım çendan,  
Ba ım yer e goyup, eyledim ef an,  
Rehmi gelip, ol dem do a eyledi.

Okı an do ası eyleyin eser,  
Suratım a kndi suratı-be er,  
Novazı lar enläp, ol ya ı dilber  
Meni bu gamlardan raha eyleda,

Ta t üstünde maña kıldı ı ara,  
Bozul an könlümni kıldı imarat,  
Birniçe gün sürüp ay ile e ret,  
Biziñ bilen zovkı-sapa eyledi.

Mährets iz diymi ler - jaduvniñ gızı  
Ya ılık eyleyip iberdi bizi,  
E er ayan etsem bu pınhan sözi,  
Meniñ bilen ähdi-vepa zyledi,

Andan gelip dü düm hatarlı caya,  
Gice-gündiz galdım ah bilen vaya,  
Pälim azıp, du dum ol rudapaya,  
Ba ıma külpeti-bela eyledi.

Darahtnıñ ahında ba ını üzdüm,  
Ba ın üzüp, cähenname yetnrdim,  
Barıp rudapaynıñ barçasın gırdım,  
Hasrat bilen olar kaza eyledi.

Andan soñ merdana bilimn ba lap,  
Birniçe gün yördüm seni sora lap,  
Berzeññiler tutup golumnı ba lap,  
Her biri müñ dürli jepa eyledi.

Sıdk ile yapı ıp, eyledim ıhlas,  
Pirim ahı-merdan eyledi halas,  
Yene medet eylöp Hızr ile Ilyas,  
Gay ıdan, hasratdan seva eyledi.

Berzeññiden kaçıp, girdim derya a,  
Gaytadan özümni saldım sövda a,  
Gnce-gündiz yı lap kadır huda a,  
Gör ül, niçnk kısmat huda eyledi.

Birniçe gün gitdim deryada akıp,  
Ayrılık oduna ba rımnı yakıp,  
Gark etdi tupanlar ba ıma çıkıp,  
Yene bir uru ı-derya eyledi.  
Deryanıñ içinde bir a aç gördüm,  
Gör en zaman hursant bolup oturdım,

Barıp ol a açnın üstüne mündüm,  
Hassa canım ükür-sena eyledi.

Gayta ba dan tapdım ölümden iyejat,  
ı layıp, huda a kıldım mınaj.a ,  
Ecabet eyleyip kazıyıl-hacat,  
Lutf edip, hacatım rova eyleda,

Üç gije, üç gündiz yı lap cepyadaa,  
Ol a aç üstünde eyledim mes en,  
Nä ehaidan bir gu inip hovadan,  
Kast edip, janıma jepa zyledi.

Ol gu yaun payından tutdum messzna,  
Ol dem meni alıp çıkdı asmana,  
Menvd üçnn yuz tutuban rahmava,  
Melayikler hamdu-sena eyledi.

Meni ol gu göteriban getirdi,  
Pervaz edip a yanına yetirdi,  
Meniñ bltmez i lerimi bitirdi,  
Bizni bu gamlardan raha eyledm.

Ol gu iuts adıı bu halkı-jalan  
Hem Sımru diymi ler, hem ahı-mur an,  
Küvhs-Kap üstünde eylemi iyekan,  
Meiik bilen ehdi-beja eyledi.

Sımru uñ hakkında ya ılık kılıım,  
Tay k bilen ajdarhanı öldürdim,  
Kast edip, du manıñ ba ını çaidım,

Mennn bilen ähln-beja eyledya.

Köksümi çäk edip, gailar yı lyadım,  
Kesnp-kes , gara bya ri^; duzladım,  
Birin-biriya arzı-halım sözledim,  
Rehmv gelip, biz e ni a eyledi,

Çıdabilmäi ahır meni göterdi,  
Ce çekip, deryalardan ötürdi,  
Kırk gün uçup, bu meizil e yetirdya,  
Meppa üçnn janın pida vyledk’,

Köp jepalar çekip, ba iña girdim,  
Ba ban bolup, al.ma-narını tyardim,  
ukür alla, yene cemalın gördüm,  
Tanrı sizni biz e a a eyledi.

Belalardai gaçıp, dü düm bela a,  
Her zaman uçradım sansız cepa a,  
Gulak sal, dilberim, ü bu sevda a,  
Bize bu kısmatnı huda eyledi.

Sep-sen Senubernin. vepalı yarı,  
Satsa pida bolsun canı, efkarı,  
Muhtaeyer eylesem ü bü defteri,  
Bul bivepa kim e vepa eyledi.

Elkıssa, bu sözden soñ Melnke aytdı kim: «Ey Senuber, ol saña ya ılık kıl an  
bolsa, anı alıp gel, biz hem gereli» dny-di. Senuber yarınıñ kötslunn avlap, o ol va tda  
bu söznn diyd

Kamar yüzli, eker sözli dplaberim,

Sendei öz e sever yar yok meniñ;  
Täze gülüstanım, mahı-enverim,  
Hasratından hiç kararım yok menin.

Seni görsem bolar hassa keñlum at,  
Cahaiñ gamındai bolur men azat,  
Nezaket ba ında kamatı em at,  
Senden gayrı aü n-tarım yok me ç,

Näzli dilber, sen-sen vspalı canan,  
Yüzüñni görmü em, galmı am hayran  
irnn canım bolsun yolutsda gurban, '  
Leblerits dek eksr barım yok me ç.

Satsa ppda bolsun bu nrnn j.anım,  
Bir zamaya görmesem çıkar pı aım,  
Sen-sen täci-serim, ruhi-rovanım,  
Senden gayrı delezarım yok ie ç.

Senuberniñ yarı gül yüzli dilber,  
Saña pıda bolsun hüyru-periler,  
I kında köymü em mnsım semepder,  
Senden yez e gül üzarım yok menin.

Elkissa, bu sözden son ol cay a du düler. Senuber barıp, Mähreñ izni Gül perizatn ç ga ı a alıp geldi. Gul peri Mähreñ-giz birle ta t üstunde olturdılar. Erse, Senuber buları gari ve tovsıf kılıp, aların. aına bir söz diydi:

ki dilber ta t üstunde oturmı ,  
Husnı meizär bir dövletli humli;  
ki mahnı hak miyesser eylemi ,  
Biri Gune menzär, birisi Aya,

Birisiniñ bardır murassa täjya,  
Husnı alur aydan, günden hırajı,  
Birasinyañ älem bolmu iätäjya,  
Sutem eylöp, meni saldı belaya.

Birisi melekdir, birisi rıevan,  
Birisiniñ husnı çün mahı-taban,  
Biriniñ kamatı servi-huraman,  
Bnri o ar gı açıl an ra naya.

Birisinnñ leblerinin balı bar,  
Ak yuzunde go a-go a halı bar,  
Birisiniñ bakcasının narı bar,  
Gözi menzär bir nerkesi- ählaya.

ka dilber bir-birine ga kakıp,  
Ba rım kebab eylöp, canımnı yakıp,  
Senuber alarıñ husnuna bakıp,  
O amı am bir bilbili- eydaya,

Elkıssa, andan soñ Çın velayatı a azm etdiler. Nä äh Senu berpid gözi e deryayı-hunhar göründi. Coraları yadı a du di. .O ol va tda yı lap ayt an sezüniñ beyanı bu turur:

Ey yaranlar, gahba pelek,  
Gör, niçik kıbap eyledi;  
Ovval edip adı-horram,  
Ahırı harap eyledn.

Kim e berip renji-mähnet,  
Ba ma ya dırıp-kulpet,

Kim e beryap täji-dövlet,  
ç enin eraa eyledi.

Men kayan barayın dada,  
Hassa canım yakıp oda,  
yre im dolupdır duda,  
Ba rımın kebab eyledi.

Sövdalar gitmez serimden,  
Kararım gitdi elimden.  
Ayrılıp dostı-yarımdan,  
Çe mimni purab eyledi.

Senuber diyr, bul ne gov a,  
Ba ımıza saldı sövda,  
Ey yaranlar, panı dünyä  
Kimse e vepa eyledi.

Elkissa, bu sözden son. Senuber: «Çın-Maçın yurduna ne yüz birlen barur men, be yüz yn it hemrahım bar erdi, men sebäpli barçası gark boldular. E er özüm تنها barsam, joralarımın ata-enelern görüp, matamı zıyada bolur, perzentlerini menden sorasalra, ne jovap berur men, alarnvd yüzi e niçik garar mei» diydi. Son. deryanıtı yakası a dü üp, bu sırnı atası a nama kı-l , bir söz dnydi:

Mundan barsai ahı-Hur it yanına,  
O ol mähriOanıtı g-yeldi diy ey sen;  
Keyüp, yanıp ayrıalı ın. oduna,  
Halı-peri anık geldi diy ey sen,  
Yusupnı a ası çah a ta ladı,  
Yakup o lı üçin ganlar yı ladı,  
Allahım gayıbın hâzir eyledi,  
Aza an kervenik geldi diy ey sen.



A ık bolup, sınasına da urup,  
Pervana dey ı k oduna ba urup,  
Pelekniñ golundan cepalar görüp,  
Gözleri giryanın, geldi diy ey sen.

Her iz gutulmadım beladan kaçıp,  
Niçe yıllar gezdim j.anımdan geçip,  
Ahır mähnetnin, erabın içip,  
Çäki-giribanıñ geldi diy ey sen.

Senuber dl yor, gamlı gulun. adıka,  
Bir sözüm bar, diyrem könül adına,  
Yiçe yıllar yaııp ı kın oluna,  
Bir eziz mıhmanıñ geldi diy ey sea.

Elkıssa, andan son bu namanı bir pernniñ golı a berli, Ol peri namapı phı-  
Hur ıtıp hızmatı a alıp bardı. Erse, ahı-Hur ıt ol hatnı okap, bihu bolup yıkıldı, suyu  
hu ı a geldi. O ol va t huda a ükür kılıp, bnr sez diydi

ükür haknın der ähine,  
Maksudımız hasıl oldı;  
Uçup giden devlet gu ı,  
Gan a ba dai vasıl oldı.

Geterildi hpcran ebn,  
Tapıldı kötslüm matlabn,  
Çıkdı ba tımnıñ kövkebi,  
Yeiye bedri-komil oldı.

E idndler ahı-zar ,

Guvaniñlar dostı-yarım,  
Rusıyadır rakıplarım,  
Hasrat çekip, bidvl oldu.

Gelip, barça detsnm-du um,  
Guvaniñ, kovum-garda ım,  
Bülbil bolup, kötsül gu um  
Ol gül ene mayıl oldu.

Hur it aydar, budur zarım,  
Açıldı ba tım, gülzarım,  
ükür, yene bu gözlerim  
Cemalına dahil oldu.

Elkıssa, apdan son Hur it a cemı ı umaralarını yıplp, le erleri birlen rovanç boldı. Niçe gün yol yörip barur erdi-ler. Erse, Senuber hem atasını, aldı a pi vaz çıkıp geldi. a Hur it o lunıñ cealını görüp, omı gucaklap alıp, mesti-•biı tıyar bolup yıkıldı. Senuber hel atası ç a u ıpda bi-hu ç bolup eryai. Jyemı ı-halayıklar azadanı gerüp, adımai boldı.knr. kisinin yüzi e gülap suvını urup bidar kıldılar, Soñ Senuber atasından il-halkını sorap, bu saznn dpydi;

Çın-Maçın ähryayadeya gelen  
Habar beran, biziñ japlar amanmı?  
Sulepman dövletli, s ender tillim,  
Yurt sora añ be u-hanlar amanmı?

Sakınıñ golundan badalar iç en,  
Yev günü mest bolup, serinden geç en,  
Meydan içre gılıcından gai saç aa  
Bedev atlı ıovjuvanlar amanmı?

Hiç röv en bolmayın, söndi çıra ım,  
Ah ursam sınamdan ayrılmas da ım,  
Eyesie galandır ba ı-çarba ım,  
Ter açıl ai gülustanlar amanı?

Mansur kibi meni dara çekdiler,  
Ibrayım Halıl dek nara atdılar,  
Melayık suratlı kazı, müftüler,  
Eflatun dek nüktedanlar amanmı?

Senuber di f, beyle boldı kısımatım,  
Hiç ba ımdan gitmez derdi-mähnetim,  
Çın ährinde täci-ta tım, dövletim,  
Yakutlı, gövherli kenler amanmı?

Elkıssa, apdan soñ Hur ıt a ol yerde üç gice-gündiz toE berdi. Soñ Senubep v  
garap: «Ey perzent, ähri-Çın a baral , hemmeler siz e pitizardırlar» diydi. Senuber bu  
sözni e idip, zar-zar yı lap, «Men ne yüz birlen barayın» dnyip, bir söz diydia

Çın-Maçın ährine niçik barayıtt,  
Mende adı-horram köñül bolmasa  
Hemdemler yüzüne niçik garayın,  
Gülüp sözlemä e tilim bolmasa,  
Her günüm bolupdır bir aydan beter,  
Gnce-gündiz yı lap ovkatım yeter,  
Özümnin bul derde köy enim yeter,  
Kä ki, ilden maaa hıcıl bolmasa.

Meniñ bñlen git en ol yarı-yaran,  
Barçasın gark etdi deryayı-Umman,  
um pelek eyledi yer bilen ye san,  
Neyleyin, özüm e yelüm bolmasa.

Alladan istedim, berdi guvancı,  
Bir yar için boldum munda yalañçı,  
Men näler çekmi em mähneti, renci,  
Neyläyii, turma a halım bolmasa1, .

Senuber diyır, näler çekdim hijranlar,  
Yakamnı çäk edip, kıldım pı anlar,  
Çın ährine niçik baray, yaranlar?  
Musahıp, dostlarım, yarım bolmasa.

Elkıssa, andan sots hemmeler bu söziya e ndyai, peri an bol-dular. Emma ol vz t  
hezreti-Hızır alay.hnesalamnın kıl an veseti Senubernia yalı a dü di. Ol aydıp erdn kn  
«Her va t seniñ ba ıñl yu il i du se ve meni yat kılsan, häzir bolur men». Senuber  
hezreti-Hızır pı amberni yat kılıp, bir söz diydi:

Hızır bplen İlyas diy en  
Merdi-meydanım gel imdi  
Hakıya pı amberi bol yan  
Kutbı-dövränım, gel imdi.

Mana yüz majera boldı,  
Yene ba tım gara boldı,  
Ruzu ärim sıya boldı,  
Mahı-Ken anım, gel imdya.

Hakikat erabın iç en,  
Ma rıpet bazarın aç an,  
Dünyänin behrinden geç ea  
Ulu i anım, gel imdi.

sterem Hızır -Ilyası,  
Gelin, Kova ile Kıyası,  
Mumunlerits muktadası,  
Ya ı soltanım, gel imdn.

Senuber yı lap ol zara,  
ure im bpldı set para,  
Myeni goyman intizara,  
Merhemi-canım, gel imdi.

Elkıssa, andan son. Senuberniñ sözi tamam bolmasdan burun, Hızır alayhissalam häzir boldular. Aytılar: Ey, perzent, ba« ıtsa niçik i dü di, bizni yat kıldıñ?». Senuber arzını beyan kılıp, zar-zar a lap, bir söz diydi:

Arzımni e idiñ, eziz i anım,  
mdi bu gün ömür, canı neyläyii;  
Gerekmes dünyänits genci-gövheri,  
Musahıpsız bu dövrannı neyläyii.

Sözle mä e her iz ki im bolmasa,  
Aldanma a yazu- ım bolmasa,  
Bilbil bolup, köñul ho um bol.masa,  
Ter açıl an gülüstanı neyläyin.

Yanımda bar idi bä yüz mähremim,  
Gark oldı bu cayda barça hemdemim,  
Olar üçin täze boldı matamım,  
Dostı-yarsız bu cahannı neyloyin.  
Ovvala a ıklık köyüne dü düm,  
Niçe yıl jıdalık oduna bi dim,  
Gayta ba dan bu sövda a ula dım,  
Ay ı-e ret, hanımannı neyläyin.

Senuber diyir, bu gün derdim goz aldı,  
Cıdalık hasratı cana ot saldı,  
Barça dostı-yarım telmprip galdı,  
mdi beyle yemri, canı neyloyits,

Elkıssa, bu sözden soñ hezreti-Hızır alayhissalam cana« maznı dü ep, nki reka at namazı-hacatnı okıp, ruy becanıbı» -kıbla olturıp yı ladılar. Aytdılar kim: «Ey perzent, sen do a kıl ıl, ien omin diy ey men, ayat huday ta ala mehribanlıts kıl ay. Senuber huda a mınacat kılıp, yevlüyâ-pı amberdea ıedet dilâp, bir söz diydi:

Älemni yarat an kadir allahım,  
Sen özün yeti il, goyma bu zara;  
Bir ası gulun men, kepdür günähii,  
Mu ilim asaa at, goyma bu zara.

Ovvalan rahman-errahımdır adıñ,  
Sana yetmek olmaz, gadımdır zatı,  
Behakgı-horma ı ol zatı-pzkiñ,  
Mü ilim asan et, goyma bu zara1.

Kerbela de tipde galmı am ehpt,  
Bir mis in geda men, kılma näumit,  
Behakgı-kelamıñ - küranı-mejit,  
Mü ilpm asan et, gstma bu zara.

Behakgı-Hovvayu-hezreti-Adam,  
Ar ile kürsüsi, lovh ile galam,  
Seniñ dsr ähnnde boldı mükerrerem,  
Mü p asai zt, gonma bu zara.

Der ehiye geldim, men istäp hajat,  
Hajatım tiler meya, eylöp mınaj.at,  
Behakgı-ol tö rat, yedm semavat,  
Mü ilim asan et, goyma bu zara.

Bir hassa gulun men, i im gedalık,  
Gamın. girdabında galdım rahalık,  
Behakgı-san tutan jümle melayık  
Mü p im asan et, goyma bu zara.

Sui undan vlemni yarat an rahman,  
Meni bu arada goyma ser erdan,  
Behakgı-hormatı-zeminu-asman,  
Mü ilim asan et, goyma bu zara.

Barçanı yarat an kadırı-setdyar,  
Mıradımmı yezüñ ber il, biribar,  
Behakgı-behi ti-tahtnhel-enhar.  
Mü ilim asan et, goyma bu zara.

Gahrıñdan dovzahnı eyledin. berpa,  
Käpirlere anı eyledits mäva,  
Behakı-hormatı-jümle enbiya,  
Mü ilim asan et, goyma bu zara.

Dördülenci gökde hezreti- sa,  
Deminden murdalar bol usı guya,  
Behakgı-Cebrayıl, mesjidi-Aksa,  
Mu p asan et, goyma bu zara,

Käbäniñ sütüni hannanı-ıennan,

Halı imdan tnträr yedi gat asmai,  
Behakgı-Ibrayım Halıl-errahman,  
Mu ilyam asan et, goyma bu zara.

Immatlarnıñ pu tı-penahı bol aya,  
«Immatım» diyiban dayım yı la aa  
Bshakgı-hormatı ol pahrı-cahan,  
Mü ilim asan et, goyma bu zara.

Ebabekir, O.mar älem e sorver,  
Resulnıñ dostları -Osmanu-Haydar,  
Behakgı-hormatı cümle pı amber,  
Mü ilim asan et, goyma bu zara.

Hasan birle Husayn yeyeyyidi-älem,  
Senits der ähitsde boldı mükerrerem,  
Behakgı-hormatı Mekgeyi-a zam,  
Mü ilim asan et, goyma bu zara, I

Brayım-Halılını atdılar nara,  
ol zaman ol ata döndn gülzara,  
Behakgı-Ismayıl, Hajarı, Sara,  
Mü nlim asan et, goyma bu zara.

arıplarnıñ akar gözündsı ya ı,  
Rehi gelip, soramazlar hiç kn n,  
Behakgı-yetimler gözünin ya ı,  
Mü ilim asan et, goyma bu zara.

Der ähiñe yı lap geldim mepi-zar,  
Neumıt eyleyip, kılma ermisar,



Behakgı-Fatıma, Haydarı-kerrar,  
Mü ilim asaya zt, goyma bu zara,

Günäli beade men, i im pu eymav,  
Meni bu arada goyma ser erdan,  
Behakgı-hormatı bul ya tı jahan,  
Mü ilim asan z , goyma bu zara,

Syenubsr gulukdır, eylär mınacat,  
Nalı imdan tnträr yedi semavat,  
Barçanı yarat an kazayıl-hacat,  
Mü ilim asan et, goyma bu zara.

Elkıssa, bu sözden sod hezreti-Hızır alayhissalam bä pencelerini derya a  
saldılar... Ol deryayı-hunhar mövç uraberdı, Erse, hemme halayık yı la ıp durdular.  
Huday ta alanıñ gud-ratı birlen bä gämi mevç urup çıkdı, her gämide yüz yi it rdi.  
Erse, hemme halayıklar adıman boldular. Senuber jora-darıñ sıhhat ve salamat görüp,  
ho hal bolup, bir gazal aytdı!

ükür haknıñ der ähine,  
Ger, niçik perman eyledi;  
Kerem zyläp gullarına,  
Gaytadan adman zyledi.

Kör bolsun rakıpñ gözi,  
Melamat eylärler bizi,  
Du manlarnıts ta na sezi  
Yüre imni gan zyledi.  
Da lara urup ba ımnı,  
Näler dekdüm gözya ımnı,  
Meniñ bu mü il i imni  
Hak yezi asan eyledn.

Geliñ, barça dostı-yarım,  
Açıldı ba ım, gülzarım,  
Yüzi gara rakıplarım  
üzun yırtıp, gan eyledi.

Senuber diyır, budur zarım,  
Kerem eylöp biribarım,  
Munda gel en dostı-yarım  
Gaytadan adman enledi.

Elkıssa, andan soç Hur ıt a: «Ey perzent, huday ta ala iu ilinni asan kıldı,  
mdn Çın-Maçın velayatı a baralı» diydi. Erse, Senuber pikir kılıp durdı. O ol  
esnada Zyaver çöl-beyevandan hâzir boldı. kisi ol yerde gujakla gerü » diler. Ziver:  
«Ey vepadarım, meni yat kılmadın» diydi.

Erse, Senuber Gül birlen Mähred iznpts yanına barıp: «Ya örits, imdi Çın-Maçın  
ähri e baralıñ» diyip, bir söz diyd !

Gül yuzleri ya tı iki dilberim,  
irin tilli söver yarım, yer imdi  
em ı- ebistanım, mahı-enverim,  
Gul yüzleri sıya halım, yer imdya,

Seni görüp du düm ahı-pı ana,  
Cemalık görenler bolar divana,  
Sen dey peri gelmez ü bu kahaia,  
Ter açıl an gulüstanım, iör imdi.  
Kemana o amı ga ın hilalı,  
ekerden irindyar leblerni balı,  
Saña pida bolsun duiyenin malı,  
Näze im, zülpi-tarım, yör imdi.

öp jepalar çekip, yetdim mıradz,  
Sözle, yarım, ömrüts bolsun zıyada,  
İtimas eyleyip, gelmi em dada,  
Almalı, bossanlı narım, yör imdi.

Senuber diyır, budur ahı-pı anım,  
Sañ pida bolsun bu irin janı,  
Sen-sen täjnserim, ruhı-rovaam,  
Aklım-hu um, ı tıyarım, yvr nıdı.

Elkıssa, bu sözden soñ Gul peri ve Mähreñ iz Çın ehrya e rovana boldular, Birnçe gün yol yyarnp. täher e barıp girdiler, Hur it a Çın ährini ayin ba lap, kırç gice-gündiz yuy-to ma a berip, garıplar a köp hayır-ıhsan kıldı. ol va t ulama, umara ve kazııarpı cem kılıp, Gül perizatnı Senuber e nika» lap berdiler ve iki gülni bir-biri e go dular. Senuberi-elom-ke nde yarınıñ vaslı a yetip, lebi-mövzunından çendan posalar alıp... mıradı a yetip, bir sez diydi:

Ey yaranlar, musulmanlar,  
Devlet bize zahır ollı.  
Önki be leru-soltanlço  
Hızmatıda häznu oldı.,

Näler çekmi em käyi i,  
Akızıp gözümnden ya ı,  
Ahır gelip dövlet gu ı  
Ba ım üzre çadır oldı.  
Çıkdı devletnin ahtarı,  
Yazıldı gamım defteri,  
Älem ç genji-gevheri  
Hazınada häzir oldı,

Bnrisidnr taze gulüm,  
Bnrisi saçı gunbülüm,  
Yarnı görüp, hassa könlüm  
Cemalına mahır oldu,

Sepuber gelipdir dada,  
Sözün kep kılma ziyada,  
Yalançı panı dünyäde  
Zamapayı-ahır oldu.

Elkıssa, azada Senuber birlen Gül perizat mırat-maksadı. ga yetdiler ve Mähreñ izni hem vezirniñ o lı a nnka kılıp ber« diler. Olar hem mırat-maksadı a yetdiler. Dostlar at boldı, du manlar mat, ılahı cümleyi- matı-Muhammetni ırat-makvadı a yetir il, hususan hanende, enevende ve nevisendeni...

Dırda bularnın anına eydayı bir gazal diyda;

Ey yaranlar musulmanlar,  
Maksada yetdi dünyäde;  
Çekip kep jövri-jepalar,  
Gam-gussa yuvtdı dünyode.

Söver yar diyip, zarın a lap,  
üre in gam birlen da lap,  
Çölde va ıdan sora lap,  
Yar derdin çekdi dünyäde,

Leylv - Mejnun diyrler a ık,  
Galdılar gamda ula ık,  
irin hem Perhada ma uk,  
Gezya ın dökdi dünyede.

Züleyha Yusup a dilber,  
Tamam boyı mu ki- anbar  
Yalançıda Gul - Senuber  
Yarına yetdi dünyäde,

eydayı diyr, dünyä yalan,  
I k yoluda cepa görei,  
Ahır zovkı-sapa süren  
Mumünler ötdi dünyäde,

Elkıssa, andan son Senuber maksadına yetdi, ılahı hemme mumünleri mıradına  
yet ürsin

**EYDAYÎ**  
**GÜL VE SENUBER**

Haberi rivayet edenler ve eselerleri bize aktaranlar ve bu güzel, kadim destanı, gülistanı bize ula tıranlar, söz harmanından ba akları toplayan yazarlar ve airler, her kim sözü söze ba lasa, gönlündeki tasayı ve üzerindeki yükü eksiltir, ferah bulur. Ve raviler öyle rivayet ederler ki, Çin ehrinde bir padi ah var idi. Hur it ah adında. Onun bir o lu var idi, ehzade Senuber adlı, çok zeki ve güzel yüzlü idi. Güzel nuru güne e dahi ı ık verirdi. Padi ah da o lunu bir saat görmezse takatten dü er, iyice sıkılırdı.

Elkıssa, ehzade yedi ya ına geldi. Bundan sonra onu okula gönderdiler. On iki ya ına kadar tüm ilimlerden söz sahibi oldu. Günlerin birinde padi ah o lunu yanına ça ırıp öyle dedi:

- Ey o lum, yedi ya ından imdiye kadar kitap ilimlerini ö rendin – bundan sonra harp, sava ilmini ö ren, dedi. ehzade bundan sonra on dört ya ına kadar bütün harp ilimlerinde söz sahibi oldu. Elkıssa, bundan sonra padi ah o luna kırk güzel nazenin verip, ho bahçeyi dola maya gönderdi. Fakat ehzade kırk güzelle beraber rem bahçesine gider ve orada ay i rete dalardı.

Bir ak am ehzade taht üstünde uyuya kalır. Rüyasında gördü ki bir perizad nazenin güllerin arasında dola makta. ehzade onu gördü ünde halden dü er, takati kalmaz ve yere yı ılır. Belirli zaman sonra da kendine gelir. Bakti ki, perizâd ehzadenin ba mını kendi dizleri üstüne almı , boynunda miski u anber tutuyordu. Elkıssa, ehzade buna çok sevinir ve ak kollarını Gül perizâdın boynuna salar ve onun gül yüzünden ve yanaklarından nice buseleri alıp:

- Ey nazenin, nerelisin sen, hangi bostanın gülüsün, hangi gülzârın bülbülü ve hangi yüksek yuvadan pervaz kılıp, nereye konarsın? – dedi.

Gül:

- ehri ebistan'danım ben, Ferruh ahın kızımı – dedi i gibi, Senuber'ın gönlünde sevgi ate i alevlenmeye ba ladı ve gazelini okumaya durdu, Gül perizâd da nazla ona cevap verdi.

Senuber – Bir lâçin bakı lım, Cebrail ferlim,

Taze nevcivanım, nerelisin sen?

emsi kamer yüzlüm, zülfü anberlim,

Gözleri mestanım, nerelisin sen?

- Perizad – Beni sorsan, perilerin ahıyım,  
Aslım ehri ebistanlıyım;  
Bilsen güzellik ehlinin mahıyım,  
Kı ı olmayan gülistandanım ben.
- Senuber – Ba ına giymi sin murassa tacı,  
Gören a ık olur; hüsnün muhtacı,  
Dünya iyilerden alır sen pacı,  
Gamzesi peykanım nerelisin sen?
- Perizad – A ıkların yeme i - melâmet a ı,  
Seylab dek akıtma gözünden ya ı,  
Meskenim gül endir, çe meler ba ı,  
Beni sorsan, o mekândan olurum.
- Senuber – Hıtayı<sup>131</sup> parma ını bayayıp kana,  
Zeref an zülfüne sürmü sün ana,  
Yusuf gibi beni attın zindana,  
Züleha ni anım, nerelisin sen?
- Perizad – Yakub gibi buldum seni arayıp,  
Hasretinden beski sen beni da lap,  
Gelmi em bu a kın mataın ba lap,  
Bir tutiyim, eker baldan olurum.
- Senuber – Hançer çekip ba rımı kana buladın,  
Kızıl yüzümü zaferan dek soldurdun,  
Gamze ile, nazlı dilber, öldürdün,  
Keremli sultanım, nerelisin sen?

---

<sup>131</sup>Hıtayı: ncecik, güzel.

- Perizad – Uzra'nın hemdemi, deryada mahı,  
Alemi yandırdı Vamık'ın ahı,  
Aslımı sorsan – periler ahı,  
Yakutlu, mercanlı yerdenim ben.
- Senuber – Gözlerin nergistir, kametin tubiu,  
Nazlı dilber, sen sen cihan mahubuu,  
Nice yıllık yoldur menzilin hubu,  
Söyle, taze gülüm, nerelisin sen?
- Perizad - Periler ahıyım, yoktur benzerim,  
A ikar eylesem sırr u pinhanım,  
Üç yüz yıllık yoldur benim mekanım,  
Bilsen, ehr-i ebistan'danım ben.
- Senuber - ah Hur it o luyum, adım Senuber,  
Hasretinden hasta gönlüm mukedder,  
Melaike suretli, gül yüzlü dilber,  
Do ru söyle, gülüm, nerelisin sen?
- Perizad - ah Ferruh kızıyım, adımız Gül'dür,  
Gamımdan periler eyda bülbüldür,  
Ta ölünceye kadar ikrarım budur,  
Anlayacak olursan, o mekandanım ben.

Elkıssa, daha sonra peri ehzadenin eline koklaması için bir çiçek tutturdu. ehzade o çiçe i aldı ve koklayınca da kendinden geçti. Bir süre sonra kendine geldi. Bir de baktı ki, gördükleri bir rüya imi , kar ısında da kimse yok. Orada ehzade yarini hatırlayıp, bir çift söz söyledi:



Gamzesi can alıp giden perizad,  
Kadem vurup, yana yana gel imdi;  
Giydi i kırmızı, gözleri cellad,  
Hançer çekip, bu kurbana gel imdi.

Belkıs'ın hicrinde yandı Süleyman,  
Yakub o lu için didesi giryan,  
Sade bir neferim, yolunda hayran,  
Kulak verip, bu efgana gel imdi.

irin diye çok cefalar çekti Ferhat,  
By faniden geçti o zar u nâ âd,  
Mestane güzelim kameti em ad,  
Merhamet et, biçareye gel imdi.

Mecnun a ık olup gezerdi hayran,  
Leyla'nın a kında a ladı çendan,  
Acıyıver halime, ey ahı huban,  
Tuti gibi bu dessana gel imdi.

Seypelmelek gezdi nice yıl a layıp,  
Bedı 'ın<sup>132</sup> yadında ba rını pareleyip,  
Süslenmi beline kemerler ba layıp,  
Ellerini boyayıp kana gel imdi.

Mahmut'u yandırdı mehve gulamı,  
Hemdemin efkarı mevlevi Cami,  
Gözümün nuru, gönlümün sururu,

---

<sup>132</sup> Bedı : Bedigülcemal, eski destanların kahramanlarından. Ma rupı'nın destanında Medhalcemal adında gelir. (a.n.)

Salına salına yana gel imdi.

Misk u anberlim, kaddi kametim,  
Gamzesi can alan, gözleri zalim,  
Senuber hemdemi vefalı yârim,  
Merhamet eyleyip, virana gel imdi.

Elkıssa, bu sözlerden sonra ehzade iyice halden dü üp Hancer'in odasına vardı ve gövdesini yere yaslayarak uzandı. Bundan sonra yakın arkadaşları bu durumu ö renip hal hatır sormaya geldilerse de onlarla konu madı. Ancak onların arasında yakın dostu, vezirin o lu var idi, Ziver adında. O gelip, ehzadeden hal hatırını sorar ve birkeç söz söyler:

Süleyman devletlim, skender ferlim,  
Söyle, peri an halin, ne oldu?  
Sultanlar bakı lı, zerli kekli im,  
Ru en kılıver, by hicranın ne oldu?

Elif gibi kametin yay dek bürülmü ,  
Cemalinin nuru güne dek tutulmu ,  
Ah u nâlânın fer ten ar a yükselmi ,  
Do ruyu söyle, bu efganın ne oldu?

Kenganlı Yusuf'un hicrinde Yakub,  
A lamadı senin kadar ey taze mahub,  
Hasretinde a lar hub ile nahub,  
Söyle, gözden akan kanın ne oldu?  
Gözlerini kanlı ya la doldurma,  
Kahruba gibi gül yüzünü soldurma,  
Dost a ladıp, dü manını güldürme,  
Bitmez hasretli canın ne oldu?

Gül enin dolmu tur hazan badına,  
Bir sözüme kulak ver gönül adına,  
Yeti iver sen, Ziver kulun dadına,  
Söyle, ah u feryadım, ne oldu?

Elkissa, ehzade hiç bir ey söylemiyordu, cevap vermeden yana de ildi. Arkada ları ve yakınları dad u feryat edip durumu padi aha ilettiler. Padi ahı derin bir hü zün kapladı, ileri gelenleri ve falcıları topladı. Falcılar ve öngörüde bulunanlar “Bir güzelin a kı yakmı , a k hasreti sata mı . Duası makbül birine okutulursa bizce geçer” dediler.

Fakat gel gör ki, bu konuda ilgili kim varsa hepsine ba vuruldu, ancak sonuçlar bo una kaldı, ehzadenin sa lı ı eski haline gelmedi. Sonunda padi ah dedi ki: “Kim ehzadeyi konu turabilirse ona yedi sir<sup>133</sup> a ırlı ında altın ödül verece im.” O vakit Gü lendam adında bir hizmetçi geldi ve dedi ki: “Ey ehzade, gönlün henr ne istediye bana söyle, Allah izin verirse onu sana yetirece im.” ehzade babasının yanına varıp, tüm gördüklerinin tek tek beyan etti:

Bir sözü m var benim, a alar, be ler,  
Rüyamda gördüm ben bir semen zerli;  
Elif dek kametli, gül yü zlü dilber,  
Onun a kı ile oldum hasretli.

Kirpikleri güzel gelmi çe m i mestine,  
Kanlarımı akıtıp, kına çekmi koluna,  
Gördü ü mde erkim gitti ten bedenine,  
Güzel görünümlü, ahin kanatlı.

Dilber bize eyler, imdi i aret,  
Bozulmu gönlümü kıldı imaret,

---

<sup>133</sup> Sir: 1) sarımsak. 2) tok. 3) a ırlık birimi 74.242 gr.

Gözleri can alır, gamzesi afet,  
Zülfü zeref anlı, misk i anberli.

Bir peri göründü irin email,  
Gördü ümde aklım olmu tur zail,  
Onun hasretine dayanmak mü kül,  
Murassa kemerli, zülfü gevherli.

Gamzesi ile bazan yan bakar,  
Her bakı ında gönlümü yakar,  
Ruhum pervaz edip, bedenden çıkar,  
Bir karınca misali, misk-i Çin terli.

Bir gül verip, dilber kıldı mestane,  
Sürahi omuzlu, dürr-i yegane,  
Üç yüz yıl ahd edip, verdi emare,  
Bir gonca dudaklı, irin ekerli.

Kelama yüz tuttu, nikabını açıp,  
Tuti dek konu tu, ekerler verip,  
“Senuber!” diye geldi, sinesini açıp,  
Hümayun bakı lı, ke kül ü zerli.

Elkıssa, padi ah tüm bunları dikkatlice dinledikten sonra, ulema, umera ve ileri gelenleri bakar ve:

Bu konuda sizler neyi tavsiye ediyorsunuz? – dedi.

leri gelenler de:

Ey cihanın ve gönüllerimizin sultanı, e er onun kastetti i bir melek veya peri ise ve ona ancak üç yılda ula ılabiliyorsa, bunun çaresi yoktur – dediler. Nitekim, daha sonra da dediler ki:

Dünyanın her tarafına adam gönderin, güzel yüzlü dilber gördüklerinde onu buraya getirtin ve o lunuza verin – dediler.

Sonra babası Senuber'e:

Ey benim gül yüzlüm, ci erbendim, aziz o lum, ki i hiç rüyasında gördü üne talip olur mu? Gel bu sevdadan vazgeç. Dünyanın her tarafına adam gönderip, gördükleri ve getirdikleri tüm güzelleri sana vereyim - dedi. Senuber zarın zarın a ladı ve babasından izin isteyip unları söyledi:

Bir izin isteriz, adalet ahı,  
Tekrar dirilsin paredar gönlüm;  
Candan seversiniz Kadir Allahı,  
Sözünden dönmesin yıpranmı gönlüm.

Gözümün alnından gitmez o dilber,  
Canımın afeti, gamzeli kafir,  
Laçın dek silkelenip, ahine benzer,  
Ta ar ve mevc eder o kırık gönlüm.

Beni alıkoymayın imdi bu yoldan,  
Yüzümü çevirmeyin, o kıblegahtan,  
sterim visalini Kadir Allah'tan,  
Rahat etmez ula mayınca o yare gönlüm.

Mansur gibi kuru dara acına asmayın,  
brahim Halil gibi ate e atmayın,  
Yusuf gibi yüz pazarda satmayın,  
Hiç karar eylemez yaralı gönlüm.

Bir kimseyi vursa a kın havası,  
Sultanlar kesilir onun kölesi,  
Gökten iner Hakk'ın binler belası,

Yakıp kavurur o zaman biçare gönlüm.

A ıklar el sürmez dünya malına,  
Kimisi kan a lar yaksulların haline,  
Nur çehrendeki iki çift benine,  
Açılır gonce dek bin pare gönlüm.

Karanlık olmu tur aydınlık dünyam,  
Hasretinden yandı bu hasta canım,  
İtimas eyliyor gül yüzlü hanım,  
Senuber der, gitti o yare gönlüm.

Elkıssa, bundan sonra babası zarin zarin a layıp ne kadar nasihat ettiyse de o lu kabul etmedi. Sonunda çaresiz olarak, “Seni Allah’a ısmarladık” diyerek izin verdi ve öyle beyan etti:

Neyleyim, canım evladım, her eye kar ı koruduk seni,  
Can içinde canım gibi bedenimde can kıldım seni,  
Naz ile el üstünde terbiyeleyip, özgür bıraktım seni,  
Git, canım o lum, Allah’a ısmarladım seni<sup>134</sup>.

Ta uzaktan görsem seni, canım bedenim sızlar,  
Geceleri uyuyamam, yılan ci erlerimi sokar,  
Hak a ıklar birbirine irin canını ba ı lar,  
Git, canım o lum, Allah’a ısmarladım seni.

Gül gibi ömrümde bahar gülüstanım sen idin,  
Çok de erli altınım, eker tadım sen idin,  
Tüm efkarım, dü üncem, rahat canım sen idin,

---

<sup>134</sup> Bu bendi devletimizin ünlü arkıcısı, türkücüsü A amırat Yagmırov söylemekte.

Git, canım o lum, Allah'a ısmarladım seni.

Ben nasıl dayanırım yoklu una, ey, canım o ul,  
Tam gönlümle yakarıyor, dualarım olsun kabul,  
Her zaman olsun Rabbim hem yardımcın Resul,  
Git, canım o lum, Allah'a ısmarladım seni.

Sen gider sen yol alıp, eyleyip beni mest i harap,  
Hasretinde bu gönlüm kan dolar, ci erim kebab,  
Ayrılı ından imdi a larım ben, ki yoktur bende tap<sup>135</sup>,  
Git, canım o lum, Allah'a ısmarladım seni.

Ben ki Hur it'im, acep yok, ah u efgan eylesem,  
Her zaman yadında ben yaka yırtıp ah vursam,  
Her pendimi almasan, e er ci erimi kan eylesem,  
Git, canım o lum, Allah'a ısmarladım seni.

Elkissa, daha sonra Senuber ehirdе bulunan büyük küçük herkesle vedala ıp  
helalla ır ve yola koyulur. Arkada ları:

Ey cihanın nuru, biz de seninle gelece iz – derler. Senuber:

Ey dostlar, sizlere yurt, bana da yol kutlu olsun – diyerek gazeller okudu,  
öyle ki:

Kar ımda aya benzeyip,  
Duran canlar, ho ça kalın;  
Paraleyip, ci er tuzlayıp,  
Gelen canlar, ho ça kalın.  
Meclisinde eli sazlı,  
Nalesi bülbül ovazlı,  
Kırat atlı, teblebazlı,

---

<sup>135</sup>Tap: Mecal, güç.

Sırda larım, ho a kalın.

Bizim ile hemdem olan,  
Dideleri çok nem olan,  
Sırrımıza mahrem olan,  
Nüktedanlar, ho a kalın.

Babamız fele in mahı,  
Be ler yurdunun ahı,  
Kimsesizlerin penahı,  
Be u hanlar, ho a kalın.

Kötü günde Rüstem gibi,  
Gül yüzlü, cesur yürekli,  
Mızra ı zerrin ipekli,  
Hunef anlar<sup>136</sup>, ho a kalın.

Meclisinde dürler yayan,  
Marifet pazarını kuran,  
Hakikat erabını içen,  
Ey yarenler, ho a kalın.

Hakkın kelamını bilenler,  
Kur'an hafızı olanlar,  
Kara ci erini kan kılanlar,  
Dür-ef ânlar, ho a kalın.

Ba a gelmi a k havası,  
Dilimden dü mez senası,  
Çin ehrinin dehası,

---

<sup>136</sup>Hunef an: Kan a lıyan, kan döken.



Hub suretler, ho a kalın.

Senuber der, vefadarım,  
itenler ah u zarım,  
Tüm gelen dost u yarım,  
Mihribanlar, ho a kalın.

Elkıssa, bu sözlerden sonra Senuber Çin ehirinden çıktı ve yola revan oldu. Yakın arkada larından be yüzünü yanına alıp, yola koyuldu. Nice yol geçtik sonra, nihayet Umman deryasının yanına vardılar. Be yi it beraberine yol azıklarını da alarak be gemiye yerle tiler ve yollarına devam ettiler. Deniz ortasında aniden büyük bir girdaba yakalandılar. Ve orada altı ay kaldılar. Ancak ehzadenin ço u arkada ı can verdiler. Bir seher vakti Senuber Allah'ın dergâhında zar zar a layıp, u münacatı okudu:

Kaynayıp, co vuran Umman deryası,  
Bir nazar eyleyiver miskin gedaya,  
Dü mü tür ba ıma a kın sevdası,  
Bırakma beni bunca cebr u cefaya.

Önce Adem sahiullah hakkı için,  
Ceddim Nuh nebiullah hakkı için,  
Yine Musa kelimullah hakkı için,  
Bir nazar eyleyiver miskin gedaya.

Bir garibim, hanımandan avare,  
steyip derdime bulmadım çare,  
Yarin firakında ci erim pare,  
Bir nazar eyleyiver miskin gedaya.

Bir peri u runda divane hayran,  
Ke t edip geçmi im çöl ve beyâbân,  
Sinesi biryanım, didesi giryan,  
Rahm eyle böyle bir cebr u cefaya.

Ben de bugün oldum ehli selamet,  
Ba ımda belirdi ûr-ı kıyamet,  
Sinemde suzandır ıle-i afet,  
Bir nazar eyleyiver miskin gedaya.

Halkın dergahında olan Cebrail,  
Dört melekler, biri onun Mikail,  
Birisi srafil'dir, di eri Azrail,  
Münacat eyleyin Kadir Huda'ya.

Dördünce kat gökte mescid-i Aksa,  
O makamdadır hazreti sa,  
Yüz yirmi dört bin cümle evliya,  
Münacat eyleyin Kadir Hûda'ya.

O senin meskenin revzay-ı rıdvan,  
Arkada olmu lar huri ve gılman,  
Hem yine hazreti Yusuf'u Kengan,  
Münacat eyleyin Kadir Huda'ya.

Ümitli kulum ben, i im gedalık,  
Gamın girdabında kalmı ım ba lık,  
Semavat üstünde nice melaik,  
Münacat eyleyin Kadir Huda'ya.

Be yüz yi it ile olmu um hemdem,  
Giydi i siyahdır, i leri matem,  
Herkesin babası hazreti Adem,  
Münacat eyleyin Kadir Huda'ya.

Hakk'ın peygamberi – ya Hıdır İlyas,  
Beni bu gamlardan eyleyin halas,  
Rahm eyle, tut kolumu, ya Kovus Kıyas!  
Münacat eyleyin Kadir Huda'ya.

Gönlümde var idi bir ba ka maksat,  
Dilendim, bir i imde olmadı abad,  
Allah'ın râsûlu hazreti Davud,  
Münacat eyleyin Kadir Huda'ya.

brahim Halilin o lu smail,  
Hakk'ın buyru una olmu lar kail,  
Ba ıma dü mü tür bir acep mü kül,  
Münacat eyleyin Kadir Huda'ya.

Altı ay gezdim ben burda sergerdan,  
Felek reva gördü her türlü hicran,  
Hakk'ın dostu olan ya fahri cihan,  
Münacat eyleyin Kadir Huda'ya.

Resulün bir yâri Sıddık-i ekber,  
kinci yâridir hazreti Ömer,  
Üçüncü yar – Osman, dördüncü – Haydar!  
Münacat eyleyin Kadir Huda'ya.

imdi muradımın kesilmi yeli,  
Solmaya az kalmı ömrümün gülü,  
Bu faniden geçen sayısız veli!  
Münacat eyleyin Kadir Huda'ya.

Ne kötü sevdaya bula tı ba ım,  
Hasret ile akar gözümden ya ım,  
Çin ma çin ehrindedir yakınlarım,  
Münacat eyleyin Kadir Huda'ya.

Senuber hemdemi vefalı beyler,  
Ecelin girdabı bizi çok bekler,  
Ba daki bülbüller, çölde cerenler,  
Münacat eyleyin Kadir Huda'ya.

Elkıssa, bundan sonra aniden denizde bir fırtına koptu, gemiler birbirine çarpıp param parça oldular. Senuber'in arkada ları denizde bo uldular. Ancak Senuber ve yanındaki dostu, vezirin o lu Ziver herbiri bir tahta parçasına tutunur ve kurtulurlar.

Senube tüm bu olan bitenlere hayran gözüyle bakar ve arkada larını anıp bir gazel söyler:

Ben kime söyleyiyim arz u halimi,  
Bugün bana ahirzaman olmu tur;  
Yaradan Zülcelal i it ahımı,  
Bugün bana ahirzaman olmu tur.

Canıma kastetmi derya-yı afet,  
Bundan kurtulmam yoktur selamet,

Bugün bana çoktur vehm-i kıyamet,  
Bugün bana ahirzaman olmu tur.

Yakamı yırtarak, eylesem feryat,  
Yıkılsın, büzülsün bu çark-ı ne et,  
Hayf, nevcivanlar, kameti em at,  
Bugün bana ahirzaman olmu tur.

imdi ben neyleyim bu hasta canı,  
Yusuf gibi ayrılıp, bıraktı Kengan'ı,  
Bir taraftan üzüntüsü, zor bir hicranı,  
Bugün bana ahirzaman olmu tur.

Senuber hemrası Kudretli Rahman,  
Beni bu çöllerde bırakma sergerdan,  
Evvelde eman ver, sonunda iman,  
Bugün bana ahirzaman olmu tur.

Elkissa, üç gece gündüzden sonra derya kenarına çıktılar. Ancak arkada ı Ziver orada halden dü mü , iyice bir hal olmu tu ve birkaç gün içerisinde durumu iyice kötüle ti. Senuber onun ba ını dizine yaslayarak “Durumun nasıl?” diye sordu. Ziver de a layarak, vasiyet etti, Senuber’in sorularını cevapladı:

Senuber:

Sevgili hemdemim, vefalı yârim,  
Taze nevcivanım, halin nicedir?  
Refikim, munisim, ay ım, kararım,  
Nur u didem, canım, halin nicedir?

Ziver:

Arzımı i itiver, aziz sultanım,  
Ben diyeyim, sen kula ını as imdi;  
Bir derde bula tım, yoktur devası,  
Ben ölür ben, sen bu zara kal imdi.

Senuber:

Yüzlerin ate in, gözlerin bimar,  
Nazik cildin bakır gibi bikarar,  
Yar u vefadarımı, eyleyiver izhar,  
Gözleri mestanım, halin nicedir?

Ziver:

Kulak ver fikrime – nara tutu tum,  
Daha önce yoksulluk oduna pi tim,  
Sonunda acelin damına dü tüm,  
Kurtarabilirsen, bu zindandan al imdi.

Senuber:

Sana feda olsun bu irin canım,  
Tasadduk canına, ruh u revanım,  
Sen sen dirili im, ad adümânım,  
Mihriban yârim, halin nicedir?

Ziver:

Bu halim olmu tur kötüden de er,  
Ecelin ne teri canımdan geçer,  
Ecel – bir ejderha, herkesi yutar,  
Ganimettir bu devranlar, bil imdi.

Senuber:

Evvelde anamdan do mayayaydım,  
Yoksulluk köyüne u ramayaydım,  
Seni bu hasrette görmeyeydim,  
Sıralı kervanım, halin nicedir?

Ziver:

Önceleri ben idim gamdan azade,  
Yoksulluk köyünde kaldım üftâde,

Seni görüp oldu derdim ziyade,  
Mendil alıp, göz ya ımı sil imdi.

Senuber:

Senuber der, imdi ci erim ezildi,  
Sana Hakk'tan böyle kısmet yazıldı,  
Geldi sonum, can cisimden ayrıldı,  
Kenganlı Yusuf'um, halin nicedir?

Ziver:

Ziver der, cisimim aleve tutu tu,  
Kırmızı gömle im kana boyandı,  
Canım çıkıp, ölüm vaktim yakla tı,  
Ben giderim, sen a layıp kal imdi.

Elkissa, bundan sonra Ziver hemen uracıkta canını teslim etti. Senuber, “Artık garip oldum ve yalnız kaldım” diye, gariplik halinde kendi kendine söyledikleri öyle:

Gariplik köyünde garipler gibi,  
Ben diye garip ölen Ziver'im;  
Gül yüzünü za firan dek soldurup,  
Ben diye garip ölen Ziver'im.

Ben diye anne babadan geçen,  
Kaza oklarına sinesini açan,  
Sonunda ecelin suyunu içen,  
Ben diye garip ölen Ziver'im.

Me er can alıcının geldi ini bilip,  
Etrafı gözden süzerek, bakıp,  
irin canın bedeninden ayrılıp,

Ben diye garip ölen Ziver'im.

Gül gonca gibi yakanın bendi açılmaz,  
Bülbül olup, gözde ya ın saçılmaz,  
Binler gülden bir tanesi açılmaz,  
Ben diye garip ölen Ziver'im.

irin sözler ile gönlümü aldın,  
Titreyen canıma odları saldın,  
Senuber der, sonunda veda ettin,  
Ben diye garip ölen Ziver'im.

Elkıssa, bundan sonra Senuber Ziver'in cenaze namazını kılıp defin i lemlerini tamamladı. Sonra da felekten ikayet edip, unları söyledi:

Bir perinin hasretinden,  
Gözdeki ya ım kan oldu,  
Gece gündüz firkatinden,  
Nalelerim hicran oldu.

Bizim kismet budur ba tan,  
Didemiz kanlıdır ya tan,  
Ayrılıp yakın arkada tan,  
Güzel i im aksine oldu.

Nerde bunca yar u yaren,  
Felek kıldı yerle yegsan,  
Ba ımıza ı ıklı cihan,  
Karanlık bir zindana döndü.  
Takdiri bu imi Rabbimin,  
Yeti medi ah u zarim,



Suyla doldu ruzugarım,  
Tekrardan hicrana döndü.

Senuber isteyip yolda mı,  
Akıttı gözdeki ya mı,  
Uçurdu elindeki ku unu,  
Kara ci eri kanla doldu.

Elkıssa, bundan sonra Senuber bir ormana, a açlık bir yere vardı. Bir de baktı ki, her çe it meyvalar dallarında asılı duruyor. Kumru ve tutiler bunlardan ba ka da bülbüller her türlü güzel sesleriyle güzelli e güzellik katıyorlardı. Senuber onlara yari hakkında sordu ve öyle dedi:

Gülüstan içinde gezen tutiler,  
Haber verin, bizim yari gördün mü?  
Çimenlikte öten güzel bülbüller,  
Haber verin, bizim yari gördün mü?

Bir ahin bakı lı, uzun bir boylu,  
Kolları kınalı, zaref an zülflü,  
Güzeldir, mülayımdır, melek huylu,  
Benim yari vefadarımı gördün mü?

Giysisi gülgündür, halatı kırmızı,  
ekerden irindir onun her sözü,

Aslını sorsanız bir peri kızı,

Benim yarı vefadarımı gördün mü?<sup>137</sup>

Çimende boy atan servi sünbüller,  
Taze arguvanlar, kırmızı güller,  
Ormanın ahini, keskin do anlar,  
Yeni açmı gülcagızı gördün mü?

Senuber kalmı tır burada hayran,  
Bir güzel yar diye halim peri an,  
Ba daki tavuslar, çöldeki ceren,  
Böyle yarı vefadarı gördün mü?

Elkıssa, bu sözlerden sonra güne battı. Senuber bir yönde ilerliyordu, bir baktı ki gözüne sütünler göründü, daha da güzel bir ev var idi ve orada büyük bir çınar a acını gördü. Senuber çınara çıktı oturdu.

Elkıssa, gece yarısı oldu. Bir de ne görsün, nehirden birdenbire bir öküz peyda oldu. A zında güher am çıra var idi. O güheri getirdi ve orada bulunan sütünün üstüne koydu ve otlamaya durdu. Bir de gördü ki, a açlar bir anda parladı, nurlandı. Senuber bu olanları görüp kendi kendine unları söyledi:

Dalgıç gibi çıktım bu candan geçip,  
Allaha çok ükür mücevherlere ula tım;  
Sakinin elinden al erap içtim,  
Yeniden tekrar çıkan cana yeti tim.

Bir yar diye bu çöllere yalvarıp,

---

<sup>137</sup> Bu bendin a a ıdaki gibi versiyonu da var:

Giysisi gülgündür, güzel kırmızı,  
ekerden irindir dilberim sözü,  
Aslın sorarsanız bir ahın kızı,  
Benim yarı vefadarı gördün mü?

Mihnet çekip, za firan dek sararıp,  
Sarraf idim, dürü-i nahan arayıp,  
ükür Alla, Badah an'a ula tım.

Bahtımın yıldızı yandı, saçıldı,  
Ümidimin goncası gül dek açıldı,  
Muhabbet arabı elden içildi,  
Kı açılan gülistana ula tım.

Gamın girdabında sergerdan olup,  
Ayrılık derdinden yüzlerim solup,  
Kurtulup deryadan buraya gelip,  
Yakutlu, mercanlı mahza ula tım.

Senuber, geçirme bu devranı,  
Kolundan savurma altın pinhanı,  
Hakk müyesser etmi dürr-i galtanı<sup>138</sup>,  
Bugün güzel dirah ana ula tım.

Elkıssa, bu sözlerden sonra Senuber yava ça a açtan yere indi ve ete ini güllerle, yaseminlerle doldurdu ve sonra yine de yukarı çıktı. Daha sonra elindeki bu çiçekleri teker teker güher-i eb çıra ın üstüne atmaya başladı. Güher-i eb çıra ın üstü örtüldü ve cihan bir anda karanlı a dönüverdi. Baktı ki, öküz geldi i yolu bulamıyordu ve a açları yerle bir etti. Ertesi gün ufukta güne belirince gene de geldi i nehire kendini attı. Senuber o güheri eline aldı ve buna çok sevindi, sanki bu bir Allahın mucizesi idi. Sonra da o öküze ba ı lap, bir muhammes söyledi:

Gördüm o öküz a zında bir güheri galtan,  
Kim heybetinden titreyip akar derya-yı umman,  
Zemine otlamaya çıktı o vah î hayvan,

<sup>138</sup>Dürr-i galtan: Yuvarlak dür, pahalı, de erli ta .

Ki bıraktı yer üstüne, bir dürr-i galtan,  
Bir anda karanlık geceyi gündüze çevirdi.

Fevkalade bir öküzdür, görün bu sanat-ı Cebbar,  
Da gibi cismi var onun misali gümbedi-dovvar<sup>139</sup>,  
Ki çıkarlar ahı, uzun dilli, dahanı-gar<sup>140</sup>,  
Bir nefeste eder yeryüzünü bin kere üdgar,  
Azm etti nur kılmaya her tarafı itaban.

O an yaslandım güzelce, belime ba ladım damen,  
ndim yere pervaz ile misali bülbülü-gül en,  
Topladım ete ime semen u lale-i sovsan<sup>141</sup>,  
O de erli ta üstüne yı dım gül ü harman,  
Güngüz kayboldu, geldi yerine hicran.

O gece gezen sı ırılı ile, ine -i Ka am am<sup>142</sup>,  
Yer yüzünü darma da ın eyledi bir dem,  
Yandı, kül oldu sesinden orman-ı hürrem,  
Da lar yerinden oynadı, hareketlendi o dem,  
Ki haybetinden ir u peleng oldu peri an.

Bir herze gözüm var, diyeyim misali Senuber,  
O vah î görünü ünü aleme kılayım a ikâr,  
Alem içre do du güne , her taraf oldu nur,  
Geldi i yolu buldu, o vah iy-ı Hayber,  
Deniz dibine vudru kendini, eyledi pinhan.

Elkissa, bu sözlerden sonra Senuber gevherini aldı ve kendi gönlüne “Bu ormanda durmak olmaz, sevgilimi aramaya çıkmam lâzım” diyerek unları söyledi:

<sup>139</sup>Gümbed-i dovvar: Devreden, dolanan kubbe; Gök, sema, asuman; kader, baht, talih.

<sup>140</sup>Dahan-ı gar: Da ma arasının giri kapısı, kısmı.

<sup>141</sup>Sovsan: Güzel kokulu bir çiçek adı.

<sup>142</sup>Ka am am: “Baba Ru en” destanında adı geçen padi ahın adı.

Gel, gönlüm, bu vakit vefalı yardan,  
zleyip, nicedir ni an arayayım,  
Zülfü benef eden, taze bahardan,  
Bülbül olup, gül ü handan arayayım.

A ik de il irin candan geçmeyen,  
A k odunda köyüp, yanıp pi meyen,  
Hicranın arabını kana içmeyen,  
Pervane dek em u suzan izleyeyim.

Umman gibi dolup ta ıp, co edip,  
Pervane gibi her uleye ba vurup,  
Mecnun dek, köküm üzre ta vurup,  
Mihnetli, külfetli hicran izleyeyim.

imdi azm edeyim hatarlı câydan,  
Durumunu alayım gül yüzlü aydan,  
Altın taçlı, güzel humaydan,  
Arayıp dünyadan ni an izleyeyim.

Senuber derler benim adıma,  
Allah'tan istedim gönül ho uma,  
A k elinden arz etmeye dadımı,  
Murassa kemerli sultan izleyeyim.

Elkissa, bu sözlerden sonra Senuber birkaç gün daha yol yürüdü. Yolda ilerlerken bir de gördü ki havada sonalar<sup>143</sup> uçmakta. Senuber sonalardan yârine selâm gönderdi. Selamnamesi ise öyle:

---

<sup>143</sup>Sona: Güzel bir ku , ördek.

Garkılda ıp, gökten uçan sonalar,  
Benim selamımı yare iletin siz;  
ebistan ehirine giden sonalar,  
Arz u halimi zülfü tara deyin siz.

Kurban olayım yarın kara gözüne,  
nce duda ma, irin sözüne,  
nce ka larına, taban yüzüne,  
Ben kalmı m, ah u zara deyin siz.

Ben burada kalmı m gamda, mihnette,  
Yarım orada gezer ay u i rette,  
Peri an halimden varsan, elbette,  
Kolu ter kınalı yara deyin siz.

Senuber der, kaldım yardan ayrılıp,  
Kanatlarım koptu gamdan kırılıp,  
Yatıyorum köyünde, gözlerim delmirip<sup>144</sup>,  
Arz u halimi zülfü tarlıya iletin siz.

Elkıssa, Senuber birkaç gündür yol yürüyordu. Ancak bir gece sonrası seher vakti sabah rüzgarı esti ve Senuber de yarini hatırlayıp u gazeli söyledi:

Ey, bad-ı saba, ilet o yâre selamımı,  
Güzel kamer yüzlü dildara selamımı,  
Ol beni siya, zülfü ehmara selamımı,  
Arz eyle, gidip bu dem , o yare selamımı.

O serv-i hıramanım bir uh-ı emaildir,  
Kırpikleri kastımda yüz hançer-i katlıdır,

---

<sup>144</sup>Üzgün ekilde bakmak, yana yakıla bakmak

Merhamet etmese dilber, halim pek mü kildir,  
Ba ıma bela her vakit hicranında inmi tir,  
Mestane, gidip iletin o yare selamımı.

eydayî giriftarı o ka ı kara oldum,  
Hicr ate inde her dem harap oldum,  
Gam çölünde Mecnun dek horlandım,  
Bir taze fidandım, keder ile büküldüm,  
Ey haberci, iletiver o yâre selamımı.

Ayrılı ında semender gibi oda tutu tum ben,  
Azıcık da vefa yok, tasaya bula tım ben,  
Cefake Mecnun gibi çöllerde kayboldum ben,  
Gö sümü delip her dem, kanıma bulandım ben,  
Bu ekilde gidip deyin o yâre selamımı.

Canıma cefa kılan o gamzeli dilberdir,  
Mestane kara gözü ey yarenler canım alır ,  
Ba ıma güya bin bir deh et-i mah erdir,  
Arzını beyan eden biçare Senuber' dir,  
Elbette, ula tırıverin o yâre selamımı.

Elkissa bu sözlerden sonra birkaç gün daha yürüdü. Günlerin birinde Senuberin gözüne duvarları za firanla örülmü bir büyük bahçe göründü. Senuber bunu görünce çok sevindi ve sevgilisinin mekanına geldi ini dü ündü ve bir gazel söyledi, öyle:

Gözüme cilve verir bahçeleri,  
ükür, imdi yâr mekanı göründü;  
Bülbüller uçu ur, gider kargaları,  
ükür, imdi yâr mekânı göründü.

Gezdim dola tım ben sevgilimi arayıp,  
Ayrılık ate inde ci erimi kan edip,  
Artık gam yemem, ah vurup a layıp,  
ükür, imdi yâr mekanı göründü.

Ben gelmi im arz etmeye dâdımı,  
Arayıp buldum sonunda gönül adımı,  
Hak nasip eylemi o muradımı,  
ükür, imdi yâr mekânı göründü.

Süslenmi dilberim kırmızı gülden,  
Zülfü benef eden, saçı sümbülden,  
Sordum onu eyda bülbülden,  
ükür, imdi yâr mekânı göründü.

Çin ehrinden geldim isteyip hemdem,  
Göz ya larım olmu lâlede ebnem,  
Senuber a lama, dâd edip bu dem,  
ükür, imdi yâr mekânı göründü.

Elkissa bundan sonra Senuber yava yava yürüyerek bahçeye girdi. Bahçenin ortasında altınlarla süslenmi bir taht kuruluydu. Baktı ki buna kimse dokunmamı bile. Burası bir cadı mekanıydı. Cadı uzaktan adam kokusunu aldı. Bir de baktı ki bahçede birisi dola ıyor. Yüksek sesle feryad edip dedi ki: “Ey insan, sakın”. Senuber tam yukarıya bakmı tı ki cadı elindeki bir avuç topra ı üfleyerek onun üzerine serpiverdi. Bir anda Senuber geyik ekline döndü. Bundan sonra aldı ba ına sahralara do ru ko tu. Birkaç gün yol yürüdü. Günlerden bir gün Senuber kendi haline için için a layıp, bir söz dedi:

Kadir Allah sensin benim penahım,  
Ben gibi kimseyi hayran eyleme,



Bir asi kulunum, çoktur günahım,  
Merhamet et, tut elimden, a latma.  
Günbegün elemim oldu ziyade,  
Gariplik köyünde kaldım üftâde,  
Kimseyi benim gibi fani dünyada,  
Yar yolunda zar u giryan eyleme.

Ah vururum ben, yâre ula maz ahım,  
Dilimden hiç dü mez zikri penahım,  
Hiç a ık olmadı benim gibi hayvanlar,  
Beni de bu çöllerde kimsesiz bırakma.

Ben buraya gelmi im nasibimi arayıp,  
Ayrılık hançeri ci erlerimi yırtıp,  
Kimsenin benim gibi rengini sarartıp,  
Goncayken gülünü hazan eyleme.

Ben nereye gideyim, imdi yol alıp,  
Kime derdimi açaym, gö sümü delip,  
Kimsenin ba ına böyle ey getirip,  
Senuber dek halini yaman eyleme.

Elkissa, bu sözlerden sonra birkaç gün yol geçip, bir kubbeye, türbeye vardı. Baktı ki kapıya perde asılmış ve oradan içeri girdi. Bir de gördü ki, içeride bir kız taht üstünde oturmuş, yüzünün nuru etrafa yayılıyordu. Kız geyi i gördü ve içinde ona karışık acıma duygusu belirdi. “Herhalde avcılardan kaçmış buraya gelmiş, çok telâlı görünüyor” diyerek onun önüne çeşitli yemler koydu, ne var ki o onlara bakmadı bile.

Geyi in gözlerinden katre katre yaş akmaya başladı. Melike ona dedi ki: “Ey, zavallı, ben senin derdini anlayamadım, kendin bana anlatıver”. Tam bu sırada geyik Allah’ın emri ile insan diliyle konuşmaya başladı ve zar zar alayarak şu gazeli söyledi:

Kamer yüzlü, hilal ka lı perizâd,  
Çaki-giribanam<sup>145</sup> garip yerlerde;  
Giydi i - kırmızı, kameti em âd,  
Peri an haldeyim garip yerlerde.

Kimse yarinden uzak dü mesin,  
Benim gibi kara bahtlı olmasın,  
Yar köyünde yanıp, eda olmasın,  
Didesi giryanım garip yerkerde.

Her günüm kötüden kötüye gider,  
Gece gündüz a layıp, ovkatım geçer,  
Ayrılı ın acısı canımdan geçer,  
Bir ci eri biryanım garip yerlerde.

Kahpe felek soktu hatarlı caya,  
Beni duçar kıldı sayısız belaya,  
Münacat eyleyip Kadir Allah'a,  
Kaybolmu kervanım yad ellerde.

Senuber der, Hur it ahın o luyum,  
Bir yar u runa sineleri zorlarım,  
Bir cadı kolunda bendi ba lıyım,  
Serke te insanım garip yerlerde<sup>146</sup>

Elkissa bu sözlerden sonra o merhamete geldi. Kızın adına Mahrengiz derlerdi. Mahrengiz cadının kızıydı ve burası da onun mekaanıydı. O bir avuç toprak aldı da üfleyerek Senuber'in üzerine serpti. O anda Senuber eski, adam ekline dönüverdi.

---

<sup>145</sup> Ah u feryat etmek, yaka yırtmak, feryad u figan.

<sup>146</sup> Bu bendin a a ıdaki gibi versiyonu da var:

ah Hur ıd o luyum, adım Senuber,  
Bir yar için oldu gönlüm makedder,  
Bir cadı elinden oldum ben ebter,  
Serke te insanım garip yerlerde.

Mahrengiz dedi: “Ey yi it ne amaçla buralara geldin?”. Senuber durumunu melike Mahrengiz’e muhammes ile anlattı, öyle ki:

Allah’a çok ükür, tekrar eski halime gelmi im,  
Gül en içre aydalıbı mest u eyda olmu um,  
Güya bir yıldırım gibi, yoktan peyda olmu um,  
Ta esiri kapiri bet mahri tersa olmu um,  
Olmu um serke te, sahraların Mecnunu olmu um.

Gül en içre ansızın gördüm bir güzel uh-ı en,  
Vurdu o dem yaralı kalbime yüz tüfek okun,  
Dü mü üm bu a k pazarına vurup sava davulun,  
Kah elimde ta toprak, kah sahray-ı Mecnun,  
Olmu um divane, alemde rüsva olmu um.

Evvelde Çin ehrinden çıktım bu sevdalar ile,  
Nice yar u hemdem u ruhsar-ı zibalar ile,  
A la ıp girdab-ı hunhar içre rânâlar ile,  
Suya battık hepimiz bin feryat u ah ile,  
Ayrılıp arkada larımdan tuhaf a ık olmu um.

Kalmı ım yalnız bela çölünde, yoktur rehberim,  
Her zaman yüz derd i mihnetten kurtulmaz ba ım,  
Dostum-mihnet, arkada -gam, felâket de le kerim,  
Yaktı beni ayrılık ate i, savurdu bu küllerim,  
Gam kolunda yeter artık, keskin kılıç olmu um.

Ey ay yüzlü, irin sözlü, periler serveri,  
Mahvoldum ben cemaline bakıp, ey mü teri,  
Alem içre sen sen Senuber’in vefalı dilberi,  
Mest hayranım boy endamın gördü ümden beri,

Ne güzel tutulmu um güzel yüzünü görmeye.

Elkıssa, bundan sonra Senuber ile Mahrengiz gidip Duşgan adlı cadını hile kurarak öldürdüler. Senuber cadıyı öldürüp, vefasız fani dünyadan ikâyet edip bir gazel söyledi:

Deli gönlüm, bu dünyaya aldanma,  
Bu fani kimseye vefa eyledi!  
Birine giydirdi murassa tacı,  
Birini il içre geda eyledi.

Sakın aldırmayın dünya malına,  
Güvenmeyin siz ay ve yılına,  
Birini yetirir yar visaline,  
Di erine bin çe it cefa eyledi.

Bu dünyada kim gururlandı,  
Felek onun sonuna yetti,  
Nice a ıklar murada erdi,  
Nicesini yardan cuda eyledi.

Bu dünyadan geçti nice devranlar,  
Hazandan kurtulmaz bu gülüstanlar,  
Ecelin elinden büyük sultanlar,  
Sonunda hasret ile kaza eyledi.

A ıklar neylesin yârsiz bu canı,  
Zindandır gözüne aydın cihanı,  
Senuber der, yârin ayrılık odu,  
Elif dek boyumu iki büklüm eyledi.

Elkissa, bundan sonra Mahrengiz ile Senuber güzel günler geçirdiler. Birkaç gün sonra Senuber vedala ıp yola revan olur. Mahrengiz bunu bir türlü kabullenmeyip, “Ey, Senuber, buradan gideceksen, bizi de unutma” dedi ve unları söyledi:

Gideceksen, sevgili yârim,  
Bizi de aklından çıkarma;  
Sen sen vefalı yârim,  
Gözde ya ım kan eyleme.

Sen gidersin ay dek dolup,  
Ben kalırım gül dek solup,  
Bir ba kasına gözünü dikip,  
Ahd ile peyman eyleme.

Sen sen canımın ru eni,  
Gül yüzün - cennet gül eni,  
Gönlünden çıkarıp beni,  
Halimi kötü eyleme.

Sen sen canımın matlubu,  
Deldi ci erimi hicran ebi,  
Pervaz edip bülbül gibi,  
Gül enimi hazan eyleme.  
Sen gider sen ay dek batıp,  
Kalbimin perdesini yırtıp,  
Mahrengiz’i kan a latıp,  
Ci erimi kebab eyleme.

Elkissa bundan sonra Maherengiz Senuber ile vedala ıp geri döndü. Senuber Mahrengiz’in gönlünü teselli etmek için bir gazel okudu:

Sümbül gibi ba ın e ıp a lama,

Ahu gözlü ehsuvarım dön imdi;  
Ayrılık oduna ci erin da lama,  
irin sözlü sevgili yârim dön imdi.

Ben gitti diye olma peri an,  
Beyhude etme sen feryat u figan,  
Olsun hasta gönlüm yoluna kurban,  
Kamer yüzlü lalezarım, dön imdi.

Ne sebeple kara gözün süzüldü,  
Zafiran dek renk i ruyun üzüldü,  
A lama, dilberim, ci erim ezildi,  
Ho huylu vefadarım, dön imdi.

Ben gitti diye çıkma yollara,  
Sert bakmayıver sen sa a ve sola,  
Canım feda olsun ince bellere,  
Nazlı yârim, zülfü tarım, dön imdi.

Senuber'in sen sen vefalı yâri,  
Sana feda olsun can u efkarı,  
Gözümün nuru sen, gönlüm muradı,  
Orta boylu ak maralım, dön imdi.

Elkıssa, bu sölerden sonra Senuber birkaç gün yol yürüdü. Sonunda bir yere vardı. Fakat yatacak bir yer bulamadı. Sonunda gitti mezarlıkta uyudu. Gece uyurken bir rüya gördü. Rüyasında ona bildirildi ki burada bir büyük bahçe var, gidip oradan nasibini al. Sabaha eri ince yerinden kalkıp bir de baksa kar ısında büyük bir bahçe duruyor. Senuber bahçeye girdi. Bir de baktı ki, bir havuzun kenarında kırk çiltenler arap içiyorlar. Senuber'in de geldi ini gören çiltenler, onu da yanlarına ça ırdı ve ona bir kadeh arap uzattılar. Elkıssa, Senuber gö e baktı. Yedi kat semayı gördü. Yere

baktı, pu t mahını gördü. Kalenderler ona sordular yerde ve gökte ne gördü ünü sordular. Senuber de gördüklerini tek tek sayarak bir gazel söyledi:

Arzımı i itin, aziz kudsiler,  
Evvela, çiltenler, her eyi gördüm,  
Elinde bir kadeh, yanında arap,  
Orda kırk kalender karini gördüm.

Bir kadeh verdiler, aldım koluma,  
çtim onu, oldum deli divane,  
Nazar kılıp baktım asumana,  
Yedi kat semanın hepsini gördüm.

Evvelki semanın tamamı melek,  
Göremez onu bu adem u felek,  
Tuba a acını gördüm cennette,  
Orda bülbüllerin sesini duydum.

Resulu gördüm ben ümmet gamında,  
Ashabı yanında, kevser lebinde,  
Her biri bir tarafta kadeh kolumda,  
Resul'in dört yakın dostunu gördüm.

Dördüncü semada hazreti sa,  
Altıncısında da mescid-i Aksa,  
O makamda olan cümle enbiya,  
Yanında Cebrail perini gördüm.

Binlerce melekler tespihin çekip,  
Çıkarır güne in hızlı yol alıp,  
Birkaçı da taat eyler, saf tutup,

Orda meleklerin zararını gördüm.

Bu dünyayı gördüm yoktur bekası,  
Ganimettir bilin, zevk u safası,  
Hazreti Musa'nın elinde asası,  
Münacat etti i Tur'unu gördüm.

Mey içip, halim oldu di ergüvn<sup>147</sup>,  
Perde kaldırıldı önümden bugün,  
brahim Halil'i attırmak için,  
Nemrut'un yaktı ı ate i gördüm.

Nesimi'nin vücudunu yüzdüler,  
Göz olsun diye ehir kapısına koydular,  
Cümle alimler a la ıp, fetva verdiler,  
Mansur'un asıldı ı dar a acını gördüm.

Kerameti haktır tüm evliyaların,  
Bir Allah'a a ık olan kulların,  
Hânekah<sup>148</sup> içinde hazreti Ali'nin,  
On bir o lu ile hepsini gördüm.

Senuber der, a layıp figan eyledim,  
Gizli sırlarımı ayan eyledim,  
Gördüklerimi bir bir beyan eyledim,  
Hakk'ın dergahında hepsini gördüm.

Elkıssa, bu sözlerden sonra Senuber kalenderlerden izin isteyerek yola revan oldu. Bu ekilde birkaç gün yol yürüdü. Sonunda içinde bir havuz bulunan büyük

---

<sup>147</sup>Di ergüvn: Karma ık, bulanık.

<sup>148</sup>Hanekah: Dervilerin toplanma ve ibadet yeri.



bahçeye vardı. Sonra, kendi kendine “Bu mekanda biraz istirahat edip yoluma öyle devam edeyim” diyerek, bir a aç gölgesinde uzandı. Bu bahçe Berzengiler hükümrânının idi. Ve burada kızı da hizmetçileri ile birlikte arap içiyorlardı. Ansızın bir kız havuzun yanına geldi. Senuber’i gördü ve gidip di erlerine haber verdi. Berzengiler’in ahı: “Onu alıp buraya getirin, bakalım kimmi ?” buyurdu. Kızlar hemen kalktılar ve Senuber’i huzura getirdiler. Onu görünlerin hepsi buraya ü ü meye ba ladılar. Senuber bunları görüp, öfkelendi ve zarın zarın a layıp “a k elinde yandım köydüm” diyerek bir söz söyledi:

A k oduna yana yana,  
Gül yüzüm soldu, neyleyim;  
Kırgınım ayrılık gamına,  
Yandım kül oldum neyleyim.

Elimden gitti devranım,  
Hazan vurdu gülistanım,  
A la ır yâr u yâranım  
Dü manlar güldü, neyleyim.

Nice gezdim bu çölleri,  
Dola tım sa u solları,  
Kötü dünya geçmez günleri,  
Ba ıma saldı, neyleyim.

Dü tüm ayrılık derdine,  
Kaldım gariplik yurdunda,  
ki gözüm yâr yolunda,  
Sızlanıp kaldım, neyleyim.

Rüyamda gördüm bir peri,  
Ba ıma saldı mah eri,

Yeti ti a kın hançeri,  
Ci erimi deldi, neyleyim.

Üzerimizden geçen aylar,  
Bize oldu ah u figanlar,  
Altın taçlı hümalar,  
Biçare oldu, neyleyim.

Senuber a lar bu fırsat,  
Ba ından gitmedi mihnet,  
Sana yazılan bu kismet,  
Ezelden geldi, neyleyim.

Elkissa, Berzengiler'in ahının kızı Senuber'e a ık oldu ve "Ey güzel yüzlü insan, benim anıma bir söz deyiver" dedi. Senuber de ona bakarak bir gazel söyledi:

Vasfını dile getireyim mameli mestan,  
Kazandan karadır yüzlerin senin,  
Ka ların kılıçtır, kula ın kalkan,  
Büyük kadehe benzer gözlerin senin.

Saç ba ların yılandır, boyun minare,  
Ellerin benzer senin ah-ı çınara,  
Bana bakıp çok konu ma bir pare,  
Zehirden acıdır sözlerin senin.  
Üzerine giymi sin siyah libası,  
Bilmem ben kim için tutarsın yası,  
Uzatma kolunu, çoktur ezası,  
Dayaktan sertçedir nazların senin.

Hizmetinde durur onlarca gırkın,  
Ba ına giymi sin eski kulakçın,

Hepsinin boyda ı ala arakçın<sup>149</sup>,  
Arvanaya<sup>150</sup> benzer kızların senin.

Senuber'i yakıp yandırdı da ın,  
yice çirkindir ba tan aya ın,  
Kerbela çölüdür ba bahçelerin,  
Zemistana benzer yazların senin.

Elkıssa, bu sözler kızı çok sinirlendirdi ve öfkeyle Senuber'i öldürmelerini buyurdu. Hemen Berzengiler Senuber'in kolu aya ını ba layıp, öldürmeye koyuldular.

Senuber'in "Artık yârimi görmez oldum" diye a layarak feryatlarla, dile getirdikleri öyle:

Ben neyleyim nazik kolum ba landı,  
Yâr cemalin görmez oldum ben artık;  
Berzengiler öldürmeye yeltendi,  
Yâr cemalin görmez oldum ben artık.

Kahpe felek zehir kattı a ıma,  
Bitmez sevdaları saldı ba ıma,  
Kimse merhamet etmez kanlı ya ıma,  
Yâr cemalin görmez oldum ben artık.  
imdi bildim can cesetten ayrıldı,  
Ayrılık derdinden ci erim ezildi,  
Alnıma böyle bir kısmet yazıldı,  
Yâr cemalin görmez oldum ben artık.

Ayrılık derdinden gönlüm paredir,  
Bilemedim ben neden bahtım karadır,

---

<sup>149</sup> Arakçın: Takke, ba lık, ba a giyilen nesne.

<sup>150</sup> Arvana: Deve.

Hasret ile ömür akıp gidedur,  
Yâr cemalin görmez oldum ben artık.

Senuber'in piri, ya ahı Merdan,  
Zengiler kolunda kalmı ım hayran,  
Merhamet et, tut kolumdan, sen u an,  
Yâr cemalin görmez oldum ben artık.

Elkıssa, bundan sonra Senuber'i birkaç gün kafeste tuttular. Günlerden bir bün Berzengiler mey arap içip bir bir yıkıldılar, uykuya daldılar.

Senuber de bunu fırsat bilerek kafesi kırdı çıktı. Hemen oradan uzakla tı ve yola koyuldu. Birkaç gün yol geçtikten sonra ye illik bir ormana vardı. Havada bir turgay ku u güzelce ötüyordu. Tam bu sırada Senuber yârini hatırladı ve bir gazel söyledi:

Gökte uçan turgay ku u,  
Yâri gördün mü, gördün mü?  
Neden kılar sen feryadı,  
Yâri gördün mü, gördün mü?

Sebzeli, bostanlı ba lar,  
Taze açmı gülistanlar,  
Tuti, kumru, gazalhanlar,  
Yâri gördün mü, gördün mü?

Bülbül gibi inlerim ben,  
Vefalı yârimi isterim,  
Ormanın ahini, kartalı,  
Yâri gördün mü, gördün mü?

Üstü karlı yüksek da lar,  
Avcılar muradımı avlar,

Ba daki bülbüller, za lar,  
Yri gördün mü, gördün mü?

G e baktım gördüm mahı,  
Yer üstünde çektim ahı,  
Senuber kölenin hemrahi<sup>151</sup>,  
Yri gördün mü, gördün mü?

Elkissa, bu sözlerden sonra Senuber ormanda dola maya ba ladı ve aniden bir a acın altında gölgelenen birkaç ki iyi gördü. Bunlar Rudapaylar<sup>152</sup> idiler. Senuber bunların yanına vardı. Ve onlar Senuber'e içten yalvararak öyle dediler: "Ey yi it, bizleri yerden kaldırıp a acın üstüne çıkarsan, bizim buna gücümüz yetmez, bu meyvelerden yesek." Senuber bunların haline çok acıdı ve içinden onlara yardım etmek geldi ve onları omzuna alarak kaldırdı. Bunu fırsat bilen Rudapay'lar da tam bu vakit ayaklarını ve kollarını Senuber'in beline, boynuna dolayıp, onu iyice ba ladılar. Senuber ne kadar gayret ettiyse de bu durumdan kendini kurtaramadı. Ve günlerce bu ekilde ba lı kaldı. Rudaypa'lar onu gece gündüz demeden, bir an bile olsa gözden salmazlardı.

Günlerden bir gün Senuber için için a layarak, bir münacat kıldı:

Bir beladan kurtulup, bin belaya yakalandım,  
Her zaman sayısız elem ile cefaya duçar oldum,  
Bir nefes rahat etmedim, yüz maceraya u radım,  
Kan yuttum her lahza, dert - ızdıraba yuvarlandım,  
Neyleyim, ey dostlar, Rudapa'ya yakalandım.

Ben nasıl biareyi avareyim ben bini an,  
Talihim kara, halim kötü, bahtım da yaman,  
Lahza lahza hasretten kalbim oldu kan,

---

<sup>151</sup>Hemra: arkada , dost.

<sup>152</sup>Rudapa, Rudapay: kelime anlamı "ie i ayak."; masallarda ve destanlarda kar ıımıza çıkan insan ekilli korkunç bir yaratık.

Güllerimden bir gül açmadı, oldu hazan,  
Neyleyim, ey dostlar, Rudapa'ya yakalandım.

u fele in oyunları beni hiç mutlu etmedi,  
Hasta gönlümü bela ve gamdan azat etmedi,  
Uzak kaldım, yakın u yâdım beni arayıp sormadı,  
Beni üzdü ü gibi ba ka kimseyi bu fani üzmedi,  
Neyleyim, ey dostlar, Rudapa'ya yakalandım.

Görse halimi her bir dertli, a lar bana,  
Dat edip, tanıdık hem yabancı a lar bana,  
Ah u nalemi görüp, ah u geda a lar bana,  
Acıyarak halime her bir insan a lar bana,  
Neyleyim, ey dostlar, Rudapa'ya yakalandım.

Ey dostlar, hiç kimse, benim durumuma dü mesin,  
Yâr ayrılı nda yanıp, bin ızdırabı duymasın,  
A k ate inde pi ip, ba rı giryan olmasın,  
Benim gibi talihsiz, hane viran olmasın,  
Neyleyim, ey dostlar, Rudapa'ya yakalandım.

Dü tüm ben bir derde, o derdim her dem artar ,  
Yâr u dostum hiç almadılar halimden haber,  
Ey merhametli Rabbim, bize kılıver nazar,  
Bin belâya yakalandım, bir gün seher,  
Neyleyim, ey dostlar, Rudapa'ya yakalandım.

Bir garip, biçare hem avare ben, halim harap,  
Derd u elem u kederden ci erim oldu kebab,  
Hastalar dek titreyip, gözlerim kaldı kuruyup,  
Ah u nalelerim sayısız, her dem figanım bîhasap,

Neyleyim, ey dostlar, ben Rudapa'ya yakalandım.

İkbahar geldi, benim hiç baharım gelmedi,  
Bir an olsun ümit ba ıdaki gonca gülüm gülmedi,  
Bu bela hasretli ba ımdan hiç eksik olmadı,  
Yakar ılarım Hakk huzurunda kabul olmadı,  
Neyleyim, ey dostlar, ben Rudapa'ya yakalandım.

Ey Allah'ım, kurtarıver gamdan Senuber'i raha<sup>153</sup>,  
Hiç bir müslüman benim derdime olmasın müptelâ,  
Lütf edip, ey Hızır peygamber, kerem kılıver bana,  
Kaldım fani dünya içinde, oldum giriftar-ı bela,  
Neyleyim, ey dostlar, ben Rudapa'ya yakalandım.

Elkıssa, bundan sonra Rudapa'ların ba larını a acın dalına ildirdi de, onların boyunlarını üzdü. Daha sonra da eline tüfe ini aldı ve bunlardan uzakla arak Rudapa'ların ba ına gelip bir gazel söyledi:

A layın siz, Rudapa'lar,  
Geldi ahirzaman sana;  
e yaramaz ah u vaylar,  
Bugün dü er gıran sana.

Ba ını keserim senin bu vakit,  
Canına salarım ben kıyamet,  
Yardım istemek ve dilenmek,  
Artık vermem aman sana.

Ecel arabın içersin,  
irin canından geçersin,

---

<sup>153</sup>Rah: yol, u ur, yön, taraf.

Kalkıp nereye kaçarsın,  
Karanlık oldu dünya sana<sup>154</sup>.

Hepinizi asarım ben dara,  
Yüzüne çizerim ben kara,  
Ba ından geçirip minare,  
Gösterir ben ni an sana.

Hepiniz saf saf oturun,  
Kıyamet mah erini kurun,  
Hepiniz iman yenileyin,  
Bugün ahirzaman sana.

Senuber der, dost ölmesin,  
Dü manlar asla gülmesin,  
Rabbimin kendi hazırlasın,  
Cehennemde mekân sana.

Elkıssa, bu sözlerden sonra Senuber Rudapa'ların ba ını kesip öldürdü ve artık buradan hızlıca uzakla mak lâzım dedi ve kendi kendine seslenerek bir gazel okudu. Dile getirdiklerinin beyanı öyle:

Deli gönlüm, durmak olmaz bu yerde,  
imdi bir nasihat etmesem olmaz;  
Ömri bitmi yıldız gibi yalvarıp,  
Kaygı hasretlerle batmasam olmaz.

---

<sup>154</sup>Bu bendin a a ıdaki gibi versiyonu da var:

Hepinizin ba ını keser ben,  
irin canını kısar ben,  
Kanımı su gibi içer ben,  
Emanettir bu can sana.



Mecnun olup bu çöllerde ah vurup,  
Gözlerimi kanlı ya la doldurup,  
Hastalar gibi her tarafa vurunup,  
çin için a layıp geçmesem olmaz.

Ben a ık ben perilerin hanına,  
Cehd eyleyip yetemem ben yanına,  
Dalgıç olup cevher hazinesine,  
Kendimi denize atmasam olmaz.

Kaknus gibi a k oduna bürenip,  
Kurban olup, öz kanıma boyanıp,  
Ceyhun gibi dolup ta ıp bulanıp,  
Mevc mevc, co up akmasam olmaz.

Senuber der, felek bozdu anımı,  
Oda verdi cevherimi, varımı,  
Yâr yolunda verip irin canımı,  
Bu fani dünyadan geçmesem olmaz.

Elkıssa, bundan sonra yanına birkaç yiyecek ve içecek alıp, sal ba ladı ve deryaya girdi. Birkaç gün sonra salı bozuldu. Her ne yaptıysa da onu kurtaramadı. Bundan sonra deryaya yalvarıp, bir söz dedi:

Ansızın kavu tum sana,  
Umman derya, aman aman!  
Merhamet kıl sen bana,  
Umman derya, aman aman!

Kötü oldu halim bugün,  
Gözde ya ım oldu gülgün,

O Mustafa hakkı için,  
Umman derya, aman aman!

Ben gelirim yana yana,  
Felek ile döne döne,  
imdi çıkmam gümana<sup>155</sup>,  
Umman derya, aman aman!

Geçmi im aydınlık cihandan,  
irin canım çıkar tenden,  
Merhamet isterim senden,  
Umman derya, aman aman!

Nice çektim ah u zarı,  
Kuruldu gamın pazarı,  
Senuber istedi yâri,  
Umman derya, aman aman!

Elkıssa, bu sözlerden sonra Senuber deryanın içinde akıp gidiyordu. Birdenbire deryanın ortasında bir a aç belirdi. Senuber gitti ve o a aca bindi. Fakat fele in oyunlarından ikayet edip, bir söz söyledi:

Zulmün ile gözdeki ya ımı kan ettin,  
Felek, senden âd olmadım hiç bir an;  
Günde yüz kere hicran ile a lattın,  
Felek, senden âd olmadım hiç bir an.

Kurtulamadım gitti u cebr u cefadan,  
Me er böyle kısmet oldu Hüdadan,  
Hasret ile geçtim fani dünyadan,

---

<sup>155</sup> imdi çıkmam belirsiz, üpheli.

Felek, senden âd olmadım hiç bir an.

Kızıl yüzümü sararıp soldurdun,  
Her dem beni kan a latıp yandırdın,  
Günde yüz kere cefa ile öldürdün,  
Felek, senden âd olmadım hiç bir an.

Büyü yüzünden yandım kül oldum,  
Mihnet hengamında gül gibi soldum,  
Kanlar a layıp, gam kolunda zâr oldum,  
Felek, senden âd olmadım hiç bir an.

Senuber der, kime diyeyim derdimi,  
Gam kolu semaya çekti gerdimi,  
imdi sana arz edeyim dâdımı,  
Felek, senden âd olmadım hiç bir an.

Elkışsa, bu sözlerden sonra Senuber Allah’a tevekkül edip oturuyordu. Aniden semada büyük bir ku belirdi. Senuber onu görür görmez a ca gizlendi. Tam bu sırada da ku gelip a ca kondu. Bu gelen Simurg<sup>156</sup> ku uydu. Senuber kendi gönlüne danı tı ve ayet ben bu ku un aya ına iyice tutunursam, beni buradan alıp götürür ve beni kurtarır diyerek yava çadan geldi ve ku un aya ına iyice tutundu. Ve ku da semaya yükseldi. Öyle yükseldi ki Senuberin kula ına meleklerin tespih sesleri duyulur gibi olmaya ba ladı. te tam bu sırada Senuber nâlân kılıp, u münacatı yaptı:

hsanından âlemi yaradan Rahman,  
Hiçbir kulunun bahtını yaman eyleme;  
Kudretinden beni kıldın bir insan,,

---

<sup>156</sup>Simurg: Farsça adı Simorg olan ve efsanelerde, masallarda kar ıla tı ımız bu büyük ku a “Ku ların ahı” da denir. Bir di er adı da “Anka”dır. Rivayete göre, bu ku Rüstem’in babası Zal’a bakmı ve onu büyüttü . Bazı kaynaklara göre ise o Zal’a talim veren üstadın (hekim) adı olarak da geçer. Türkmen klasik edebiyatı sözlü ü, A gabat, “Türkmenistan” yayınevi, 1988.

Merhamet et, tut kolumdan, hayran eyleme.

A lamaktan gözde ya ım kan oldu,  
Kara ba rım su olup da ezildi,  
Yusuf Kengan'ından Yakup ayrıldı,  
Onun gibi didemi giryân eyleme.

brahim Halil'e eyledin hitap,  
O lunu kurban etti güya mehtap,  
smail derdinden sinesi kebab,  
Benim de ba rımı biryân eyleme.

Dünyada geçiptir Yusuf-u Kengan,  
Züleha hicrinde a ladı çendan,  
Âlemi yaradan kudretli Sübhan,  
Benim gibi a ıkı nâlân eyleme<sup>157</sup>.  
Bisutun<sup>158</sup> da ını çok gezdi Ferhat,  
Fele ın elinden oldu o nâ âd,  
Herkesi yaratan kaza-yı hacet,  
Kimseyi benim gibi hayran eyleme.

Ahvalim olm tur beterden beter,  
Gece gündüz a layıp a ım geçer,  
Bu yoldan geçmi tir uayb peygamber,  
Onun gibi gözlerimi giryân eyleme.

---

<sup>157</sup>Bu bendin bir di er versiyonu öyle:

Bir kere geçmi tir Yusuf peygamber,  
Züleyha derdinde a ladı ekser,  
Âlemde yaradan Allah-u Ekber,  
Benim gibi a ıkı nâlân eyleme.

<sup>158</sup>Bisutun: Batı ran'da bulunan bir kayalı ın adı ki bunun yüzey kısmında eski ran ahı Dariya I ile ilgili yazılar bulunmaktadır.

Leylâ ve Mecnun a ık ı nâlân,  
Bu fani dünyadan geçtiler giryân,  
Hiçbir ademo lunu, kudretli Rahman,  
Senuber dek zâr u hayran eyleme.

Elkissa, bundan sonra o ku geldi ve kendi yuvasına kondu. Senuber de kendisini burada buldu. Simrug ku u Senuber'e bakarak dedi ki: "Ey insano lu, ne sebeple buralardasın?" Cevap olarak Senuber de ya adıklarını ve gördüklerini beyan edip Simrug ku a anlattı, öyle ki:

Yatıyordum taht üstünde bir gece,  
Dü ümde bir güzel servi göründü;  
Tasvirini edeyim onun bir nice,  
Ho nurlu, ay yüzlü güzel göründü.

Ka ları hilaldir, gözleri mestan,  
Gören kimse olur hüsnüne hayran,  
O saldı ba ıma tükenmez hicran,  
Bana bir devletli sultan göründü.

Bir peridir, giydikleri kırmızı,  
Adı Gül'dür ah-ı Ferruh'un kızı,  
Binlerce naz ile öldürdü bizi,  
Bana bir gonca-yı handan göründü.

Bir acep güzeldir rıdvana benzer,  
Kolu ter kınalı, hüsnü münevver,  
Bir irin dillidir, lebleri eker,  
Böyle nazlı bakı lı canan göründü.

Senuber der, budur hal u ahvalim,  
Gece gündüz yârdır fikir hayalim,  
Nazarımdan gitmez o duran zalim,  
Böyle bir fitneli devran göründü.

Elkıssa, Senuber sözlerini bitirir bitirmez Simurg ku un yavruları onu yemeye kalkı tılar. Simrug: “Uslu durun, daha yemenize izin yok” der ve yavrularını oradan alır yere indirir.

Bu a acın alt tarafında bir seki var idi. Yavrularını oraya bıraktı ve kendisi pervaz edip gitti. Senuber de seki üzerinde uyuyakaldı. Tam uykuya dalmı ken üzerinde bir ısı, ate sıcaklı ı hissetti. Bir de ne görsün, a zı yerleri ve gökleri kaplayan, büyük bir ejderha gelmi . O ejderha her sene bu ku un yavrularından iki tanesini yer idi. Senuber hemen uygun bir yere saklandı, eline güzelce bir sopa alarak uygun bir fırsatı kolladı. O ejderha geldi ve a aca sarıldı. Tam bu sırada Senuber’de bunu fırsat bilerek cesurca bir hareket yaptı ve elindeki sopayı ejderhaya indirdi. Ejderha iki parça oldu. Bu olup bitenlerden sonra Senuber gene uykuya daldı. Biraz sonra üzerine güne geldi. Ve tam bu sırada da o ku peyda oldu. Burada olup bitenlere hayran hayran bakarak Senuber’in üzerinde kanat çırptı ve onu güne ten korudu, ona gölgelik yaptı.

Elkıssa, bir zaman sonra ku Senuber’e dedi ki: “Ey yi it, sen bana büyük bir iyilik yaptın, yavrularımı kurtardın, söyle, bunun kar ılı ı olarak ben de sana ne iyilik yapabilirim? Ne maksadın varsa yerine getirmeye çalı ayım.” Senuber de dedi: “Benim maksadım ah Ferruh kızı Gül’dür.” Simrug dedi: “Ey cesur yi it, buradan ehri ebistan’a kadar üç yüz yıllık mesafedir, arada da yedi derya var. Sen oraya kendin varamazsın, ancak, in allah ben seni oraya götürüyüm” dedi.

Ve Senuber de Simurg’a baktı ve onu güzelce tarif edip, u sözleri dedi:

Süleyman Simurgu, ey ah-ı murgan<sup>159</sup>,  
Her zaman devletin payidar olsun;  
Sana nice yıllar olsun bu devran,

---

<sup>159</sup> ah-ı murgan. Ku ların ahı.

Alemde koruyucun bir Allah olsun!

Menzilgâhın olsun Mescid-i Aksa,  
Dördüncü semada hazreti sa,  
A ıklar serveri Yusuf Züleyha,  
Onlar gelip sana medetler versin.

Hızır ile İlyas, Kovus peygamber,  
Arkanda olsunlar her zaman onlar,  
Ebubekir, Ömer, Osman u Haydar,  
Yardımcın gene de dört güzel olsun.

Allah'ın habibi Ahmed-i Muhtar,  
Ondan İfa buldu cümle-yi bîmar,  
Koruyucun olsun Yaradan Cebbar,  
Dü manların gelip sana zâr olsun.

Senuber der, bugün ben bir fakirim,  
Nice yıldır gam kolunda esirim,  
Ba ımdan geçeni ben sana derim,  
Ta ki sana sözüm gerçekçi olsun.

Elkıssa, bundan sonra Simurg bu sözleri anlayıp, ona acıdı ve dedi ki: “Öyleyse avlan ve yemek hazırla!” Senuber hemen avlandı ve iki ceylan yakalayarak onlardan güzelce iki tane tulum yaptı. Bu ceylanların etini pi irip, tulumlardan birine yerle tirdi. Di er tulumu da suyla doldurdu. Sonra da iki tulumun arasına a aç ba ladı ve Simurgun arkasına attı. Simurg da hemen kanat ırptı ve semaya yükseldi, yola revan oldu.

Nice menzil geçtikten sonra otlu sulu bir da lara vardılar. O da lardan da pervaz kılıp geçtiler. Senuber kendi kendine, Simurg’la kar ıla masaydım benim buralarını

geçmem mümkün de il, dedi. Senuber, Simurg sa tarafa bakınca su, sola do ru bakınca da et verdi. Elkıssa, kırk gün sonra ehr-i ebistan ufukta belirdi. Ku Senuber’i ehrin kapısına kadar getirip, “Ey yi it, buradan girince büyük bir bahçeye varırsın. Giri kısmında devler uyumaktadırlar. Onlardan korkup kaçma. çeriye girdi inde melikenin taht üzerinde uzandımı göreceksin. Ba ucundaki kafeste Zerrinbal denen bir ku vardır. Seni görünce feryat u figanı basacaktır. Ona benim haberimi yetirirsen ses çıkarmaz” diyerek vedala ır. Senuber Simurg’a izin verip, u gazeli okudu:

Gel imdi, Simurg ku u,  
Gördü ün mekâna yüzlen;  
Bilmez önce hiçbir ki i,  
Azm edip cevelâna yüzlen.

Sen gider sen yollar a ıp,  
Ben kalırım yanıp pi ip,  
Umman gibi dolup ta ıp,  
Çölden çölistana yüzlen.

Çok iyilik gördüm senden,  
imdi razı ol sen benden,  
Pervaz edip bu vatandan,  
O ol hanümana yüzlen.

Hemdemim kaldı üzülüp,  
Gözlerin ya a doldurup,  
Çark-ı felekten dâd edip,  
O gören yuvaya yüzlen.  
Senuber der, a kım uzun,  
Yenilendi derdim bugün,



Bir kimse bilmeden burun<sup>160</sup>,  
Hüzünler evine yüzlen.

Elkissa, bu sözlerden sonra Simrug vedala tı ve gitti. Senuber de aheste aheste yol revan oldu. Bir zaman sonra bir büyük bahçeye vardı. Bir de baktı ki tamamı altından yapılmı ve süslenmi bir saray duruyor. Sarayın büyük odasında büyük bir taht kurulmu üstünde bir güzeller güzeli yatıyordu. Etrafında da onun hizmetçi kızları uyuyorlardı. Senuber bunları gördü ve hayran kalarak bir söz dedi:

Mecnun olup, çöllükleri seyredip,  
Kendi kendime bir sevdaya sata tım;  
Bir perinin hasretinden kan a lap,  
Meyveli, sebzeli câya ula tım.

Fasl-ı zemistanım dönmü tür yaza,  
Baharım, gül enim olmu tur taze,  
Cümle herkes sürmü yüzüne gazeyi,  
Enteresan bir tema aya yeti tim.

Aklımı lal etti fikr u hayali,  
ekerden irindir lebinin balı,  
Hepsi cennet hurisi misali,  
Ahu gözlü can suyuna yeti tim.

Çimen içre yatmı saf saf güzeller,  
Renk renk açmı tır kırmızı güller,  
Ba rında ötmü tür eyda bülbüller,  
Ziya zülflü sünbül-sâya yeti tim.

Birisi melektir, di eri rıdvân,

---

<sup>160</sup>Burun: Önce, evvel.

Güya cennetteki huri ile gulman,  
E i i eyvânlı, meyveli bostan,  
Harika, temiz bahçeye yeti tim.

Taht üstünde uzanmı bir acep dilber,  
Zülflerine takmı de erli cehver,  
ah Hur it o luyum, adım Senuber,  
Bir harika tema aya yeti tim.

Elkıssa, bundan sonra Senuber yava ça yürüyerek tahtın yanına geldi. Tam bu sırada Zerrinbal denen ku Senuber’i gördü ve “ nsano lu” diyerek bastı feryadı. Onun sesine tüm devler yerlerinden kalktılar. Senuber hemen tahtın altına saklandı. Peri kızlar onu ne kadar aradılsa da bulamadılar. Ve Senuber kendi gönlüne kan kan a layıp bir söz dedi:

Gamdan kurtulmayan mihnetli ba ım,  
Günde yüz hicrana kaldı, neyleyim!  
Kararı yok kötü fele in gidi inin,  
Bitmez bir sevdaya saldı, neyleyim!

Bülbül olup, gül enine girmedim,  
Bahçıvan olup, elma narın tirmedim<sup>161</sup>,  
Yâre yetip, eker lebini sormadım,  
Gönlümde istekler kaldı, neyleyim!

yilik isteyip, yürüdüm her yana,  
Tüm güzel i lerim döndü ziyana,  
Bir ho bakı lı, dürri-yegane,  
Aklımı lal edip aldı, neyleyim!

---

<sup>161</sup>Tirmek.(Dalından meyve) Toplamak

Ba ırma her zaman gelir sevdalar,  
Yeti ir canıma sayısız belâlar,  
Gözlerimden akan kanlı deryalar,  
Gark edip, cihanı aldı, neyleyim!

Senuber derler benim adıma,  
Felek hiç gülmedi gönül âdım,  
Rahm eylemez kimse kılan dâdım,  
yi günüm kötüye döndü, neyleyim!

Elkissa, bu sözlerden sonra melikenin kendisi kalktı, çiçeklerin arasa baktı, aheste aheste ve nazlı nazlı yürüyerek her tarafta onu aramaya koyuldu. Senuber de yârini gördü ve buna çok sevinerek u gazeli dile getirdi:

Bir peri görmü em burda,  
Gezer salına salına;  
nci di li, kalem ka lı,  
Çe mi mestane mestane.

Ba ında var zerrin tâcı,  
Hüsnü alır aydan pâcı,  
Sözleri de baldan tatlı,  
Gül yüzlü bir hub cihana.

Yüzünde vardır hallar<sup>162</sup>,  
ekerden tatlı dilleri,  
eker u erbet lebleri,  
Benzer la l-ı Badeh ana.

Ka ı yay, gözleri mestan,

---

<sup>162</sup>Hal: Ben, benek.

Olmum boyuna hayran,  
Eylerim canımı kurban,  
ol tuti-yi hoşesliye.

Giyinmi gülgün libası,  
Yandırdı kâının karası,  
Yârimin kadd-ı rânâsı,  
Benzer servi hramana<sup>163</sup>.

Çemimin cenî çırağı,  
Beni öldürdü firağı,  
Yârimin benzer saç başı,  
Bir sünbül-ü zeref ana<sup>164</sup>.

Gamze ile süzüp gözün,  
Her tarafa salıp kendin,  
Benzettim yârimin yüzün,  
Kıaçan gülüstana.

Nergis gibi alıp başın,  
Kakar bize kalem kâın,  
Benzettim yarın yürüyün,  
Bir sünbülü düref ana.

Kınalı kırmızı kollar,  
Hasreti başrımı da lar,  
Göşünde ter memeler,  
Benzer elma zenehdana.

---

<sup>163</sup>Huraman: Nazla salına salına yürüyen.

<sup>164</sup>Yukarıdaki iki bend Tacikistan Bilimler Akademiyasının Doğu Öreni Enstitüsü'nün elyazıları fonunda (No: 2613) bulunan "Gül Senuber" destanının elyazısında bulunmaktadır.

Hüsnü cennetin bir gülü,  
Ben onun eyda bülbülü,  
itte kemer nazik beli,  
Benzer servi hramana.

Ba ında vardır ci ası,  
Dilimde vardır senası,  
Senuber der, astanası<sup>165</sup>,  
Benzer taht-ı Süleyman'a.

Elkissa, bu sözlerden sonra Melike hizmetçilerine hiddetlendi ve dedi ki: “E er bulmazsanız, öldürürüm hepinizi” Ve tam bu sırada bir hizmetçi korkusundan tahtın altına saklandı. Bir de ne görsün, birisi uyumakta. O Senuber'i yakalayıp, Melike'nin huzuruna götürdü. Melike'nin gözleri Senuber'i görür görmez, yerinden kalktı ve onu ayakta kar ılayarak hürmetle ve saygıyla kendi tahtına oturttu. Ve sonra da onun gönlünü almak ve onu teselli etmek için bir söz dedi:

Ho geldin sen, sevgili yarım,  
Kutlu olsun mekân sana!  
Dü ümde gören dildarım,  
Feda olsun bu can sana!

Nice hicrinde a ladım,  
Kesip, ba rımı da ladım,  
Sorup, izini izledim,  
Bulamadım bir iz sana!

Ö üt ver dünya pendini<sup>166</sup>,  
Emiver lebinin gandını<sup>167</sup>,

---

<sup>165</sup>Astana: Basamak, kaldırım, giri kısmı; avluya, eve giri kısmı.

<sup>166</sup>Pent: Ö üt, nasihat.

Açıver sinemin bendini,  
Olsun taht-ı revan sana!

Sen sen derdimin dermanı,  
Gitti gönlümün pi manı,  
U runda bu irin canı,  
Eyleyeyim kurban sana!

Bir gülüm senin kolunda,  
Kör olsun rakip kastında,  
Ta ölünce senin altında,  
Olsun taht-ı cihan sana!

Elkissa, bundan sonra Senuber can ma u a boyun e ip, onun gönlünü aldı ve u sözleri dedi:

Gülüp gelmi tamam dilber ka ıma,  
Benzer mehri dırah ana nigarım;  
em âd gibi gölge salmı ba ıma,  
Benzer servi haramana nigârım.  
Ak yüzünde çift çift bene i var,  
Sorup gördüm, leblerinin balı var,  
Konu masında binler güzel nazı var,  
Alnında burçak burçak terler var.

Gözleri cellattır, gamzesi afet,  
Hümayun bakı lı, burcu saadet,  
Giydi i kırmızı, akyna ı melâhat,  
Benzer emî ebistana nigârım.

---

<sup>167</sup>Gant: eker.

Bir peri olmu tur benimle hemdem,  
Leblerinden aktı o irin Zemzem,  
Sohbetine beni eyledi mahrem,  
Rahm eyleyip, bu giryâna nigârım.

Senuberin yâri gül yüzlü dilber,  
Sana feda olsun sayısız periler,  
A 1 ını öldüren kınalı kollar,  
Boyanmı tır kızıl kana nigârım.

Elkissa, bu sözden sonra ikisi bereber birbirine ısınıp, güzel günler geçirdiler.  
Ve Senuber de tüm bunlara, meste müsta rak olup, yârinin güzelli ini tarif edip, o  
vakitte unları dile getirdi:

Gülüm, senin ziya zülfün,  
Dal gerdana kemend olsun,  
Versin a 1 ın muradın,  
Kendi sevinsin, bend olsun.

Sürmeli kalem ka ların,  
Dizilmi inci di lerin,  
Tuti gibi irin avazın,  
eker olsun, erbet olsun.

Toplanıp ihlas ile mallar,  
Ahu gözlü Züleyhalar,  
Hizmetine dursun ahlar,  
Çark-ı felek semend olsun.

Ben olmu um sana hemdem,

Bu gönülden gitti yüz gam,  
Gül yüzünden akan ebnem,  
Tane tane **sepend** olsun.

Senuberdir senin zârın,  
Gece gündüz intizârın,  
Ruyı siyah rakiplerin,  
Özü ba lansın, bend olsun.

Elkısza, bundan sonra güzel günlerini ya amaya devam ettiler. Ancak yine böyle sevinçi ve mutlu gecelerin birisinde Senuber eski arkadaşlarını, tanıdıklarını hatırına getirdi de derin bir ah çekti. Gül peri bunu fark etti ve: “Ey, sevgili, nedir b çekti in ah, yoksa benim bilmedi im ve benden gizledi in ba ka yarların da mı var?” diye sordu. Senuber halini ve ahvalini bir bir anlattı ve Gül’ünü sakınle tirerek onu her eyi beyan etti, öyle ki:

Güzelce yatar idim mestu mestane,  
Cadılı gözlerin aklıma geldi;  
Gül açıp, badı saba esende,  
Zaraf an sülflerin aklıma geldi.

ncecik parmaklar, kınalı kollar,  
Haçer alıp, yürek ba rımı da lar,  
Seherlerde öten eyda bülbüller,  
ekerli dillerin aklma geldi.

Bir güzel gezerdim gül ü gül ende,  
Servi haramanı gördüm çimende,  
Kol uzatıp onun bendin açtı ımda,  
ncecik bellerin aklıma geldi.



Ben sana a ıklık lafını vurdum,  
Nice yıl hicrinde a layıp gezdim,  
Ayna dek cemalinin emini gördüm,  
Ben u beneklerin aklıma geldi.

ah Hur it o luyum, adım Senuber,  
Bir yâr için iyice gönlüm mükedder,  
Hatırımdan çıkmaz gördü üm periler,  
Sohbet arkada larım aklıma geldi.

Elkissa, bu sözlerden sonra Gül peri buyurdu ki: “Altın tahtımızı temizleyin ve hazırlayın.” ki dilber taht üstünde oturdular ve devler de tahtı omuzuna alıp yola revan oldular. Yolda giderlerken bir menzil sonra Mahrengiz’in mekânına vardılar. Ve Senuber’in hatırına Mahrengiz geldi ve derin bir ah çekti. Gül: “Sana ne oldu?” diye sordu. Senuber Mahrengiz’in kendisi için yaptığı iyilikleri, fedakarlıkları ve ya adıklarını tek tek anlatarak, u sözleri dedi:

Nazlı dilber, bir sözüm var diyeyim,  
Çark-ı felek bak, ne cefa eyledi;  
Kimisine giydirdi padi ahlık tacını,  
Kimini de il içre geda eyledi.

Kimine Allah’ım verdi devleti,  
Kimine yeti ir derd u mihneti,  
Sana derim ba tan geçen külfeti,  
Kiminin bahtını kara eyledi.

Karde ini ayırır iyi a adan<sup>168</sup>,

---

<sup>168</sup>A a: Türkmenlerde kendinden ya ça büyük erkek karde ine ve büyüklere bu ekinde hitap edilir, a abey, abi.

Hasret ile geçer fani dünyadan,  
Kızlarını ayırır m fik anadan,  
Babayı o uldan cuda eyledi.

Kimisine içirdi lalerek arap,  
Kiminin ba rını eyledi kebab,  
Sonunda eyler o hanesin harap,  
Her kime bir kismet Hda eyledi.

Vamık Uzra ile irin u Ferhat,  
Bu fani dünyadan geçtiler n- d,  
Fele in elinden dd ile bidd,  
Her kese bin türlü cefa eyledi.

Leyla ile Mecnun a ık u eyda,  
Onların ba rına çok geldi sevda,  
Herkesi öldüren vefasız dünya,  
Sonunda cümlesin yok eyledi.

Hazreti Davud'un o lu Süleyman,  
Belkıs'ın hicrinde a ladı endan,  
Yakup o lu için didesi giryan,  
Yusuf'u Kengan'dan cda eyledi.

Peygamberin sevgili o lu brahim,  
Cemaline m tak idiler daim,  
Emr edip, canını aldı Allah'ım,  
Sevgili evladından cda eyledi.

Allah'ım her kime versi taht u ta,

Alem ehli olur destine muhtaç,  
Kimini eyledi müflis-i hallaç,  
Mihnet içre kaddın bükük eyledi.

Kimine dert verdi, kimine deva,  
Kiminin haveti hiç olmaz reva,  
Kiminin eyleyip gözünü âmâ,  
Koluna a açtan asa eyledi.

Kimilerini eyleyip visal-I devlet,  
Kimilerine verer dert ile mihnet,  
Kimilerine verir ay ile i ret,  
Kimilerine yârden cûda eyledi.

Leyla Mecnun derler, aleme üstad,  
Cihanın gamından olmadı azad,  
Nazlı dilber i it bu çark-ı nâ âd,  
Bu garip canıma cefa eyledi.

Mest olup yatıyordum uykuda bir tün<sup>169</sup>,  
Seni görüp halim oldu di ergüvn<sup>170</sup>,  
A kın kıldı beni misali mecnun,  
Güya bir bülbül ü eyda eyledi.

Senin a kın beni kıldı divane,  
Gamından ba alıp, gittim her yana,  
Dayanamaz sonunda ata hem ana,  
Be yüz yi it bana yolda eyledi.

---

<sup>169</sup>Tün: Gece.

<sup>170</sup>Di ergüvn: Harap.

Deryaya girip de o yâr u yârân,  
Nice gün yürüdük âd ile handan,  
Yıkılsın, yumrulsun bu çarh-ı gerdan,  
Bakıver, bize nasıl cefa eyledi.

Aniden tarttı girdab-ı hunhar,  
Altı ay orada olduk giriftar,  
Yalvarıp Hüda'ya, a ladık zar zar,  
Günbe gün halimizi harab eyledi.

Birgün ho vurup derya-yı umman,  
Barçamızı gark edip, eyledi pinhan,  
Sohbet karde lerim çün<sup>171</sup> mah-ı taban,  
Tanrı hükmü ile kaza eyledi.

Bir a aç üstünde kaldım ben zâr,  
Kimse olmasın benim gibi efgar<sup>172</sup>,

Kısmetimi um edip yaratmı Cebbar,  
Güzel hemdemlerden cûda eyledi.

Üç gece, üç gündüz a lap devamat,  
Deryanın içinden çıktım selamet,  
Yaratan Kadir'im eyleyip inayet,  
Tekrar ba tan canımı atâ eyledi.

Birkaç gün gamından oldum âzâd,  
Velakin neyleyim, hatırım nâ âd,  
Fele in kolundan dâd ile bidâd,

---

<sup>171</sup>Çün: Gibi; Çünkü.

<sup>172</sup>Efgar, Fegar: Yaralı, engelli; Yorgun dü mü , cefakar, eziyet çeken, ızdıraplı.

Yine, gör sen, nasıl cefa eyledi.

Sonra dü tüm bir cadının koluna,  
Sihir eyleyip, saldı hicran çölüne,  
Ben neyleyim bahtımın karalı ına,  
Göz ya ımı kanlı derya eyledi.

Vah iler içinde gezdim ah vurup,  
Gözlerimi kanlı ya la doldurup,  
Bir tümse e yettim nice gün yürüp,  
Hasta canım korkup, ibâ eyledi.

Tümsek içre gördüm bir güzel canan,  
Yüzüne bakarak a ladım çendan,  
Ba ımı yere koyup, eyledim efgan,  
Rahm eyleyip, o dem dua eyledi.

Okudu u dua eyledi eser,  
Suretime indi suret-i be er,

yilikler edip, o güzel dilber,  
Beni bu gamlardan uzak eyledi.

Taht üstünde bana kıldı i aret,  
Bozulan gönlümü kıldı imaret,  
Birkaç gün sürüp ay ile i ret,  
Bizim ile zevk u sefa eyledi.

Mahrengiz demi ler-cadının kızı,  
yilikler eyleyip gönderdi bizi,  
E er âyân etsem bu pinhan sözü,

Benim ile ahd u vefa eyledi.

Ondan gelip çattım hatarlı caya,  
Gece gündüz kaldım ah ile vaya,  
Hata yaptım, yakalandım rudapaya,  
Ba ıma külfetli bela eyledi.

A acın dalında ba ını kopardım,  
Ba ını kestim, cehenneme yolladım,  
Gidip rudapayın tamamını kestim,  
Hasret ile onlar kaza eyledi.

Ondan sonra merdane belimi ba lap,  
Nice gün yürüdüm ben seni izleyip,  
Berzengiler tutup, kolumu ba lap,  
Her biri bin türlü cefa eyledi.

Sıdk ile tutu tum, eyledim ihlas,  
Pirim ah-ı Merdan eyledi halâs,  
Yine medet ettiler Hızır ve lyas,  
Kaygıdan, hasretten âzâd eyledi.

Berzengiden kaçıp, girdim deryaya,  
Tekrar ben kendimi soktum sevdaya,  
Gece gündüz a lap Kadir Allah'a,  
Gör bak nice kısmet Hûda eyledi.

Birkaç gün gittim deryada akıp,  
Ayrılık oduna ba rımı yakıp,  
Gark etti tufanlar ba ıma çıkıp,

Yine bir tufan-ı derya eyledi.

Deryanın içinde bir a aç gördüm,  
Görünce buna çokça sevindim,  
Gidip o a acın üstüne bindim,  
Hasta canım ükür sena eyledi.

Tekrar ba tan buldum ölümden necat,  
A layıp, Allah'a kıldım münacat,  
cabet eyleyip kaza-yı hacet,  
Lütf edip, hacetim reva eyledi.

Üç gece, üç gündüz a lap cefadan,  
O a aç üstünde eyledim mesken,  
Birdenbire bir ku indi havadan,  
Kast edip, canıma cefa eyledi.

O ku un aya ından tuttum mestane,  
O dem beni alıp çıktı asumana,  
Benim adıma yüz tutup Rahman'a,  
Melâikeler hamd u sena eyledi.

Beni o ku kaldırarak getirdi,  
Pervaz edip yuvasına yetirdi,  
Benim bitmez i lerimi bitirdi,  
Bizi bu gamlardan rahat eyledi.

O ku un adına bu halk-ı cihan,  
Hem simurg demi hem ah-ı murgan,  
Kaf da ı üstünde eylemi mekân,

Benim ile ahd u peyman eyledi.

Simurg'a ben nice iyilik yaptım,  
Dayak ile ejderhayı öldürdüm,  
Kast esip, dü manın ba ını kestim,  
Benim ile ahd y peyman eyledi.

Köksümü yırtarak, kanlar a ladım,  
Kesip kesip, kara ba rımı tuzladım,  
Bir bir arz u halimi, söyledim,  
Rahm eyledi, bize nazar eyledi.

Dayanamayıp beni aldı götürdü,  
Cefa çekip, deryalardan geçirdi,  
Kırk gün uçup, bu menzile yetirdi,  
Benim için canını feda eyledi<sup>173</sup>.

Çok cefalar çekip, bahçene girdim,  
Bahçıvan olarak, elma nar topladım,  
ükür Allah, yine cemalini gördüm,  
Tanrı sizi bize atâ eyledi.

Belâlardan kaçıp, dü tüm belâya,  
Her zaman u radım sayısız cefaya,  
Kulak ver, dilberim, i bu sevdaya,  
Bize bu kısmeti Hûda eyledi.

---

<sup>173</sup>Bu bendin a a ıdaki gibi versiyonu da var:

Pervaz edip, beni kırk gün götürüp,  
Cefa çekip derelerden geçirip,  
Sonunda beni menzilime yetirip,  
Benim için canını feda eyledi.



Sen sen Senuber'in vefalı yâri,  
Sana feda olsun can u efkarı,  
Kısa kessem i bu güzel defteri,  
Bu bîvefa kime vefa eyledi.

Elkissa, bu sözlerden sonra Melike: “Ey Senuber, o sana iyilikte bulunduysa e er, onu buraya getir, biz de görelim onu” dedi. Senuber de yârinin gönlünü alıp, o vakit u sözleri dile getirdi:

Kamer yüzlü, eker sözlü dilberim,  
Senden ba ka sevgili yârim yok benim;  
Taze gülistanım, mah u envarım,  
Hasretinden hiç kararım yok benim.

Seni görsem olur hasta gönlüm âd,  
Cihanın gamından olurum ben âzâd,  
Nezaket ba ında kameti em âd,  
Senden gayrı zülfü tarım yok benim.

Nazlı dilber, sen sen vefalı canan,  
Yüzünü görmü em, kalmı am hayran,  
irin canım olsun yoluna kurban,  
Leblerin dek eker varım yok benim.

Sana feda olsun bu irin canım,  
Bir an görmesem çıkar figanım,  
Sen sen ba tacım, ruh-u revanım,  
Senden gayrı lâlezârım yok benim.

Senuber'in yâri gül yüzlü dilber,

Sana feda olsun huri periler,  
A kında eridim ben misli<sup>174</sup> semender,  
Senden ba ka gülgüzârım<sup>175</sup> yok benim.

Elkissa, bu sözlerden sonra oraya konakladılar. Senuber gitti ve Mahrengiz'i Gül perinin huzuruna getirdi. Gül peri Mahrengiz ile beraber taht üstünde oturdular. Ve Senuber de bunları tarif ve vasıflandırıp, onların adına bir söz dedi:

ki dilber taht üstünde oturmu ,  
Hüsnu benzer bir devletli hümâya;  
ki mâhı Hak müyesser eylemi ,  
Biri Güne benzer, di eri Aya.

Birinin vardır murassa tacı,  
Hüsnu alır aydan, günden haracı,  
Birisinin âlem olmu muhtacı,  
Sitem eyleyip, beni soktu belâya.

Birisi melektir, di eri rıdvan,  
Birinin güzelli i çün mah-ı taban,  
Birinin kameti servi huraman,  
Biri benzer kı açan rânâya.

Birisinin leblerinin balı var,  
Ak yüzünde çifte çifte beni var,  
Birisinin bahçesinin narı var,  
Gözü benzer bir nergis u uleye.

ki dilber birbirine ka kakıp,

---

<sup>174</sup>Misli: Gibi, misali.

<sup>175</sup>Gülgüzâr: Gül yanaklı, gül yüzlü, güzel yüzlü.

Ba rımı kebab eyler, canımı yakıp,  
Senuber onların hüsnüne bakıp,  
Benzemi im bir bülbül ü eydaya.

Elkissa, bundan sonra Çin vilayetine do ru yola koyuldular. Birdenbire Senuber'in gözüne tufanlı derya göründü. Arkada ları hatırına geldi. O vakit a layarak söyledi i sözlerinin beyanı öyle:

Ey yarenler, kahpe felek,  
Gör, nasıl kıbap eyledi;  
Önce eyleyip en akrak,  
Sonunda harap eyledi.

Kimisine verdi zor ve mihnet,  
Ba ına ya dırdı nice külfet,  
Kimisine verip tac u devlet,  
çti ini arap eyledi.

Ben nereye gideyim imdada,  
Hasta canımı yakıp oda,  
Yüre im dolmu dumana,  
Ba rımı kebab eyledi.

Sevdalar gitmez serimden,  
Kararım gitti elimden,  
Ayrılıp dost u yarimden,  
Çe mimi ya lı eyledi.

Senuber der, bu ne kavga,  
Ba ımıza saldı sevda,

Ey yarenler, fani dünya,

Kimseye vefa eyledi.

Elkissa, bu sözlerden sonra Senuber: “Çin Maçın yurduna bu yüzle nasıl varabilirim ben, bana can u gönülden ba lı be yüz tane arkada ım var idi, benim yüzümden tamamı bo uldular. E er ben tek ba ıma varırsam, arkada larımın anne babaları bunu ö renecekler ve onların yas u matemini çok fazla olacak, evlatları da benden sorsalar onlara ne cevap veririm, onların yüzüne nasıl bakabilirim” dedi. Sonra deryanın kenarına geçti ve bu sırrı babasına name ekinde anlatarak, bir söz dedi:

Buradan varsan ah-ı Hur it yanına,

O ol mihribanın geldi de sen;

Yanıp, pi ip ayrılı ın oduna,

Hal-ı peri anın geldi de sen.

Yusuf’u a abeyi kuyuya bıraktı,

Yakup o lu için kanlar a ladı,

Allah’ım gaybın hazır eyledi,

Kaybolan kervanın geldi de sen.

A ık olup sinesine ta vurup,

Pervane gibi a k oduna ba vurup,

Fele in kolundan cefalar görüp,

Gözleri giryanın geldi de sen.

Hiç kurtulamadım ben belâdan kaçıp,

Nice yıllar gezdim canımdan bezip,

Sonunda mihnet arabını içip,

Ah u naleli garibanın geldi de sen.

Senuber der, gamlı kolun adına,

Bir sözüm var derim gönül âdına,

Nice a layıp, yanıp a kın oduna,  
Biz aziz mihmânın geldi de sen.

Elkissa, bu sözlerden sonra Bu nameyi bir perinin koluna tutturdu. O peri de nameyi Hur it ahın huzuruna götürdü. Ve padi ah nameyi okuyunca kendinden geçip bayıldı ve belirli bir müddet sonra ayılarak kendine geldi. O vakit de Allah'a şükretti ve unları dile getirdi:

şükür Hakkın dergâhına,  
Maksadımız hâsıl oldu;  
Uçup giden devlet ku u,  
Tekrar ba tan visal oldu.

Sıyrıldı hicran ebi,  
Bulundu gönlüm matlubu,  
Çıktı bahtımın yıldızı,  
Yine bedri kâmil oldu.

itin ah u zarımı,  
Sevinin dost u yarım,  
Rüsvaydır rakiplerim,  
Hasret çekip, harap oldu.

Gelin, tüm yakın u yâdım,  
Sevinin, kavim u hısımmım,  
Bülbül olup, gönül ku um,  
Ol gül ene hayran oldu.

Hur it der, budur zârım,  
Açıldı bahtım, gülzârım,  
şükür, yine bu gözlerim,  
Cemaline dahil oldu.

Elkıssa, bundan sonra Hur it ah tamam umeralarını toplayıp, askerleriyle yola koyuldular. Nice menzil geçtiler, uzak mesafeler kat ettiler. Ve Senuber de tam bu sıralarda babasının önünden çıkıverdi. ah Hur it o lu, kendi ci erpaesine görenine a ırı derecede sevindi, onu kucaklayıp kokladı, onu ba rına bastı. Senuber de babasının kuca ında kendinden geçti. Orada bulunan tamam halk da azâdeyi gördüklerine sevindiler. kisinin yüzüne gül suyunu serptiler. Sonra Senuber babasından il ulusunun, halkının haberini sorup, unları dile getirdi:

Çin Maçin ehrinden gelen canlarım,  
Haber verin bizim canlar aman mı?  
Süleyman devletli, skender dillim,  
Yurt soran bey u ka anlar aman mı?

Sakinin kolundan kadehler içen,  
Cenk günü mest olup, ba ından geçen,  
Meydan içre kılıcından kan saçan,  
Kır atlı civanmertler aman mı?

Hiç ık olmayıp, söndü çıra ım,  
Ah vursam sinemden ayrılmaz da ım,  
Sahipsiz kalmı tır ba u bahçelem,  
Ter açan gülistanlar aman mı?

Mansur gibi beni dara astılar,  
brahim Halil dek nara<sup>176</sup> attılar,  
Melaike suretli kadı, müftüler,  
Eflatun dek nüktedanlar aman mı?

Senuber der, böyle oldu kismetim,

---

<sup>176</sup>Nar: Burada “Ate , alev, od” anlamında.

Hiç ba ımdan eksik olmaz mihnetim,  
Çin ehrinde taç u tahtım, devletim,  
Yakutlu, cevherli korlar aman mı?

Elkissa, bu sözlerden sonra Hur it ah orada üç gece gündüz kutlama yaptı. Sonra da Senuber'e bakarak: "Ey evladım, Çin ehriine gidelim, orada herkes sizi bekliyorlar" dedi. Senuber bu sözü duyar duymaz zarin zarin a lamaya ba ladı ve "Ben oraya ne yüzle varayım" deyip, bir söz dedi:

Çin Maçin ehriine nasıl varayım,  
Bende bir sevinçli gönül olmasa;  
Hemdemler yüzüne nasıl bakayım,  
Gülüp konu maya dilim olmasa.

Her günüm olmu tur bir aydan beter,  
Gece gündüz a lap, yeme im geçer,  
Kendimin bu derde yandı ım yeter,  
Ke ke, ilden bana utanç gelmese.

Benim ile gelen ol yar u yârân,  
Hepsini gark etti derya-yı Umman,  
um felek eyledi yer ile yeksan,  
Neyleyim, kendime ölüm olmasa.

Allah'tan diledim, verdi sevinci,  
Bir yar için oldum bunca yalancı,  
Ben nice çekmi im mihneti, sancı,  
Neyleyim, kalkmaya halim olmasa<sup>177</sup>.

---

<sup>177</sup>Bu bendin a a ıdaki gibi versiyonu da var:

Allah'dan istedim önce bu nice,  
Bir yar için çektim çok kaygıca,

Senuber der, nice çektim hicranlar,  
yakamı yırtarak, kıldım figanlar,  
Çin ehri ne nasıl gide, yarenler?  
Sohbet dostum hemdemlerim olmasa.

Elkissa, bu sözleri duyanlar çok üzüldüler, adeta üzerlerini hüznün bulutu sarmı gibi oldu. Her nasılsa, o vakit Senuber'in aklına Hazreti Hızır aleyhisselamın söyledikleri geldi. O Senuber'e demi ti ki: "Her ne zaman, ba ıma bir i geldi inde ve zor durumla kar ıla tı ında beni hatırına getir, beni yad et, ben hemencecik orada olur, sana yardım ederim" demi ti. Senuber de Hızır aleyhisselamı yâd ederek birkaç cümle söyledi:

Hızır ile lyas denen,  
Merd u merdanım gel imdi;  
Hakkın peygamberi olan,  
Kutp u devranım gel imdi.

Ba ıma yüz macera geldi,  
Yine bahtım kara oldu,  
Devranım çok kara oldu,  
Mah-ı Kengan'ım gel imdi.

Hakikat erabını içen,  
Ma firet pazarımı açan,  
Dünya denizinden geçen,  
Büyük pirlirim, gelin imdi.

sterim Hızır lyas'ı,

---

Ben neyleyim, çekmi im sancı,  
Neyleyim, kalkmaya halim olmasa.



Gelin, Gavs ile Kıyası,  
Mü'minlerin muktedası,  
Güzül sultanım, gel imdi.

Senuber a lar ol zâra,  
Yüre im oldu yüz pâre,  
Beni bırakmayın intizara,  
Merhem-i canım gel imdi.

Elkısai daha Senuber sözlerini tamamlamamı tı ki orada Hızır aleyhisselam belirdi. Senuber'e dönerek dedi ki: "Ey, yi it, ba ına ne tür i geldi ki, bizi yâd ettin, ça ırmı sın?" Senuber arzını dileklerini beyan edip, zarin zarin a layarak, bir söz dedi:

Arzımı i itin, aziz büyü üm,  
Artık bugün ömrü, canı neyleyim;  
Gerekmez dünyanın sim u cevheri,  
Arkada sız bu devranı neyleyim.

Konu maya hiçbir kimsem olmasa,  
Oyalanmaya yaz u kı ım olmasa,  
Bülbül olup, gönül ho um olmasa,  
Ter açmı gülistanı neyleyim.

Yanımda var idi be yüz mahremim,  
Gark oldu bu yerde tamam hemdemim,  
Onlar için taze oldu matemim,  
Dost u yârsız bu dünyayı neyleyim.

Evvela â ıklık köyüne dü tüm,  
Nice yıl cadılık oduna pi tim,  
Tekrar ba tan bu sevdaya ula tım,

Ay u i ret, hanümanı neyleyim.

Senuber der, bugün derdim uyandı,  
Ayrılık hasreti cana od saldı,  
Tamam, dost u yârim bakı a kaldı,  
Artık böyle ömrü, canı neyleyim.

Elkıssa, bundan sonra Hazreti Hızır aleyhisselam namazlı nı serdi, yüzünü kibleye döndürerek, iki rekât hacet namazını a layarak kılmaya ba ladılar. Buyurdular ki: “Ey evlat, senin dua et ki ben de âmin diyeyim, in allah Allahu Teala iste imizi yerine getirir.” Senuber Allah’a münacat kılıp, evliya enbiyadan medet umarak bir söz dedi:

Âlemi yaratan Kadir Allah’ım,  
Sen kendin yeti , koma bu zâra;  
Bir asi kulunum, çoktur günahım,  
Mü kilimi gider, bırakma bu zâra.

Evvelen erhamurrahimindir adın,  
Sana yeti emeyiz Kadimdir Zat’ın,  
Hürmeti u runa o Zat-ı Pak’ın,  
Mü kilimi gider, bırakma bu zâra<sup>178</sup>.

Kerbela çölünde kalmı am ehid,  
Bir miskin geda ben, kılma nâümit,  
Kelamın hürmetine- Kur’an-ı Mecid,

---

<sup>178</sup>Bu bendin a a ıdaki gibi versiyonu da var:

Bir ismin Rahman’dır, bir ismin Rahim,  
Sana yeti emeyiz biz, bir ismin Kadim,  
Yaratan Allah’ım, Kudretli Rabbim,  
Rahm eyle halime, bırakma bu zara.

Mü kilimi gider, bırakma bu zâra.

Hürmetine Havva-yu hazreti Adem,  
Ar ile kürsüsü, Levh ile Kalem,  
Senin dergâhında oldu mükerrem,  
Mü kilimi gider, bırakma bu zâra.

Dergahına geldim, ben isteyip hacet,  
Hacetimi dilerim ben, kılıp münacat,  
Tevrat'ın hakı için, yedi semavat,  
Mü kilimi gider, bırakma bu zâra.

Bir hasta kulunum i im gedalık,  
Gamın girdabında kaldım sıkı ıp,  
Hürmetine saf tutan cümle melaik,  
Mü kilimi gider, bırakma bu zâra.

Sanatıyla âlemi yaratan Rahman,  
Beni bu arada koma sergerdan,

Hürmeti içim - zemin u asuman,  
Mü kilimi gider, bırakma bu zâra.

Her eyi yaratan Kadir u Settar,  
Dile imi kendi ver sen, Biribar<sup>179</sup>,  
Cennet hürmetine, tahtihel enhar<sup>180</sup>,  
Mü kilimi gider, bırakma bu zâra.

Kahrından cehennemi var ettin,

---

<sup>179</sup>Biribar: Bir ve tek Allah (c.c).

<sup>180</sup>Tahtihel enhar: Altından sular, çe meler akan.

Onu kâfirler için yuva eyledin,  
Hürmeti için cümle enbiya,  
Mü kilimi gider, bırakma bu zâra.

Dördüncü semada Hazreti sa,  
Nefesinden ölüler buldular guya,  
Cebrail hakkı için, mescid-i Aksa,  
Mü kilimi gider, bırakma bu zâra.

Kâbe'nin sütunu Hannan u Mennan,  
Nalemden titrerler yedi kat asuman,  
Hakkı için brahim Halilürrahman,  
Mü kilimi gider, bırakma bu zâra.

Ümmetlerin pu tu penâhı olan,  
“Ümmetim” diye daima a layan,  
Hürmeti, hakkı için o Fahr-i Cihan,  
Mü kilimi gider, bırakma bu zâra.

Ebu Bekir, Ömer aleme server,  
Resul'ün dostları Osman u Haydar,  
Bihakkın hürmeti cümle peygamber,  
Mü kilimi gider, bırakma bu zâra.

Hasan ile Hüseyin seyyid-i alem,  
Senin dergâhında oldu muharrem,  
Bihakkın hürmeti Mekke-i Azam,  
Mü kilimi gider, bırakma bu zâra.

brahim Halil'i attılar nara,

O zaman o ate döndü gülzara,  
Bihakkın smail, Hacer u Sara,  
Mü kilimi gider, bırakma bu zâra.

Fakirlerin akar gözünden ya ı,  
Rahm edip sormazlar hiç bir ki i,  
Bihakkın yetimlerin gözünün ya ı,  
Mü kilimi gider, bırakma bu zâra.

Dergahına a layıp geldim ben zar,  
Ümitsiz eyleyip kılma erm-sar,  
Bihakkın Fatıma, Haydar-ı Kerrar,  
Mü kilimi gider, bırakma bu zâra.

Günahkar kulunum i im pi man,  
Beni arada bırakma sergerdan,  
Bihakkı hürmeti bu âlem u cihan,  
Mü kilimi gider, bırakma bu zâra.

Senuber kulundur, eyler münacat,  
Dualarımdan titrer yedi semavat,  
Her eyi yaratan Kaza-yı Hacet,  
Mü kilimi gider, bırakma bu zâra.

Elkıssa, bu sözden sonra Hazreti Hızır aleyhisselam be parma nını deryaya daldırdı... O derya-yı hunhar mevc vurmaya ba ladı. Bir baksa tüm topluluk a la ıp duruyordular. Allahu Teala'nın kudreti ile be tane gemi mevc vurarak çıktılar. Her gemide yüz yi it var idi. O vakit tüm kalabalık bu duruma sevindiler. Senuber arkada larını sa salim görerek memnun oldu ve orada bir gazel dile getirdi:

ükür Hakkın dergâhına,  
Bak nasıl ferman eyledi;  
Kerem eyleyip kullarına,  
Yeniden mesut eyledi.

Kör olsun rakibin gözü,  
Melâmet eylerler bizi,  
Dü manların kin sözü,  
Yüre imi kan eyledi.

Ta lara vurup ba ımı,  
Nice döktüm gözya ımı,  
Benim bu mü kül i imi,  
Hakk kendisi asan eyledi.

Gelin tüm dost u yârim,  
Açıldı ba ım gülzârım,  
Yüzü siyah rakiplerim,  
Yüzünü yırtıp kan eyledi.

Senuber der, budur zarım,  
Kerem eyler Yaratanım,  
Buradan gelen dost u yârim,  
Yeniden mesut eyledi<sup>181</sup>.

Elkıssa, bundan sonra Hur it ah: “Ey evlat, Allahu Teala musibetini giderdi. imdi Çin diyarına gidelim” dedi. O zaman Senuber dü ünmeye ba ladı. O esnada da

---

<sup>181</sup>Bu bendin a a ıdaki gibi versiyonu da var:

Senuber imdad edip a lap,  
Maksadın Allah’tan isteyip,  
ükür imdi yine görüp,  
Hakk yine ferman eyledi.

Ziver çöl beyavanda zuhur ediverdi. kisi orada kucakla ıp görü tüler. Ziver: “Ey vefalı arkada ım hiç hatırlamadın” dedi.

Sonra Senuber Mahrengiz’in yanına varıp: “Hadi, imdi Çin ehre gidelim.” deyip, bir söz dedi:

Gül yüzleri aydın iki dilberim,  
irin dilli sevgili yârim, gidelim;  
em-i ebistanım<sup>182</sup>, mahı envarım,  
Gül yüzleri ziya halim gidelim.

Seni görüp dü tüm ah u figana,  
Cemalini görenler olur divane,  
Sen dek peri gelmez bu cihana,  
Taze açılan gülistanım gidelim.

Kemana benzemi ka ın hilâli,  
ekerden irindir leblerin balı,  
Sana feda olsun dünyanın malı,  
Nazeninim, zülfü tarım gidelim.

Çok cefalar çekip, yettim murada,  
Söyle yârim ömrün olsun ziyade,  
Ricada bulunup gelmi im dada,  
Elmalı bostanlı narım, gidelim.

Senuber der, budur ah u figanım,  
Sana feda olsun bu irin canım,  
Sen sen tac-ı serim, ruhu revanım,  
Akıl uurum, ihtiyarım gidelim.

---

<sup>182</sup>Masallarda ve efsanelerde Karanlık ehre in sembolü.

Elkissa, bu sözden sonra Gül peri ve Mahrengiz Çin ehre yola koyuldular. Birkaç gün yol yürüdükten sonra ehre vardılar. Hur it ah Çin ehrini süsleyerek kırk gece gündüz dü ün ziyafet vererek, fakirlere çok çok hayır ihsanlarda bulundu. O vakit ulema, emirler, kadıları toplayıp, Gül periyi Senuber'e nikâhladılar. Ve iki gülü birbirine kattılar. Senuber o kadar me akkatten sonra yârine kavu up, güzel lebinden buseler alıp... muradına yetip, bir söz dedi:

Ey yarenler, müslümanlar,  
Devlet bize zahir oldu;  
Önceki beyler, sultanlar,  
Hizmetinde hazır oldu.

Nice çekmi im sövü ü,  
Akıtıp gözümden ya ı,  
Nihayet gelip baht ku u,  
Ba ım üzre çatı oldu.

Çıktı devletin ahtarı,  
Yazıldı gamın defteri,

Alemin mahz cevheri,  
Hazinede hazır oldu.

Birisi taze gülüm,  
Di eri saç ı sümbülüm,  
Yâri görüp, hasta gönlüm,  
Cemaline mahir oldu.

Senuber gelmi dada,  
Sözün çok kılma ziyade,  
Yalancı, fani dünyada,



Zamana-yı ahir oldu.

Elkıssa, ehzade Senuber ile Gül peri maksatlarına yettiler ve Mahrengiz'i de vezirin o luna nikâhladılar. Onlar da maksat muratlarına yettiler. Dostlar âd oldu, dü manlar mat, lahi cümleyi ümmet-i Muhammedi murat maksadına yetir, hususan da okuyucuyu, dinleyiciyi ve yazıcıyı da...

Sonunda bunların hürmetine eydayî bir gazel söyledi:

Ey yaranlar, müslümanlar,  
Maksada yetti dünyada;  
Çekip çok cebr u cefalar,  
Gam keder yuttu dünyada.

Sevgili yar diye zarın a layıp,  
Yüre imi gam ile da layıp,  
Çölde vah iden sorgulayıp,  
Yar derdini çekti dünyada.

Leyla Mecnun derler a ık,  
Kaldılar gamda ula ık,  
irin de Ferhad'a ma uk,  
Göz ya ını döktü dünyada.

Züleyha Yusuf'a dilber  
Tamam boyu mü k ü anber,  
Yalancıda Gül Senuber,  
Yarine yetti dünyada.

eydayi der dünya yalan,  
A k yolunda cefa gören,  
Nihayet zevk i sefa süren,

Müminler geçti dünyadan.

Elkıssa, bundan sonra Senuber maksadına yetti. İlahi, bütün müminleri muradına yetirsin...

## SONUÇ

Ortak bir geçmi e sahip olmamız dolayısıyla Türk dünyasının çe itli topluluklarında farklı versiyonlar halinde varlık gösteren, anlatı gelene imizin en güzel örnekleri sayılan halk hikâyelerimiz de i ik ekillerde bugün de ya amaktadır. Bu anlatmalar Türk dünyasının genelinde oldu u gibi, Türkmenistan'da da yüzyıllardır halkın e lenme ve kültürel ihtiyaçlarına cevap verecek ekilde anlatıla gelmi tir. nceleme konumuz olan Türkmen Gül Senuber hikâyesi, Tahir ile Zühre, Â ık Garip, Kerem ile Aslı gibi güzel örnekleri içinde barındıran Türkmen edebiyatı, Türk edebiyatı içerisinde önemli bir yere sahiptir

Türkmen Türklerinin sözlü gelene inden derlenip, XVIII – XIX asır Türkmen airi eydayı tarafından yazıya aktarılan halk hikâyesi, Türkmenistan ne riyatı olarak A kabat'ta basılmı tır. Nazım ve nesrin iç içe oldu u anlatma klasik halk hikâyelerimizin ekil özelli ini içermektedir. Hikâyede kahramanın ailesinin tanıtımı, do umu, e itimi, â ık olması, gurbete çıkması ve sevgiliyle kavu ması epizotları di er halk hikâyeleri ile benzerlik göstermektedir. Hikaye “Emma raviya-i ahbar ve nakılan-ı asar ve muhaddisan-ı dstan-ı butsan-ı kühen ve Hum açınanı-harmanı- suhan hirki suhan ra ba suhan zaman, künid ...” ekinde uzayıp giden ve kitaplardan sözlü gelene e geçti i kabul edilen bir giri kli esiyle ba lar. Asıl hikâye kısmında ailesi ve kendisi tanıtıldıktan sonra sıra, kahramanın macerasının anlatılmasına gelir. Sonuç bölümünde ise Senüber'le sevgilisinin kavu maları ve evlenmeleri konu edilir. Anlatı “ lahi hemme mu'minleri muradına etgürsin” ekinde bir biti formeli ile sona erer. Hikâyenin nesir kısımlarında bir yerden, bir olaydan, bir ki iden di erine geçerken halk hikâyelerindeki gibi “Gül Perizat hem naz, kiri mi birlen cugap birdi”, “bir söz diydi” veya “bu gazalımı okıdı” ekindeki geçi formelleri pek sık göze çarpmaktadır.

Gül Senuber hikâyesindeki iirleri inceledi imizde nazım kısmınının 63 adet iirden olu tu unu görmekteyiz. Bunların en kısası 1'er dörtlük halinde olup, birle tirilince söylendi i anda ve konuda bir türkünün haneleridir. iirlerden en uzununu Senüber'in Gül'e olan a kını ve bu yüzden o ana kadar ba ından geçenleri hikâye etti i 44 dörtlükten meydana gelen ve 11'li hece ile söylenmi olan ko madır.

Anlatıdaki şiirlerin hece ölçüleri ve mısra sayıları, sabit bir karakter arz etmemektedir. şiirlerin 11’li olmak üzere 8’li, 14’lü, 15’li hece ile söylenmiş türkülerin, sadece 4 tanesi 5 mısralıdır. Diğerleri dörder mısralık bentler halindedir. Ancak bütün türküler komma düzeniyle söylenmiştir.

Motif yapısı, diğer Türk halk hikâyelerinin motifleriyle benzer bir özellik gösteren anlatmamızda, epizotlara göre tespit ettiğimiz motiflerin, Stith Thompson’un “Motif-Index of Folk Literature” adlı çalışmasında belirlediği motiflerle önemli ölçüde örtüştüğünü söyleyebiliriz. Öncelemi olduğu umuz Türkmen Gül-Senuber destanının farklı dönemlerde tekkül eden, zamana ve mekâna bağlı olarak farklılıklar gösteren iki varyantında, benzer motiflerin yer aldığı ve bu anlatımların Türk düşünce ve inanış sistemi üzerine bina edilen Türk sözlü kültür geleneğinden beslendiğini görmekteyiz.

Mitik, epik ve mistik unsurların bir sentezi olan, fantastik ve sevgi temalı destanlar grubuna giren, “Kitab\_1 Senuber”, “Senuber”, “Destan\_1 ehzade Senuber” isimleriyle de anılan Türkmen “Gül-Senuber” destanı yalnız Orta Asya’da değil, Kafkas’da, Hindistan’da, İran’da ve Küçük Asya’da da bilinmektedir. Farklı dönemlerde tekkül eden, zamana ve mekana bağlı olarak farklılıklar gösteren bu gibi sözlü yaratımların, toplumun sosyo-kültürel yapısındaki değişimlere paralel bir şekilde çeşitlilik göstermeleri olağan bir durumdur.

## KAYNAKÇA

- AÇA, Mehmet. "Kozı Körpe -Bayan Sulu Destanı Üzerinde Mukayeseli Bir Ara tırma". Konya (Selçuk Üniversitesi, Yayınlanmamı Doktora Tezi), 1998.
- ALPTEK N, Ali Berat - Esmâ İm ek; Türk Destanlarının Motif Yapısı, TDA, 65, Nisan 1990.
- ALPTEK N, Ali Berat. "Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı", Akça Yayınları, Ankara 1997.
- AYDO DUYEV, Muhammed. "Türkmenistan", a.e. C.19.
- "Ba langıcından Günümüze Kadar Türkiye Dı ndaki Türk Edebiyatları Antolojisi", Türkmenistan Türk Edebiyatı, CIO, Kültür Bakanlığı 1, Ankara 1998
- BOPvATAV, Pertev Naili. "Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyecili i". Kültür Bakanlığı 1, stanbul 1988.
- BORAYTAV, Pertev Naili "Köro lu Destanı", stanbul 1931.
- CAMPBELL, Joseph. "Kahramanın Sonsuz Yolculu u", Kabalcı Yayınevi, stanbul 2000.
- CEM LO LU, Mustafa. "Azerbaycan ve Anadolu Halk Hikâyelerinde Kahramanların Â ık Olması ile İgili Motifler ve Bunların Yapısı, TDK Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, S. 3, Ankara 1997.
- CEM LO LU, Mustafa. "Halk Hikâyelerinde Do um Motifi", Uluda Üniversitesi Yayını, Bursa 1999.
- ÇEÇEN, Anıl. "Türk Devletleri" Yeni Avrasya Yayınları, Ankara 2003.
- ÇOBANO LU, Özkul. "Türk Mitolojisi." Türk Dünyası Edebiyat Tarihi. C.1, AKM Yayınları, Ankara 2001
- D YKANBAEVA, Aygerim. "Kırgız Efsaneleri Üzerine Bir Ara tırma" ( nceleme-Metin). zmir Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004, (Yayımlanmamı Doktora Tezi).
- DUYMAZ, Ali. " Derlemeler ve ncelemeler II, Destan ve Halk Hikâyesi Yazıları", Balıkesir 2001.

ELÇ N, ükrü. "Halk Edebiyatına Giri ". Kültür ve Turizm Bakanlığı ı Yayınları, Ankara 1986.

EK C , Metin. "*HalkHikâyeleri'nde Ad Verme*", Palandöken, zmir, S. 4.

EK C , Metin. "Dede Korkut Hikâyeleri Tesiri ile Te ekkül Eden Halk Hikâyeleri", AKM yayını, Ankara 1995

EK C , Metin. "*Ara tırma Yöntemleri*" Türk Halk Edebiyatı El Kitabı. Editör: M. Öcal O uz, Ankara Grafiker Yayıncılık, 2004

ERGUN Metin - BRAH MOV Gaynislam. "Ba kurt Halk Destanları",Türksoy Yayınları, Ankara 2000.

ERGUN, Metin. "Manas Üçlemesinde Ad Verme Gelene i ve Bu Gelene in Türk Kültürü içindeki Yeri", Manas 1000 Bi kek Bildirileri, AKM Yay. 122, Ankara 1997,

GARRIYEV Seyit Atalıyeviç. "Türkmen Eposı, Dessionları ve Gündogar Halklarının Epiki Dörediciligi". İlim Ne iryatı, A gabat 1982.

GÖKYAY, Orhan Saik. "Dedem Korkud Kitabı", s. CCCLXXXVI.(Ergun 1997: 93)

GÖMEÇ, Saadettin. "Türk Cumhuriyetleri Tarihi", Kömen Yayınları, Konya 1997.

GÜLO UL, F. Rıza. "Halk Kitaplarına Dair", stanbul 1937.

GÜNAY, Umay. "Â ık Tarzı iir Gelene i ve Rüya Motifi", AKM Yay., Ankara, 1986.

GÜNEY, Eflatun Cem. "Halk Hikâyeleri", TFA, A ustos 1951.

GÜZEL Abdurrahman, TORUN Ali. "Türk Halk Edebiyatı El Kitabı", Ankara 2003.

HANCA, Baki Bora. "Garip Adına Ba lı Türkmen Destanları Ve Türkmen O uz Namesinin Kaynak Ve Motif Olarak Kar ıla tırılması", Doktora Tez Çalı ması, 2009.

LAYDIN, Hikmet. "Behran-ı Gür Menkabeleri", Türkiyat Mecmuası.

NAYET, Alimcan. "Uygur halk Destanları I", TDK, Ankara 2004.

" slam Ansiklopedisi", M.E.B Bakanlı ı, Eski ehir 1997, c. X, s. 653-657. " slam Ansiklopedisi", TürkiyeDiyanet Vakfı, stanbul 1991, c.3

KARADA , Metin. " irvan ah ile email Banu Hikayesi Üzerinde Bir Ara tırma", Uluda Üniversitesi E itim Fakülteleri Dergisi, 111(2), 1988.

KÖSE, Nerin. "Türkmenistan'dan Gül Senuber Hikâyesi", S. 21, Milli Folklor, Ankara 1994.

KÖSE, Nerin. "Ara tırmalar I". Ankara 1996.

KÖSE, Nerin. "Türk Halk Hikâyelerinde Gurbet", Millî Folklor Yayınları No 9, zmir 1997.

MAKAS, Z. "Tufarganlı Abbas ile Gülgez Peri Hikayesi Üzerinde Bir Ara tırma", Erzurum 1982, 20-22,; Türkmen; age, 19; E. Aslan; age, 239

ÖZTÜRK, Ali. "Türk Anonim Edebiyatı", stanbul 1985

PROOP, Vladimir. "Masalların Yapısı ve ncelenmesi". Çeviren: Hüseyin Gümü , Ankara Kültür ve Turizm Bakanlı ı Yayınları, 1987

PROOP, V.Y. "Motiv Çudesnogo Rozjdeniya-Uçenie Zapiski LGU, Seriya Filologičeskaya", L.1941.

SAKAOGLU, Saim. "Asuman ile Zeycan Hikâyesi. Giri -Kaynaklar-Metin." Edebiyat Fakültesi Ara tırma Dergisi, S. 5, Erzurum: 1972.

akir braev. "Epos Alemi", Almatı Gılım Basımevi, 1993,

eydayı. " eydayı", Türkmenistan CCP limler Akademisi Yayınları, A kabat 1978

TÜRKE , Umay. "Türklerin Tarihi -Geçmi ten Gelece e", Akça Yayınları, Ankara 2006.

TÜRKMEN, Fikret. "*Manas Destanı ve Anadolu Halk Hikâyeleri*", Manas 1000 Bi kek Bildirileri, AKM Yayınları, 122, Ankara 1997.

TÜRKMEN, Fikret. "Tahir ile Zühre nceleme" , AKM Yayınları 165, Ankara 1998.

TÜRKMEN, Fikret. "Tahir ile Zühre" Atatürk Kültür Merkezi Ba kanlı ı Yayınları, Ankara 1998

TÜRKMEN, Fikret. Â ık Garip Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Ara tırma. Ankara: Akça Yayınları, 1995

"Türkmen Edebiyatının Tarihi". C.6, A kabat 1976

"Türk Edebiyatları Antolojisi", Kültür Bakanlı ı, Ankara 1998.

"Türk Dünyası Edebiyat Tarihi", C. 2, AKM Yayınları, Ankara 2002.

."Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi", Devirler/ simler/Eserler/Terimler, stanbul 1981.

"Türkiye Dı ındaki Türk Edebiyatları Antolojisi". Kùltür Bakanlı ı, Ankara 1998.

"Türk Halk Edebiyatı El Kitabı". Editör: M. Öcal O uz, Ankara: Grafiker Yayıncılık, 2004.



## ÖZGEÇM

1983 yılında İzmir'de doğdum. İlk ve orta öğrenimimi Yavuz Selim İlköğretim okulunda, lise öğrenimimi Özel Fatih Kolejinde tamamladım. 2001 yılında, İzmir Ege Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih bölümüne girmeye hak kazandım. Aynı bölümden 2006 güz döneminde mezun oldum.

2007 yılında, Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Halk Bilimi Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans öğrencisi oldum. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dünyası Araştırmaları Anabilim Dalı Türk Halk Bilimi Yüksek Lisans Programı'ndan "Türkmen Gül-Senuber Destanı" adlı yüksek lisans tez çalışmamı tamamlayarak 2009 yılında mezun oldum.

2009-2010 öğrenim yılı itibariyle kariyer hedefim doğrultusunda Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dünyası Edebiyatları Ana Bilim Dalında doktora eğitimimi devam ettirmekteyim.

## ÖZET

Zengin Türk kültürü içerisinde, Türkmen Türklerinin sözlü ve yazılı kültür yaratmaları önemli bir yere sahiptir. Türkmenistan sahasında yüzyıllardır anlatıla gelmi olan sözlü halk hikâyesi türü 19. yüzyılın sonlarından itibaren yazılı olarak da edebiyat sahasında yerini almıştır. Türkmenistan topraklarında önemli bir kısmı yaratılmış olan halk hikayeleri ve buna bağlı olarak halk hikayeciliği geleneğinin, aratırma dünyasına kazandırılması için sahada daha pek çok çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Çalışmamızı belirlerken göz önüne aldığımız en önemli sebep budur.

Çalışmamızın “Giriş” kısmında, Türkmenistan Tarihi ve Destancılık Geleneği, Eyyadı'nın Hayatı ve Eserleri ile Gül-senüber Destanı ve Destan Hakkında Yapılan Çalışmaları kısaca tanıtmaya ve değerlendirilmeye çalıştık.

Çalışmamızın “Birinci Bölüm”ünde Halk hikâyesi türünün tanımı, tekkül ve tasnifi meselesi tartışılmış, bu türün daha önce yapılan tanımlarının özellikleri göz önünde bulundurularak yeni bir tanımlama çalışması yapılmıştır.

“İkinci Bölüm”de Gül-Senüber Haikayesinin epizot yapısı ortaya konulmuş, bu epizotlara bağlı motifler Stith Thomopson'un “The Motif Indexs of Folk Literature” (Halk Edebiyatının Motif İndeksi) adlı çalışması temel alınarak incelenmiştir. Ayrıca aynı bölüm içinde, Gül-Senüber hikâyesinin Uygur varyantı ile motif yapısı açısından karşılaştırılması yapılmıştır.

Çalışmamızın “Üçüncü Bölüm'ü” Türkmen Gül-Senüber hikayesinin transkripsiyonunu yaptığımız ve Türkiye Türkçesine aktardığımız metinlere ayrılmıştır.

Çalışmamızın sonuç kısmında genel bir değerlendirme yapılmıştır. Kaynakça kısmında faydalanılan kaynaklar alfabetik sıraya göre düzenlenmiştir.

## ABSTRACT

Oral and written cultural literal works of Turkoman Turks play important role in the rich Turkish culture. In the area of Turkmenistan for centuries oral transmitted folk stories entered into the world of written literature at the end of 19. century. Much more field studies are required in order to make the folk stories and tradition of folk story telling, which were explicitly created in Turkmen's land of geographically located in the middle of Turkish world, to become a concern of the scientific world. This is the most important reason of choosing the subject of our study.

In the introduction part of our study, we try to analyze the the history of Turkmenistan, and traditional oral literature, eydai's Life story and his works, Gül Senuber Epic.

In the first part of our study, we discuss the issues of definition, creation and classification of the genre of folk stories. We take into account characteristics of previously done definitions and issues concerning definitions of this genre in Turkmenistan.

In the second part, the episode structure of Gül-Senuber was put forward and the motives were picked up and analyzed according to the study of Stith Thompson's "The Motif Indexs of Folk Literature". Finally a comparison was made between Turkmen Gül-Senuber Hikâyesi and its variants according to their motives.

In the third part of the study, the text of Turkmen Gül-Senuber Hikayesi's transcription and its translation to Turkey Turkish were taken part.

In the conclusion part of the study a general evaluation were done. In the bibliography part the used sources were given according to alphabetical order.

